Եր. 182

Rizzardini inv. e dis.   Dala inc.

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԱՅ

պատմութիւն

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

1835

Աշուլ
6

[illegible]

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

Ի ՎԷՆԵՏԻԿ
Ի ՍՈՒՐԲՆ ՂԱԶԱՐ
ՌՄՁԴ

[illegible]

Կցում
6

ԱՌ ԸՆԹԵՐՑՈՂՍ

Ի ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՍ Նախնեաց, որպէս առաջին է Ագաթանգեղոս ժամանակին հնութեամբ և նիւթոյն պատուականութեամբ, համարձակիմ ասել՝ և չքնաղ հայկաբանութեամբն, այսպէս և առաջին պարտէր տպագրութեամբ 'ի լոյս ընծայիլ: Այլ մեք պատեհութեան ժամանակին սպասեալ մնայաք, մինչև 'ի ձեռն բերել զՕրինակն զայն ընտիր զհնագոյնն և զընտրելագոյնն՝ որ յարքունի Գրատան Փարիզու՝ զորմէ ասորև, առ անվթար զնոյն 'ի տիպ արձանացուցա-

նել. քանզի և որչափ ինչ ցայժմ առ մեզ Գրչագիրք և Տպագիրք նորա, չէին բաւական 'ի լրումն ըղձից մերոց։

Ագաթանգեղեայ Պատմութեանն հնութիւն և վաւերականութիւն՝ վկայեալ է ոչ միայն առ հասարակ յազգէն, և բնաւ իսկ որ 'ի յետին դարս 'ի Պատմագրաց մերոց, այլ և որ ժամանակակից իսկ էր նորա՝ 'ի Զենոբայ Գլակայ, 'ի Պատմ. Տարօնոյ, Եր. 19. և 22։ Դարձեալ և յորոց մերձաւորք էին նմա ժամանակաւ, որպէս 'ի Մովսիսէ Խորենացւոյ, որ բազում ուրեք գովութեամբ 'ի վկայութիւն կոչէ զԱգաթանգեղոս 'ի Պատմագրութեան իւրում։ Եւ 'ի Ղազարայ Փարպեցւոյ, որ զԱգաթանգեղոսին մատեան, Եր. 7. կոչէ "Սկիզբն առաջին գրոց Պատմութեան Հայոց. որում սկիզբն արարեալ պատմեաց

տուգիւ այլն երանելին Ագաթան-
գեղոս ":" Եւ Եր. 9. " Յրս-
տայց և յանխափան կարգաւորու-
թենէ, ասէ, առաջին Գրոցն, զոր
յարմարապէս պատմեալ ծանոյց
մեզ երանելին Ագաթանգեղոս ":"
Իսկ այսպէս պարզաբար Սփոյփ
և Ընխուլ ասել և կրկնել փար-
պեցուցին զնմանէ, անշուշտ 'ի մկայ-
ութիւն անդր ակնարկէ հոյակապ
Յառաջաբանին նորուն իսկ Ագա-
թանգեղեայ. Եր. 15. եթէ,
" Հրաման հասեալ ('ի Տրդատայ
արքայէ) առ իս ոմն Ագաթանգե-
ղոս՝ որ 'ի քաղաքէ 'ի մեծն Հռո-
մայ ... ոչ զիւր քաջութիւնն
սուտ ինչ հրամայեաց մեզ վիպա-
սանել, և ոչ զքմնազարդ բանից
ինչ առասպելս՝ ասելի քան զոր-
ժանն ընթանալ ":" Դարձեալ և
Եր. 16. և 18 " Հասեալ առ իս,
ասէ. հրամանի 'ի մեծ արքայէն
Տրդատայ, կարգել ինձ 'ի ձեռ-

**

նարկութենէ նշանագիւտ ժամանակագրացն . . . . ոչ եթէ 'ի հին համբաւուց տեղեկացեալք մատենագրել. այլ մերն իսկ ականատես կերպարանացն և աւընթերակայ հոգեւորական գործոցն, և լուսաւոր շնորհապատում փառդապետութեանն ": Տես վասն այսորիկ և 'ի Պատմ. Հյ. Հատ. Ա. Եր. 668 :

Իսկ թէ ո՞ րք եկաց Ագաթանգեղոս, աներկբայ գիտեմք այժմ 'ի նորուն իսկ ընդարձակ և վսեմախօս Յառաջաբանէն, զոր արդ առաջին 'ի տիպ արձանացուցանեմք յազգիս, և զոր՝ Գանձ նորագիւտ կոչել արժան է, ցայժմ ծածկեալ 'ի վերայգրեալ հնագիր Օրինակի անդ փարիզեան Գրատանն: Զի որչափ ինչ գիտէաք մեք զնմանէ՝ միայն 'ի խորենացւոյն , յասել նորա . Եր. 301 . "Աջող Քարտուղարն Տրդա-

տայ Ագաթանգեղոս", զիւրն
զարդիս գիտեմք զնորա՝ 'ի նորուն
խնկ վկայելոյ 'ի նորագիւտ Յառա-
ջաբանի անդ իւրում, Եր. 15 :
Եւ յոր ինչն անդանօր պարկեշ-
տանայ, 'ի խօսել զՀռոմայեցն և
զՅունայէն գայրութեանց իւրոց
և զՀայերենի արուեստին վարժիցն,
փարպեցին մեզ Ճշգրտաբանէ ըղ-
նմանէն, 'ի վկայել իւրում Եր. 9.
"Երանելին Ագաթանգեղոս, ասէ,
այր բանիբուն գիտութեամբ, և
լի ամենայն հրահանգիւ, ստու-
գաբան 'ի կարգադրութիւն Ճա-
ռից, և յարմարագիր 'ի պատմու-
թիւնս ասացուածի իւրոյ„:

Առ այս՝ և յաստուածխնամ և
'ի ջերմեռանդն խորհրդածու-
թեանցն Ագաթանգեղեայ բա-
ղում ոք, մեք 'ի կարգի Պատմութե
իւրոյ, յայտնի է ուշիմ ընթեր-
ցանելեացն, եթէ բաց յԱրտաք-
նոցն վարժից՝ էր նա քաջավարժ

և յԱստուածային մատեանն . այլ և Աստուածամերձ անձն , և նոյնպէս ծանուցեալ 'ի բոլոր ազգին: Որ աղագաւ և Փարպեցւոյն 'ի վեր և 'ի վայր յամենայն նուագի մեծարել զայրն, կոչմամբն Երանելի և Այր Երանելի և Այր Աստուծոյ: Քանզի և 'ի վերջէ ծայրաքաղ զամենայն զպատմեալսն նորա միանգամայն սանելով, զնովին ածէ Եր. 10. եթէ, "Զայս ամենայն, ես առաւել քան զայն գիտութիւն, յիւրում հաստատուն և աննախանձ կարգաւորութիւնն պատմեաց մեզ երանելի այրն Աստուծոյ Ագաթանգեղոս" :

Իսկ մի հետաքննին և յաղագս անուան Գրոցս Ագաթանգեղոսի ունիմք 'ի նմին Փարպեցւոյն , իբրու եթէ Գրեգորեան կոչել Գրոցս այսոցիկ յազգին՝ յառաջ անուն մատենագրին իւրոյ :

Քանզի պատմեաց՝ առէ փարպե-ցին՝ երանելին Ագաթանգեղոս "Զդարձ աշխարհիս Հայոց... յԱստուածգիտութեան ճշմարտութիւն, 'ի ձեռն սրբոյ Նահատակին Գրիգորիսի. յորոյ անուն և զԳիրսն անուանեալ կոչեն՝ Գրիգորիսի". Եր. 7:

Արդ զհոյակապ զայս և զոսկեղինիկ Մատեան, աղաւաղեալ բազում ուրեք և անխմնալի յարդարեալ յանհմտութենէ տպագրողաց ցայժմ, կամ թէ մնացեալ 'ի պակասելոյ ընտիր Գրչագիր օրինակաց, առ անվթար 'ի լոյս ընծայել ըստ ընտրելագոյն ընթերցուածոյ ամենայն հաւատարմութեամբ՝ օժանդակեցին մեզ Օրինակք եօթն:

Ա. Փարիզեանն, որոյ այս է Յիշատակարանն. "Գրեալ 'ի Վարդանայ քահանայէ 'ի Թուականիս Հայոց ՁԳ. 'ի քաղաքին Սիմ,

ընդ հովանեաւ սուրբ Տաճարին՝ որ յանուն սուրբ աւետարանչացն Յովհաննու և Մատթէոսի , որ էր նա Հոգետուն Հայոց '' ։ Ըստ հնութեանն՝ այնչափ է և ընտրութիւն Օրինակիս , (թէպէտ և գրչասխալք չպակասեն 'ի նմա) մինչև առանց սորա չէր մեզ մարթ անվթար 'ի լոյս ածել զԱգաթանգեղոս ։ Ի ճանաչել զմեծապէս յարգ Օրինակիս , հարկ է 'ի բազմաց՝ հաւաստիս քանի մի՝ յառաջ բերել 'ի մեծամեծացն։ Զոր 'ի Տպագրելումն ցայժմ՝ ընթեռնուաք , ''Մահու նմա երեւեցան ,, ուղղագրէ փարիզեանն. Եր. 352. ''Մահու նուիրեցան'' ։ Եւ զոր ընթեռնուաք ստորասականաւ , ''Ծանուցեալ'' . բացասականաւ ուղղագրէ փարիզ. ''Ոչ ծանուցեալ ,, Եր . 351 ։ Եւ զոր Տպագիրք Ագաթ . ցայժմ ունէին , ,,Աստուած անփոփ է '',փա֊

բխվեանն ունի "Աստուած անփո-
փոխ է„ Եր. 262: Եւ որ 'ի Տպ.
Եսայեայ ընծայի գոչելն 'ի խա-
չէն 'ի ձայն մեծ. Փարիզ. զայն
Քրիստոսի ընծայէ. Եր. 348: Եւ
զոր Տպագրեալքն ունին, "Եւ
կամ յետոյ հետ չմիջի". Փարի-
զեանն ունի, "Եւ յետոյ անհետ՝
չէ 'ի միջի„. Եր. 309: Այլովք
բազմօք հանդերձ: Ինչ մի ևս նշա-
նաւոր 'ի կարգի եկեղեցական
աւանդից՝ ունիմք 'ի մերոյս Գրչա-
գրէ. ցորդ 'ի Տպագիրս տասն
թուովէին յանուանէ՝ իբրև զա-
հերէց Եպիսկոպոսունք ձեռնա-
դրեալք 'ի Լուսաւորչէն. զորդիս
ունիմք երկոտասանս թուով. քան-
զի յաւելու մերս. Եր. 627 "Մե-
տասաներորդն՝ Տիրիկէս: Երկո-
տասաներորդն՝ Կիւրակոս": Թող
զայլանդակութիւն անմիաբանական
կարակցութեան բանիցն 'ի Յա-
ռաջաբանի և 'ի Վերջաբանի Ա-

գաթ . 'ի Տպագրման որ ցայժմ ;
'ի պակասելոյ հարազատ Օրինակի
նոցուն՝ զոր ունիմք այժմ ։ Թո՛ղ և
զբուն ոճ հայեցի բարբառոյն , և
զընտրութիւն վսեմ բառիցն, զոր
ունի այս Օրինակ Փարիզեան .
որպէս յայտնի լիցի բաղդատո֊
ղացն ։ Ցանկալի էր և ընթերցու֊
ած մի հարազատ և անխարդախ՝
զընաւ խակ խանդարելոյն զայնորիկ
զԹղթոյ Դաշանցն , ունել 'ի հին
և 'ի վաւերական Ա . Օրինակիս
Փարիզեան , յորում չիք գլխովին .
որպէս և ո՛չ 'ի Բ . Օր . հնագիր ,
գրեալ 'ի ՉՂԹ ։ Տե՛ս զայսմանէ
և 'ի Պատմ . Հյ . Հատ . Ա . Եր .
642 ։

Բ . Օրինակն ընտիր , Գրչագիր
հին գրեալ 'ի Դերջան , 'ի Թուա֊
կանիս Հայոց . ՉՂԹ ։

Գ . Օրինակն Գրչագիր , գը֊
րեալ յԱմիթ քաղաքի , անթուա֊
կան ։ Յօրինակէ առնի է վերջին

Տպ. Կոստ. յամի Տեառն. 1824։

Դ. Օրինակն է առաջին Տպ. Կոստ. յամի Տեառն 1709։

Ե. Օրինակն է գրչագիր նոր՝ գրեալ 'ի թուին Հայոց. ՌՃԽԶ։

Զ. Օրինակն է Նորագիր, անկատար, գրեալ 'ի Լեհաստան։ Բազում մասամբք սա զհետ ընթանայ Ա. Օրին. Փարիզեան։

Է. Յունարէն Օր. Ագաթ։ 'Ի սմա բոլորովին պակասի Վարդապետութիւն Լուսաւորչին. և 'ի կարգի ևս պատմութեան ուրեք ուրեք համառօտեալ է։ Տես զայսմանէ 'ի Պատմ. Հյ. Հատ. Ա. Եր. 674։

Զայսոսիկ Օրինակս 'ի բաղդատութիւն առեալ, և ըստ ընտրելագոյն՝ եթէ չխաբիմք՝ և ըստ հարազատ ընթերցուածոյ 'ի լոյս զԱգաթանգեղոս ածեալ, գնեմք

'ի վերջէ և զկարեւոր տարբերու-
թիւնս ընթերցուածոց ։ Որով և
փոքու այսուիկ երկասիրութեամբ
նուիրեմք աւադիկ ընթերցանե-
լեացն զմատեան զայս զոսկեղինիկ·
Մատեան՝ որ քան զամենայն մա-
տեանս՝ յետ Աստուածայնոցն՝ պա-
տուականագոյն ևս համարեսցի
առ մեզ և համբուրիւ ողջունելի,
իբրև առ շնորհապարտ որդիս
երկանց Լուսաւորութեան բազ-
մաչարչար սրբոյ Հօրն մերոյ և
Հայրապետին Գրիգորի ։

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂԱՅ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Իղձք ըղձացեալք ցանկացելոցն զնաւելոցն 'ի նաւահանգիստն հասուցանել՝ խնդութիւն է խաղաղութեամբ. վասն զի 'ի մէջ ընդոստուցեալ ալեացն ու ընդդէմ դառնան, մրրկածին ուռովք 'ի մարտ պատրաստին, ընչաքաղցիցն և օգտածարաւեացն. Ժամ եղեալ բազմաց միաբան սանձեալ թիակօք զերիվարս տախտակագործացն բեւեռակապ երկաթագործացն՝ զմիմեանս քաջալերելով, կասկած երկիւղի-սրտիւ 'ի կապոյտ դաշտին անքոյլ

գնացիւք անընթաց ոտիւք թռու-
ցեալ 'ի վերայ ծովուն մկանց
ջուրցն ալեացն կուտակելոց. ուր
բարկացեալ ալիքն լեռնաձեւ
կուտակին մէտ 'ի մէտ խոնարհին,
ըստ աւեղէսն պատմողին մար-
մնաքնար դաւթեան երգոյն, ելա-
նեն լեռնանան և իջանեն դաշ-
տանան, ուր ուրեմն ապրեալք 'ի
ծփանացն՝ արշաւանս դնեն յիւ-
րաքանչիւր գաւառս. գայս վէպ
պատմեն մերձաւոր սիրելեաց՝
զանցս եղելոյ աշխատութեան
ճանապարհայն, զելեւէջս տա-
րաբեր անդադար սահանացն,
գրաւական եղեալ զանձինս շա-
հաւորն օգտութեան. և կէտ
զմահ մրցանաց յաղթութեան
զմեծանալ վաճառացն փոխանա-
կեն զինքեանս. զի թէպէտ և տե-
սանիցեն զբռնութիւն սաստկու-
թեան հողմակոծեալ ալեացն տա-
տանելոց՝ յերկին երկին զերանգան
շրջեն ըստ մանկութեան ծփա-
նացն գլխադէզ յեղեղուկ փոփոխա-
ցեալ զխմեանց կարգեալ զկնի

տողիցն, և յափնածիր յաւագա-
դիր սահմանս բարձրացելոյն ընդ-
դէմ, հասեալ 'ի ցամաքակէան
ծիծաղեսցին ։

Իսկ 'ի մէջ ըմբռնելոցն խո-
րոցն անդնդոցն լցեալ խռո-
չացեալ խոխոջելովն ահաւոր
կրեալ զօրհասն գուշակէն. Թէ-
պէտ և զինքեանս շարժունս ան-
սանիցեն 'ի վերայ յաղթ ջուրցն
բազմութեան սաստանելոցն սար-
սափելոցն, սակայն զկարողելն ա-
ռաջի ածեալ ընդ միտ, ջանան
դիմադրաւեալք ընդ խռովութիւն
ահագին ծովուն, զի Թերևս դար-
ձեալ օգտութեամբ զգլխոս իւ-
րեանց խնդութեամբ ցուցանեն
առ իւրաքանչիւր ընտանիս, և
զպարծանս վտանգացն իւրեանց
դրացեացն. զի ուր հարկ է զաղ-
քատութեան անուն յանձանց
Թափեալ, և զատուցեալ ընտա-
նեան Թափել 'ի դրաւահարկ իշ-
խանացն բռնութենէ, և յիւ-
րեանց շահիցն բերելոյն հանել
զպարտս վաճառքին՝ 'ի լծոյ ծա-

ւոյութեան թագաւորացն ա-
ղատացեալ դատարկացին :

Նաւութիւն առ ընկերս և ա-
նուն առատ, և բարգաւաճանք
առ թշնամիս, և ուրախութիւն
առ խորեանց սիրողս : Վասն այ-
սորիկ ընդ ամենայնի պատերազմ
մարտնչին 'ի մէջ բարձրացելոց ծո-
վային ձորոցն՝ ջանան զապրուստ
անձանց փրկութեան. զի 'ի շըր-
ջանացն չխոթեալ ուռուցեալ 'ի
փոթորկացն բեքացելոց զերծանել
և յանքոյթ նաւահանգիստն հա-
սանել կարասցեն. այլ առ չգոյու-
թեան աղքատութեան կարօ-
տութեան յետին անանդութեան՝
չոգալեալք առ վտանգի անկեալք
տարախուսանաց զչարիսն հաճե-
լոյ. թերևս գլխոց փրկանս գտա-
նել, 'ի պարտուց զանձինս թա-
փել կարասցեն. փոխ եւ 'ի պար-
տուցն եւ 'ի վերայ առեալ թեր-
ևս երկպատիկ օգտութեան ա-
ւելի եղաւս գտանել կարասցեն,
միանգամայն զպարտաւորսն հա-
ճել. և անձանց ևս միանգամայն

օգուտ շահի աւելորդոյն տանալ:

Զի բազում այն են որ առ այսպիսի աղէտս տարակուսի՛ ի վաճառականութեան արուեստս տուայտանաց անկանել յօժարեն: Իսկ են բազումք որ զիւրեանց առատութիւն եղեալ, օգուտ աշխարհի գործեն. զարդարել զթագաւորս 'ի գլուխ ծանրագին մարգարտին, եւ զանազան ակամբք պատուականօք եւ կերպասուց երանգ երանգս գունոյն: Նա եւ զաղքատս մեծացուցանեն փոքր ինչ յարգանօք. եւ զաշխարհս պակեն նոր եւ չքնաղ գիւտիւք: Նոքա եւ զկարօտեալս լցուցանեն մեծամեծ շահիւք օգտութեամբ. Նոքա եւ զփափագելի մարդկան զպէտս պատրաստեն. Նոքա եւ դարմանեն զանձինս բազմաց. Նոքա եւ զտունս բժշկաց լցուցանեն ազգի ազգի անուշահոտ խնկօքն դեղովք օգնականութեան. Նոքա եւ զտենչալի բժշկութեան արմատոց օգտակարութեան բերեալ

զպտուղս լցուցանեն․ նոքա և
զարդ աղքատաց․ նոքա և մեծու-
թիւն գաւառաց․ նոքա և համա-
բակալք երկայն ճանապարհաց․
նոքա և ուղեգնացք աշխարհի․
նոքա և ճաշակիչք օգտութեան․
նոքա և զամենեսին խնդացուցա-
նեն․ նոքա և ոյժ բազմաց, նոքա
և կարողութիւն աշխարհի, նոքա
և զքաղցեալս յագեցուցանեն,
նոքա և զծարաւեալս արբուցա-
նեն, նոքա և մթերեն իսկ զգանձս
ինչեղացն ։

Զի թէպէտ և 'ի բնութենէ
են հարկեալք, սակայն առ վերին
հնարաւորութիւն զանձինս ա-
պրեցուցանել, և այլոց օգուտ
մարթեն լինել։ Ապա և նոյն իսկ
սովորականի իմաստութիւն քաղ-
ցրեաց նոցա․ ընդելական համա-
պազորդեալք երթեւեկն տարա-
բերեալ վաճառօքն՝ զփոքր մա-
սունս յարգել 'ի հազարս և 'ի
բիւրս բազմացուցանելով։ Վասն
այսորիկ ընդ ծաղկանց ալին
բազմութեան համատարած ծո-

վոն ընդխառնեալք նահատա-
կեցին , ոչ ըստ անձանց կամաց ,
այլ ըստ վարիչ ոգւոյն վարելոյ ,
բանավարեալք 'ի վերայ յորձա-
նացն յաճախատարած լայնացե-
լոցն գանգաչեցին վասն օգտուն
տանելոյ . զանձինս 'ի մէջ կե-
նաց և մահու եդեալ անձամբ
զանձինս խորոցն մատնեն . և մի
յերկուց գտեալ անձանց համա-
րին կամ մահու և կամ կենաց ։

Այնօրինակ տեսանեմք՝ հարկ
վտանգի հասեալ առխելեաց զմեզ ,
տառուել զի և 'ի հարկէ նուեալք
'ի վերայ իմաստութեան ծովուն .
զի ոչ ոք է այն ամենեւին 'ի մարդ-
կանէ որ կարող է այսպիսի ջան
վաստակոց քրտնալից աշխատու-
թեամբ անձամբ անձին մատու-
ցանել , թէ ոչ իշխանութեան
հրամանի առխելեալ հասեալ զայս
առնել տալ տագնապիցէ . և ով
այն իցէ կարող որ զխորս անդըն-
դոց ծովուն քննել խառոխցի . այլ
շահս օգտութեան վաճառացն
երկայն ճանապարհօքն անձանց

և եթ կամին մատուցանել: Սոյնօրինակ և մեր, ոչ յանդգնութեամբ բարբառովք ինչ 'ի ներքս անկանել անմտաբար հոսեցայ. այլ քան զմեզ ակամայ ընթացեալք 'ի բանութենէ հրամանացն հարկապահանջ իշխանացն, առ բանութեան նաւեալք մատենայած ծովուս գիպեցաք: Վասն զի ամփոփեաց զաղքատիմաստ խանութս մեր հրաման թագաւորաց, և 'ի մէնջ հարկ պահանջել զանցեալ իրացն եղելոյ զիրս մատեանագրել յայտնական պատմութիւն՝ որ առ մեւք գործեցան: Սակայն և մեծ և բազում ջան եղեալ թողուլ այնոցիկ որ յետ մեր գայցեն զկարգս զրուցաց դարուց 'ի դարս յիշատակել. զի ոչ եթէ կամօք ինչ յօժարեցաք հաւանել առնել զայս, այլ իբրև ոչ կարի ինչ ընդդէմ մարթացեալ դառնալ արքայատուր հրամանացն, որչափ յուժի կայր մարթացեալ ըստ հրամանացն պատմեսցուք: Եւ մեր զայս ջան յան-

ձին կալեալ անկեալ 'ի վաճառականութիւն բանից. առեալ զմաճ երկնից, և տուեալ զդեղնչկագիր յարմարումն պատմութեան ըղմարմնաւորացն մատենագրութիւն: Վասն զի 'ի խնդիր եղեալ և խուզելքն 'ի մէջ բերեալ ըղկարգ պատմութեան՝ իբրև կարգս պատմութեան բերեալ ըստ օրինին ըստ ժամանակի իւրայն եղելոց 'ի վաճառ ըստ հրամանացն մատուցաք:

Իսկ զհոգեւորացն առաքինութիւն աստուածասէր սիրողացն մեծութիւն իբրև զմարգարիտս պատուականս զբոլորանէրն, զլուսաւորն, զչքնաղագիւտն որ ոչ ունի գեղութիւն բաժանման իւրոյ ճաճանչաւոր լուսոյն. այլ լուութեամբ զարդ զանձին վայելուչ զթագ թագաւորացն զարդարեսցէ. և կամ ականք պատուականք հնդկային յաշխարհէն, որ 'ի վայելչութիւն զարդու ըղխոյր պսակին զարդարիցեն թագաւորաց: Իսկ արդեօք այս զնարդ

կամ որպէս գտանիցի ումեք վայ-
րապար, եթէ ոչ 'ի մեծագանձ
թագաւորացն, որք և մեծ աշխա-
տանօք երկայն ճանապարհացն
զթօշակն բաւեցուցին, և մեծա-
ջանք եղեալ 'ի գտանել ըղ-
թայն։ Իսկ սոցա ճաճանչ լու-
սոյն՝ զոր մեր 'ի վաճառ իջու-
ցեալ ոչ միայն 'ի գլուխ զարդու-
թագաւորին բովանդակի սա 'ի
տես այլոցն, այլ զամենեսեան
զարդարեն, զամենեսեան լուսա-
ւորեն, զամենեսեան լցուցանեն,
զամենեսեան մխիթարեն. զթա-
գաւորս չքեղացուցանեն 'ի նմա-
նութիւն արտախոյրն պսակի 'ի
վերջաւորն փողփողելոյ. նա և
զաղքատս լցուցանեն, թօթափեն
բարձրացուցանեն յաղբեւաց, և
հաւասար չքեղացուցանեն. նա և
պսակումն աշխարհաց օրհնու-
թեամբ լցուցեալ պսակ բոլորեալ
տարւոյ քաղցրութեամբ. նոքա
և զկարօտեալս լցուցանեն երկ-
նաւոր առատութեամբ. նոքա և
աշխատութեան կարօտելոյն հան-

գխաւ պատրաստեն. Նոքա դար-
ման անկարօտ լինին ամենայն բարեօք.
Նոքա կարեն տալ բժշկութիւն
առանց դեղոյ խնկոց արմատոյ.
Նոքա կարեն շինութիւն շնորհել
քաղաքաց մարդասիրութեամբ
տեառն իւրեանց. Նոքա կարեն մե-
ծացուցանել զաշխարհ, աղօթիւք
նահատակութեան իւրեանց. Նո-
քա կարեն գխտել ցուցանել
զօրութիւն երկնաւոր Ճանա-
պարհացն առ Աստուած վերա-
նալոյ. Նոքա են ուղեւորք արքայ-
ութեանն Ճանապարհացն Աս-
տուծոյ. Նոքա են որ չարչարեալք
վասն տեառն մեռան, և 'ի կեն-
դանութիւն փոխեցան. և զանուն
և զօգուտ պտղոց իւրեանց քա-
ջութեան յաշխարհի թողին. Նո-
քա կեանք և փրկութիւն այնոցիկ՝
որ մեղաւորքն են աղքատացեալ.
Նոքա են մեծութեան գանձ ծած-
կեալ 'ի յերկրի երկնաւոր ար-
քայքն. Նոքա հաւատովք իւր-
եանց խնդացուցանեն և ուրախ
առնեն զայնոսիկ, որ մերօք են

մերկացեալ ըստ նմանութեանն ադամայ լուսաւոր պատմուճանօք . Նոքա և զքաղցեալս յագեցուցանեն, որք և անդխտութեամբ մեղաց լիցեն սովեալք . Նոքա և զծարաւիս արբուցանեն առաքինութեան բաժակաւն . Նոքա և գանձ երկնաւոր յաւելուն , տան այնոցիկ որ առաւելագոյն ունիցին . զի որ ունիցին տացի նմա և յաւելցի . և առ ամենեսին բանան զդրունս գթոյ մարդասիրին Քրիստոսի : Վասն այնորիկ սիրեցին զտէրն իւրեանց , և սիրեցան 'ի նմանէ , և բարեխօսութեամբն լցուցանեն զամենայն կարօտս :

Այսպիսի մարգարիտ և ոչ միայն ոգւոց , այլ և մարմնոց շինութիւն շնորհի յԱստուծոյ , նոցա բարեխօսութեամբ . զի գութ աստուածութեան 'ի նոսա լինեալ, ողորմութիւն և քաւութիւն շնորհէ աշխարհի . զի վասն այնորիկ իսկ նաւեալք ընդ մրրկեալ աշխարհակիր մեղացն , վտանգեցան պատերազմեալք ընդ-

դէմ ճգնութեան աւեացն պատերազմեցան , 'ի վերայ խորոցն ատեցան հաստատել 'ի նաւահանգիստն խաղաղութեան երկնաւոր նաւապետին : Մատուցին պատկ պարծանաց լուսաւոր թագաւորին , զերծեալք 'ի բքոյ ամբարշտութեան , հանեալք 'ի քաղաքն, պատրաստեալք անանց ուրախութեան և լցեալ մարգարտովն պատուականաւ , և հոգեւոր լուսոյ ականէք պսակեալք · որք և վաճառեցին զկեանս իւրեանց մանելեացն տանջանացն , և մեծացան յանանց մեծութիւնն · որք և բարձեալ ունին զշինութիւն աշխարհի կանգուն , անվթար , անշարժ , հաստատեալ 'ի նաւս հաւատոց իւրեանց :

Իսկ այսպիսի վաճառուաց արդեօք ուրուք զի՞նչ գին բաւիցէ · այո · այո · և կարի քաջ · միայն յօժարութիւն կամաց որոյն սիրով մատուցանել զանէլս, հաւատովք ձգտեալ զականջս՝ ամենն պատգամաց, և անդէն 'ի կամս որոյն հա-

սեալ դեղեցկադոյն և պատուական մարգարիտն և ծանրագինն ընդ յօժարութեանն զարդ ականջաց գինդ եդեալ կախեսցի. միայն զգլուխդ խոնարհեցո և անդէն հոգեւորական պսակն 'ի վերայ գլխոյդ, և առաւել քան զականս պատուականս զարդարեսցէ զքեզ: Միայն յօժարեա՛ց 'ի կոչումն արքայականս և անդէն քաղցրութեան անուշութիւն խորտակացն 'ի քիմս քո պատրաստեսցի. միայն ծարաւի լեր սիրոյն, և անդէն աղբիւր կենդանութեան զերաշտութիւն ծարաւոյն պապակոյն յադեցուսցէ զքեզ. միայն լուա՛ զքեզ յաղտոյ, և անդէն անթառամ և լուսաւոր զգեստուն՝ առաւելագոյն և քան զանուշահոտ շուշան ծաղիկն զքեզ լցուցանէ:

Արդ քան յանձին կալեալ մտանել 'ի պատմագիր մատենիցս խորութիւն, ցուցանել այնոցիկ՝ ոյք իմաստասիրութեանն կամիցին ունկնդիր լինել օգտակար պատմութեանս: Արդ հրաման հա-

սեալ սա ես ոմն Ագաթանգեղոս
որ 'ի քաղաքէ 'ի մեծն Հռոմայ .
և վարժեալ հայրենի արուեստիւ
հռոմարէն և յունարէն ուսեալ
դպրութիւն , և ոչինչ կարի ան-
տեղեակ լեալ ձեռնարկութեան
նշանագրաց . և 'ի վերայ այսորիկ
հասեալ 'ի դուռն Արշակունեաց ,
յամս քաջի առաքինւոյ ուժեղ
և պատերազմող Տրդատայ , որ
քան զամենայն նախնիսն քաջ
եկեալ զանցոյց արութեամբք, որ
ընդդիմամարտ սկայազօր քաջու-
թիւնս գործեաց 'ի մարտս պա-
տերազմաց . ոչ զնուր քաջութիւնն
սուտ ինչ հրամայեաց մեզ վիպա-
սանել, և ոչ զքմազարդ բանից
ինչ առասպելս աւելի քան զար-
ժանն ընթանալ , այլ իբր որ ե-
ղեալ վասն յեղանակաց յեղա-
փոխ պատերազմաց , մարտամբոխ
ժամանակաց , սուրակոխ բազմա-
հեղ արեանց կոտորածոց, անհուն
զօրաց չփոթելոց , գերութեան
աշխարհաց, աւերածոց գաւառաց,
քանդելոց քաղաքաց , մատնելոյ

աւանաց, հարկանելոյ բազմութեանն մարդկան, վասն քաջութեան քինախնդիր վրիժուց:

Արդ հասեալ առիս հրամանի 'ի մեծ արքայէն Տրդատայ, կարգել ինձ 'ի ձեռնարկութենէ նշանագիր ժամանակագրոյն պատմել նախ զհայրենեացն գործո քաջութեան քաջին Խոսրովու, և որ ինչ գործք գործեալք քաջութեանն մարտից պատերազմացն ընդ շրջշրջումն տէրութեանն փոխելոյ ընդ կոյս հարկանելոյ, և ազգաց խռովելոց. կամ վասն մահուանն քաջին Խոսրովու թէ ուստի և կամ զիարդ հանդեստապատական*, և կամ որպէս, և կամ զինչ անցք անցին, և կամ վասն հօրամոյն քաջութեանն Տրդատայ, և որ ինչ գործ գործեաց յամս յաւուրց իւրոց ժա-

* Այսպէս է 'ի փարիզեան հին ձեռագրի. թողաք այնպէս՝ մինչև ժամանակաւ ստուգեսցի բանս, որ թուի աղաւաղեալ:

մանկաց, և կամ վասն սիրելեաց վկայիցն Աստուծոյ, թէ որպէս և կամ զիարդ եկեալ, նորա լուսաւորք ծագեցին փարատել զմէգ խաւարի 'ի Հայաստան աշխարհէս. կամ որպէս զանձինս իւրեանց փոխանակեցին ընդ Աստուծոյ ճշմարտութեանն. և կամ որպէս գթացեալ Աստուծոյ այց արար Հայոց աշխարհիս, 'ի ձեռն առն միոջ եցոյց զսքանչելիս մեծամեծս, որ բազում համբերութեամբ ազգի ազգի փորձութեանց և կապանաւոր վշտաց մենակռիւ մենամարտիկ երկպատական առնութեան յԱրտաշատ քաղաքի, վասն Քրիստոսի յաղթութեամբ տարեալ, որոյ զվկայ անուն ժառանգեալ, որ 'ի մահ հասեալ մտեալ և կամքն Աստուծոյ այսրէն դարձեալ, 'ի վերակացութիւն դառնայր յերկիրս Հայոց. սա մտեալ 'ի գուբն մահու, դարձեալ անտի կամօքն Աստուծոյ, վարդապետութեանն Քրիստոսի պատգամա_

ՀԱՅԿ ՍՍՌ

ւոր գտեալ յետ Աստուծոյ սքան֊ չելագործ պատուհասին մարդա֊ սիրութեան ։ Իսկ բարեպաշ֊ տարան Տրդատ յանկարծակամ կենացն ասպնջական ցանկալի ա֊ մենեցունցն լինէր, որ աշխարհա֊ ծունդ հայրենեաց որդի գտանէր շնորհօքն Աստուծոյ, մերձաւոր կենաց վայելէր ։

Եւ արդ քանզի ըստ օրինակի գրելոցս առ՚ի մէնջ՝ ոչ եթէ ՚ի հին համբաւուց տեղեկացեալք մա֊ տենագրել․ այլ մեզէն իսկ ակա֊ նատես կերպարանաց և առընթե֊ րակայ հոգեւորական գործոյն, և լուսաւոր շնորհապատում վար֊ դապետութեանն, գէր՚ի վերոյ ամենեցունցն շնորհօքն Աստուծոյ յարդեցաւ ։ Որ առեալ թագա֊ ւորին զամենեսեան աստուած֊ ակարգ լծոյն հնազանդեցուցա֊ նէր․ մանաւանդ եթէ ոչ նա, այլ կամք մեծազօրին Քրիստոսի ։ Եւ կամ որպէս զմեհեանն ՚ի ձեռս առեալ կործանեալ աւե֊ րեցին, և սուրբ հիմունք եկեղե֊

ցեաց կանգնէին, կամ որպէս զնոյն լինքն, աշխարհի հովիւ կացուցեալ, վայելչէին 'ի նորուն վարդապետութեանն. և կամ որպէս դարձաւ Տրդատ անդրէն յաշխարհն Յունաց յամս աստուածասէր Կոստանդեայ թագաւոր կայսեր Յունաց և Հռովմայ աշխարհին, և կամ որպէս ուխտ եդեալ ընդ նմա զաստուածպաշտութիւնն, դարձեալ լինէր անտի մեծաւ պարգեւօք և բազում փառօք. և կամ որպէս զբազում տեղիս Աստուծոյ նուիրեալ Տրդատ մատուցանէր: Զայս ամենայն մի ըստ միոջէ ոճով պատմեսցուք, վարդապետութեամբ սրբոյն. որ արժանի եղև 'ի մեծ յեպիսկոպոսական աթոռն հաստանել, և զհայրապետական անուն ժառանգեաց, մեծամարտ առաքինութեամբ, թէ ուստի՛, յորո՛ց կամ ո՛րք էր. կամ յո՛րմէ, որ զայս արժանի եղև գործել աստուածատուր շնորհօքն տուելովք:

Արդ ելից 'ի մտաց երիվարն, և յարմարեցից զասպարէզն հանճարոյ, ուղեցից զնպատակն խորհրդոյ, և թափ տաց ուժի բազկացս և ձգեցից 'ի կորովս գրչի մատանց և լեզուով զխորհուրդս յուղեցից, և չիթունք չընջել իմաստունս կարացեն, և կարգել հաստատական, յեղեղուկ հոլովել զանիւ պատմութեան բանիցս, զի կամակարադոյն նաւիցեմք զալեօք ժամանակագրական ծովուս. որք հարցեալ զհայրական մատեանն՝ պատմեցի նոցա և զծրագիր կարգեալս, և ասացի նոցա:

Ընթերցեալ զԹորգոմեայ ազգիս զհայաստան աշխարհիս զաստուածապարգև աւետեաց աւետարանին քարոզելոյ բանին կենաց. որպէս կամ զիա՞րդ ընկալան, և որպիսի՞ արամբ, կամ ո՞ ուստէք՝ որ զայսպիսի շնորհով աստուածեղէն երեւեցաւ: Եւ վասն նորին լուսաւոր վարդապետութեան և հրեշտակակրօն

վարուցն առաքինութեան կարգաց ազնուական համբերութեամբն շնորհալից մեծազօր նահատակ. որ և խոստովանող Քրիստոսի գանեալ և վկայ ճշմարտութեան. և կամ որպիսի՞ յայնմ հետէ շինութիւն և խաղաղութիւն, լիութիւն, պտղաբերութիւն և բժշկութիւն աղօթիւք նորա շնորհեցաւ յԱստուծոյ: Եւ թէ զկարգ նորուն աստուածսիրութեանն և Քրիստոսի զօրութեամբ նմա տուրով, անկան փշրեցան ունայնութեան պաշտամունքն, և աստուածպաշտութիւն տարածեցաւ ընդ ամենայն երկիրս Հայոց: Կամ որպէս շինեցան եկեղեցիք ընդ ամենայն երկիրս Հայոց, և քակեցան ունայնութեան պաշտամունքն, այն որ՚ի սովորական մոլորական նախնեացն ընդվայրակոչկոճ՝, գրթախաղաց քարանցն և փայտից յիմարութիւնք էին, և ուրուապաշտ թմբրութիւնքն անդադայութեանց. իբրև արբեալք էին ստութեամբն,

պակուցեալք շռայլութեամբն մե֊ ղաց, դիւցախնելար մրրաւ գնային 'ի մէջ ծովացեալ մեղացն չա֊ րութեան: Որ կամօքն Աստու֊ ծոյ քարոզ գոլեալ արդարուսոյց ամենեցուն Հայաստան աշխար֊ հիս, չկարէլ ընդ դարշապարս մե֊ ղաց 'ի ծովանման յաշխարհիս յայսմիկ: Այլ 'ի հողմախաղաղ անքոյթ մտեալ Աստուածահօրն շինութեան 'ի նաւահանգիստն կենաց՝ նոյա օթեվանս պատրաս֊ տեաց:

Իսկ իմ անցեալ սահեալ շըր֊ ջեալ 'ի վերայ յորձանախառ. լայնանիստ, յարաձօձ, անդն֊ դապտոյտ, սաստասէր, անհան֊ գիստ, արշաւասոյր, օդավար. յուզակ ալեացն որավարացն մո֊ լեգնելոցն, ձգեալ 'ի կղզիս քա֊ ղաքացն և յաշխարհս հեռաբնակս, գոլեալ լցեալ մեծաբարուն աղէ֊ տունս, ինչ ինչ պատուական և արդոյ, 'ի զարդ և 'ի յօգուտ ե֊ կեալ հասուցաք, 'ի կայս հան֊ գստեան ձերոյ օգտութեան.

փութացեալ բացցուք զԹանգա-
րական վաճառս խանթից, վաճա-
ռեսցուք լռելեայ զգիւտս աշխա-
տութեան մերոյ, առնուլ զուն-
կնդրութիւն և տալ զպատմու-
թիւն. մանաւանդ վասն քո հրա-
մանիդ քաջարանց Տրդատ արքայ
Հայոց մեծաց. բերեալ զշահ վա-
ճառին աշխարհի շինութիւն, քեզ
'ի գանձ յաւելցուք 'ի մերոյ ծո-
վավաստակ նաւաստեացս:

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂ

Ա. Ընդ նուաղել ժամանակի թագաւորութեանն Պարթևաց, ՚ի բառնալ տէրութեան յԱրտաւանայ որդւոյ Վաղարշու, ՚ի սպանանել զնա Արտաշրի որդւոյ Սասանայ, որ էր նախարար ոմն ՚ի Ստահր գաւառէ. որ եկեալ միաբանեաց զզօրս Պարթևաց: Որք լքեալ խոտեցին մերժեցին անարգեցին զտէրութիւնն Պարթևաց. և հաճեցան հաճութեամբ ընտրել զտէրութիւնն Արտաշրի որդւոյ Սասանայ:

Արդ՝ իբրև յետ մահուն հասանելոյ գուժիս այսորիկ առ

Խոսրով Թագաւորն Հայոց, որ էր երկրորդ տէրութեանն Պարսից։ Զի որ Հայոց Թագաւոր էր՝ նա էր երկրորդ Պարսից տէրութեանն։ Այլ Թէպէտ և վաղ լուեալ զբօթն՝ ոչ ինչ ժամանեաց հասանել յամբովկ գործոյն պատերազմի իւրացն պատրաստութեան։ Յետ այնորիկ դարձեալ լինէր յիւրացն եղելոց մեծաւ տրտմութեամբ. զի ոչ եհաս նմա գործել գործ 'ի մեծ տրտմութենէն և յիւրացն վճարելոյ. դարձեալ անցեալ եկեալ լինէր յաշխարհ իւր։

Արդ՝ 'ի միւս ևս 'ի գլուխ տարւոյն, սկսանէր Խոսրով Թագաւորն Հայոց գունդ կազմել, և զօրս բովանդակել։ Գումարել զզօրս Աղուանից և Վրաց. և բանալ զդրունս Ալանաց, և զճորոյ պահակին։ հանել զզօրս հոնաց, ասպատակ դնել 'ի կողմանս Պարսից։ Արշաւել 'ի կողմանս Ասորեստանի, մինչև 'ի դրունս Տիզբոնի, աւար առեալ զերկիրն ամե-

Նոյն յապականութիւն դար-
ձուցանէր զշինանիստ քաղաքացն
և աւանացն ցանկալեաց. զշէն եր-
կիրն ամենայն թափուր և աւե-
րակ թողուր. չնչել 'ի միջոյ 'ի
բաց կորուսանել, խլել քակել
հիմն 'ի վեր ջանայր առնել: Հա-
մարէր բառնալ զօրէնս տէրու-
թեանն Պարսից: Ուխտ եդեալ
միանգամայն վրէժ խնդրել մե-
ծաւ քինութեամբ զանգանելն իւ-
րեանց 'ի տէրութենէն. սպառ-
սպուռ ջանայր զվրէժ խնդրել մե-
ծաւ քինու նախանձաբեկ լինելով,
մեծամեծս փքայր, 'ի բազմու-
թիւն զօրացն ապաստան եղեալ,
և 'ի քաջութիւն զօրացն յուսա-
ցեալ. վաղվաղակի 'ի թիկունս հա-
մանէին մեծաւ բազմութեամբ,
ժիր և քաջ առն և ձիոյ, և բուռն
կազմութեամբ Աղուանք, Լփինք,
և Ճիղպք, Կասպք, և այլ ևս որ
'ի ամին կողմանց. զի զվրէժ ա-
րեանն Արտաւանայ խնդրեսցեն:
Զի թէպէտ և էր ինքն 'ի մեծի
տրտմութեան՝ վասն բնութեան

եղբայրութեան ազգատոհմին , զի հնազանդեցան և 'ի ծառայութիւն մոլին համբարձելոյ թագաւորութեան Ստահրացւոյն , և ընդ նմին միամտեցան ։ Զի էր Խոսրովու և դեսպան արարեալ՝ զի իւրեանց տոհմայինքն 'ի թիկունս եկեսցեն , և նոցա ընդ դէմ կայցեն ընդ նորա թագաւորութեանն ։ Անտի սմա ձեռն տըւեալ 'ի կողմանց Քուշանաց , և յայնմ մարզէ , և յիւրեանց 'ի բուն աշխարհէն , և 'ի քաջ ազգաց և 'ի մարտիկ զօրացն, զի 'ի թիկունս հասցեն ։ Սակայն տոհմքըն և ազգապետքն, և նախարարքըն , և նահապետքն Պարթևաց ոչ լինէին ունկնդիր ․ զի միամտեալ և հաւանեալ և նուաճեալ էին 'ի տէրութիւնն Արտաշրի , քան ընդ տէրութիւն իւրեանց ազգատոհմին և եղբայրութեանն։ Սակայն առեալ Խոսրովու ընդ բազմութիւն զօրաց իւրոց , և որ ուստեք ուստեք եկեալ հասեալ էին 'ի թիկունս օգնականու-

թեան, նիզակակիցք գործոյն պատերազմի:

Իսկ իբրև եանես Թագաւորն Պարսից զայն ամբոխ կազմութեան գնդի, զի մեծաւ ուժով եկեալ գիմեալ հասեալ էին 'ի վերայ նորա, ել և նա ընդ յառաջ նոցա 'ի պատրաստութիւն պատերազմի: Բայց սակայն ոչ կարաց ունել զդէմ նորա, փախստեայ լինէր առաջի նոցա. զհետ մտեալ կոտորէին զամենայն զօրսն Պարսից. և դաշտացն և ճանապարհացն ցիր դիաթաւալ կացուցանէին, և չարախտավար վանէին, և անհնարին հարուածս 'ի վերայ հասուցանէին: Եւ Թագաւորն Հայոց դառնայր 'ի մեծ կոտորածէն, մեծաւ յաղթութեամբ և բազում աւարաւ, և ցնծալից ուրախութեամբ 'ի կողմանն Հայոց յԱյրարատ գաւառ, 'ի Վաղարշապատ քաղաք, մեծաւ ուրախութեամբ և բարի անուամբ և բազում աւարաւ:

Այս հրամանի տայր ընդ կող-

մանս կողմանս դեսպանս արձա_
կել. հրովարտակս առնել. յեօթն
բագինս մեհենիցն ուխտաւոր լի-
նել պատկերաց կռոց դիցն պաշ_
տաման: Սպիտակ ցլուք և սպի_
տակ նոխազօք, սպիտակ ձիովք և
սպիտակ ջորովք, ոսկեղէն և ար_
ծաթեղէն զարդուք, և վերջաւո_
րըս փողփողեալս, նշանակաւ պա_
լարակաւ մետաքսիւքն, և ոսկովք
պսակօք, և արծաթի զոհարանօք,
յանօթս ցանկալիս ականօք պա_
տուականօք, ոսկով և արծաթով,
'ի հանդերձս պայծառս, և 'ի զար_
դըս գեղեցիկս, զիւր ազգին Արշա_
կունեաց զհայրենեացն պաշտա_
մանց տեղիսն մեծարէր: Նաև հին_
գերորդ ևս հանէր յամենայն մե_
ծամեծ աւարացն ածելոց, և մե_
ծամեծ պարգևս քրմացն շնոր_
հէր: Իսկ զօրացն որ զիւրեաւն
էին՝ ետ պարգևս և արձակեաց
յիւրմէ:

Բ. ԻՍԿ 'ի գալուստ ամին
միւսոյ զօր բազում կուտէր յոյժ,
գումարտակ առնէր, զնոյն զօր կո_

չէր. և ևս բազում քան զնոյն աստապատակ սփռեալ զկողմամբքն Ասորեստանի. մանաւանդ զի և զօրք Տաճկաց 'ի Թիկունս եկեալ էին աւար առեալ զամենայն երկիրն, քաջութեամբ գառնայլին յիւրաքանչիւր տեղիս: Եւ աման առէպ առէպ զայսօրինակ աւար առեալ, աւերէին զամենայն երկիր սահմանացն՝ որ ընդ Պարսից Թագաւորութեամբ և իշխանութեամբ էր:

Իսկ իբրև զայն ամենայն չարիս ետես Թագաւորն Պարսից, որ եկին հասին 'ի վերայ նորա. նեղեցաւ, տագնապեցաւ, տարակուսեցաւ, վարանէր յանձն իւր. առ ինքն կոչէր զամենայն Թագաւորս, և զկուսակալս, և զնախարարս, և զզօրավարս, և զպետս և զիշխանս իւրոյ տէրութեանն. 'ի խորհուրդ մտանէին, աղաչէր զամենեսեան հնարս ինչ մարթել խնդրել գտանել. ազգի ազգի պարգեւս խոստանայր. Թերևս ոք միայն գտցի՝ ասէ՝ որ զփրկուց հա-

տուցումն խնդրել մարթացէ · յերկրորդական գահ իւրոյ տէրութեանն մատուցանել խոստանայր , թէ միայն նախանձու մեծի ձեռն արկեալ հատուսցէ ոք · բայց միայն աթոռոյս ես 'ի վեր եղէց քան զնա · եթէ կարի յանորգաց ոք իցէ , կամ 'ի պատուականաց , ազգի ազգի պատիւս և պարգևս և վարձուց հատուցմունս շնորհել խոստանայր:

Արդ՝ ոմն 'ի միջոյ խորհրդեանն գլխաւոր նահապետ էր Պարթևաց տէրութեանն , որոյ անուն էր Անակ · յոտն կացեալ՝ 'ի մէջ անցեալ՝ յիւրմէ ազգէն իբրև 'ի թըշնամւոյ վերայ խոստանայր վրէժ խնդրել:

Խօսել սկսաւ ընդ նմա թագաւորն և ասէ · եթէ միայն զայդ նախանձ խնդրեսցես միամտութեամբ , զընտանութիւնն պարթևական զձեր սեփական Պալհաւն 'ի ձեզ դարձուցից · և քեզ թագ եդեալ փառաւորեցից , և երևելի և փառաւոր 'ի թագա-

ւորութեանս խմում արարից , և երկրորդ ինձ կոչեցից ։

Պատասխանի ետ Պարթևն և ասէ . զհնայորդս ազգի իմոյ կեցուցես դու . այլ ես և եղբայր իմ հարազատ այսօր հրաժարեսցուք 'ի քէն ։ Յայնմ ժամանակի հանդերձեցաւ կազմեցաւ Պարթևն եղբարբն իւրով, հանդերձ ընտանեօք կանամբք և որդւովք և ամենայն աղխիւ իւրեանց . չու արարեալ յուղի անկեալ դէտ ակն կալեալ ճանապարհացն՝ եղեալ երթայր հատուածի պատճառաւ՝ 'ի կողմանս Հայոց, իբրու թէ ապստամբեալ իցէ յարքայէն Պարսից ։ Եկեալ յանդիման եղև Թագաւորին Խոսրովու յՈւտի գաւառի, 'ի Խաղխաղ քաղաքի , 'ի ձմերոցս արքայութեանն Հայոց ։ Իբրև ետես Թագաւորն Հայոց , ցնծացեալ էր ընդ առաջ նորա , և մեծաւ խնդութեամբ ընկալաւ զնա . մանաւանդ իբրև կեղծաւորութեամբ և դաւով սկսաւ խօսել ընդ նմա , և զիւրոյ

գաղղին հաւատարմութիւն ցուցանել. վասն այնորիկ եկի ես առ քեզ աստ, զի հասարակ զհասարակաց վրէժ խնդրել մարթասցուք:

Արդ իբրև ետես Թագաւորն զայրն՝ զի դիմեալ եկեալ էր առ նա ամենայն ընտանեօքն հանդերձ, և միամտութեամբ հաւատաց 'ի նա: Յայնժամ տայր նմա պատիւ ըստ օրինաց Թագաւորաց. և հանէր նստուցանէր զնա յերկրորդ աթոռ Թագաւորութեանն. և զամենայն ժամանակս ձմերայնոյն ուրախութեամբ զաւուրս ցրտաշունչ հողմաշունչ սառամանեացն անցուցանէին:

Իսկ իբրև եկին հասին աւուրք ջերոտ հարաւահողմին գարուն դրանցն բանալոյ, համբարձաւ Թագաւորն 'ի կողմանցն յայնցանէ, եկին իջին յԱյրարատ գաւառ 'ի Վաղարշապատ քաղաք. և մինչ դեռ ուրախութեամբ հանգուցեալ էին, 'ի միտ առ Թագաւորն. գումարտակ առնէր անդ-

րէն արշաւել 'ի կողմանս, Պարսից։

Իբրև զայն լսէր Պարթևն, զերդումն ուխտին յիշէր որ ընդ Պարսից արքային ուխտեալ էր։ Նաև զխոստմունսն յիշէր զպարգևացն, և 'ի բուն աշխարհն փափագէր որ Պալհաւն կոչէր, և վատ խորհուրդ 'ի միտ արկանէր. առնոյր զԹագաւորն մեկուսի նա և եղբայր իւր հարազատ՝ իբրու 'ի պատճառս ինչ զբօսանաց, իբրու խորհուրդ ինչ խորհելոյ ընդ նմա. և զաւսերսն պողովատիկս Թերաքամեալս ունէին. յանկարծ յեղակարծումն ժամանակի զէնս մերացուցեալ՝ զԹագաւորն գլԹաւալ կացուցեալ յերկիր կործանէին. անդուստ ուրեմն իրազգած եղեն իրացն որ եղեն. դոյժ աղաղակի ամբոխին Թանձրանայր. մինչ այս մինչ այն, նոքա հեծեալ յիւրաքանչիւր երիվարս փախստական լինէին։

Իսկ իբրև զայն գիտացին Նախարարք հայակոյտ զօրացն,

գունդ գունդ հատանէին, զկնի լինէին. ոմանք ընդ ցամաքն աճապարեալ հասանել 'ի խելս կամրջացն առ դրունս Արտաշատ քաղաքի. զի դեռն Երասխ յարուցեալ գայր դարիւ և դարիւ, սառնահալ, ջրակուտակ, ձիւնասոյզ, ձիւնախաղաղ բազմութեամբն յաւուրս խուռն պղտորութեանն. կէսքն անցեալ ընդ կամուրջն Վաղարշապատ քաղաքի զոր և կամուրջ Մեծամօրի կոչեն. աճապարէին հասանել յառաջ մի 'ի խելս կամրջին Արտաշատու, 'ի կիրճս ճանապարհացն արգելլին զնոսա. 'ի մէջ արարեալ զնոսա 'ի Տափերական կամրջացն, գետավէժ առնէին զնոսա: Եւ ինքեանք անդրէն դարձեալ վայիւք, ճչովք, և ողբովք. և ամենայն երկիրն ժողովեալ զթագաւորն աշխարհէին: Եւ մինչ դեռ ջերմ ոգիքն 'ի ծոցոյն չև էին թափեալ, և չունչ վախճանին չև էր հասեալ, հրաման տայր զազդատոհմն սատակել: Յայնժամ սկսան սատա-

կել և կոտորել. և ոչ թողին յե-րիտասարդաց մինչև յայն՝ որ ընաւ զաջ և զձախ ոչ գիտէր. նաև զլիգական տոհմն մաշէին ՚ի սուր սուսերի խրեանց: Բայց միայն երկուս մանկունս փոքրկունս յորդւոցն Պարթևին պրծեալ ոմն ապրեցուցանէր ՚ի ձեռն դայ-եկաց ուրումն. զմին ՚ի կողմանս Պարսից, և զմին ՚ի կողմանս Յու-նաց առեալ փախչէին:

Գ.. Եւ եղև իբրև լուաւ զայս Թա-գաւորն Պարսից, զուարճանայր, զուարթանայր, տօն մեծ ուրախու-թեան առնէր զօրն զայն. և բա-զում ուխտ ատրուշանոցն կատա-րէր: Զօրաժողով լինէր, խաղայր գնայր, ասպատակ սփռէր զկող-մամբք Հայաստան աշխարհին. զխօսուն և զանասուն, զծեր և զտղայ, զերիտասարդ և զմանուկ առհասարակ խաղացուցանէր ՚ի գերութիւն:

Անդ ոմն պրծեալ ապրեցուցա-նէր ՚ի հինէ անտի յորդւոյն Խոսրովու Թագաւորին Հայոց՝

մանկիկ մի փոքրիկ անուն Տրդատ. առեալ դայեկացն փախուցեալ 'ի դուռն կայսեր 'ի կողմանս Յունաց: Եւ զերկիրն Հայոց այնուհետեւ եկեալ արքային Պարսից, յիւր անուն զտեղին անուանէր. և զզօրսն Յունաց փախստական առնէր. հալածական տանէին. մինչև 'ի սահմանս Յունաց. վիհս փոսացուցեալ սահմանս հաստատէին. և տեղւոյն անուն եդեալ գրունս փոսից առ տեղեաւն՝ որում Այծք կոչէին. և զայլ մարդիկ երկրին խաղացոյց, և զաշխարհն յինքն գրաւեաց:

Արդ երթեալ, մնեալ, և ուսեալ Տրդատէս առ կոմսի ումեմն Լիկիանէս անուն կոչեցեալ:

Իսկ որդի Պարթևին որ 'ի կողմանս Յունաց գաղթեաց, սնանէր և ուսանէր 'ի Կեսարիայ Կապադովկացւոց քաղաքին. և մերձաւորեալ զնա սնոյց դայեակն երկիղին Քրիստոսի. և ուսեալ նա զքրիստոնէական դպրութեան հանգամանս, ընդանի եղեալ գրոց Աս-

տուծոյ, և մերձեալ յերկիւղ տեառն, որոյ անուն ճանաչիւր Գրիգորիոս: Իբրև տեղեկացաւ 'ի դայեկէն իւրմէ հայրենի գործոյն որ եղեալն էին, ել և գնաց առ Տրդատիոս ըստ հեշտ պաշտաման: Եւ թաքուցանէր զանձն, և զայն ինչ 'ի վերոյ հանէր թէ ո՞յր, կամ ուստի՞, կամ ո՞րպէս, կամ զիա՞րդ· զանձն 'ի ծառայութեան տուեալ 'ի հնազանդութեան պաշտէր առաջի նորա:

Ընդ ժամանակս ընդ այնոսիկ իշխանն Յունաց 'ի հալածել կայր զեկեղեցի Աստուծոյ: Իսկ իբրև զգացեալ Տրդատիոս վասն Գրիգորի՝ թէ քրիստոնական պաշտամանն հաղորդ է, սկսեալ այնուհետև պատուհասակոծ առնէր զնա, և ազգի ազգի արհաւիրս արկանէր 'ի վերայ նորա· բազում անգամ 'ի բանդս և 'ի կապանս տանջանօք նեղէր զնա· թողուլ 'ի բաց լինել նմա յերկրպագութենէն Քրիստոսի· 'ի հնազանդութիւն դառնալ նմա դիցն

սնոտեաց և պղծութեանն պաշ-
տաման :

Դ. ՅԱՒՈՒՐՍ ժամանակացն
այնոցիկ զօրաժողով լինէր իշխանն
Գթաց. և բազում գունդս զօ-
րաց ժողովեալ դայր տալ մարտ
պատերազմ ընդ իշխանին Յու-
նաց: Պատգամս յղէր օրինակաւս
այսուիկ. եթէ ընդէ՞ր բնաւ եղա-
նեմք խառնամբոխ 'ի պատե-
րազմ՝ սպառել զզօրս մեր. և վտանգ
և տագնապ միանգամայն աշխար-
հի հասուցանեմք. ես աւասիկ ա-
խոյեան եղանեմ քեզ 'ի մերոց
զօրաց աստի, և դու ինձ 'ի յունա-
կանաց աստի. հասցուք եկեսցուք
'ի մարտի տեղի. եթէ ես զքեզ
յաղթահարեցից՝ Յոյնք ինձ հնա-
զանդեսցին 'ի ծառայութիւն. և
թէ դու ինձ յաղթեսցես, մեր
կեանքս քեզ նուաճին և հնազան-
դին. և առանց արեան և կոտորա-
ծոյ լինիցի շինութիւն կողմանցս
երկոցունց:

Եւ իբրև զայն լուաւ Թագա-
ւորն Յունաց՝ երկեաւ. քանզի

օրինօք կաղմութեամբ՝ գունդ առ գունդ ճակատել ոչ առնոյր յանձն. և ըստ պատգամին պատշաճի ոչ կարէր ունել յանձին. քանզի սկար յոսկերաց զօրութեամբ, սրտաթափ եղեալ զարհուրեցաւ. քանզի ոչ գիտէր զինչ տացէ բանիցն պատասխանի:

Յայնմ ժամանակի թագաւորն հրաման տայր հրովարտակս և դեսպանս առնել առ իշխանս և զօրս զօրութեան իւր. զի ուր և իցեն՝ առ նա հասանիցեն վաղվաղակի. յայնմ ժամանակի իշխանք և զօրք և նախարարք առ նա հասանէին վաղվաղակի. առեալ և Լիկիանէ զբուն գունդն որ ընդ իւրում ձեռամբն էր, փութայր հասանէր 'ի տեղի պատերազմին՝ յանդիման թագաւորին:

Եւ մինչ դեռ գային գունդք զօրացն և Տրդատէս ընդ նմա, դէպ եղև նոցա գալ մտանել 'ի նեղագոյն տեղի մի յառուամէջս այգեստանեայն, 'ի փողոցամէջս համբարոցացն՝ առ դրունս քաղաքին.

քանզի զգրունս քաղաքին ախեալ էր. զի ժամ էր հասարակ գիշերոյ։ Իբրև ո՛չ գտաւ խար երիվարաց զօրուն բազմութեան զարման կերակրոյ մինչև 'ի մէջ գիշեր, հայեցեալ տեսանէին 'ի զուարափակ քաղաքորմի միոջ՝ զի խոտահամբար մթերեալ էր. և ոչ ոք կարաց ձգել զձեռն իւր վասն տեղւոյն բարձրութեան։ Յայնժամ Տրդատէս ելեալ և իջեալ, հատէր ընկենոյր բո՛րդս բո՛րդս 'ի մէջ զօրացն մինչ'ի լիութիւն բաւականի։

Նաև զհամբարապանսն, և բազում իշեան յայնկոյս որմոյն ընկենոյր 'ի մէջ զօրացն, և ինքն անդրէն ելեալ իջանէր։ Զայն ամենայն ոյժ պնդութեան տեսեալ Լիկկիանէս, զարմացաւ։ Իբրև այգն զառաւօտն մերկացաւ՝ դըրունք քաղաքին բացան. և զօրքն առհասարակ ամենայն 'ի ներքս մտանէին. և Լիկկիանէս յանդիման լինէր թագաւորին, և ամենայն մեծամեծքն և սպարա-

պէտքն և զօրագլուխքն և իշխանքն։

Ապա կաց պատմեաց Թագաւորին իշխանացն զամենայն պատգամս Թագաւորին Գեթայ։ Խօսել սկսաւ Լիկկիանէս ընդ արքային և ասէ. մի՛ ինչ զարհուրեսցի սիրտ տեառն իմոյ. զի գոյ աստ այր մի 'ի գրան քում, զի երբեք այդ նման վճարին. Տրդատէս 'ի տոհմէ Թագաւորին Հայոց աշխարհին. և կաց պատմեաց զերեկոյին գործ քաջութեան նորա։ Յայնժամ հրաման ետ, և ածին զՏրդատիոս յանդիման Թագաւորին. և պատմեաց նմա կարգաւ զամենայն։ Յայնժամ եառն կայսրութեան մարտի առ 'ի ժամ վաղուի՝ զմիմեանս տեսանել պատերազմաւ։

Իսկ 'ի միւսում աւուրն ընդ այգն ընդ առաւօտն՝ հրամայեաց արկանել ծիրանիս. և զարդարեցին զՏրդատ 'ի զարդ կայսերական, արկեալ զնովաւ զնշան Թագաւորութեանն. և ոչ ոք գիտէր վասն նորա. հրամանն եղ ամենե-

ցուն թէ ինքն կայսրն իցէ. և նա առեալ զգունդն զօրաց բազմութեան 'ի ձայն փողոյ տագնապաւ յառաջ մատուցանէր մինչև յանդիման թշնամեացն: Իբրև յանդիման եղեն միմեանց կայսերակերպն և Թագաւորն, մտրակ 'ի կուշտ արարեալ երիվարացն 'ի միմեանս հասանէին. անդ յաղթահարէր կայսերակերպն զԹագաւորն. ձերբակալ արարեալ՝ յանդիման առաջի Թագաւորին կացուցանէր:

Յայնժամ մեծացոյց յոյժ Թագաւորն զՏրդատիոս, և մեծամեծ պարգևս ետ նմա. Թագ կապեալ 'ի գլուխն նորա, և ծիրանեօք զարդարեալ մեծացոյց զնա. և կայսերակերպն զարդու շքեղացուցեալ մեծարեաց զնա. և գումարեաց 'ի ձեռս նորա զօրս բազումս յօգնականութիւն նմա, և արձակեաց յիւրական աշխարհն Հայոց:

Եւ յետ մարտին յաղթութեան քաջութեանցն զոր արար, դար-

Ձեալ լինէր 'ի կողմանսն Յունաց Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց։ Խաղաց գնաց Թագաւորն 'ի կողմանս Հայոց. եկն եգիտ անդ զօրս բազումս Պարսից՝ զի զաշխարհն յինքեանս գրաւեալ էին 'ի ծառայութիւն. զբազումս կոտորէր, և զբազումս փախստականս արարեալ 'ի կողմանս Պարսից արկանէր. և զհայրենեաց տէրութիւնն յինքն նուաճեաց, և զօրացաւ 'ի վերայ սահմանաց նորա։

Ե. ՅԱՌԱՋԻՆ ամին Տրդատայ արքայութեանն Հայոց մեծաց, խաղացին եկին հասին յԵկեղեաց գաւառ, 'ի գեւղն Երիզայ, 'ի մեհեանն Անահտական, զի անդ զոհս մատուցեն. և իբրև կատարեցին զգործն անարժանութեան, իջին բանակեցան առ ափն գետոյն, զոր Գայլն կոչեն.

Իբրև եկն եմուտ 'ի խորան անդր և յընթրիս բազմեցաւ, և իբրև ընդ գինիս մտին, հրաման ետ Թագաւորն Գրիգորի զի պսակս և Թաւ ոստս ծառոց՝ նուէրս տար-

ցի բագնին Անահտական պատկե-
րին ։ Այլ նա ոչ առնոյր յանձն
պաշտօնատար լինել դիցն երկըր-
պագութեան ։

Յայնժամ խօսել սկսաւ Թա-
գաւորն ընդ Գրիգորի և ասէ . այր
մի օտարական և անաշխարհիկ՝
եկիր յարեցար ՚ի մեզ , և զիա՞րդ
իշխես պաշտել զԱստուածն զայն՝
զոր ես ո՛չ պաշտեմ. և առ այն օր
պահել հրամայեաց ։ Եւ ՚ի վա-
ղիւն հրամանետ , և ածին զԳրի-
գորիոս առաջի Թագաւորին ։

Խօսել սկսաւ Թագաւորն ընդ
Գրիգորի և ասէ . այսչափ ամք են
զի տեսի ես զքեզ , և յամենայն
զօրութենէ քումմէ ծառայեցեր
ինձ միամտութեամբ. և ես գո՛հ էի
զվաստակոց քոց և ունէի ՚ի մտի
կեցուցանել զքեզ . ընդէ՞ր ո՛չ առ-
նես զկամս իմ ։

Եւ պատասխանի Գրիգորիոս
և ասէ . հրամայեալ է յԱստու-
ծոյ , զի ծառայք հնազանդ լի-
ցին մարմնաւոր տերանց , որպէս
և դու վկայես ինձ որպէս ծառա-

եցի քեզ յամենայն զօրութենէ
իմմէ . այլ զԱստուածոյ զպատուիրան
և զպաշտօն ոչ ումեք վայելէ տալ .
զի նա միայն է արարիչ երկնի և
երկրի և հրեշտակաց , որ փառա-
բանիչք են մեծութեան նորա , և
մարդկան՝ որ 'ի նմանէ են ստեղ-
ծեալ . որոց պարտ է պաշտել
զնա , և առնել զկամս նորա . և
այլ ամենայն որ է 'ի նոսա , որ 'ի
ծովու և 'ի ցամաքի ։

Արքայ ասէ . գիտացիր զի ա-
պախտ արարեր զվաստակսն զոր
ինձն վաստակեցեր , որում ես
եմ վկայ . արդ՝ փոխանակ կե-
նացն զոր պարտ էր առնել քեզ ,
յանձնեմ քեզ նեղութիւնս , և
փոխանակ պատուին՝ անարգանս .
և փոխանակ բարձ տալոյ և յա-
ռաջ ձգելոյ՝ բանդ և կապանս , և
մահ՝ որ հատանէ զլոյս կենաց
մարդկան , եթէ ոչ առնուցուս
յանձն դիցն պաշտօն մատուցա-
նել . մանաւանդ այսմ մեծի Ան-
ահիտայ տիկնոջ՝ որ է փառք ազ-
գիս մերոյ և կեցուցիչ զոր և

Թագաւորք ամենայն պատուեն, մանաւանդ Թագաւորն Յունաց. որ է մայր ամենայն զգաստութեանց, բարեբար ամենայն մարդկան բնութեան և ծնունդ է մեծին արին Արամազդայ:

Ասէ Գրիգորիոս. ես քեզ միամտութեամբ վստահեցի. ինձէն երբեք զիմ վստահս ապախտ ոչ արարի՝ որպէս և գրեալ է յԱստուծոյ՝ եթէ ծառայեսցեն մարմնաւոր տերանց. զի այնմ տէր է հատուցանող բարեաց. զի ոչ ինչ ակն 'ի քէն ունէի եթէ հատուցանես ինձ, այլ յարարչէն՝ որոյ են ստացուածք իւր, երևելի և աներևոյթ արարածք ամենայն:

Այլ վասն որոյ ասեմ՝ թէ նեղութիւն յաճախեմ քեզ փոխանակ կենաց, հանելով զիս յայսց կենաց՝ յաճախես ինձ զպատրաստեալ ուրախութիւնն Քրիստոսի. այն որոյ տէրութիւնն յաւիտենից է և արքայութիւնն ոչ անցանէ և բարիքն ոչ պակասեն: Եւ փոխանակ պատուին՝ որ ասես

անարգանս, շնորհեա ինձ զպատիւն հրեշտակաց փառաւորչաց արարչին իւրեանց ցնծութեամբ:

Եւ որ ասես՝ թէ փոխան բարձ տալոյ և յառաջ ձգելոյ, 'ի բանտ և 'ի կապանս արկանեմ, երանի է ինձ զի առից յանձն զօրինակ կապանաց տեառն իմոյ. և ընդ նմին ուրախ եղէց և ցնծացայց յաւուր գալստեան նորա: Եւ մերժելով 'ի քոյ բազմականացդ, ահա արկանես ինձ բազմականս առ հօրն հաւատոյ Աբրահամու, և ընդ արդարսն ամենայն, որ ուրախ լինելոց են յարքայութեանն Աստուծոյ:

Եւ որ սպառնաս ինձ մահու. ահա խառնես զիս 'ի գունդն Քրիստոսի. ուր են ամենայն կոչեցեալքն հարքն և արդարք, և մարգարէքն և առաքեալքն, մարտիրոսքն, և ամենայն ընտրեալքն:

Այլ որ ասես եթէ մահուամբ գլխոյ հատանեմ կենաց, որպէս քո յոյժ հատեալ է, և ամենայն աստուածապաշտաց և աստուածա-

սիրաց յոյսն զօրացեալ է: Իսկ որ միանգամ են իբրև զքեզ, որ պաշտէք զկուռս համերս և անշունչս ձեռագործս մարդկան, արդարև յուսահատ էք 'ի ճշմարիտ կենաց անտի Աստուծոյ:

Այլ զոր դուք կոչէք մեծ Անահիտ տիկին, լեալ իցեն արդեօք մարդիկ ոք յայնժամ երբեմն ժամանակի. քանզի դիցապաշտ կախարդութեամբ զմարդիկն՝ որ յայնժամին էին՝ ցնորիւք կերպս 'ի կերպս լինելով դիւացն, հաւանեցուցին մեհեանս շինել, և պատկերս կանգնել, և երկիր պագանել. որ ոչ իսկ են. ոչ չար և ոչ բարի ինչ կարեն առնել. ոչ պատուել կարեն զպաշտօնեայս իւրեանց, և ոչ անարգել զթշնամանագիրս իւրեանց. զոր դուքն ցնորեալ պաշտէք յափշութիւն մտաց ձերոց. և փոխանակ Աստուծոյ՝ յորոյ 'ի բարիսդ վայելէք, պաշտէք զփայտեղէնդ և զքարեղէնդ, և զոսկեղէնդ և զարծաթեղէնդ. զոր Աս-

տուծոյ կարգեալ է 'ի սպաս և 'ի պէտս և 'ի փառաւորութիւն մարդկան ։

Իսկ ինձ լիցի ամենայն հնազանդութեամբ, և ամենայն միամտութեամբ և երկիւղիւ՝ պաշտել զԱստուած արարիչ, և զորդին հաստիչ, և զհոգին կազմիչ արարածոց. որ արար զամենայն, և եղծանել կարէ. և դարձեալ նորոգէ ողորմութեամբ իւրով. այլ մեր կեանքս չեն յուսահատութեամբ. և պաշտեմք զկենդանին՝ որ կարող է կենդանութիւն տալ մեզ, յորժամ և կամի. զի թէպէտև մեռանիմք՝ կենդանի եմք. զի որպէս որդին Աստուծոյ մեռաւ և եկաց, և մեզ եցոյց օրինակ կենդանութեան յարութեամբն իւրով. զի որ մեռանիմքս վասն նորա՝ լինելոց եմք կենդանիք. յորժամ յայտնեսցի թագաւորութիւն արարչին առ արարածս իւր. յորժամ խնդրեսցէ զվրէժ ամբարշտութեան անաչառ դատաստանն՝ ստուգութեամբ պահան-

ջել յամենեցունց տու հատուցակ:

Արքայ ասէ. որ տուացելդ թէ 'ի քէն ակն ոչ ունէի, և ոչ պիտոյ իսկ. ես գիտեմ զի մահ խնդրես դու, և անդէն 'ի գերեզմանի զհատուցումն քեզ. ուրեն իսկ առաջինքն որ մեռանին՝ վաղվաղակի յղեմ զքեզ՝ ուր կամիս երթալ: Կամ ո՞վ այն Քրիստոսն իցէ ցո՛յց ինձ, զի գիտացից. ո՛ այն իցէ հատուցանող վաստակոցն քոց՝ զոր կոչես դու արարիչ. մի թէ նա՞ ոք իցէ շահապետ գերեզմանաց՝ ուրում դուն ցանկաս հասանել. կամ բանդակալ կապանայքոց նա իցէ արձակիչ:

Եւ ո՞ւր իցեն արդեօք անպակաս ուրախութիւնքն զոր ասես. և կամ զի՞նչ դալուստն է՝ ոչ գիտեմ. կամ զի՞նչ հրեշտակք են զոր ասես. կամ զի՞նչ յոյսն ձեր իցէ՝ և մեր յուսահատութիւնն. ա՛ղէ դու ասա ինձ զայս ամենայն մեղմով: Ապա ոչ թողից քեզ զանարգանս դիցն զոր թշնամանեցեր զնոսա. զի ասացեր բա՛ մար-

դիկ են, և 'ի մահկանացու բնու_
թիւն իջուցեր զնոսա. և անհնա_
րին թշնամանս զոր եդիր դիցն, և
կամ մեզ իսկ թագաւորացս. զի
ասացեր եթէ խելարք են թագա_
ւորք որ պաշտեն զնոսա:

Գրիգորիոս ասէ. Քրիստոս է
որդի Աստուծոյ. յորոյ 'ի ձեռն
արար նա զաշխարհս և կազմեաց.
դատիչ կենդանեաց և մեռելոց.
տէր և հատուցանօղ, բարերարացն
բարիս, և չարարարացն չարիս մի_
անգամայն,

Նա որպէս ասացեր իսկ դու.
արդարև շահաւէտ է գերեզմա_
նաց և պահապան. զի իբրև մե_
ռաւ նա կամօքն իւրովք և եմուտ
'ի գերեզման, և պահէ զոսկերս
ամենայն մարդկան. և յարու_
թեամբն իւրով եցոյց և յայտնի
արար զյարութիւն մեռելոց. զի
ինքն իսկ է յարութիւն և կեանք,
և յարուցիչ և նորոգիչ ամենայն
մարմնոց. և պահէ զշունչս մարդ_
կան կենդանիս: Վասն զի նա
ինքն է կենդանութիւն. զի նորո_

գեսցէ զշունչս մարդկան՝ զգեցեալ նովին մարմնով. և ապա յայտնի արասցէ ըստ իւրաքանչիւր վաստակոցն զիւրաքանչիւր հատուցմունս. զի նա արձակեսցէ զկապեալս 'ի տանէ կապանաց կռապաշտութեան՝ որ կապեալ են 'ի մեղս. և խզեսցէ զշղթայս անօրէնութեան՝ որ են իբրև ըղքեղդ: Իսկ յայդպիսի կապանաց զոր դուդ սպառնաս, սովոր է յայտնել զողորմութեան զշնորհս և փրկել զյուսացեալս իւր:

Եւ անպակաս ուրախութիւքն այն են, յորժամ զիւր սիրեցեալսն և զկոչեցեալսն, և զհրաւիրեալսն, և զպատուիրանապահսն անմահացուսցէ յիւր աստուածթիւնն. և զմեղաւորսն անմահացուսցէ 'ի տանջանսն յաւիտենից: Եւ գալուստն այն է՝ յորժամ գայցէ առնել զայս ամենայն: Եւ հրեշտակքն այն են՝ որ սպասաւորքն են նորա մեծութեանն, և Աստուածութեանն, միանջենաւոր արքայութեանն:

Իսկ մեր յոյս այսմ ակն կալ-
եալ սպասէ. և ձեր յուսահատու-
թիւն այն է, զի ոչ ճանաչէք զա-
րարիչն ձեր. որ պահանջէ 'ի ձէնջ
վասն այնորիկ, զի ոչ եղէք 'ի խըն-
դիր տեառն արարչին ձերոյ. և
ոչ ծանեայք զնա. արդարև իբրև
զձիս եղէք, կամ իբրև զջորիս,
զի ոչ գոյ 'ի նոսա իմաստութիւն,
և քան զեզն և զէշ ևս պակասա-
գոյն գտայք. զի ոչ ծանեայք զձեր
հաստիչն. որ 'ի ժամանակի իւ-
րում 'ի սանձս և 'ի դանդանա-
ւանդս ճմլեսցէ զկզակս ձեր, որ
առ նա դուք ոչ մարթայցէք մեր-
ձենալ:

Այլ զոր ասացերն թէ գիցն
թշնամանս եղիր. զինչ ինչ լիցէ
նոցա այն թշնամանք՝ որ երբէք և
պատուելոյն զնոսա ումեք ոչ ըղ-
ձան. զի 'ի ձեռաց մարդկան են
ստեղծեալք. և 'ի խելացնոր կար-
ծեաց յերազոց լիցեն հաստեալք
և եղեալք. քանզի յանդրիա-
գործ պատկերաց առաջին մարդ-
կանն հրապուրեցան գործելղայն,

և յոր անդէն խակ մոլորեցան կուրացեալք 'ի լուսոյ արարչէն ։ Խակ որ զնոսայն պաշտեն՝ յիրաւի են իբրև զմնաստունս . զի բերան է նոցա և ոչ խօսին . աչս ունին և ոչ տեսանեն . ականջս ունին և ոչ լսեն . ունչս ունին և ոչ հոտոտին . ձեռս ունին և ոչ շօշափեն . ոտս ունին և ոչ գնան . և ոչ գոյ շունչ 'ի բերանս նոցա . Նման նոցա եղիցին որք արարին զնոսա , և ամենեքեան ոյք յուսացեալ են 'ի նոսա ։

Զ. ԽՕՍԵԼ սկսաւ Թագաւոր և ասէ . քանիցս անգամ տուեալ է քեզ խրատ և պատուէր, զի մի երկրպագեսցես առաջի իմ զհաստուածս բանիցդ . առաւելեալ՝ զոր յօդեալ և ուսեալդ ես , զոր ոչ վայելէ քեզ խօսել . վասն որոյ ես խնայեցի 'ի քեզ՝ իբրև 'ի վաստակաւոր . զի եկեսցես 'ի կարգ ուղղա[illegible]եան պաշտել զգխն ։ Զորոց դու ունեալ զնոցա պատիւն ումպէտ կարգաս աշխարհիս . և որ են խակ Ճշմարտին արարիչ , Թշնամանեօ

և զմեծն Անահիտ. որով կեայ և զկենդանութիւն կրէ երկիրս Հայոց. և ընդ նմին և զմեծն և զարին Արամազդ՝ զարարիչն երկնի և երկրի, ընդ նմին և զայլ աստուածսն կոչէցէր անշունչս և անմռունչս. և 'ի մեզ ևս ձկտեցար գնել թշնամանս. համարձակեցար տալ ձիս և ջորիս. և քանզի զամենայն թշնամանս յաճախեցեր՝ մինչ իշխեցեր ևս մեզ տալ անասունս, արդ ես արկից զքեզ 'ի սանջանս՝ և եդից զանգանաւանդ 'ի կզակս քո. զի գիտասցես եթէ 'ի սին բանից քոց՝ զոր յաճախեցեր առաջի իմ տալ, եղեն քեզ արդիւնքն: Եւ այս՝ տալ՝ մեծ է ինձ որ խօսեցայ ընդ քեզ, և մեծարանս եդի քեզ. և դու ետուր ինձ պատասխանի իբրև ընկերի:

Եւ ետ կապել զնա ձեռս յետս, և արկանել զայլ 'ի բերան նորա. և ետ կախել շառաչէղս աղի 'ի վերայ ողին նորա. և տալ գելոցս կրծից նորա. և արկանել առա-

տանս 'ի կապս կրծից գեղարա-
նացն, կապել և համբառնալ 'ի
բարձրաւանդակ տանիս ապարա-
նից որմոյն մենքենայիւք. և կայր
պրկեալ կապեալ այնպէս զաւուրս
եօթն. և յետ եօթն աւուրն ետ
հրաման և լուծին զնա 'ի չարաչար
և 'ի դառն կապանացն, և ածին
կացուցին առաջի նորա:

Սկսաւ հարցանել զնա, թէ
զիարդ կարացեր ժուժալ, տոկալ,
տևել մնալ, և հասանել մինչև
ցայսօր: Եւ կամ առե՞ր զչափ
թէ արդարև իբրև զէշ և իբրև
զջորի այնպէս բատանձեալ բեռինս
պահեցեր. և ընդտեղակալ կացեր
դու բեռամբն հանդերձ. վասն
զի իշխեցեր դու թշնամանել
զգիխն թէ անշարժ են, վասն
այսորիկ հատուցին քեզ զպայսալխն
պատուհաս: Իսկ արդ՝ եթէ ոչ
առնուս դու յանձն պաշտօն տա-
նել դիցն, և յաճախեսցես դու
'ի նոյնպիսի թշնամանս աստուած-
ոցն, և այլ ևս չարք չարագոյն
անցք անցանիցեն ընդ քեզ:

Գրիգորիոս ասէ․ վասն զի գիտն
թէ ասես՝ զոր կոչես դու ստա-
տուածս․ սոսայդ խակ են հաս-
տուածք․ վասն զի հաստեալք
են՚ի մարդկանէ․ և եղեալք սպա-
կերք ՚ի ձեռաց ճարտարի․ ոմն
փայտեայք են․ և ոմն քարեայք․
ոմն են պղնձիք, և ոմն են արծա-
թիք․ և ոմն ոսկիք․ ոչ խօսեալ
նոցա երբէք․ և ոչ իմացեալ և ոչ
զմտաւ ինչ ածեալ․ ո՛չ վասն քո
և ո՛չ վասն իմ․ և դու ինքնին
վկայես ինձ, թէ ո՛չ երբէք ա-
սացեալ է նոցա քեզ զայդ՝ վասն
իմոյ տանջելոյս ՚ի քէն․ և կամ
լուաւ արդեօք իմացման բարինք
անմռունչք զցաւս մարդկան ։
Այլ վասն որոյ կապեցեր ինձ
աղ, զի կոտեցայց ես կապանօք․
յուսամ ես ՚ի տէրն իմ, որոյ են
ստացուածք իւր երկինք և երկիր,
և յորդին համագործ, և ՚ի հոգին
բարեխօս․ զի համեմեսցեն զան-
համութիւն իմ ստուգութեամբ
զկին ճշմարտութեամբ՝ որ ոչ
նցանէ․ և ինձ տացէ պսակնա-

հեշտ լուծն խոնարհութեան թեթեւութեան պարգեւացն՝ որ ոչ անցանէ յաւիտեանս յաւիտենից. որ բարձրացուցանէ զխոնարհս իւրով մարդասիրութեամբն, յայն յանապատ և յանվախճան հատուցմունսն, յանկէտ և յանժամանակ յանթիւ յաւուրն ընտրութեան, դարին մտելոյ եօթներորդին. իբրև հանգուցանէ զամենայն վաստակաւորս իւր, և պարգեւեսցէ իւրով մեծութեամբն:

Իսկ որ պաշտեն զկուռս քարեղէնս, ասէ մարգարէն վասն նոցա, թէ իջցեն որպէս զվէմս 'ի ջուրս բազումս: Իսկ որ քանդակեալս զփայտակերտսն պաշտեն, այսպէս ասէ վասն նոցա թէ հուր վառեցաւ 'ի վերայ ամենայն փայտի ագարակի. և այրեսցէ զմեղաւորս, և մի՛ շիջցի: Իսկ որ պաշտեն զարծաթեղէնս և զոսկեղէնս, այսպէս ասէ. արծաթ և ոսկի մի՛ կարասցէ փրկել զնոսա՝ յաւուր բարկութեան տեառն. որ կարօղն

է կախել նոցա բեւեռս ծանրու_
թեան ամենայն գիմագործաց,
որ երբեք զքեզդ լիցեն ամբա_
րիշտք ։

Է. Եւ յետ այսորիկ հրամայեաց
կախել զնա գլխ'ի վայր զմիոյ ո_
տանէն. զի մինչ դեռ կայցէ գլխի_
վայր, ծխեսցեն 'ի ներքոյ նորա
աղբ. և արբցէ զան սաստիկ բրօք
գալարմամբ. և տանջեցին զնա
տամն այր՝ ըստ հրամանի թագա_
ւորին. և կայր նա կախեալ այն_
պէս աւուրս եօթն ։

Արդ՝ մինչ դեռ կայր նա կախ_
եալ, սկսաւ խօսել 'ի կախաղանին
այսպէս ։ Գոհանամ զքէն տէր,
որ արժանի արարեր զանարժա_
նութիւնս իմ քոյոյ պարգևիդ.
զի իսկզբանէ իսկ սիրեցեր զստեղծ_
ուածս ձեռաց քոց. և ետուր
զփափկութիւն անաշխատ հան_
գստեան դրախտին վայելչու_
թեան անմահս, անցաւս, կենաց
մխճակացն ուրախութեան պատ_
րաստեցեր. եթէ կացեալ էաք
'ի պատուիրանին զոր եդիր 'ի ծա_

ւոյն չճաշակելոյ. զի տայցէր թէ մի ուտիցէք յայդմ ծառոյ. զոր պատուիրեցեր չուտել՚ի դմանէ. իբրև ոչ թէ ծառն անուանեալ կենաց՝ կարէր տալ կենդանութիւն առանց քոյոյ բանիդ հրամանի կամացդ բարերարութեան. որ է կամք քո և բանդ, և բարերարութիւնդ միածին որդիդ ծնունդ Աստուածութեան քո. և հոգիդ սուրբ որ՚ի քէն բղխէ
1 և ընու զամենայն տիեզերս. որ է ընդ քեզ և ընդ միածնիդ յէութեանդ քում:

Զի եթէ կացեալ էաք՚ի պատուիրանիդ քում տէր, և պահեալ էր զպատուիրանս զոր եդիր վասն լաւութեան հանդխի փորձութեան մերոյ, շնորհեալ լինէր քո մեզ զկեանս անցաւս, անաշխատս, անբիծս, անհոգս, անտրտումս, առանց ծերանալոյ. և յետ սերելոյն և բազմանալոյն, որ պատուիրեցեր կեալ մարմնաւորապէս, անամօթ փառօքն զգեցեալ իբրև հանդերձիւ՚ի դը

բախտին քում՝ յոր եդիր զմեզ· և յետ այնորիկ որպէս յետ սրբութեան ամուսնութեան, և որդիս ծնանելոյ Ենովքայ՝ վերացուցեր զնա 'ի կարգս ուրախութեան անմահութեան հրեշտակացն յանմահութեան վիճակն ։

Արդ՝ եթէ կացեալ էաք 'ի պատուիրանին 'ի քում հրամանի, ցուցեր դու մեզ օրինակ զԵնովք· զի և զմեզ յետ 'ի դրախտին վայելից, և յետ երկրաւոր կարգացս, յանմահութիւն փոխեալ լինէր Իբրև զԵնովք 'ի կարգս հրեշտակաց· և միահաղոյն ածեալ լինէր զարքայութիւն քո, զոր պատրաստեցեր կանխաւ 'ի փառս մեր մինչչև էր աշխարհ, զի զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ, և 'ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ, պատրաստեցեր դու սիրելեաց քոց յառաջագոյն, զոր տացես դու տէր այնոցիկ որ սիրեցին զօր երևելոյ գալստեան միածնիդ քո ։

Իսկ Իբրևետես թշնամին զմեզ պատուեալս 'ի մարդասիրութենէն

կամարար կամաց քոց, նախան-
ձեալ ընդ պատիւ Թագի պարծա-
նաց մերոց՝ պատուին որ ետուր
'իքէն. զխաստացերեԹէ 'ի նմանու-
Թիւն պատկերի կերպարանաց
իմոց արարի ես զմարդն, և կա-
ցուցի զնա տէր ամենայնի, որ առ
նախանձ Թշնամւոյ բանսարկուին
հրապոյրք ցոփացուցիչք մոլին
յաշխարհ, և արկին զմարդիկ 'ի
կենաց, և 'ի հանդստեանց. զոր
դու առ քո բարերարուԹեանդ
շնորհեցեր մարդկան, որ կորուսին
զայն:

Իսկ իբրև գԹացաւ Աստուա-
ծուԹիւնդ քո առ մարդկուԹիւն
տկարուԹեանս մերոյ՝ վասն յա-
ճախ ողորմուԹեանդ քո, ոչ
Թողեր 'ի ձեռանէ վասն բարե-
րարուԹեանդ քոյ. 'ի ներբեւ եր-
կայնմտուԹեանդ քոյ առաքե-
ցեր զուրբ զմարգարէսն յերկիր
և զսիրելիս քո որ եղեն լուսաւորք
յերկրի 'ի խաւարչական, 'ի մէջ
ազգացն հեԹանոսաց. որ և յան-
միտ և յանօրէն մարդկանէն սատ-

ցեալք հալածեցան․ որք յայտնե֊
ցին զքո խորհուրդս լուսաւորու֊
թեանդ․ և քարոզեցին զկամս
քո և զգալուստ որդւոյդ քո յաշ֊
խարհ․ որ գալոցն էր և բառնալոց
զկարիս յանցուցելոց պատուհաս
մեղաց մարդկութեան։

Որք վասն որոյ զայս քարոզելոյ
յաշխարհի չարչարանօք մեռան,
տանջանօք և պէսպէս փորձու֊
թեանց խռովութեամբք դառնու֊
թեան ճաշակօքն կեցին յաշխար֊
հի, վասն զքեզ քարոզելոյն առ
նեղիչս իւրեանց․ և նեղիչքն և թշնա֊
միքն նոքա տկարացան և անկան։
Որ վասն որոյ ընդ յարուցեալ
'ի վերայ իմ պատերազմ՝ ոչ
երկիցէ սիրտ իմ․ և ընդ յարու֊
ցեալ 'ի վերայ իմ ճակատամարտ՝
'ի քեզ եմ յուսացեալ․ որ 'ի
վախճան ժամանակացն յայտնե֊
ցեր զխորհուրդս կամաց քոց․ զոր
յառաջագոյն պատրաստեցեր ազ֊
գացն առաջնոցն՝ սիրելի որդւովդ
քո առ նոսա, 'ի ձեռն սրբոց քոց
մարգարէից, զոր 'ի քէն առա֊

քեցեր գալ ծնանիլ 'ի կուսէն սրբոյ : Զի զոր օրինակ 'ի ձեռն կուսին առաջնոյ Եւայի մահ եմուտ յաշխարհ , սոյն օրինակ և 'ի ձեռն այսր կուսի կեանք մտցեն յաշխարհ : Զի զոր օրինակ 'ի ձեռն ծննդեան Եւայի զԿայէն , անէծք և քրտունք , և աշխատութիւնք , և երերմունք , և տատանմունք մտին յաշխարհ . սոյն օրինակ և ծնանելոյ որդւոյ քոյ 'ի կուսէն՝ հանդիստք , և կեանք , և օրհնութիւնք մտցեն յաշխարհ :

Որ առաքեցեր զմիածին որդիդ քո յաշխարհ . լոյս 'ի լուսոյ . կեանք 'ի կենաց . որ եկն զգենուլ զմեր նմանութիւնս մարմնոյ 'ի կուսէ անտի , զի զմեզ անդրէն առ Աստուածութիւն յարմարեսցէ իւրով նմանութեամբն որ իբրև զմեզն եղև : Ծնաւ 'ի կուսէն մարմնով և մարդացաւ և մարմնացաւ իբրև զմեզ : Այլ կայ և մնայ 'ի փառս Աստուածութեան իւրոյ . և ոչ ընկալաւ փոփոխումն յԱստուածութենէ

խորհէ․ այլ նոյն է որ էն, և է, և կայ և մնայ յաւիտեան, ընդ Հօր և ընդ սուրբ Հոգւոյն։ Այլ զի սիրեաց զմարդիկ, վասն այնորիկ եղև իբրև զմեզ․ զի զմեզ ածցէ յառաւելութիւն շնորհօք Աստուածութեան իւրոյ, որ են կամք ծնողին իւրոյ․ և կատարեաց զկամս նորա․ որ զսուրբս իւրով փառաւորեաց համբերութեամբն կրել զիւր անարգութիւն վշտաց մահու տանջանաց, մահուամբն և թաղմամբն հանդերձ․ որ վասն զի սիրեցին մարդիկ պաշտել ըզպատկերս մարդադէմս, փայտագործս ճարտարագործս հիւսանց, եղև ինքն պատկեր մարդկան․ զի զպատկերագործսն, և զպատկերասէրսն, և զպատկերապաշտսն, իւր պատկերի Աստուածութեանն հնազանդեցուսցէ։

Եւ վասն զի սովոր էին մարդիկ երկիր պագանել անշունչ պատկերաց մեռելոց, եղև ինքն պատկեր մեռելոյ 'ի վերայ խաչին․ և մեռաւ և անշնչացաւ, զի ընդելա-

կանաւն զնոսա արագ արագ հնազանդեցուցէ իւրում պատկերին. իբրև զկարթ երևեցուցեալ զխաչն, և զմարմին իւր առնէր կերակուր տիեզերաց. զի այնու որսասցի յարքունական սեղանն, մշտնջենաւոր արքայութեանն Աստուածութեանն իւրոյ։

Եւ փոխանակ գրօշելոյ փայտիցն, զխաչ իւր կանգնեաց 'ի մէջ տիեզերաց. զի որով սովոր իցեն երկիր պագանել փայտի, սովորականաւ ընդելականաւն հաւատասցեն երկիր պագանել խաչին փայտի, և որ 'ի վերայ նորա պատկերն և մարգարէին իցէ. զի 'ի վերայ խաչին ասէր այսպէս, զոր նշանակեալ մարգարէին ասէ թէ եղէ ես որպէս զխուլ՝ որ ոչ լսէ. և իբրև զհամր՝ զի ոչ բանայ զբերան իւր։ Զիգու տէր ասէիր մարգարէիւն յառաջ, մինչև հասեալ ժամ կրելոյ որդւոյ քոյ Յիսուսի զայս ամենայն համբերութիւնս. թէ արարից զքեզ համր, և կապեցից զլեզու քո 'ի քիմս քո. և

եղիցես դու իբրև զայր մի՝ որոյ ոչ գուցեն բանք յանդիմանութեան 'ի բերան իւրում :

Քանզի սիրեցին մարդիկ զանխօս կուռս ՝պատկերաց դիցն անօտեաց : Վասն այսորիկ և որդին Աստուծոյ մարմնովն պատկեր եղեալ մարդոյն 'ի նմանութիւն մարդկան պատկերաց . ելեալ 'ի բարձրաւանդակ խաչն , իբրև 'ի վերայ բարձր դիտակի , ելեալ ցուցանէր անբարբառ մեռելութեամբն առ արարածս . վասն որոյ տեսին զնա 'ի վերայ բարձուն տխեղելք , ցնծացան և երկիր պագին և հնազանդեցան:

Եւ վասն զի սովոր էին մարդիկ ուրախ լինել 'ի մեհեանս կռոցն զոհիւքն՝ զոր անմռնչոցն մատուցանէին : Վասն այնորիկ և դու կոչեցեր 'ի զենումն որդւոյ քոյ զտխեղերս և ասացեր , զպարարակ իմ զենեալ է , և զճաշ իմ պատրաստեալ է . և բազմացուցեր զուրախութիւն 'ի խաչելոյ որդւոյ քոյ . և յագեցուցեր զամե-

նայն տիեզերս 'ի կենդանարար մարմնոյ. որ էն կերակուր և կենդանութիւն բաւականի ամենայն երկրպագուաց քոց ընդ ամենայն տիեզերս: Իսկ որ ոչն կամեցան գալ 'ի կոչումն հարսանեաց հոգևոր սեղանոյն, պատրաստեցեր 'ի տանջանս յաւիտենից, յանմահ սատակումն յանանց դատաստանայն, և զքաղաքս նոցա չինեցեր պատրաստեցեր 'ի մէջ հրոյն տանջանացն պատրաստելոց բարկութեան:

Եւ քանզի ուտէին և ըմպէին մարդիկ զարիւն զոհից անասնոց դիւապաշտութեան, վասն այսորիկ եհեղ զարիւնն իւր 'ի վերայ փայտին. զի փայտն ընդ դրօշեալ փայտիցն, և ինքն ընդ մարդադէմ պատկերացն պղծութեան, և արիւնն իւր՝ ընդ նուագացն ուրախութեան արեանցն, որով և նորոգումն մարմնոց դալարութեան մարդկան. զի եկն գնեաց զմեզ արեամբն իւրով 'ի սարկութիւն ծառայութեան Աստուածութեան իւրոյ.

և ազատեայ 'ի ծառայութենէ չարութեան մեղայն. զի մեք եմք գինք արեան որդւոյ քոյ. փրկեալք և ազատեալք արեամբ և մարմնով նորա. զի ոչ եմք անձանց տեարք, եթէ ըստ կամս գիտութեան անձանց մերոց դնասցուք. և կամ ըստ կամս ամենայն մահկանացու մարդկան, թէպէտ և իցեն մեր տեարք մարմնապէս: Սակայն պարտ է պատուել զնոսա, որչափ 'ի քէն է հրամայեալ. և ոչ զքեզ ընդ ահի մահկանացու մարդկան փոխանակել. զի նոքա զմարմինն եւեթ կարողեն չարչարել: Իսկ որդիդ միածին տէր մեր Յիսուս Քրիստոս՝ կարող է արկանել 'ի տանջանսն յաւիտենից, հասարակ ոգւով և մարմնով հանդերձ, 'ի հուրն անշէջ և յորդնն անմահ:

Այլ տէր տուր ինձ զօրութիւն համբերութիւն նեղութեան ցաւոց վտանգիս իմոյ. և ողորմեա՛ ինձ իբրև 'ի վերայ աւազակին՝ որ ընդ քեզ էր կցորդ չարչարանաց խաչի քոյ. և արա առ իս զգութ

մարդասէր շնորհաց քոց․ որով կեալ ամենայն երկիր առ հասարակ, արդարք և մեղաւորք վասն ներելոյ քաղցրութեան քոյ․ զի ծագես զարեգակն քո 'ի վերայ չարեաց և բարեաց, և ածես զանձրև 'ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց․ զի պահես զբարկութիւն քո, և ցուցանես զողորմութիւն քո առ ամենայն մարդիկ առ հասարակ։

Տո՛ւր ինձ տէր շնորհս համբերութեան դառն տանջանացս՝ որով կատեն զիս․ զի և ես արժանի եղէց պահել զաւանդութիւն լուսաւորութեան հաւատոյս՝ զոր ետուր ինձ ճանաչել զքեզ և առնել զկամս քո․ զի մի ամաչեսցեն յուսացեալքն 'ի քեզ․ որոց միանգամ պարծեցեալ են 'ի միածին որդին քո 'ի տէր մեր Յիսուս Քրիստոս՝ որ 'ի քէնդ առաքեցաւ․ զոր դու առաքեցեր 'ի մահ՝ վասն մեղաց մերոց, զի առցէ զմեղս մեր 'ի յանձն իւր․ և վասն յանցանաց մերոց պատժեսցի և առցէ զմեղսն յանձն իւր և

ընդ նմին տարցի զպատուհասն յանցանաց մերոց յանձն իւր՝ չարչարանօք խաչին, կատարեսցէ և տացէ չնորհս պարգևաց՝ իւրոց հաւատացելոցն:

Եւ արդ տէր բարերար, որ ասացեր եթէ ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչ'ի վախճան աշխարհի. մի թողուր զմեզ 'ի ձեռանէ քումմէ, այլ զօրացո՛ զմեզ 'ի կամս քո. զի համբերել կարասցուք պատերազմին՝ վասն մեծի անուանդ քոյ. զի յայտնի լիցի պարծանք հաւատոցս մերոց ծառայից քոց՝ 'ի տէրութիւն Աստուածութեան քո. զի և այս յայտնի լիցի՝ եթէ ոչ կարէ ոք 'ի թշնամեաց յաղթել յուսացելոց քոց, որք անձանց են թշնամիք:

Այլ տէր խառնեա՛ զմեզ 'ի թիւ արդարոց քոց՝ վասն մարդասիրութեան քոյ. որ ո՛չ թողեր զմեզ ընդ վայր 'ի մեղս հարցն մերոց, և 'ի մոլորապաշտութիւն նախնեաց մերոց, և յանօրէնութիւն առաջնոցն մերոց: Եւ ետուր

Ճանաչել զբնութիւն արարչութեանդ Աստուածութեանդ քոյ, զի մի կորիցուք յունայնութեանց հեթանոսութեան։ Այլ թացար յարարածս քո, զի մի եկեսցէ 'ի վերայ մեր իսպառ բարկութիւն քո. և մի վախճանեսցէ զմեզ սրտմտութիւն քո. և մի յուզեսցի ցասումն քո առ արարածս քո։

Եւ արդ տո՛ւր տէր զօրութիւն պատերազմել 'ի վերայ ճշմարտութեան ամենասուրբ անուանդ քոյ. և մեռանել, և դարձեալ նորոգել փառօք միանգամայն. յորժամ դարձեալ առաքեսցես առ մեզ զհատուցման իւրաքանչիւր կշռիչ զտէր մեր Յիսուս Քրիստոս. զի կայցուք և մեք զուարթ երեսօք առաջի նորա. և առցուք զպսակս յաղթութեան ընդ սիրելիս քո. զի դու միայն կալոց և մնալոց ես յաւիտեան. և ամենայն տարրական անցաւոր արարածք բանիւ քով մաշեսցին. բայց դու միայն ես յաւիտեանս.

և փոխես զմարդիկ իբրև զցորեան 'ի շտեմարանս 'ի ժամանակս իւրեանց, և դարձեալ միւսանգամ նորոգես: Բուսուցանես յերկրէ զսկերս մարդկան, դալարացուցանես, նորափետուր զարդարես և զարծուիս՝ զսիրելիս քո տէր:

Տէր տունջեան, և հաստիչ խաւարի, արարիչ լուսոյ. քոյ է տիւ, և քո է գիշեր. որ կարգեցեր լուսաւորս 'ի սպէտս՝ առաջնորդս արարածոց քոց, որ են յերկրի քում. որ արարեր զերկուսլուսաւորս՝ առ 'ի սպէտս շրջմանց տարեաց, ամսոց, ժամանակաց. առ 'ի բոլորել զժամանակս, չափօղք աւուրց՝ որ են յաշխարհի. զմին իշխանական տունջեան՝ որ ունի զօրինակ միածնիդ քոյ, զանշէջ և զանպակաս, զաննուաղ և զանխափան լուսոյ. որ յայտնելոց է իւրոց արդարոց 'ի հանդերձեալ աշխարհին: Ուր ոչ աւուրք, և ոչ գիշերք, ոչ շաբաթք, և ոչ ամիսք, և ոչ ամք, և ոչ ժամք և ոչ ժամանակք, և ոչ շրջմունք տարեաց,

և ոչ շրջանք ժամանակաց․ բայց միայն տէր է, և անուն նորա միայն․ որ առնես զհաստատութիւն ուրախութեան քոյոց երկրպագուաց բարեօքն, որոց ոչ գոյ փոփոխումն բարեացն, և ոչ հանումն պարգեացն տուելոց:

Իսկ գնացք իշխանականին գիշերոյն, որ ունի քոյով կամօք միածնիդ քոյ զօրինակ յարութեան, յանձին բարձեալ բերէ ցուցանել նշանակել ամենայն երկրաւորաց զքաջալերութիւն ամենայն մեռելոց յարութեան․ յարևմտից մինչև յարևելս երթայ 'ի մանկութիւն:

Դարձեալ յարևմուտս կամօք քով ծերացեալ հասանէ, պատի, թաղի, գուշակ թաղելոց, յարութիւն մեռելոց, մխիթարութիւն քաջալերութեան առ արարածս մատուցանէ, զգալուստ որդւոյ նշանակէ յերկնից և զնորոգումն տիեզերաց, ակնարկէ զհաշումն մաշմանն մեղաւորաց: Ուսուցանէ զծագել արդարոցն յար-

քայութեանն 'ի գալստեան :

Դարձեալ զպահանջումն հնացելոց 'ի մեղս՝ ցուցանէ : Նաև գուշակէ մաշականն զյաւիտենականէդ, անցականն զանանցէդ, հնականն զնորոգչէդ իւրմէ. որ կամօք քովք փոփոխի 'ի կերպարանս՝ որպէս կամք քո հրամայեսցին լինել. մինչև բարձցին առակք լինելոցն, զոր եդիր պատրաստեցէր յօր կատարման խոստմանց քոց. յորժամ առնիցես ամենեցուն հատուցումն 'ի ձեռն միածնիդ և հոգւոյդ սրբոյ. զի քո է, և քեզ վայելէն փառք յաւիտեան և յաւիտեանս :

Տէր ամենակալ որ պսակես զյուսացեալս քո, և կատարես զկամս երկիւղածաց քոց. արժանի՛ արա զիս տէր՝ զի պահեցից զյոյսն իմ որ 'ի քեզ. և զերկիւղն զմեծ՝ զոր ածելոց ես առ դիմադարձ ամբարշտեալսն 'ի քեզ. և ինձ տուր համբերութիւն կատարել զընթացս իմ նեղութեամբս՝ յոր կամս : Բժիշկ ցաւոց մերոց,

ողջացուցիչ բեկելոց, անդորրիչ նեղելոց. և արձակիչ կապելոց մխիթարիչ սգաւորաց, յոյս անյուսից, խռովելոց հանգիստ, աշխատելոց նաւահանգիստ. որ նայիս սիրով յարարածս քո, և կերակրես զամենեսեան քաղցրութեամբ քով:

Տո՛ւր ինձ տէր առնուլ պսակ ընդ այնոսիկ՝ որ արժանի արարեր մեռանել վասն անուան քո. որոց փառաւորեալ են մահք իւրեանց առաջի քո. և զի ես արժանի եղէց վերանալ ընդ առաջ որդւոյ քոյ սիրելւոյդ, յորժամ յափըշտակեսցէ զանձկացեալսն իւր 'ի ծառագայթ լուսոյ իւրոյ. դատել ճշմարտութեամբ զամենայն տիեզերս հրով բարկութեամբ իւրով:

Ա՜յլ այժմիկ տէր զօրացո՛ ըզծառայս քո վասն անուան քոյ, զի յաղթեսցուք թշնամւոյն. և բա՛րձ և փարատեա՛ զմեզս չարութեան կռապաշտութեան հեթանոսութեան, քաղցրութեամբ

սիրով քով առ արարածս քո․ որ եդիր զանձն քո 'ի վերայ խաչանց քոց, մի թողուր զհօտ քո, զի ածցես յուղղութիւն․ որ դու միայն կարող ես թողուլ զմեղս, և քաւել զյանցանս և զանօրէնութիւնս քոյոց արարածոց, զի զքեզ միայն պաշտեսցեն, և զկամս քո արասցեն․ և լիցին փառաբանիչք Աստուածութեանդ քոյ․ և ապրեսցին 'ի դատաստանացդ քոց, և վայելեսցեն յանճառ բարիս քո․ զի ամենեքին արժանի լիցին առանց ամօթոյ և պատկառանաց կալ առաջի մեծութեանդ քոյ․ զի և զգործ տգիտութեան նոցա անմեղութիւն համարեսցիս․ և զի սովոր ես յարգել յոչընչէ զանինչսն յինչ ածել, և յոչընչէ 'ի լինելութիւն արարածոց․ որ ո՛չ թողեր զազգս մարդկան 'ի կամս անձանց զինչպիտութեան իւրեանց․ այլ գթացար առաքեցեր զմիածին որդիդ քո, որ եկն դարձոյց զարարածս յԱստուածութիւն․քո, և հրամայեաց քարոզել

աւետարանին ընդ ամենայն տիե֊
զերս։ Այն զի քո միայն է փառա֊
ւորութիւն, և քեզ իսկ վայելէ
երկրպագութիւն յամենայն արա֊
րածոց. զի դու միայն ես փառաց
և պատուոյ արժանի։

Արդ՝ գթա՛ յարարածս քո,
քոյով բարերարութեամբ շնոր֊
հօքդ և սա երկիրս Հայոց աշխար֊
հիս. զի և սոքա ծանիցեն զքեզ
և զմիածին որդի քո զտէր մեր
Յիսուս Քրիստոս. որ 'ի քէնդ
առաքեցաւ առ մեզ, և զգեցաւ
զմարմին մարդկութեան մերոյ.
և նկարեաց և տպաւորեաց զանձն
իւր՝ 'ի ստեղծուած ձեռաց իւ֊
րոց. զի զգեցցի զմարմին մարդ֊
կեղէն, և ազգականաւն մերձե֊
ցուսցէ զմարդիկ առ քեզ. քան֊
զի ոչ հանդարտէին մարդիկ տե֊
սանել զերեսս քո և ապրել։
Վասն այնորիկ եղև նա 'ի նմանու֊
թիւն մարդկան, զի զմարդիկ
արժանիս արասցէ Աստուածու֊
թեանն իւրոյ. զի զազգակիցս
մարմնոյն որ 'ի մէնջ տեսեալ՝ զԱս֊

տուածութիւնն որդւոյն յարդես-
ցուք բարերարութեամբ հօր. և
ընդ նմին ընկալցուք զշնորհս բա-
րերարութեան հոգւոյդ սրբոյ՝ որ
'ի քէն. զի և շնորհեսցին պատգամք
աւետարանի քո այսմ աշխարհի.
զի և սոքա ծանիցեն զքեզ և զե-
րախտիս բարերարութեանդ շնոր-
հի քոյ, որ առ ամենեսին է:

Այլ որ առատանաղ ամենե-
ցուն, տուր մեզ զի լիցուք վկայք
Աստուածութեանդ քոյ, չարչա-
րել վասն անուան քո, և մեռանել
վասն ճշմարտութեան քո, և նորո-
գել միաբանդամ 'ի գալստեան
քո. զի դու եկիր և մեռար 'ի
վերայ արարածոց քոց, և խառ-
նեցեր զմահկանացու բնութիւնս
մեր յանմահութիւն քո: Վասն
այսորիկ և մեք մինչև 'ի մահ
լիցուք վկայք կենդանութեան
քո, զի խառնեսցուք 'ի թիւ
վկայից քոց. զի այլ զինչ արդեօք
կարիցեմք առնել զարձուածս փո-
խարէն բարեացն որ 'ի քէն, եթէ
ոչ տացուք զանձինս մեր փոխա-

նակ պատուիրանաց քոց՝ 'ի հաճութիւն կամաց քոց. զի լիցուք ժառանգաւորք արքայութեան քում ընդ այնոսիկ՝ որ հաճոյ եղեն առաջի քո. զի մատուսցուք զանձինս մեր պատարագ Աստուածութեան քում. զի կորուսցուք զանձինս, և դարձեալ գտցուք զնա յաւուր յարութեան. կացցուք ընդ աջմէ քումմէ զանմեղութիւն զգեցեալ՝ ընդ գառինս աջակողմեան դասուն կամարարաց քոց՝ յուրախութիւն սրբոց քոց որ սիրեցին զԱստուածութիւն քո, և զմիածին որդիդ՝ զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս. որ եղև գառն ճշմարիտ, և մատոյց զանձն իւր քեզ պատարագ վասն մեղաց ամենայն աշխարհի. զի լիցի հաճեցուցիչ և բարեխօս ընդ արարիչ և ընդ արարածս:

Իսկ որ յայս հաճութիւն ընթացեալ մերձեցան, պատրաստեալ նոցա օթևանս յարքայութեան Աստուածութեանն իւրոյ: Իսկ որք ոչ կամեցան մտանել 'ի

հաճութիւն հնազանդութեան գալստեան նորա, յաւիտենից տանջանս խոստացաւ ։

Եւ արդ՝ տէր բարերար, որ եկիր և խոնարհեցար, և առեր զկերպարանս մարդկան, և ետուր զանձն քո ամենայն համբերութեան, և ոչ գործուցեր զանձն քո յանարգանաց, ընդ երեսս թքանելոյ. և մատուցեր հարկանելեաց զծնօտ քո. քացախ և լեղի դառնութեան վասն մեր արբեր. քաղցրացո՛ զսիրտ ամենայն մարդկան 'ի պաշտօն քո, զի հնազանդեսցին ընդ ամենահեշտ լծով քով, և ապրեսցին 'ի յաւիտենից տանջանացն. զի լցաւ երկիր աստուածպաշտութեամբ քով. և որ մնացեալքս են՝ զի և սոքա մի վրիպեսցին 'ի ճշմարտութեան ճանապարհաց քոց. և հրաւիրեսցին յարքայութեան սեղանդ, և վայելեսցեն 'ի համբերութենէ քումմէ ։ Որ վասն ամենեցուն եկիր 'ի սպանումն իբրև զգառն. և ուրախ արարեր 'ի մարմին քո՝ զոր

ետուր 'ի փրկութիւն ամենեցուն .
և զուխտ փափկութեան քոյ ե֊
տուր ըմպել զարիւն քո՝ վասն
կենաց ամենայն աշխարհի ։ Գթա՛
զի յիշեսցեն և դարձցին և եկեսցեն
առ քեզ ամենայն ծագք երկրի .
և երկիրպագցեն առաջի քո ամե֊
նայն՝ որք իջանեն 'ի հող . զի կա֊
րող ես միւսանգամ կանգնել ,
կենդանացուցանել , և առնել
արժանիս մարդասիրութեան քո .
զի քո իսկ արեամբ են փրկեալք ,
և ազատեալք յիշխանութենէ
խաւարի . արդ ծանիցեն զքեզ
յորոց վերայ մեռար դու . զի քո
իսկ են ծառայք և քեզ լիցին
երկրպագուք . զի մի՛ եկեսցէ 'ի
վերայ մարդկան բարկութիւն
սրտմտութեան քոյ ։

Արա՛ զմեզ որդիս լուսոյ և որ֊
դիս տունջեան . զի փառաւորեսցի
անուն քո 'ի վերայ ամենայն տիե֊
զերաց . զի դու ես փառաւորեալ
'ի մշտնջենաւոր արքայութեանդ ,
որ եսդ յէութեանդ , յիսկու֊
թեանդ , յինքնութեանդ ։ Որ ե֊

տուր օրինակ չարչարանաց քոյովդ չարչարանօք խոնարհութեամբ՝ քոյոց սիրելեաց. և ցուցեր զհալածանս քոյով հալածելովդ, և ցուցեր զտանջանս քոց սրբոց, ՚ի քո մտանել ՚ի տանջանս կամահարութեանդ:

Իսկ մեք հողեղէնքս բնաւ իսկ զինչ բերիցեմք ՚ի համար զմեր նեղութիս չարչարանաց. զի դու տէր խոնարհեցար և առեր յանձն զամենայն, և բարձեր զվիշտս և զչարչարանս ամենայն տիեզերաց: Արդ՝ զօրացո՛ զիս տէր ՚ի ժուժկալութիւն պնդութեան նեղութեան՝ որ կամս. զի յերկարեսցի խմս պարծել ՚ի նեղութիւնս տանջանաց. զի հաւասարեցից և ես ընդ սիրելիս քո՝ յաւուր յորժամ հատուցանես զանպատուամ բարիսդ, որ կայ պահի յուսացելոց քոց որ յաւխտենից:

Ը. Եւ մինչ դեռ կայրն կախեալ այնպէս, խօսեցաւ զայս ամենայն. և գրեցին առենակալ դպիրքն նշանագրացն. զի առ ոչինչ

համարեալ զկախաղանն, և ոչ զբրածեծ գանին գրեաց ինչ ըղ-վիշտս. զի ջարդեալ էր զամենայն մարմինն յօղորածեծն առնել. և այլ ևս բազում քան զայս խօսեցաւ՝ մինչդեռ կայր կախեալ. և գրեցին և մատուցին զայն առաջի Թագաւորին. քանզի էր կախեալ զեօթն օր: Եւ յետ այնր ետ հրաման, և իջուցին զնա անտի:

Սկսաւ խօսել ընդ նմա Թագաւորն Տրդատ և ասէ. զի՞նչ ունիս, և կամ զի՞նչ եղիր 'ի մտի, լինե՞լ կցորդ կենաց իմոց, որպէս աշխատեցար ընդ իս 'ի մանկութենէ վաստակովք, եթէ մեռանել տարապարտ, 'ի տարապարտ խորհուրդ ընդունայնութեան մոլացդ՝ ուր կաող իսկ: Նա պատասխանի ետ և ասէ. փութամ ես եղանել 'ի մարմնոյս, և առնուլ ըղ-կեանն յաւիտենից. այլ տուր հրաման վասն իմ որպէս և կամիս՝ զինչ մահու հրամայես 'ի վերայ իմ:

Եւ պատասխանի արքայ և

ասէ. ո՛չ տամ զայդ պարգեւ՝ եթէ լիցի քեզ վախճան մահու երագ երագ, և հանգչել 'ի տանջանաց զոր կոչես դու կեանս յաւիտենից. այլ կոտել զքեզ յերկար՝ զի ոչ հնար լիցի քեզ երագ մեռանել. այլ տանջել զքեզ յերկար և պահանջել 'ի քէն զանարգանս դիցն և զյամառութիւդ քո, որ ոչ կամեցար պաշտել զնոսա:

Եւ ետ հրաման բերել կոճեղս փայտից, և առնել ըստ ոլոքի խոստաց ոտից նորա. և պնդել և պնդել ուժգին առատկօք, մինչեւ իջանէր արիւն ընդ ծայրս ոտից մատանց նորա. և ասէ՝ գիտիցե՞ս կամ զգայցես ինչ արդեօք զցաւս: Նա ետ պատասխանի, և ասէ. տուաւ ինձ զօրութիւն՝ քանզի խնդրեցի ես յարարչէն արարածոց, որ է ճարտարապետ և արարիչ ամենայնի, որ երեւի և որ ոչն երեւի:

Եւ հրամայեաց և լուծին զնա յայնմանէ: Եւ ետ հրաման բե-

րել բեւեռս երկաթի, և վարել ընդ ներբանս ոտից նորա. և առեալ զձեռանէ նորա աստի և անտի՝ ընթացուցանէին զնա յայս կոյս և յայն կոյս. և արիւնն հոսէր իջանէր յոտից անտի. և ոռոգանէր զերկիրն սաստիկ յոյժ: Եւ դարձեալ ասէ ցնա. ո՞յդ են աներեւոյթ արարածք Աստուծոյն քո՝ զոր դու տեսանես:

Նա ասէ, բարւոք ասացեր եթէ այս իցեն աներեւոյթ արարածք Աստուծոյն իմոյ. վասն զի սերմանի տկարութեամբ՝ և յառնէ զօրութեամբ. սերմանի անարգութեամբ՝ և յառնէ փառօք. զի լալոյն լան՝ որք տանիցին զսերմանիս իւրեանց. այսինքն են վիշտք և չարչարանք՝ որ հասանեն մեզ որ վասն աստուածպաշտութեանն են. այլ յորժամ որայն 'ի հունձս եկեալ մատուցէ զատոքութեանն բերրի զպտուղ՝ սերմանողացն, ընդ նմին և զցնծութիւն բարութեանց ուրախութեանց ամենայնի:

Ասէ թագաւորն . բախեցէք զաման լալոյ արտասուացն , թող եկեսցէ նմա ուրախութիւն . և հանեն նմա կուռփս 'ի գլուխն հարկանելով զնա անհնարին : Սկսաւ հարցանել զնա և ասէ՝ ո՞ւր է ուրախութիւնն :

Եւ նա ասէ՝ այո՛ այս է . զի թէ ոչ քրտնի մշակն 'ի տապ խորշակի ջերմոյն արեգնակեզ լինելոյ՝ ոչ ըմբունէ արդիւնս շայեկանս ուրախութեանն պտղոցն ձմեռայնոյ հանգստեանն : Եւ պատասխանի արքայ և ասէ . դու աստէն խակ աշխատեա՛ց 'ի մշակութիւն տանջանացդ , յորում կասդ :

Եւ ետ հրաման բերել աղ և բարկ քացախ , և բորակ , և արկանել զնա յորսայս . և դնել զգլուխն նորա 'ի հիւսանց մամուլս , և դնել փող եղեգան 'ի քիթս նորա . և արկանել զայն ընդ քիթս նորա :

Եւ յետ այսորիկ ետ հրաման՝ և բերին պարկս օդենիս մեծա-

մեծս և լցին զայն մոխրով հնոցի. և արարին թոյլագոյն, զի մի՛ կարի լի իցէ վասն տուրեւառ շնչոյն. զի հարկանելով ընդ խելան վասնգեոցէ զնա: Եւ ագուցին զայն 'ի գլուխ նորա, և կապեցին զբերան պարկին 'ի փողս նորա. և կաց նովաւ աւուրս վեց: Եւ յետ այսորիկ ետ հրաման և ածին առաջի թագաւորին, և 'ի բաց հանին զպարկն 'ի գլխոյն:

Սկսաւ խօսել թագաւորն և ասէ. ուստի՞ գաս՝ թերեւս յարքայութենէ անտի գայցես զոր ասէիր: Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. այո՛ իսկ յարքայութենէն զոր ասէի՝ անտի գամ. վասն զի արժանի արար զիս Աստուած զայս ամենայն կրել յանձին վասն անուան իւրոյ: Արդարև իսկ կայ մնայ ինձ արքայութիւնն, որ ոչ անցանէ. փոխանակ մոխրոյն՝ անթառամ ծաղիկքն. և փոխանակ քացախոյն՝ անապառ ուրախութիւնքն:

Թ. Եւ սատակացեալ թա-

գաւորին՝ ետ պնդել զոտս նո
րա 'ի հրապոյրս ակաց, և կախել
զնա գլխիվայր. և ետ դնել ձա_
գար 'ի նստատեղոջ նորա. և ար_
կանել ջուր ակաւ յորովայն նորա:
Եւ ետ հրաման և իջուցին յայն_
մանէ. և սկսաւ հարցանել զնա
և ասէ. առնե՞ս զկամս իմ և պաշ_
տե՞ս զդիսն՝ որ են ամենայն երկրի
կեանք և շինութիւն:

Ետ պատասխանի Գրիգորիոս
և ասէ. ես տեառն Աստուծոյ ի_
մոյ երկրպագանեմ, զի նա է ա_
րարիչ և կեանք և շինութիւն. և
զորդին հաստիչ և համազօր և հա_
մագործ. և զհոգին նորին որ ելից
իմաստութեամբ զամենայն տիե_
զերս. այլ զկուռս կռեալս, կո_
փեալս, քերեալս, և արարեալս,
ոչ կալայ երբեք առ Աստուածս
և մի լիցի այլ ունել՝ մինչև իցէ
շունչ իմ 'ի մարմնի իմում: Ետ
պատասխանի Թագաւորն և ասէ.
փոխանակ զի իշխեաց ասել կռ_
եալս և քերեալս դիցն, պա_
հանջեսցի դա ընդ այդորիկ:

Եւ ետ հրաման քերել զկողս նորա երկաթի քերչօք, մինչև ռոգան վայրքն ամենայն յարենէ նորա. և սկսաւ ասել ցնա. արդ արասցես զկամս իմ Գրիգորիոս, որ յայդպիսի տանջանս մատնեցար:

Ասէ ցնա. ինձ լիցի պահել զուխտ աստուածպաշտութեան, զոր ուսայ 'ի մանկութենէ իմմէ. որ կարօղն է փրկել զիս յամենայն նեղութենէ. և զքեզ արկանել 'ի տանջանս՝ որ ոչ ճանաչես զնա. դարձեալ զայս իսկ զարհուրեցուցանել կամիս, և քակել 'ի պաշտամանէ սիրոյ նորա: Ետ պատասխանի թագաւորն և ասէ. ո՞ւր է Աստուած քո՝ որ փրկէն զքեզ 'ի ձեռաց իմոց. և կամ դատի որպէս ասացեր, դատաստանօք խռովք:

Եւ ետ հրաման, և բերին տատասկ երկաթի բազում սակառեօք, և արկին 'ի վերայ գետնի թանձր. և մերկացուցին զԳրիգորիոս, և արկին 'ի վերայ տա-

տասկին մերկ. և ծակոտեալ լի_
նէին մարմինք Նորա առ հասա_
րակ. և քարշեցին և թաղեցին զնա
'ի տատասկին. և չոջչոջէին զնա
անգէն՝ մինչև առ հասարակ ծա_
կոտեցան մանրիկ մարմինք Նորա,
մինչ զի ոչ մնայց 'ի Նմա տեղի ողջ:

Եւ 'ի միւսում աւուրն ածին
զնա առաջի Նորա. սկսաւ հար_
ցանել զնա և ասէ. զարմացեալ
եմ կարի քոյ՝ զիարդ կեաս դու
կենդանի. և ոչ ինչ գրեցեր դու
զցաւսդ, և խօսիս ևս. զի արժան
էր թէ վաղուց էիր դու վախճա_
նեալ 'ի տանջանաց այտի:

Եւ պատասխանի Գրիգորիոս
և ասէ. ոչ է իմ ժուժկալութիւն
տոկալոյդ իմով զօրութեամբ,
այլ շնորհիւ տեառն իմոյ, և իմոյ
յօժարութեան կամացն որ խըն_
դրեցի 'ի Նմանէ, զի և դու ըղ_
փորձ առցես զծառայիս Աս_
տուծոյ. զի գիտասցես զի ոչ
ոք կարասցէ մեկնել զյուսա_
ցեալս 'ի Նա՝ 'ի սիրոյ Նորա. զի
Նա տայ ուժ և զօրութիւն համ_

բերութեան, համբերել նեղու-
թեանց և փորձութեանց. զի ա-
մաչեսցեն անօրէնք յունայնու-
թեան իւրեանց և յամբարշտու-
թեան և յապստամբութեան իւ-
րեանց, որ իբրև զքեզդ իցեն. և
կացցեն ամօթով յաւուրն այցե-
լութեան և յանդիմանութեան:

Ժ. Եւ ետ հրաման արկանել
կապինձս երկաթի 'ի ծունկս նո-
րա, և վարել ուռուցս ստուարս.
և բառնալ 'ի կախաղան՝ մինչև
յօշեցան ծունկք նորա անդրէն:
Եւ կաց կախեալ զերիս աւուրս:

Եւ յաւուրն չորրորդի հրաման
ետ թագաւորն. և իջուցին զնա
'ի կախաղանէն, և ածին կացու-
ցին զնա առաջի նորա: Խօսել
սկսաւ թագաւորն և ասէ. տես
դու Գրիգորիոս, զի ոչ փրկեաց
զքեզ մնոտի յոյսն քո՝ որ յու-
սայիր դու. չեհան զքեզ ապրել
'ի ձեռաց իմոց:

Եւ պատասխանի Գրիգորիոս
և ասէ. տես, զի մնոտի են յոյսքն
քո, և ոչ կարացին հաւանեցու-

ցանել և ո՛չ կարացին երկեցուցանել զիս, զի զոր դուն պաշտես՝ մնոտի է, և ամենայն գործ մոլորութեան քո։ Այլ տե՛ս դու՝ զի ո՛չ 'ի տանջանաց քոց երկեայ ինչ ես. այլ զօրութեամբ տեառն իմոյ մարտեայ ընդ թշնամւոյն՝ որ 'ի ծածուկն քև պատերազմի ընդ ճշմարտութեան. և մատնեցից զմարմինս իմ տանջանաց։

Զի եթէ վաղ եթէ անագան՝ սակայն քակտի հնացեալ մարմինն. զի եկեսցէ ճարտարապետն, դըտեալ զորդիս մարդկան՝ միւսանգամ նորոգեսցէ։ Զի զորոց զըգիսն գտանէ 'ի պարկեշտութեան, 'ի զգաստութեան, 'ի սրբութեան, 'ի քաղցրութեան, 'ի հեզութեան, յաստուածպաշտութեան կեցեալ, նորոգէ, զարդարէ, կեցուցանէ, զնոյն ոգիս նովին մարմնով։ Իսկ զորս գտանէ յանօրէնութեան, և յամբարշտութեան, յաստուածատեցութեան, 'ի կըռապաշտութեան, թէպէտ և բուսանել բուսանին մարմինքնոցա

առ ժամանակ մի, այլ զնոյն նովին ոգւով և նովին մարմնով արկանէ 'ի գեհեն, յանշէջ հուրն յաւիտենից տանջանս. մանաւանդ զայնոսիկ՝ որ իբրև զքեզդ են 'ի կռապաշտութեան :

Իսկ իբրև զայն Թագաւորն լուաւ, բարկացաւ ընդ բանսն և ասէ. ինձ ոչ է փոյթ զայնմանէ՝ թէ նորոգէ զքեզ Աստուածն քո, թէ ո՛չ. ինձ ոչ է պէտ զայնմանէ. այլ զի ասացեր եթէ զքեզ յանշէջ հուրն արկանէ, ես զքեզ աստէն իսկ այրեցից չիջանուտ հրով. տեսցուք քո Աստուածն զի՞ արասցէ :

Եւ ետ հրաման երկաթի պուտամբք հալել կապար, և ջերմմինչ դեռ էր իբրև զջուր, հոսել արկանել զմարմնովն նորա. և այրեցին զմարմինս նորա առ հասարակ, և ոչ մեռաւ. այլ կայր մեծ ուժով, և զինչ հարցանէին՝ վաղվաղակի տայր պատասխանի,

Եւ զարմացեալ Թագաւորն ընդ ժուժկալութիւն համբերու-

Թեանն կորի անհնարին, և տոկալ նորա. և ասէ՝ թէ զիա՞րդ կայ 'ի քեզ շունչդ յայնչափ ժամանակաց, և չարաչար կտտանօքդ որով զքեզ կոտեցի: Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. ո՛չ վաղ իսկ ասացի քեզ, եթէ զի ասցես դու զփորձ համբերութեան ծառայիս Աստուածոյ. զի տայ զօրութիւն, յամօթ առնել զայնոսիկ՝ որ առանց նորա լիցին. և մարտնչիցին ընդ դէմ նորա երրու զքեզդ: Չի այսպէս ասէ. ոչ թողից զձեզ, և ո՛չ ընդ վայր հարից. արդ՝ այն է պահպանութիւն նորա առ արարածս իւր, և առ սիրելիս իւր. զի պահեսցէ զնոսա 'ի հաւատս իւրեանց՝ որ 'ի նա, մինչև հատուցանիցէ նոցա 'ի գալստեանն իւրում:

ԺԱ. ՄԻՆՉ դեռ խորհէր Տրդատիոս խօսել և այլ ողոքով ընդ նմա. և յղել պատգամ և խոստանալ կեանս և պատիւ՝ որում ո՛չ ինչ էր լսելոց. եթէ այնու ոչ լուիցէ՝ ասէ, և այլ ևս յաւելից,

և 'ի տոկ կատեցից ։ Ոմն մատուցեալ 'ի նախարարացն 2 սկսաւ խօսել և տալ տեղեկութիւն, և ասել այսպէս վասն նորա. Թէ վասն զի չէ պարտ կենալ՝ վասն այնորիկ ոչ կամի կեալ, և զայս տեսանել ։ Զի այսքան ժամանակք են՝ որ առ մեզ բնակեալ է և ոչ գիտէաք զնա. այլ դա է որդի Անակայ մահապարտի՝ որ սպան զհայր քո Խոսրով. և արար խաւար Հայոց աշխարհիս. և 'ի կորուստ մատնեաց զայս աշխարհ և 'ի գերութիւն. արդ՝ չէ պարտ կեալ դմա, զի որդի վրիժապարտի է դա ։ Նա յետ այսչափ հարցից և տանջանաց, գանից և բանտից, գեղարանաց և կախաղանաց, առ նեղութիւն ամենայն կտտանաց՝ որով կատեցին զնա, բազում համբերութիւն յանձն լեալ տարեալ վասն անուան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի.

Արդ՝ երբև զայն ետ հատանել Թագաւորն 'ի վերայ երացն, եթէ արդարև որդի Անակայ Պարթևի

է՝ որ սպան զխոսրով հայր նորա, հրաման տայր կապեալ ոտիւք. և կապեալ ձեռօք, և կապեալ պարանոցաւ խաղացուցանել զնա յԱյրարատ գաւառ, և տալ զնա 'ի դղեակ բերդին Արտաշատ քաղաքին. և իջուցանել 'ի վիրապն ներքին, որ անհնարին էր խորութեամբ, մինչև անդէն մեռցի: Եւ եղև նա յայնմ վիրապի ամս երեքտասան:

Եւ ինքն իսկ Թագաւորն խաղայր գնայր 'ի ձմերոց յԱյրարատ գաւառ, 'ի Վաղարշապատ քաղաք՝ 'ի Հայոց աշխարհ յարկելս: Իսկ Թագաւորն Տրդատ զամենայն ժամանակս իւրոյ Թագաւորութեանն, աւերէր քանդէր զերկիրն Պարսից Թագաւորութեանն. զաշխարհն Ասորեստանի աւերէր, և հարկանէր 'ի հարուածս անհնարինս: Վասն այսորիկ պատշաճեցան բանքս այս 'ի բանս կարգի առակաց. թէ իբրև զսէգն Տրդատ, որ սիգալովն աւերեաց զթումբս գետոց. և ցամաքեցոյց

խոկ 'ի սիգալ խրոում՛ զյորձանս ծովուց: Վասն զի սէգ խոկ էր առ հանդերձ, և այլ ուժով սնդութեան հաստատութեամբ բուռն ոսկերօք, և յաղթ մարմնով, քաջ և պատերազմօղ անհնարին, բարձր և լայն հասակաւ. որ զժամանակս կենաց իւրոց պատերազմեալ, և առնէր մարտից յաղթութիւն: Մեծ անուն պարծանաց քաջութեան անձին սոնայր, և զհօյակապ շքեղութիւն յաղթութեան ընդ ամենայն աշխարհ կացուցանէր. հարկանէր 'ի հարուածս զթշնամիսն, և խնդրէր զքէնս վրիժուց իւրոց հայրենեացն. առնոյր աւար բազում 'ի կողմանցն Ասորոց. և թափէր կողոպուտ սաստիկս անհնարին 'ի նոցանէն: Արկանէր'ի սուր զզօրս Պարսից, և թափէր զկողոպուտ անհնարին. լինէր առաջնորդ առն և ձիոյ զօրացն Յունաց, և մտանէր նոցա զրահակս նոցա. հանէր զզօրս Հոնաց սաստիկ յոյժ, և գերէր զկողմանս Պարսից:

Եւ զայն ամս երեքտասան որ եղև Գրիգորիոս 'ի բերդին թանգին և 'ի խոր վիրապին, կին ոմն այրի որ էր 'ի բերդին յայնմիկ, հրաման առեալ յորհաւրաց, զի աւուրն նկանակ մի արարեալ պատրաստական ընկենուլ 'ի ներքս 'ի խոր վիրապին. և այնու կերակրեալ լինէր նա 'ի հրամանէն Աստուծոյ զայն ամս՝ որ եղև նա անդ ։ Իսկ յայն վիրապ՝ ուր ընկեցին զնա, պահեալ լինէր նա կենդանի շնորհիւ տեառն իւրոյ ։ Իսկ այլ մարդիկ՝ որ միանգամ էր իջուցեալ անդր ամենեքեան մեռեալ էին վասն դժնդակ չարաշունչ դառնութեան տեղւոյն, վասն կարակուամ տղմին, օձախառն բնակութեան, և խորութեան. վասն չարագործաց իսկ էր շինեալ զայն տեղին և 'ի սպանումն մահապարտացն ամենայն Հայոց ։

ԺԲ. Եւ յետ այսորիկ հրաման ետ Տրդատ արքայ՝ հրովարտակ առնել ընդ ամենայն աշխարհս

իշխանութեան իւրոյ, հրաման հանեալ օրինակ զայս։

Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց. առ մեծամեծս, և առ իշխանս, և առ նախարարս, և առ գործակալս, և առ այլ մարդիկդ՝ որ ընդ իմով իշխանութեամբ էք, յաւանս, 'ի շէնս, 'ի գեօղս, յագարակս. առ ազատս, և առ շինականս, միանգամայն իսկ առ ամենեսեան ողջոյն։ Ողջոյն հասեալ և շինութիւն գիցն օգնականութեամբ. լիութիւն պարարտութեան յարոյն Արամազդայ. խնամակալութիւն յԱնահիտ տիկնոջէ. և քաջութիւն հասցէ ձեզ 'ի քաջն Վահագնէ ամենայն Հայոց աշխարհիս. իմաստութիւն Յունաց հասցէ դաստակերտից կայսերաց. և 'ի մեր գիւցախառն Պարթևաց հասցէ այցելութիւն. 'ի փառաց Թագաց, և 'ի քաջ նախնեաց։

Ամենայն որ գիտասցէ 'ի մերոց հրամանացս, որ ձեզ վասն ձեր շինութեան լիեմք հոգացեալք. զի յորժամ եկաք մեք 'ի Յունաց

աշխարհին, անդ տեսանէաք զհօ-
գաբարձութիւն Թագաւորայ՝ 'ի
հոգալ ընդ շինութիւնն իւրեանց
յաշխարհին.'ի պատուել զբազմս
դից Աստուածոց, շինուածովք,
և սպանդիւք զոհիցն, երևելի պա-
տարագացն ընծայիւք. և գունակ
գունակ նուիրօքն և պտղոցն յա-
մենայնէ՝ զամենայն նոցա մա-
տուցանելով. և չերմեռանդն ե-
ռեալ զեռեալ պաշտամանն, չքեղե-
ցուցանելով և զարդուքն զարդա-
րեալ, և զերևելի հոյակապ զանեղծ
դիսն մեծարելով: Եւ զայն եւ
տեսանէաք 'ի նոցանէ՝ 'ի նոցունց
դից անտի, զխաղաղասէր շինու-
թիւն մարդաշատութեանն, հոյժ
բազմամբոխ լիութեամբ պարար-
տութեամբն նոցա. զայն փոխա-
դարձ փոխարինացն շինութիւն
շնորհել՝ ամենալիւք բարու-
թեամբ մեծացեալ խաղաղաց-
եալք 'ի բարիսն վայելէն:

Վասն որոյ պատուէր տուեալ՝
ահարեկ սպարեալ Թագաւորաց
աշխարհին, զմարդիկ կացուցա-

նէին՝ զի 'ի պաշտաման դիցն հա֊
ւանեցոյ. վասն զի եթէ խառնա֊
ղանջ բազմամբոխ խաժամուժ
մարդիկ առ տգիտութեան ինչ,
կամ թէ ոք յանկարծ առ փո֊
խելութեան, իշխեսցէ արհամար֊
հել զպաշտօն դիցն , հրաման ե֊
լեալ զօրացեալ 'ի թագաւորաց՝
զի խլեսցեն բրեսցեն իշխանքն որ
իցեն յիւրաքանչիւր գործա֊
կալութեանց, զի շինութիւն աշ֊
խարհի 'ի դիցն բազմասցի: Զի
գուցէ թէ յանկարծ ոք զդին
անգոսնեսցէ՝ վնաս մեծի ցասման
'ի դիցն յուզեսցէ. այնպիսիքն
զանձինս կորուսանեն, և աշխարհի
մեծ ոճիրս վնասուց 'ի նոցանէն
ընդոստուցանիցէ. վասն այսորիկ
իսկ և եռուն զհրամանս սաստից
այնպիսեացն պատուհասի մահու՝
թագաւորքն Յունաց յիւրեանց
յաշխարհին :

Արդ և մեք հրաման շինու֊
թեան կամեցեալ, ձեզ հոգաց֊
եալ. զի և ձեզ ամենայնիւքն ա֊
մենաբարիքն 'ի դիցն բազմասցին.

զի 'ի ձէնջ պաշտօն նոցա և փա-
ռաւորութիւն. և 'ի նոցանէ շինու-
թիւն լնութիւն և խաղաղու-
թիւն. զի որպէս ամենայն տա-
նուտէր ընդ տան իւրոյ և ընդ
ընդանեաց հոգայ, սոյնպէս և մեք
հոգամք ընդ Հայոց աշխարհիս
շինութեան:

Արդ՝ ամենայն նախարարք մե-
ծամեծք, և ազատք և գործակալք,
և սիրելիք մեր թագաւորաց. և
շինականք, բնակք, և ձեռատունկք
և ձեռասունք մեր Արշակունեաց՝
զոր յանձանձեալդ և սնուցեալդ
անխայեալդ և յառաջեալդ վասն
որոց մերօգտի առ հասարակ հո-
գայեալ, զի զդին պատուեսջիք:
Արդ՝ եթէ յանկարծ ոք թէ գուցի՝
որ զդին անպատուեսցէ, և գտցեն
զայնպիսին, կապեալ ոտիւք և
կապեալ ձեռօք, և կապեալ պա-
րանոցաւ 'ի դուռն արքունի ած-
ցեն. և տուն, և կեանք, և ա-
րբք, և ստացուածք, և գանձք,
այն ամենայն այնոցիկ լիցի որ
զայնպիսին 'ի մէջ ածցէ: Ո՛չ

լերուք 'ի գլուխ օգնականութենէ դուք ամենեքին, և 'ի մեր թագաւորաց, որ ընդ այս հրամանն կամիք․ և 'ի շինութեան բնակեսջիք ամենեքեան․ զի մեք գլխովին ողջ եմք։

Իսկ զամենայն ամս ժամանակաց իւրոց՝ թագաւորն Տրդատ գոռացեալ ընդ Պարսից տէրութեանն, խնդրեաց զքէնս վրիժուց մարտից պատերազմաց։ Իսկ 'ի լնուլ ամացն որ եղև Գրիգորիոս 'ի վիրապին, իբրև ամք երեքտասան։ Եւ էր մարտ սաստիկ խռովութեան Տրդատայ ընդ Պարսից թագաւորին՝ զամենայն աւուրս կենաց իւրոց։

Իսկ միւս ևս այլ հրովարտակ հրամայեաց գրել ընդ աշխարհս, և ընդ գաւառս իշխանութեանն իւրոյ՝ օրինակաւս այսուիկ։

Տրդատիոս Հայոց մեծաց արքայ․ առ աշխարհս և առ գաւառս, առ նախարարս և առ զօրս, և առ շինականս, և առ ամենեսին ողջոյն․ ողջ լիջիք․ և

մեք մեղէն իսկ ողջ եմք ։ Դուք ինքնին գիտէք , զիարդ 'ի բնէ նախնեաց իսկ յաղթութիւն խաղաղութեան բազում շնորհեալ մեզ դիցն օգնականութեամբ ․ որպէս զամենայն այլ նուաճեալ էր , և 'ի հնազանդութեան ունէաք ։ Իսկ յորժամ առ դիսն ոչ մարթացաք հաճել պաշտամամբն՝ զկամս նոցա քաղցրացուցանել , հանին մերժեցին 'ի ցասմանն իւրեանց զմեզ 'ի մեծ տէրութենէն. մանաւանդ վասն աղանդին քրիստոնէից պատուիրեալ ձեզ ․ զի հազար և բիւր դէպ՝ եթէ գտցի ոք ․ զի նոքա անհնարին լինին խափան դիցն պաշտամանն ․ զայնպիսիսն թէ գտցեն՝ վաղվաղակի 'ի մէջ ածցեն ․ յարքունուստ պարգևք և պատիւս նոցա լինին շնորհեալ՝ որ զնոսին յայտնեսցեն ․ ապա թէ ոք չյայտնեսցէ զայնպիսին , կամ թաքուսցէ և գտցի , այսպիսին ընդ մահապարտս համարեալ լիցի ․ և 'ի հրապարակ արքունի եկեալ մեռցի ․ և տուն

նորա յարքունիս երթիցէ ։

Այդ՝ զոր օրինակ ես ոչ խնայեցի յիմ վաստակաւոր Գրիգորիսս յիմ սիրելին, որ վասն գորին իսկ իրաց չարաչար և սաստիկ տանջանօք տանջեցի. և յետ այնորիկ ետու զնա 'ի խոր վիրապն ընկենուլ, զի անդէն իսկ միանգամայն օձից լիցի կերակուր ։ Զի և ոչ զմեծ վաստակն նորա համարեցայ ինչ, առ սիրով և առ ահիւ դիցն գրեցի ինչ. զի և 'ի ձեզ ահ լիցի այս, և երկիւղ 'ի մահուանէն. այլ զի կեցջիք ընդ հովանեաւ դիցն, և 'ի մէնջ բարիս մարթասջիք գտանել. Ո՛ղջ լերուք, և մեք մեզէն ողջ եմք ։

ԺԳ. Եւ եղև ընդ ժամանակն ընդ այնոսիկ խնդրեաց իւր կին կայսրն Դիոկղետիանոս. և այնուհետև ընդ ամենայն կողմանս տէրութեան իւրոյ արձակեալք շրջէին պատկերագործ նմանահանք, ճշգրտագործք գեղատախտակք. պայծառակչիւ հատակաչափ ըղգեղ երեսացն և զմիազարդ յօնիցն

'ի տախտակին հանէն նման նմանեալ դեղովքն պաճուճանաց, յայտ յանդիման ցուցանեն առաջի ակնահաճոյ կանանց Թագաւորին։

Յայնմ ժամանակի եկեալ գտանէին 'ի քաղաքին Հռովմեցւոց՝ արգելեալանս մի կուսանաց. միանձնական, լեռնական, ընդակերս, զգաստացեալս, պարկեշտականս, սրբամաքրոյց կանայս քրիստոսական հաւատով. որ զցայգ և զցերեկ, և յամենայն ժամանակի, փառաւորութեամբ և օրհնութեամբ՝ զկատարեալ աղօթսն իւրեանց առաքել 'ի բարձունս արժանի լինէին։ Որոյ անուն գլխաւորին Գայիանէ. և սան նորին 'ի դայեկաց ուրումն՝ յաստուածապաշտ և 'ի Թագաւորական տոհմէ, զի անուն էր նմա Հռիփսիմէ։

Եւ իբրև եկին հասին՝ բռնութեամբ մոլին 'ի սուրբ կայեանս առաքինեացն. տեսեալ զպարկեշտադեղն Հռիփսիմէ, զարմացեալ ափրացեալ ընդ սքանչելա-

տեսիլն տեսիլ, 'ի նկարապատճոյճ 'ի տախտակսն յօրինէին, և առ թագաւորն հասուցանէին։

Եւ երբև եւս թագաւորն ըղ-գեղապանծ վայելչութիւնն պատ-կերակերպ նկարագիրն Հուխիմ-մեայ, մոլեգնական ցանկու-թեամբ առփողոց՝ զի անկարգ ցանկութիւնն յիմարութեանն առնէր, ժամ տուեալ հարսա-նեաց՝ ձեպով տագնապաւ ձեպէր զուրախութիւնս հարսանեացն կատարել։ Յայնմ ժամանակի տագնապափոյթ ախպաւ դես-պանս արձակեալ՝ պատուիրակս հանեալ ընդ աշխարհ, զի ամենե-քեան օժտաբերընծայատար լիցին մեծի հարսանեացն. և բազում ուրախութեամբ գալ կատարել առհասարակ ամենեցուն զօրէնս արքայական փեսային՝ ըստ օրի-նացն թագաւորաց։

Իսկ երբև տեսին առաքինիքն զգաստածիգ նետս թշնամւոյն. զի որով 'ի ծածուկն սովոր էր ձգել 'ի սուրբսն քրիստոսասէրսն,

ամին չարի գտեալ զԹագաւորն,
որպէս 'ի դրախտի անդ զօձն անդ.
րուվար արարեալ՝ առ 'ի զպատուի-
րանն մոռանալոյ, մտեալ յան-
զգամ՚ 'ի յունկն կնոջն առաջնոյ.
նոյնպէս և սոսա զԹագաւորն ան-
օրէն՝ իբրև զվահանակ երեսաց
գտեալ, նովաւ մարտուցեալ ընդ
աստուածաշէն եկեղեցիս ։

Իսկ զԹագաւորն հպարտացու-
ցեալ ամբարհաւաճեցուցանէր
որդայԹագիր Թշնամին՝ 'ի գըր-
գռել յարուցանել հալածանս 'ի
վերայ եկեղեցեաց Աստուծոյ.
խելացնորեցուցեալ՝ պագանել
երկիր ուրուականաց մեռելոց,
ոսկեղէն արծաԹեղէն փայտեղէն
քարեղէն պղնձագործ պատկե-
րաց գիցն սնոտեաց, և պղծու-
Թեանն պաշտաման ։ Ուստի եդեալ
համբառնայր հարկանէր ընդ վի-
մին հաստատուԹեան ընդ հաւա-
տոյն եկեղեցւոյ. վիմին ինչ ոչ
սանանել կարացեալ, ինքն առ
վիմին խորտակեցաւ ։ Սակայն
յամբարհաւաճուԹեանն մոլեգ-

նութիւն վստահացեալ, բազում և անչափ էր այն՝ որ 'ի նմանէ անցանէր ընդ եկեղեցիս Աստուծոյ:

Իսկ երանելին պարկեշտասէրն Գայիանէ՝ սրբասնելոյն Հռիփսիմեաւ հանդերձ, և այլ ընկերօքն իւրեանց, յիշեալ զուխտն սրբութեան, զօրինաւոր կրօնիցն զգաստութեան սրբութիւնն՝ յոր մտեալ էին, ողբալով յանձինս իւրեանց վասն նկարացոյց հրամանին, առ 'ի նկարել զպատկերս նոցա պիղծ և անօրէն թագաւորին, ճգնութեամբ մարտուցեալ յաղօթս՝ խնդրել 'ի բազումողորմ տեառնէն օգնութիւն, փրկել զնոսա 'ի փորձութենէն, որ հասեալ էր 'ի վերայ նոցա: Եւ յաղաչելն իւրեանց այսպէս ասէին:

Տէր տերանց, Աստուած աստուծոց. Աստուած յաւիտենական. Աստուած երկնից, Աստուած անճառ լուսոյ որ հաստատեցեր զամենայն բանիւ քով. որ արարեր զերկինս և զերկիր, և զամե-

նայն զարդ նոցա. որ ստեղծեր զմարդն հող յերկրէ, և իմաստուն կացուցեր, և բազմացուցեր զնա 'ի վերայ երկրի. և օգնական եղեր նոցա 'ի դարս իւրաքանչիւր որ յուսացան 'ի քեզ:

Արդ՝ օգնեա՛ և. մեզ տէր 'ի պատերազմիս՝ որ նեղեն զմեզ. զի յաղթեսցուք որոգայթից նենգութեանց սատանայի. և անուն քո տէր փառաւոր լիցի. և եղջիւր եկեղեցւոյ քո բարձրացեալ լիցի. զի և մեք արժանի լիցուք հասանել յօթեվանս արքայութեան պատուիրանապահաց քոց: Եւ մի լիցի պակասութիւն ձիթոյ 'ի լապտերաց մերոց. և մի շիջցին ճրագունք հաւատոց ուխտի սրբութեան մերում. և մի հասցէ տխրական մթացուցիչն գիշերոյ կորստեան՝ 'ի վերայ լուսաւոր ճանապարհաց մերոց. և մի գայթակղեսցին ոտք մեր 'ի լուսադնոց շաւղաց քոց. և մի կուրասցին բիբք տեսանելեաց մերոց՝ 'ի զուարթարար ճառագայթից ճշմարտութեան քոյ.

և մի յափշտակեսցէ թռչուն մահացան՝ զսերմանիսն բանից կենաց, զոր սերմանեաց 'ի մեզ միածին որդիդ քո Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս. և մի տարցի զգաստութիւն սուրբ հօտի քոյ՝ գազանն ապստամբ. և մի յաղթահարեսցէ զգաւթիս հօտի քոյ՝ գայլ ապականիչ. և մի վարատեսցէ թշնամին ուխտին մերոյ՝ զոչխարս առաքելական եկեղեցւոյ քո սրբոյ:

Տէր Աստուած մեր. որ առաքեցեր զմիածին որդիդ քո, որ եկն և ելից զամենայն տիեզերս հոգւով իմաստութեամբ քով. զի զամենեսեան յիւրայէլ անուն՝ Աստուածատեան գրեսցէ: Եւ մեք լուաք զի ասաց, թէպէտ և հալածեսցեն զձեզ քաղաքէ 'ի քաղաք՝ ոչ կարասջիք սպառել զքաղաքս Իսրայէլի, մինչև 'ի դարձ գալստեան իւրոյ այսրէն:

Արդ՝ խնայեա տէր յանձինս՝ որ ապաւինեցան յանուն քո սուրբ. զի մի խառնակեսցուք ընդ անարգութիւն պղծութեան

հեթանոսաց. և մի՛ տար զզգաս-
տութիւն սրբութեան մերոյ՝ բո-
զանոյ անօրէն շանազգեաց լկտու-
թեան նոցա. և մի՛ զկուսութեան
մարգարիտ հաւատոց մերոց՝ 'ի
շաղիս խոզագնաց ամբարշտու-
թեան նոցա: Եւ մի՛ շարժեսցէ
ուղխանյագ ջուրց բազմութեանց
մոլորահողմ խաբէութեան, զրա-
հեղեղ 'ի սատակութեան, զհիմու-
նըս սուրբ եկեղեցւոյ քո. որ
բազմապատիկ վիմօքն արդարովք
շինեցաւ 'ի վերայ վիմին հաստա-
նոյ. որոյ գլուխ անկեանն կատար-
ման եղև տէր մեր Յիսուս Քրիս-
տոս, 'ի ձեռն մարմնոյ, արեան,
մահուան, յարութեան, վերա-
նալոյ ընդ երկինս, և նստել ընդ
աջմէ Աստուածութեանդ՝ ու-
էրդ յաւա՛յն:

Արդ՝ նայեա՛ց տէր յերկնից 'ի
սրբութենէ քումմէ. զի մի՛ լիցուք
մեք իբրև որ 'ի վերայ աւազոյ
շինեալ էր. զոր դրդուեցին խռո-
վութիւնք նեղութեանցն փորձու-
թեանց. այլ հաստատեա՛ց զմեզ

ճշմարտութեամբ աւետարանին խաղաղութեան. և առաջնորդեա՛ մեզ ընդ կամաց քոց. և արժանի՛ արա զմեզ՝ գիշերոյն լուսոյ հարսանեաց. յորում զգիշերն իբրև զտիւ անցուցեալ 'ի ծագել ճառագայթից յերեսաց քոց փառացդ. և ապրեցո՛ զմեզ 'ի ներքոյ թևոց քոց, և մեք հասցուք 'ի նաւահանգիստ կամաց քոց. և տո՛ւր մեզ զի արբցուք զբաժակ նահատակութեան. զի առցուք զփոխարէն պսակն յաւուր արդար դատաստանին 'ի յայտնութեան փառաց քոց:

Եւ յետ այսորիկ սուրբն Գայիանէ սանականն Հռիփսիմեայ, և պարկեշտաժողով ընկերօքն հանդերձ, դէմ եդեալ տարադէմ գնացեալ փախստեայ լինէին. զի զանձինս իւրեանց սրբութեամբ պահեսցեն յայսմիկ հողնթաւալ, աղաթաթաւ, մեղանչական, անօրէն գիւղակամ խառն 'ի մարդկանէս. զի առաւելութեան յուսոյն կենդանութեան, լուսոյն յարու-

թեան արժանի լինիցին հասա_
նել. ընդ առաքելական ուսման_
նցն ապրել յանվախճան 'ի հան_
դերձեալ դատաստանաց անտի ·
և յաջակողմն դասուն մտեալ
խոստացելոց բարեացն հասանել.
անթառամ պսակօքն զարդա_
րեալ՝ ընդ հնդեկան կամարարն
կուսանաց, գործովքն բարու_
թեան լուսաւորեալք 'ի հանդիստ
նորոգական վայելչութեան դը_
րախտին, ընդ Աստուածական
փեսային. 'ի բազմաժողովս ար_
դարոցն՝ 'ի բազմականս Աբրա_
համու, անպակաս ուրախու_
թեանցն լինել ժառանգորդ : Որ_
պէս և տէրն յաւետարանի անդ
ասաց. եթէ որ թողցէ զընակու_
թիւն իւր վասն անուան իմոյ, 'ի
միւսանգամ գալստեան իւրոյ
զկեանս յաւիտենականս ժառան_
գեցուցանիցէ նմա : Իբրև ոչ 'ի
ժամանակեան մահուանէս փա_
խուցեալք, այլ յանհնարին մոլէ_
կան անօրէն ցանկութեանցն ձո_
ղոպրեալք : Իբրև ոչ զի զմարմինս

իւրեանց 'ի տանջանաց երկրակո_
խաց 'ի զրպարտութենէս ապրե_
ցուցեն. այլ զի զոգիսն իւրեանց
սրբութեամբ առանց աղտեղու_
թեան պահել մարթասցեն՝ յանօ_
րէն գիճութեան պղծութեան
խառնից մարդկան անօրէն կրօնից.
այլ զի զանձինս իւրեանց, և բան_
դից կապանաց, և պատժոց, մա_
հու և անհնարին նեղութեանց
վասն անուան տեառն պատրաս_
տեալ. զի արդարութեանն պսա_
կին արժանի լինիցին հասանել։
Վասն այսորիկ թողեալ զերկիր
ծննդեան իւրեանց, զինչս և զստա_
ցուածս, և զմերձաւոր զազգա_
կիցս, և զտոհմայինս վասն աս_
տուածական հրամանին, զանձինս
իւրեանց հրեշտակական զուար_
թական կարգօք լուսաւորեալ
վարուցն քաջութեամբք, զի զԱս_
տուած տեսանել կարասցեն։

Յայնմ ժամանակի դային հա_
սանէին յերկիրն Հայոց, յԱյրա_
րատ գաւառ 'ի Վաղարշապատ,
որ և Նորաքաղաքն կոչեն 'ի

նիստս թագաւորացն Հայոց։ Այնուհետև եկեալ մտանէին 'ի հնձանայարկս այգետանցն՝ որ կան շինեալ 'ի հիւսիսոյ յարևելից կուսէ. և կերակրէին ընչիւք իւրեանց 'ի վաճառաց քաղաքին. և ոչ ինչ այլ ինչ գոյր թոշակ ընդ նոսա զոր ունէին. բայց մի ոմն 'ի նոցանէ ունէր արուեստ ապակագործութեան՝ առնել ուլունս ապակեղէնս, և տալ գինս ընդ կերակրոյ աւուրն պարէնի ռոճիկ։

ԺԴ. ՅԱՅՆՄ ժամանակի ոչ սակաւ ինչ խռովութիւն լինէր 'ի մէջ Յունաց աշխարհին. 'ի կողմանս կողմանս յուզախնդիրք ելանէին. դեսպանս արձակէին՝ թերևս ուրեք գտանել կարասցեն։ Յայնմ ժամանակի գայր հասանէր դեսպան առ Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց, և յանդիման լինէր թագաւորին 'ի Վաղարշապատ քաղաքի. և իբրև մատոյց զհրովարտակն, առ 'ի ձեռանէ նորա խնդալով։ Եւ էր պատճէն հրովարտակին օրինակ զայս։

Ինքնակալ կայսր Դիոկղետիանոս․ առ սիրելի եղբայր աթոռակից մեր Տրդատ՝ ողջոյն։

Դիտութիւն լիցի եղբայրութեանդ քում նիզակակցի մերում, վասն չարեացն որ անցանէնն ընդ մեզ հանապազ՝ 'ի մոլոր աղանդէս քրիստոնէից․ զի յամենայնի գարշելեալ լինի տէրութիւնս մեր՝ յուխտէ նոցա․ և արհամարհեալ լինի արքայութիւնս մեր 'ի նոցանէ․ և ինչ համեստութիւն ոչ գոյ 'ի նոսա։ Զի ինքեանք զմեռեալ ոմն զխաչեալ՝ պաշտեն․ և փոյթ երկիր պագանեն․ և զոսկերս ապանելոցն պաշտեն, որ զկուրեանց մահն որ վասն Աստուծոյն իւրեանց փառս և պատիւ համարին։ Եւ 'ի մերոց արդար օրինաց դատապարտեալ լինին․ վասն զի և զմեր զնախնեաց զառաջին հարցն զթագաւորաց դառնացուցեալս ձանձրացուցին․ զի մեր սուրքս բթեցան, և նոքա ոչ զարհուրեցան 'ի մեռանելոյ․ զի ինքեանք զհետ Հրէի ումեմն խաչե-

լոյ մոլորեալ են, և զԹագաւորս անպատուել ուսուցանեն. և զխովին իսկ զպատկերս դիցն զաստուածոց անարգել ուսուցանեն։

Նաև զնուաստորայգ զօրութիւնս, զարեգակնդ և զլուսինդ աստեղօքդ հանդերձ՝ առ ոչ ինչ համարեցան. Նաև արարած առնեն այնմ խաչելոյ. և զխովին զպատկերս դիցն աստուածոցն անարգել ուսուցանեն. և զաշխարհըս ամենայն փոխեցին 'ի պաշտամանէ դիցն. մինչ զի և զկանայս անգամ յարանց, և զարս 'ի կանանց կենդանութեն մեկնեալս հեռացուցանեն։ Թէպէտ և ազգի ազգի պատուհաս տանջանաց 'ի վերայ եդեալ՝ առաւել ևս տոչորեալ յորդագոյնս տարածեցաւ աղանդն նոցա : Թէպէտ և բիւրաւոր ինչ արհաւիրս սաստից արկաք 'ի վերայ նոցա, սաստկապէս հեղումն արեան նոցա առաւել ևս բղխեաց, յորդեաց ուսումն նոցա։

Դէպ եղև տեսանել ինձ յա-

ղանդոյ ուսման նոցա՝ օրիորդ մի կոյս և գեղեցիկ. և կամեցայ առնուլ զնա ինձ կնութեան. սակայն և զայն իշխեցին խորամանգել յինէն: Եւ ոչ իբր 'ի թագաւոր ցանկութեամբ փափաքեաց յիս, և ոչ 'ի սաստից սպառնալեաց իմոց երկեան նոքա. այլ առաւել ևս վասն աղանդոյն իւրեանց՝ ողտեղի և պիղծ և գարշ համարեցան զիս. և զսնուցիչ նորին դայեկաւն՝ 'ի կողմանս ձերոյ տէրութեանդ փախուցեալս յուղարկեցին։

Արդ փոյթ լիցի քեզ եղբայր մեր. զի ուր և իցեն զկողմամբք զայդոքիւք՝ զհետս նոցա գտանել մարթասցես. և որ ընդ նմայն իցեն դայեկաւն հանդերձ՝ վրիժուց մահու արժանի արասցես. և զհրապուրեալն զչքնաղագեղն՝ ինձ 'ի սոյն այսրէն յղարկեսցես. ապա թէ հաճոյ թուեսցի քեզ տեսիլ գեղոյ նորա՝ այդրէն առ քեզ պահեսցես. զի ոչ երբէք գըտաւ նման նմա 'ի մէջ Յունաց

աշխարհիս։ Ո՛չ լեր դիցն պաշտա֊
մանցն ամենայն պատուով։

ԺԵ. Եւ եղև իբրև ընթերցան
զթուղթն հրամանաց հրովարտա֊
կին այնորիկ, հրաման տայր Թա֊
գաւորին մեծաւ սաստկութեամբ
պատուիրանաւ, զի զամենայն ան֊
իշխանութեանն իւրոյ քըն֊
նայոյզ փութով խնդրեսցեն,
վաղվաղակի դեսպանս արձակէր
ընդ կողմանս կողմանս, զի ուր և
գտցեն՝ 'ի մէջ ածցեն վաղվաղա֊
կի. և որ գտցէ զնոսա՝ մեծամեծ
պարգևս հաստուցանել խոստա֊
նայր։

Մինչ դեռ յայն յոյզ քննու֊
թեան էին յաշխարհին սահմա֊
նացն Հայոց, սուրբ վկայքն այ֊
նոքիկ եկեալ զօղեալ էին յալքա֊
յական կայանին՝ 'ի նմին Թագա֊
ւորաց 'ի Վաղարշապատն քաղաքի։
Եւ յետ սակաւ ինչ աւուրցն
այնոցիկ վաղվաղակի 'ի մէջ ե֊
կեալ խուզիւք իւրքն յայտնէին։

Այլ ո՛չ էր պարտ իսկ թաքչել
ճշմարտութեան վկայիցն առա֊

քննութեան, և ոչ լուսոյ ճրագին
ընդ գրուանաւ ծածկել, և ոչ 'ի
ներքոյ ստուերաց կաթեգրայն
աներևոյթ լինել. այլ 'ի վերայ ոսկ-
ւոյ աշտանակացն զարդարելոյն,
և ոսկւովք ճրագարանօք զիւղն
պարարտութեան անուշութեան՝
զարդարութեան հաւատոյն վառ-
եալ զլոյսն համապայծառ. որպէս
և ինքեանք իսկ յառաջին աղօթս
իւրեանց աղաչէին. որպէս տէրն
իսկ ասէր առ իւր սիրելիսն, թէ
տեսցեն զգործս ձեր բարիս, և
փառաւորեսցեն զհայրն ձեր որ
յերկինս է:

Տեսանե՞ս զի վասն գործոցն
բարութեան ճշմարիտ որդին Աս-
տուածոյ ոչ գարշի տալ զիւր ժա-
ռանգութիւն իւրոց սիրելեացն
ծառայիցն. որ ինքն բնութեամբ
որդի է՝ անվեհեր մատուցանէ զիւր
պատուիրանապահսն յիւր բնու-
թիւնն. բայց միայն թէ ոք իցէ
որ պահիցէ զբանս նորա՝ իբրև
զմարգարիտ պատուական գանձալ
խնդութեամբ գնեալ և զգուշա-

ցեալ լինի, նա տուեալ զնշան պա-
տուի զպսակն թագաւորութեան
և յաղթունականն մատուցանի.
որպէս պատուականութիւն լու-
սոյ այսորիկ՝ երևեալ առաջի
հեթանոսաց Հայաստան աշխար-
հի ակամայ, իսկ փառաւորու-
թիւնն առ Աստուածութիւնն
հնչիւք լցին զտիեզերս :

Արդ գտեալ լինէին նոքա 'ի
հնձանս շինուածոյն: Քանզի իբրև
եկին հասին հրաման հրովար-
տակացն 'ի մեծ թագաւորէն Յու-
նաց՝ առ Տրդատ արքայն Հայոց,
ոչ սակաւ խռովութիւն ինչ եղև 'ի
մէջ աշխարհին Հայոց. զի պահէին
զամենայն անցս ճանապարհաց
պողոտայցն զամենայն գաւառաց,
'ի կողմանս կողմանս քննէին : Իսկ
սուրբքն տեսեալ պատմեաց զնո-
ցանէ :

Իսկ իբրև իրքն հռչակեցան զնո-
ցանէն, ապա յաւուրս երկուս
սպարափակս արարեալ՝ տուեալ
պահել զնոսա անդէն ուր գոյինն,
լեգէոն հետևակ զօրուն : Ապա

յետ երկնաւորց համբաւն հռչակեալ պարկեշտութեան՝ զանազան գեղեցկութեանն Հռիփսիմեայ 'ի մէջ բազմամբոխ հրապարակացն, լինէր ամենայն այր առ այր, և մարդ առ մարդ զարմացումն յաճախեաց:

Իսկ 'ի տեսիլ գեղոյ նորա կուտեալ և եկեալ, զեղեալ խուռն կաճառացն կուտակէր. Նաև նախարարք և մեծամեծք աւագանոյն ընթացեալք 'ի տեսանել՝ ըղձմեամբք եռանէին: Նաև աղաստակոյն՝ խառնաճաղանճ ամբոխին հանդերձ՝ զմիմեամբ դիզանէր 'ի միմեանց վերայ, առ պակշոտ յիմարութեան ցոփութեան բարոյիցն, այլանդակ մոլացն զեղխութեան գիճութեանն հեթանոսաբար սովորութեանց:

Իսկ երանելիքն իբրև գիտացին զանմիտ և զշուաբարոյ մարդկանն յոռութիւն, կականաբարձ արտասուալից՝ զձեռս լի աղօթիւք յերկինս համբառնային, խնդրել զփրկութիւն յամենազօր յամե-

նակալ տեառնէն, որ յառաջին
նուագին ապրեցոյց զնոսա յանօ-
րէն պղծութենէն չարութեան
զաղութեան հեթանոսացն. զի
նոյն տացէ նոցա Աստուած զմար-
տին յաղթութիւն, զհաւատոյն
լուսաւորութիւն. և զերեսս խոր-
եանց պատեալ գնէին յերկիր,
յամօթոյ լկտեացն տեսողաց՝ որ
ժողովեալն էին 'ի տեսանել:

Եւ ապա յետ այսորիկ զարմա-
ցուցեալ զԹագաւորն բազում
տեսողացն՝ որ մտերիմք էին. եկ-
եալն էին 'ի տեսիլ գեղոյ նորա,
և պատմեալ առաջի Թագաւորին:
Իսկ 'ի միւսում աւուրն ընդ այգն
ընդ առաւօտն, և նա փաղադոյն
հրամանն ելեալ 'ի Թագաւորէ
անտի, զի զերանելին Հռիփսիմէ
տանել յարքունիս, և զսուրբն
Գայիանէ անդէն պահել՝ պար-
կեշտ ընկերօքն հանդերձ:

Անդէն արքունուստ փաղփաղա-
կի ոսկիապատ դահաւորակս
պատուորօք հանդերձ՝ հասուցա-
նէին առ դուրս հնձանին, ուր

էին վանքն նոցա արտաքոյ քաղաքին։ Նաև հանդերձ աղխիւ գեղեցիկս, փափուկս, պայծառս, և զարդարանս երևելիս մատուցանէին նմա յաղթութեան՝ զի զարդարեսցի, և շքով և պատուով մտցէ 'ի քաղաքն, և յանդիման լիցի թագաւորին. քանզի չև էր տեսեալ զնա՝ խորհեցաւ կին անել զնա, վասն այնորիկ որ պատմեցին զնմանէ վասն վայելչութեան գեղոյն նորա։

Արդ երբև ետես սուրբն Գայիանէ, խօսել սկսաւ ընդ անձն իւր, և ասէ այսպէս։ Յիշեա՛ որդեակ իմ, զի թողեր լքեր զմեծապատիւ շքեղաշուք ոսկիակուռ. զաթոռն քո հայրենի, զծիրանեաց թագաւորութեանն. և ցանկացար անանց ճառագայթարձակ լուսոյ թագաւորութեանն Քրիստոսի, որ է արարիչ և կեցուցիչ և նորոգիչ, և խոստացեալ պահէ զանպատում բարիսն իւրոցն յուսացելոց։ Եւ դու որդեակ, անարգեցեր զանցաւորս

քոյոյ բնութեան ծիրանեաւ. արդեօք տայցե՞ս դու զզգաստութիւնդ քո սրբութեանդ կերպակուր շանց յայսմիկ 'ի բարբարոս աշխարհիս: Քա՛ւ քեզ որդեակ, եթէ լինիցի այդ այդպէս. այլ ընկալցի զմեզ քեզ հանդերձ, այն որ առաջնորդեաց մեզ 'ի մանկութենէ մերմէ մինչև յօրս յայս և 'ի ժամս յայս՝ յորում այժմիկ հասեալ կամք:

Արդ իբրև ետես սուրբն Հռիփսիմէ զայն ամենայն ամբոխս չարեաց, և զոր լուաւ 'ի դայեկէն իւրմէ, վառեցաւ իբրև զինու հոգւոյն զօրութեամբ տեառն իւրոյ. զի զգեցեալ էր զհաւատս մանկութեան սրտին իբրև զպատառազէն զրահիւք. Ճչեաց մեծաձայն ուժով, և տարածեաց զբազուկս իւր 'ի նմանութիւն խաչին, և սկսաւ ասել մեծաձայն այսպէս:

Տէր ամենակալ, որ հաստատեցեր զարարածս քո 'ի ձեռն որդւոյ քո միածնի և սիրելւոյ. և կազմեցեր յօրինուածս երկնի և աներևոյթ արարածոց 'ի ձեռն

հոգւոյդ սրբոյ . դու ես որ յոչնչէ զամենայն յէութիւն յօրինեցեր . և քոյով հրամանաւ վարին ամենայն զօրութիւնք երկնելեք և աներևոյթք, որ են յերկինս և յերկրի, 'ի ծովու և 'ի ցամաքի : Քանզի դու ես տէր, որ ետուր յողող ջուրց զանօրէն պղծալից մարդիկ ութերորդ դարուն, և փրկեցեր զսիրելին քո զՆոյ, որ պահեաց զհրաման բանի քո . ապրեցուցեր խաչանման փայտիւն 'ի ջուրցն հեղեղէ . որ յայնժամ օրինակաւ խաչին արարեալ զփրկութիւն, և այժմ արա՛ ճշմարտութեամբ խաչիդ քո՝ յոր ելեր և հեղեր զարիւն քո 'ի բժշկութիւն ցաւոց մերոց ։

Որ պահեցեր զԱբրահամ 'ի մէջ ամբարիշտ Քանանացւոց . որ յամօթոյ նախատանաց պղծութենէ մահու ապրեցուցեր զսիրելին քո Սառայ : Որ գթացար յԻսահակ ծառայ քո, և պահեցեր զաղախին քո զՌեբեկայ յանօրէն փղշտացւոց անտի :

Մի՛ թողուր զմեզ 'ի ձեռաց բոց վասն անուանդ քո. որ ուսուցեր, վարդապետեցեր, և ետուր զբանս քո 'ի բերան մեր. զի այնու ապրել մարթասցուք յորոգայթից թշնամւոյն. և ասես՝ անուն իմ 'ի վերայ ձեր կոչեցեալ է, և դուք տաճար էք Աստուածութեան իմոյ: Եւ ասես՝ եթէ զանուն իմ սուրբ առնիջիք 'ի սիրտս ձեր. և եդիր բանս 'ի մտի՝ խնդրել 'ի քէն և ասել. սուրբ եղիցի անուն քո 'ի վերայ մեր՝ զոր խնդրեմք 'ի քէն: Եւ ահա ժողովեալք չարք բազումք պղծել զանուն սուրբ քո որ 'ի վերայ մեր է, և զտաճար անուանդ քո. զի թէպէտ և մեք տկարք և անարժան եմք, սակայն դու տէր պահեա զանձինս մեր յանարժան խայտառականացս:

Մարդասէր և քաղցր, որ արկեր զմեզ յայս փորձութիւն, տուր մեզ յաղթել քո զօրութեամբդ. զի քո է յաղթութիւն և յաղթեսցէ քո անուանդ պահել զմեզ յուսով զգաստութեամբ. զի այ-

սու մնացուք 'ի թիւ վիճակաց արդարոց քոց. զի և առցուք զվարձս վաստակոց՝ զոր տայցես այնոցիկ, և հատուցես իւրաքանչիւր այնոցիկ որ կացեալ լինին յահի քում, և պահեալ լինին զհրամանս քո։

Որ ապրեցուցեր զնոյ 'ի ջուրցն հեղեղէ, ապրեցո՛ և զմեզ յանօրէնութեանցս հեղեղէ՝ որ շուրջ պատեալ է զմեօք։ Զի եթէ զգազանս և զանասունս ապրեցուցեր 'ի տապանին, ո՞րչափ ևս խնայեսցես 'ի քո պատկերս, որ զքեզ փառաւորեմք։ Իսկ եթէ 'ի սողունս և 'ի թռչունս խնայեցեր, ո՞րչափ ևս խնայեսցես 'ի մեզ, զոր անուանեցեր տաճար կամաց քոց։

ԺԶ. Արդ՝ իբրև այս այսպէս եղև՝ ժողով ամբոխին 'ի վերայ կուտակէր. բազմութիւն մարդկանն էին բազում ապաստաւորքն արքունի՝ որ եկեալ էին զնմանէն տանել յարքունիս, և նախարարքն և մեծամեծք աւագանոյն, որ եկեալ էին շքադիրք պատիւ առնել նմա, և երթալ ընդ նմա

յաղքունիս. զի տարցին զնա կնու֊
թեան թագաւորին Տրդատայ և
Հայոց տիկնութեան:

Իսկ նոքա արտասուագոչ ողորմ
ողորմ՝ ձեռս համբարձեալ 'ի
յերկինս, խնդրէին 'ի կամարար
տեառնէն՝ ապրեցուցանել զնոսա
յանօրէն յանարժան հարսանեա֊
ցըն պղծութենէն: Զգոչիւն բար֊
ձեալ լալով մեծաձայն ճչէին և
ասէին. քաւ լիցի մեզ թէ պար֊
տեսցեն զմեզ մեծութիւնք. կամ
խաղտեսցեն զմեզ փափկութիւնք.
կամ հրապուրեսցեն զմեզ թա֊
գաւորութիւնք. կամ նեղեսցեն
զմեզ հալածանք. կամ վտանգես֊
ցեն զմեզ տանջանք հարուածոց,
թէպէտ և բիւր ազգի ազգի տան֊
ջիցէք զմեզ: Կամ երկիցուք մեք
արդեօք յահագին մահուանէն՝
զոր ածելոց էք դուք 'ի վերայ
մեր. քա՛ւ լիցի մեզ թէ փոխա֊
նակեսցուք զանցաւոր կեանս
ընդ յաւիտենական կենացն, որ
ո՛չ անցանէ. որոյ տէրութիւնն
յէութենէ հաստատեալ, անփո֊

փոխ են բարիքն ամենայն, որ ո՛չ անցանեն: Այլ ո՛չ խորութիւնք. և ո՛չ բարձրութիւնք. ո՛չ վիշտք. ո՛չ չարչարանք. ո՛չ կապանք. ո՛չ տանջանք. ո՛չ հուր. ո՛չ ջուր. ո՛չ սուր. ո՛չ զբօսանք. ո՛չ պատրանք և ո՛չ մեծութիւնք. ո՛չ աղքատութիւնք. ո՛չ այն աշխարհ. ո՛չ այս աշխարհս. ո՛չ կեանք. և ո՛չ մահ. և ո՛չ ոք կարէ մեկնել զմեզ 'ի սիրոյն Քրիստոսի: Զի՛ նմա նուիրեցաք զկուսութիւնս մեր. զի 'ի նմա աւանդեցաք զորբութիւնս մեր. զի 'ի նմա մնամք, և սիրոյ նորա ցանկացեալ սպասեմք. մինչև կացուք առաջի փառաց գովութեան նորա՝ առանց ամօթոյ և պատկառանաց:

Եւ արդ եղեալ որոտումն յերկնից սաստիկ անհնարին, զի ահաբեկեալ զամենայն ամբոխն. և ձայնն՝ զի ասէր առ նոսա, Թէ զօրացարո՛ւք, պի՛նդ կացէք, քաջալերացարո՛ւք, զի ես ընդ ձեզ եմ. և պահեցի զձեզ յամենայն ճանապարհս ձեր. և ածի զձեզ

պաշտալս անպարտութեամբ, և հասուցի զձեզ մինչև 'ի տեղիս յայս: Զի և աստ փառաւորեսցի անուն իմ առաջի հեթանոսաց՝ կողմանց հիւսիսականաց. մանաւանդ դու Հախփախմէ ըստ անուանդ քում, որդարև ընկեցեալ եղէր Գայիանեաւդ, և քոյովք սիրելեօք 'ի մահուանէ 'ի կեանս. և մի երկնչիք, այլ եկեսջիք 'ի տեղի յայն՝ զոր ես և հայր իմ պատրաստեցաք ձեզ՝ զանքննելին ուրախութեան տեղին ձեզ, և որ միանգամ իբրև զձեզդ իցեն:

Եւ այնպէս յերկար որոտացեալ, զի թմբրեալ լինէին մարդիկն յահէ անտի. և բազմաց ընդոստուցեալ անդուչեալ, բազում երիվարք հեծելոց՝ յահէ անտի զբազումս ընկեցեալ, և զբազումս առաթուր հարեալ սատակէին: Եւ մարդկանն ընդ միմեանց ամբոխեալ, ընդկուտակեալ, բազումք զբազումս կոխեալ սատակէին. և բազմաց լինէր կոտորած, և ձայն աղաղակի և լալոյ. և ան_

ճնարին չարեք և արհաւիրք 'ի վե-
րայ մարդկան հասանէր. և բա-
զումք մեռան, և բազմաց արիւնն
հեղեալ զերկիրն առոգանէր: Արդ
իբրև այս շփոթ ամբոխի եղև 'ի
նոցանէն 'ի մէջ կոտորելոյ մարդ-
կան բազմութեան, ոմանք 'ի մե-
ծամեծ ամբոխէ ստասաւորացն
արքունի՝ անդէն ընթացան պատ-
մել թագաւորին զամենայն բանս
նոցա. քանզի գխպեցան անդ
նշանագիրք՝ որ գրեցին զամենայն
բանս, և ընթերցան առաջի թա-
գաւորին:

Իւ սաէ թագաւորն. փոխա-
նակ զի ոչ կամեցաւ գալ պատ-
ուով շքեղութեամբ կամօք, բռ-
նաբար ածցեն մինչև յապարանս,
և մուծցեն զնա մինչև 'ի սենեակ
արքունի:

Արդ առեալ զօրքն Հոփի-
սիմէ ստասաւորացն բռնաբար,
մերթ վերամբարձ, մերթ 'ի քարշ:
Եւ նա աղաղակէր և ասէր. տէր
Յիսուս Քրիստոս օգնեա՛ ինձ. և
ամենայն ամբոխն զկնի նորա փող-

եալ Թնդէր երկիրն 'ի բազմութենէ անօի: Արդ ածին մուծին զնա մինչև յապարանս Թագաւորին՝ 'ի սենեակն ալքունի: Իսկ երբ արդելին զնա 'ի սենեակն, սկսաւ խնդրել 'ի տեառնէ, և ասէ:

Տէր Աստուած զօրութեանց, դու ես Աստուած Ճշմարիտ: Դու ես որ հերձեր զծովն կարմիր, և անցուցեր զքո ժողովուրդն: Դու՝ որ զամուլ վէմն դարձուցեր 'ի ծննդականութիւն ջուրցն վտակաց, և արբուցեր զժողովուրդն ծարաւեալ: Դու ես որ իջուցեր զծառայն քո զՅովնան յանդունդս խորոց ծովուն, և ետուր առնուլ զշափ քո զօրութեանդ. և արտաքսեցեր զնա 'ի դուրս քան զմարդկային բնութիւնս, և միւսանգամ այսրէն առանց ապականութեան ածեր ողջանդամ՝ կացուցեր 'ի կենդանութեան. զի և մազ մի անգամ ոչ շարժեալ լինէր 'ի վարսից նորա: Դու ես Աստուած Ճշմարիտ, որ և զԴա-

նիւէլ կուր արկեալ դաղանաց՝ սալ-
րեցուցեր յահագին ժանեացն.
և կացուցեր զզօրապարտեալն առա-
ջի նեղչացն փառաւորութեամբ:
Դու և զերիս մանկունսն ար-
կեալ յայրել վասն զքեզ պաշտե-
լոյն, ողջ և անարատ 'ի հրոյն
պահեցեր. զի փառաւորեսցին
զքեզ՝ որք տեսին զսքանչելիս քո:
Դու ետուր խառնաճարակ լինել
խիստ և անօրէն Թագաւորին Բա-
բելացոյ. զի ոչ իմացաւ փառա-
ւորել զքեզ 'ի վերայ սքանչե-
լեացն քո զոր ցուցեր նմա. փո-
խեալ զնա 'ի կերպարանս անաս-
նոցն՝ ընդ գազանս անապատին եդիր
զբնակութիւն նորա, և ընդ ցիռս
անապատի եդիր զարօտ նորա:
Դու և զաղախին քո Շուշան
կրկին ապրեցուցեր յերկուց մա-
հուց փրկեալ. և խայտառակա-
մահ սատակեցեր զանօրէն Թշնա-
մին. և պսակ պարծանաց արդա-
րութեան յուսացելոցն քոց շնոր-
հեցեր և կանգնեցեր: Դու նոյն
իսկն ես, և ամք քո ոչ անցանեն:

Դու տէր զփառս քո այլում ոչ տաս: Դու ես որ փառաւորեալդ ես 'ի վերայ ամենայն տիեզերաց. մի պղծեսցեն զանուն սուրբ քո հեթանոսք: Դու կարող ես փրկել զիս 'ի պղծութենէս յայսմանէ. զի վախճանեցայց սրբութեամբ մեռանել վասն անուանդ քո մեծի.

ԺԷ. Եւ մինչ դեռ սուրբն Հռիփսիմէ զամենայն աղօթս առ Աստուած մատուցանէր, եկն եմուտ թագաւորն Տրդատ 'ի ներքս 'ի սենեակն' ուր էրն զնա արգելեալ: Արդ իբրև եկն եմուտ նա 'ի ներքս, առ հասարակ մարդիկն' ոմանք արտաքոյ ապարանիցն, կէսքն 'ի փողոցս 'ի ներքսագոյնսըն առ հասարակ երգս առեալ բարբառեցան կայթիւք վազելով ցուց բարձեալ մարդկանն. կէսքն 'ի բերդամիջին, և կէսք զքաղաքամէջն լցին խնծոյիւք առհասարակ, համարէին հարսանեաց զպարսն պարել և զկաքաւն յորդորել:

Իսկ տէր Աստուած նայեցաւ յիւր սիրելին Հուխփոլմէ տալրե-ցուցանել զնա՝ զի մի կորիցէ աւանդն որ պահեալ զգուշացեալ էր, և լուաւ աղօթից նորա զօրացուցանել զնա. իբրև զՅայէլն և իբրև զԴեբովրայն՝ եւ զօրութիւն նմա. զի ապրեսցի 'ի տամ-բակ բռնաւորէն անօրէնութեանն :

Արդ մնեալ Թագաւորին՝ բուռն հարկանէր զնմանէն կատարել ըղկամս ցանկութեանն :

Իսկ նա զօրացեալ լինէր 'ի հոգւոյն սրբոյ. գազանաբար ողորեալ, առնաբար մարտնչէր. իբրև յերեք ժամուց սկսեալ մարտնչել մինչև 'ի տասն ժամն, պարտեալ լինէր Թագաւորն. և զայն՝ որ անհնարին համարեալ ուժով, որ մինչև 'ի Ցունաց աշխարհին էր, բազում ոյժս պնդութեան ոսկերացն ցուցեալ էր, և զարմացուցեալ զամենեսեան. և'ի Թագաւորութեանն իսկ, իբրև 'ի հայրենի բնակութիւնն դարձեալ

էր, բազում գործս արութեանն քաջութեանն և անդ ցուցեալ. և որ այնպէս հռչակեալ էր ամենայնիւ, արդ յաղջկանէ միջէ պարտեալ վատթարանայր, կամօք և զօրութեամբն Քրիստոսի:

Եւ իբրև պարտեցաւ, վատակեցաւ, լքաւ, ել նա արտաքս և ետ ածել զերանելին Գայիանէ՝ և արկանել խառան 'ի պարանոցն նորա, և ածել ունել զնա առ դուրս սենեկին. և ինքն անդրէն մտանէր. և եդ բանս 'ի բերան ըսպասաւորացն՝ զի ստիպեսցեն զանհրապոյրն Գայիանէ, ասել 'ի դրաց անտի 'ի ներքս 'ի սենեակն առ Հռիփսիմէ՝ թէ արա՛ զկամս դորա և կեա՛ց դու և մեք:

Իսկ նա յանձին կալեալ խօսել ընդ սանուն իւրում, և մատուցեալ ասէ 'ի դրաց անտի 'ի ներքս 'ի սենեակն առ Հռիփսիմէ: Ո՛րդեակ, պահեսցէ զքեզ Քրիստոս 'ի պղծութենէդ, և լիցի քեզ զօրավիգ. քա՛ւ լիցի քեզ որդեակ, եթէ լիցի քեզ ելանել 'ի ժառան-

գութենէ անտի կենացն Աս-տուծոյ, և ժառանգել քեզ զան-ցաւորս՝ որ ոչ ինչ խակ է. այ-սօր է, և վաղիւ կորնչի։

Իբրև իմացան՝ թէ զոր խրատ յանձնեաց մատուցանել, բե-րել զբարին՝ հարկանէին զբերանն մինչև թափել ատամանցն. և ստիպէին ասել նմա՝ զի ուրասցէ զկամս թագաւորին։

Նա ևս քան զևս պնդէր և ասէր. քաջալերեալ լինիմ կամ, և այժմ տեսանես զՔրիստոս՝ առ որ անձկացեալ եմ։ Յուշ լիցի քեզ ծրգեակ հոգեխառն սնունդն, որով զքեզ սնուցի։ Յուշ լիցի քեզ աստուածեղէն խրատն, որով զքեզ պարարեցի։ Յուշ լիցին հալածանքն իմ, և քո 'ի միասին։ Յուշ լիցի քեզ և բաժակ մահու, զոր 'ի միասին եմք ըմպելոց։ Յուշ լիցի քեզ և յարութիւն ամենայն տիեզերաց։ Յուշ լիցի քեզ և մե-ծատանն յանդիմանութիւնն։ Յուշ լիցի քեզ այրումն յաւիտե-նական գեհեննին տանջանացն։

Յուշ լիցի քեզ անապական պարգևքն արդարոյն, զոր և մեզն է պատրաստեալ: Յուշ լիցի քեզ աստուածեղէն երկնաւոր բարբառն, զոր լուար իսկ դու քեզէն քոյովք ականջօք յայսմ աւուր. քաջալերեաց և զօրացոյց զքեզ մեօք հանդերձ, նոյն և արժանիս արասցէ պսակին և հանդստեանն զոր խոստացաւ. և զօրացուսցէ զքեզ մեօք հանդերձ, զի լիցուք բնակիչք Աստուծոյ լուսեղէն յարկացն յաւիտենականաց բնակութեան:

Այլ տէրն մեր և Թագաւորն մեր և Աստուածն մեր, որ վասն մեր խոնարհեցաւ յանարգութիւն, մի թողցէ զմեզ անարգս, զի զօրութեանց նորա ցանկացաք. փրկիչն աշխարհաց օգնեսցէ մեզ, որ ոչ եթող ընդ վայր զմեզ զյուսացեալսն իւր. և արժանիս համարեցաւ իւրոց բանիցն քաջալերութիւն տալոյ. զի նա անարգամեծար տէր է, և նա ինքնին պահեսցէ զմեզ զաղախնեայս իւր

յամենայն մեղաց․ որպէս և այսօր եւ լուաք, զի էր պահեալ զմեզ ամենազօր աջոյն, և պահեսցէ զմեզ մինչև յաւիտեան․ բայց մի այն 'ի սիրոյ նորա մի մեկնեսցուք։

Այլ զարթուսցէ զզօրութիւնս իւր, և եկեսցէ կեցուսցէ զմեզ, և մեք զանուն տեառն կարդասցուք․ երևեցուսցէ զերեսս իւր 'ի մեզ, և կեցցուք․ զի նա է Աստուած փրկիչ մեր․ վասն նորա համբերեսցուք զօրհանապազ։

Յուշ լիցի քեզ տէրն, որ վասն զմեզ բարձրացուցանելոյ խոնարհեցաւ, և հեղ զարիւն իւր 'ի վերայ խաչին․ վասն կենաց մերոց և փրկութեան մերոյ 'ի մահ վիրաւորեցաւ․ դիր զնա 'ի մտի քում, և կարդա՛ սրտիւ քով զնա․ ահա հասեալ է քեզ յօգնականութիւն․ և զօրացուսցէ զբազուկս քո՝ որպէս զմանկանն Դաւթայ 'ի վերայ արջոցն և առիւծուցն, որ իբրև զուլս այծեաց ձեղքեալ բեկանէր․ նաև որ զանապի հսկայն Քաղդեաց 'ի

ձեռն ծառայի խղճոյ Դաւթի, խորտակեսցէ զչարութիւն անօրէնութեան դորա առաջի քո ։

Դուստր մարգարէութեան հաւատոցն Դաւթի, և մնեալ յարգարութեան 'ի մերոյ բազկաց խնոց, առաջի սուրբ և փառաւորեալ սեղանոյն Աստուծոյ՝ մատչու աղախին Քրիստոսի․ այն՝ որ այսօր իսկ յայտնութեամբ գթութեամբ մարդասիրութեամբ իւրով յայտնեցաւ մեզ․ որ խնամութեամբն խնդրեցաք զնա, նոյն տացէ քեզ մեզ հանդերձ՝ առանց ամօթոյ տեսանել զնա դէմ յանդիման ։

Արդ զայս ամենայն խօսեցաւ սուրբն Գայիանէ 'ի բարբառ հռոմայեցւոց ընդ խրում սանուն 'ի դրաց սենեկին, մինչ դեռ թագաւորն ոգորէր ընդ սրբոյն Հռիփսիմեայ ։ Բայց գոյին անդ ոմանք 'ի սպասաւորացն արքունի՝ որ լսէին զայն ամենայն 'ի բարբառ հռոմայեցւոց ։

Եւ արդ իբրև լուան զայն ամե-

Նայն՝ զոր և խօսեցաւ Գայիանէ ընդ սանուն իւրում, 'ի բաց առին զնա 'ի դրաց անտի ։ Զի թէպէտ և բազում հարին զնա, և ծեծեցին քարամբք զերեսս նորա, և թափեցին զատամունս նորա, և ջարդեցին զմսուր բերանոյն ընդաց նորա, ոչ շիջեաց զբանս իւր՝ խօսել ընդ աւջկանն այլ ինչ. այլ զոր սկիզբն արարեալ էր բանից իւրոց առաջի նոցա, և զնոյն յաճախեալ բազմացուցանէր ։

Իսկ նա մարտեաւ ևս ընդ նմա 'ի տասն ժամէ աւուրն մինչև 'ի պահ մի գիշերոյն, պարտեաց զթագաւորն ։ Նա զօրացեալ լինէր 'ի հօդւոյն սրբոյ աղջիկն. հարեալ վանեալ պարտեալ՝ վատակարեկ առնելով զթագաւորն մեղկեալ ընկենոյր. մերկ կողպուտ ևս 'ի հանդերձից զթագաւորն կացուցանէր. և զպատմուճանն պատառեալ, և զնշան թագաւորին ցրուեալ կողոպտեալ ամօթալից թողոյր. թէպէտ և զիւր զգեստիկն քրքրնեալ պատառա-

տուն 'ի նմանէ 'ի դուրս բերէր, յաղթօղ պահէր զանձն իւր սըր-բութեամբ :

Նա բացեալ զդուրս տանն բընաւբար՝ 'ի դուրս ելանէր, հեր-ձեալ զամենայն մարդկանն, և ոչ ուրուք կարացեալ յաղթահարել զնա. և ընթացեալ ընդ քաղաքա-մէջն, ելանէր ընդ արևելակոյս, ընդ արեգ դուռն քաղաքին :

Երթեալ առ հնձանօքն՝ ուր էին նախ յառաջ վանք իւրեանց, ձայն աւետեաց մատուցանէր ընկերացն. և ինքն անցանէր հա-րուստ մի 'ի քաղաքէն 'ի կողմն մի հեռաւոր՝ 'ի տեղի յարևելս կոյս, 'ի սարաւանդակի բարձրաւանդակ յաւազին տեղի մի, մօտ 'ի բուն պողոտայն որ երթայր յԱրտա-շատ քաղաք. իբրև եհաս յայն տեղի՝ ծունր եդեալ կայր յաղօ-թըս և ասէր :

Տէր ամենայնի, ո կարիցէ հա-տուցանել քեզ փոխանակ բա-րեացն՝ որ 'ի քէն շնորհեցաւ մեզ, զի պահեցեր զկոյս մեր հաստա-

տուն՝ որ 'ի քեզ էր. և ապրեցուցեր զմեզ 'ի պղծալից ժանեաց գազանին՝ որ ապականէրն զմեզ: Այլ զի՞նչ ևս կայցէ 'ի մեզ կար՝ փոխարէնս հատուցանել քեզ. բայց անձինք մեր լիցին փոխանակ փրկութեան քում. զի դու ինքն արժանիս արարեր զմեզ արբանեկութեան՝ կրել զանունդ քո որով ապրեցուցեր զմեզ. զի բայց 'ի քէն տէր զայլ ոք ոչ գիտեմք, և զանուն քո անուանեմք զօրհանապազ:

Այլ մեզ լաւ է մեռանել 'ի սրբութեան քում, քան թէ ձգիցեմք զձեռս մեր յԱստուածս օտարս, որ չիցեն ինչ. այլ ոչ ինչ իսկ են ամենայն պաշտամունք հեթանոսաց. զի դու ես արարիչ, որ ամենայն 'ի քէն և որդւովդ քո միածնաւ՝ առանց որոյ եղև և ոչ ինչ. և հոգիդ քո բարի առաջնորդեսցէ մեզ 'ի յերկիր ուղիղ, որ տանի զմեզ 'ի բարութիւնն յաւիտենականին յերկնաւորս:

Որոյ յանգիման լինելոց եմք

առաջի միածնիդ քո․ զի առանց ամօթոյ կայցեմք 'ի կողմ աջակողմանն․ յորժամ առաքեսցես զդա 'ի պատրաստ լուսոյ բնակութեանդ հայել յամենայն բնակիչս երկրի․ որ առեղծ խոկ զխրատս որդւոց մարդկան․ որ 'ի միտ առնու զամենայն գործս նոցա․ զի և մեք 'ի ժողովրդենէ քումմէ եմք և 'ի խաշնէ արօտի քո․ մնացուք 'ի յարկոդ զոր պատրաստեցեր սիրելեաց քոց։ փութամք առ զի ելցուք 'ի մարմնոյս, զի խառնեսցուք 'ի գունդ միածնի որդւոյդ քո սիրելւոյ․ և 'ի թիւ այնոցիկ՝ որ սիրեցին զօր երևելոյ գալստեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ 'Ի պղծութենէս և եթ ապրեսցուք․ այլ եկեսցեն տանջանք 'ի վերայ մեր վասն անուան քո՝ պատրաստ եմք․ զի ոչ զվկես դու զմեզ․ զի դու ինքնին առ վկայես ինձ, զի վարուց երկրաւորաց կենացս՝ ես ինչ ոչ ցանկացայ 'ի մանկութենէ իմմէ․ վասն զի նայեցայ և հաւատացի բանի քո զոր ասացեր․

Թէ վայ լիցէ ձեզ յորժամ բարի
ասիցեն զձէնջ մարդիկ. այլ երանի
է ձեզ յորժամ նախատիցեն զձեզ
և հալածեսցեն, և ասիցեն զամե-
նայն բան չար սուտ զձէնջ վասն
իմ՝ ցնծացէք և ուրախ լերուք :

Արդարև իսկ տէր ցնծացաք և
ուրախ եղաք ընդ այս պատերազմ
որ եհաս մեզ, մարմնչել սիրով
քով. զի յաղթեաց յաղթող զօր-
ութիւնդ քո, և ետ մեզ յաղթել:
Ուրախ եղաք ընդ այս փոխանակ
աւուրցն՝ որ խոնարհ արարին ըզ-
մեզ, և ամացն՝ յորս տեսաք զչար-
չարանս. հայեաց տէր 'ի ժառան-
գութիւն քո և 'ի գործս ձեռաց
քոց. և առաջնորդեա մեզ 'ի վե-
րինդ քո երուսաղէմ՝ որ 'ի բար-
ձունս. ուր ժողովելոց ես զամե-
նայն արդարս զսուրբս և զսիրելիս
անուան քո. եղիցի լոյս տեսան
Աստուծոյ 'ի վերայ մեր :

ԺԸ. Եւ մինչ դեռ երանելին
սուրբն Հախխամէ խօսէր զայս ա-
մենայն, անդէն 'ի նմին գիշերի
եկին հասին վաղվաղակի 'ի տեղի

անդր իշխանք Թագաւորին, և գահճապետն գահճօքն հանդերձ ընդ նոսա և ջահք լուցեալք առաջի նոցա: Եւ մատեան վաղվաղակի կապեցին զնա ձեռս յետոյ, և խնդրէին զի հասցեն զլեզուն:

Իսկ նա իւրովք կամօքն բացեալ զբերանն՝ հանեալ մատուցանէր զլեզուն. և անդէն զհանդերձիլն պատառատուն որ զնովան էր՝ 'ի բաց զերծուլին 'ի նմանէ. և հարեալ չորս ցիցս 'ի գետինն երկուս ոտիցն, երկուս ձեռացն, և պրկեցին զնա. և մատուցին զկանԹեղունսն ցմեծ ժամս. այրէին և խորովէին զմարմինս նորա հրով կանԹեղացն. և քարինս փարեցին ընդ գոգն նորա, և 'ի վայր վայԹեցին զաղխն նորա. և մինչ դեռ ևս կայր կենդանին՝ փորեցին զաշս երանելւոյն. ապա անդամ անդամ յօշէին զնա և ասէին. եթէ ամենեքեան որ իշխեսցեն անգոսնել և անարգել զհրամանս Թագաւորաց, ըստ նմին օրինակի կորիցեն:

Իսկ էին և այլ սուրբք արք և կանայք որ ընդ նոսա եկեալ էին՝ աւելի քան զեւթանասուն մարդ. այլ որ 'ի ժամանակի անդ հասին 'ի տեղին յայն 'ի նոյանէն՝ որ խընդրէին ամփոփել և թաղել զմարմինս նոցա. յորոց վերայ սուր եդեալ կոտորեցին զնոսա իբրև երեսուն և երկու ոգիս:

Որոց ասացեալ և նոցա զայս, սիրեցաք զքեզ տէր զի լուիցես ձայնի աղօթից մերոց. խոնարհեցուցեր զունկն քո բարերար, և մեք կարդասցուք առ քեզ. քեզ փառք՝ որ ոչ զլկեցեր զմեր անարժանութիւնս 'ի քոց բարեացդ մարդասէր. որ պահեցեր զմեզ իբրև զբիբ ական, և 'ի հովանի թևոց քոց ապրեցաք յանօրէնութեանցս բազմութենէ. և ահա մեռանիմք վասն փառաւորեալ անուանդ քո: Եւ զայս միաբան ասացեալ՝ առ հասարակ սպանեցան:

Եւ մի ոմն որ անդէն 'ի ներքս սպանին 'ի հնձանի անդ՝ ուր էին

վանըն նոցա • որ այսպէս առէր 'ի ժամ հրաժարելոյն իւրոյ • գոհանամ զքէն բարերար՝ զի և զիս ոչ զրկեցեր • զի ես հիւանդ էի՝ և ոչ կարացի ընթանալ զհետ ընկերացն ժամանել • սակայն դու տէր մարդասէր քաղցր՝ ընկալ և խառնեա և զիմ ոգիս 'ի դասն քո սուրբ վկայիցն՝ ընկերացն իմոց և քերցն առ քո աղախինն և մայրն մեր և գլուխ Գայիանէ, և զքեզ օրհնէ և որդեակն մեր Հռիփսիմէ : Եւ սա այս օրինակաւ խօսեալ՝ վախճանեցաւ : Եւ քարշեալ 'ի բաց ընկեցին զմարմինս նոցա՝ առ 'ի կեր լինել շանց քաղաքին, և գազանաց երկրի, և թռչնոց երկնից :

ԺԹ • ԻՍԿ Թագաւորն Թողեալ զիւր ամօթն կորանաց որ պարտէր նմա, որ այնչափ անուանի եղեալ քաջութեամբք առաւելոյր 'ի մարտս պատերազմացն • նաև յուղղմկխանդան Յունաց հրակայազօր երևեալ, բաղում գործս արութեան և անդ ցուցեալ • և ոչ սակաւ մղեալ պատերազ-

մունս յայնկոյս Եփրատ գետոյ, 'ի կողմանս Տաճկաց, ուր և կարէ վերխոցեալ ելանէր երկվարան 'ի պատերազմէն: Իսկ նորա առեալ զերկվորն, և զասպազէնն նորին և զիւր զառնազէնն առեալ կապեալ 'ի Թիկունս, 'ի վերայ մկանանցն 'ի լող անցանէր ընդ գետն Եփրատ:

Արդ որ այնչափ հզօր զօրաւոր բուռն ոսկերօքն էր, և յաղթանէ մինչէ յաղթահարեալ լինէր կամօքն Աստուծոյ: Եւ զայն ոչ էր եղեալ 'ի մոխ զամօթն նախատանացն, այլ 'ի տեսիլ սիրոյն նորա քեռեալ, տրտմեալ ընդ մահ աղջկանն, տխրացեալ ողանայր:

Տեսէք աստ զկախարդասար աղանդ ազգիդ քրիստոնէից, զկորդ կորուսանեն զանձինս բազում մարդկան, հանել յԱստուածոցն պաշտամանէ. յերկրաւոր փայելից կենացս խափանեն, և 'ի մահուանէ ոչ դողան. մանաւանդ վասն սքանչելոյն Հախխախմեայ`

որ ոչ գոյր համեմատ յերկրի 'ի ծնունդս կանանց։

Վասն զի սիրտ հաստեալ զհետ՝ անմտուաց 'ի մտացս չանկանի, մինչև կենդանի եմ ես Տրդատ արքայ․ զի զՅունաց աշխարհն և զՀռոմոց քաջ գիտեմ, և զմեր Պարթևաց կողմանն, վասն զի բնութեամբ խակ է մեր․ և զԱսորեստան և զՏաճկաստան և զԱտրպատական․ և զի՛ մի ըստ միոջէ թուեմ, զի բազում տեղիք այն են՝ որ իմ խաղաղութեամբ հաստեալ է․ և բազումք այն են՝ որ մարտիւ պատերազմաւ աւարի ասպատակեալ․ ոչ ուրեք տեսեալ է նման նմանութիւն այսր գեղոյ՝ զոր էր կորուսեալ այս կախարդացն․ զի այսպէս զօրացան կախարդիքն՝ մինչև ինձ յաղթեցին։

Իսկ 'ի վաղիւ անդր մատուցեալ առնոյր հրաման դահճապետն՝ վասն որոյ Գայիանեայ սպանման։ Իսկ նա իբրև լուաւ՝ առներն յեղեալ զեղեալ յիմարեալ ափշեալ, և ոչ յիշեալ վասն որոյն

Ձախփախմեայ՝ համարեցաւ եթէ կենդանի իցէ ։ Մեծ աւագութեան բարձի և պատուոյ պարգևս խոստանայր, եթէ յանկարծ ոք հնարեսցէ պատրել հաճել զմիտս աղջկանն գալ առ նա ։ Իսկ նա ասէ. Թէ այնպէս կորիցեն ամենայն թշնամիք քո 'մրքայ, և որ զԱստուածս անարգեն, և զհրամանս ձեր թագաւորաց. այլ կայ կախարդն այն, որ ապականեալ կորոյս զչքնաղագեղն, և երկու ևս ընկերք նորուն ։

Իբրև լուաւ թէ մեռաւ սուրբն Ձախփախմէ, դարձեալ տրտմութիւն ընկալաւ. իջեալ նստէր 'ի վերայ գետնոյ, և լայր, և 'ի սուգ մտանէր ։ Դարձեալ հրաման տայր վասն առաքինւոյն Գայիանեայ, թէ նախ զլեզուն ընդ ծոծորակն հանել, և ապա սպանանել. վասն զի խօսեաց, մնասակար խրատուն իւրով կորոյս զայնպիսին, որ զգեցն գեղեցկութիւն ունէր 'ի մէջ մարդկան ։ Իսկ զորին խրատող անշնորհ տրարեալ զգիսն իշխեաց,

որոց նմայն զայն շնորհեալ էր գեղեցկութիւն. վասն այնորիկ զնա կտտամահ սպանցեն:

Արդ ելեալ դահճապետն պա-ծելով՝ չարամահ առնել զնա. և ետ հանել զնոսա շղթայիւք 'ի քաղաքէն ընդ դուռն հարաւոյ, ընդ կողմն պողոտային՝ որ հանէր 'ի Մեծամօրի կամուրջն. 'ի տեղին յայն՝ ուր սովոր էին սպանանել զամենայն մահապարտս. 'ի ճաղճախուտ տեղի մի մօտ 'ի պարկէն փոսին՝ [3] որ շուրջ գայր զքաղաքաւն: Եւ վարեցին չորս չորս ցիցս միում միում 'ի նոցանէն: Եւ մինչ դեռ կազմէին, սկսաւ ասել սուրբն Գայիանէ ընկերօքն հանդերձ այսպէս:

Գոհանամք զքէն տէր՝ որ արժանի արարեր զմեզ մեռանել վասն մեծի անուանդ քո. և յարդեցեր զհողեղէն բնութիւնս մեր, զի լիցուք արժանի Աստուածութեանդ քում. և հաղորդեցեր զիս մահուան որոց քոց վկայիցն Հռիփսիմեայ և ընկերացն. և արդ

փութամ և անձկացեալ եմ հասանել նոցա , որ զքեզն սիրեցին . և ուրախ եմ զի ժամանեցից զկնի դստերն իմոյ և որդեկին իմոյ Հռիփսիմեայ , և քերցն իմոց և ընկերացն :

Արդ յիշեա՛ զմեզ տէր՝ որ վասն անուան քո մեռանիմք զօրհանապազ . համբերեցաք իբրև զոչխար 'ի սպանումն . արդ և մի մերժեր զմեզ վասն անուանդ քո . և դու տո՛ւր մեզ զյաղթութիւնդ քո , և չարն գործակցօքն հանդերձ՝ նկուն լիցի յաւէտ փառաց քոց :

Եւ յետ այսորիկ մատեան և պատառեցին զհանդերձս նոցա յանդամոց իւրեանց և պրկեցին զնոսա մի մի 'ի չորս ցիցս . և ծակեցին զմորթս 'ի պճղունս նոցա , եդին փողս , և փչելով այնպէս կենդանւոյն մորթեցին զսուրբսն երեսին՝ 'ի ներքուստ 'ի վեր մինչև 'ի ստինսն . և ծակեալ զծոծրակն , և զլեզուսն ընդ այն հանէին . և վարեցին ևս քարինս ընդ գոգս նոցա , և ցրուեալ զաղիս

նոցա յորովայնիցն ընդ գոգս նոցա. և քանզի դեռ ևս կային կենդանի, և ապա բարձին զգլուխս նոցա սրով։

Արդ որք միանգամ եկեալ էին ընդ նոսա անտուստ 'ի Հոռոմոց աշխարհէն, որ միանգամ միաբանք եկին 'ասին յերկիր Հայաստան աշխարհին, աւելի էին քան զեւթանասուն մարդ. իսկ որ սպանան ընդ սուրբ ոսկնայն ընդ Գայիանեայ և ընդ Հռիփսիմեայ, նոքիմբք հանդերձ որ թուեցան 'ի թիւ վկայելոցն, ընդ ամենայն սպանեալսն երեսուն և եւթն մարդ։

Արդ 'ի քսան և 'ի վեց ամսոյն հոռի կատարեցաւ սուրբն Հռիփսիմէ՝ դասուն սրբով երեսուն և երեք նահատակակից ընկերօքն հանդերձ։ Եւ 'ի քսան և եւթն ամսոյն հոռի, սուրբն Գայիանէ երկու իւրովք ընկերօքն. որք ընդ նմա պատերազմեալք պսակեցան, և առին զպսակն յաղթութեան։

Ի. Արդ աւուրս վեց 'ի խոր

տիրութեան և յանհնարին տրտ-
մութեան կայեալ Թագաւորն
առ անձուկ սրտի դեղոյն Հախ-
սիմեայ, ապա յետ այսորիկ ժամ
տուեալ որոյ՝ ամենայն զօրաց
ածել կուտել զպատուականն, խու-
ճապական սփռեալ, երադաղ
տուեալ, Թա՛ւ ըդ ձգեալ, կա-
մեցեալ որս առնել, երթեալ 'ի
դաշտն փառական նշանակաց: 4

Այն ինչ 'ի կառս ելեալ կամէր
Թագաւորն ըստ քաղաքն ելանել,
անդէն վաղվաղակի պատուհաս 'ի
տէառնէ 'ի վերայ հասանէր. և
հարեալ զԹագաւորն այսոյն պըղ-
ծութեան՝ 'ի կառացն 'ի վայր
կործանէր. և անդէն մոլեգնել
սկսաւ, և խրոխտ ուտել զիւր մար-
մինն. նաև ըստ նմանութեան
նաբուգոդոնոսորայ արքային Բա-
բելացւոց, ելեալ ըստ մարդկայ-
նի բնութեան արտաքս 'ի նմա-
նութիւն վայրենի խոզաց, երև
ցնաւ՝ ընդ նոսա 'ի մէջ նոցա եր-
թեալ բնակէր:

Եւ այնուհետև մտեալ յեղէգն

խոտաճարակ լեալ անհնարին անզգայութեամբ, մերկ զանձն ընդ դաշտան կոծելով. զի թէպէտ կամեցան արգելուլ անդէն 'ի քաղաքին՝ ոչ կարացին. մի վասն բնական ուժոյն, և մի վասն զի էր և ոյժն դիւաց՝ որ 'ի նմայն հարեալ էին ։

Նաև ամենայն մարդիկն որ 'ի քաղաքին էին՝ նոյն օրինակ դիւաբախք մոլեգնէին. և անհնարին կործանումն 'ի վերայ աշխարհին հասանէր ։ Եւ ամենայն ընտանիք թագաւորին ծառայք և սպասաւորք՝ առ հասարակ հարուածովք հարեալք լինէին. և անհնարին սուգ վասն հարուածոյն լինէր ։

Յայնմ ժամանակի տեսիլ Աստուծոյ երևեալ 'ի վերայ քեռ թագաւորին, որոյ անուն էր Խոսրովիդուխտ ։ Արդ եկեալ խօսէր ընդ մարդիկն, պատմէր տեսիլ և ասէր. տեսիլ երևեցաւ ինձ յայսմ գիշերի. այր մի 'ի նմանութիւն լուսոյ եկեալ պատմեաց ինձ, եթէ ոչ այլ ինչ գոյ բժշկու-

թիւն հարուածոյն՝ որ եկին հասին 'ի վերայ ձեր . եթէ ոչ յղեաջիք դուք 'ի քաղաքն յԱրտաշատ, ածել անտի զվարպետն Գրիգորիոս . նա եկեալ ուսուսցէ զձեզ՝ դեղ ցաւոցդ բժշկութեան :

Արդ իբրև լուան մարդիկն՝ սկսան ծիծաղել զբանիւքն զոր ասաց . սկսան խօսել ընդ նմա և ասեն, և դու ուրեմն մոլեգնեցար . դև ուրեմն հարաւ 'ի քեզ . զիա՞րդ է՝ զի այս հնդետասան ամ է զի ընկեցին զնա յանհնարին խոր վիրապն, և դու ասես եթէ կենդանի է . արդ և ոսկրոտինն իսկ ոչ լիցի . զի նոյն օրն իբրև իջուցին զնա անդր՝ յօձիցն իսկ տեսլենէն նոյնժամայն սատակեալ լիցէ :

Իսկ կրկնեաց դարձեալ նա կնոջն զնոյն տեսիլն, և հինգկնեաց սպառնալեօք . զի եթէ ոչ պատմեսցէ ստէպ ստէպ, մեծամեծ տանջանս ընկալցի . և հարուածք մարդկան և թագաւորին նա քան զնա սաստկասցի մահու, և պէս-

պէս տանջանօք: Եւ մտեալ անդրէն խոսրովիդուխտն՝ մեծաերկիւղիւ և զգուշութեամբ առաջ զբանն հրեշտակին:

Իսկ նորա վաղվաղակի յղէին անդր նախարար զոմն աւագ՝ որոյ անուն Օտա կոչէր: Եւ գնաց նա 'ի քաղաքն Արտաշատ՝ հանել զնա 'ի խոր բանդէ վիրապին: Արդ իբրև եկն եհաս Օտայն 'ի քաղաքն յԱրտաշատ, ընդ առաջ ելանէին նմա քաղաքացիքն՝ հարցանել զպատճառս գալոյն: Եւ նա ասէ ցնոսա, թէ վասն կապելոյն Գրիգորի եկեալ եմ տանել զնա: Իսկ նորա զարմացեալ առ հասարակ ասէին. ո՞ գիտէ թէ կայցէ, զի բազում ամք են զի ընկեցին զնա անդր: Իսկ նա պատմեաց զիրս տեսլեանն, և զգործն զինչ եղեն:

Իսկ եկին բերին կարս պարանաց երկայնս և առուարս, և կցեցին իջուցին 'ի ներքս: Աղաղակեաց Օտայն նախարար 'ի ձայն մեծ, և ասէ. Գրիգորիոս եթէ կայցես ուրեք՝ եկ 'ի դուրս զի տէր

Աստուածն քո զոր պաշտես դու՝ նա հրամայեաց հանել զքեզ աստի: Եւ անդէն յոտն կացեալ վաղվաղակի շարժեաց զպարանն, և բուռն հարկանէր:

Իսկ սոցա գիտացեալ՝ ձգեալ հանին զնա 'ի վեր, և տեսին զի թխացեալ էր մարմին նորա իբրև զածուխ սեւացեալ. և անդէն հանդերձս մատուցեալ զգեցուցին նմա, և խնդութեամբ առին դընային յԱրտաշատ քաղաքէ, տանել 'ի Վաղարշապատ քաղաք: Յայնմ ժամանակի առ վտանգի տարակուսանաց ցաւոցն՝ եղեալ թագաւորն, գլուխն առեալ ածէր ընդ առաջ նորա մերկ խայտառակ: Եւ նախարարքն արտաքոյ քաղաքին սպասէին նմա:

Արդ իբրև տեսանէին զնոսա 'ի բացէ՝ զի գային Գրիգորիոս Օտայիւն հանդերձ, և այլ բազում մարդիկ՝ որ գային ընդ նոսա յԱրտաշատ քաղաքէ, ընդ առաջ խաղացեալ մօլեգնելով և ուտելով զմարմինս, գլխահարէին,

և փրփրէին առաջի նորա ։

Իսկ նա վաղվաղակի ծունր եդեալ յաղօթս կացեալ, իսկ նոքա անդրէն 'ի զգաստութիւն գային ։ Եւ սա անդէն հրամայեաց՝ զի արկցեն զանձամբք իւրեանց հանդերձ, և ծածկեսցեն զամօթն իւրեանց ։ Եւ մատուցեալ թագաւորն և նախարարքն, բուռն հարեալ ունէին զոտիցն սրբոյն Գրիգորի և ասէին, խնդրեմք 'ի քէն թող մեզ զյանցումն մեր՝ զոր մեք ընդ քեզ արարաք ։

Իսկ նա մատուցեալ կանգնեաց զնոսա 'ի գետնոյ անտի, և ասէ ․ ես մարդ եմ իբրև զձեզ, և մարմին ունիմ իբրև զձերդ ․ բայց դուք ծաներո՛ւք զձեր արարիչն որոյ զերկինս և զերկիր արարեալ է, զարեգակն և զլուսին և զաստեղս, զծով և զցամաք ․ և նա կարող է զձեզ բժշկել ։

Իսկ անդէն սկսաւ հարցանել Գրիգորիոս՝ թէ ո՞ւր եդեալ են մարմինք վկայիցն Աստուծոյ ։ Իսկ նոքա ասեն՝ թէ ուրո՞յ վկայից ա-

տեսս։ Եւ նա ասէ, որ վասն Աս-տուծոյ մեռան 'ի ձէնջ։ Իսկ նո-ցա ցուցեալ նմա զտեղիսն։

Իսկ նա ընթացեալ ժողովել և ամփոփել զմարմինս նոցա 'ի տապա-նան տեղեացն՝ զի կայցեն անդէն, տեսին զի զօրութիւնն Աստուծոյ պահեալ էր զմարմինս նոցա. զի այն ինն ամս էր և ինն գիշեր՝ զի տապաքոյ ընկեցեալ էին մար-մինք նոցա. զի ոչ գազանի էր մատուցեալ, և ոչ շան, քանզի անդէն շուրջ զքաղաքաւն էին մօտ 'ի քաղաքն. և ոչ հաւու մխտսեալ եա էր նոցա, և ոչ էր հատեալ մարմին նոցա։ Իսկ նոքա բերին հանդերձս բազում պա-տանաց։

Իսկ Երանելին Գրիգորիոս՝ ոչ արժանի համարէր զպատանսն բերեալս Թագաւորին, կամ զայ-լոց մարդկանն. այլ իւրաքանչիւր պատառատուն հանդերձին պա-տէր զսուրբսն. ու անդամ մի, ասէ, մինչև ինջէք գուք արժանի պատել զմարմինս նոցա. և ամփոփեաց

առ գնաց 'ի հնձանն՝ ուր վանքն խուլ լեալ էին նոցա. և իբր խուլ վանս անդէն կալեալ օթեվանս առնէր: Եւ երանելին Գրիգորիոս զցայգն ամենայն՝ առ Աստուած աղօթս մատուցանէր վասն նոցա փրկութեան. և խնդրուածս առնէր, զի դարձցին և ապաշխարութեան հնարս գտանել մարթասցեն:

Եւ 'ի վաղիւ անդր Թագաւորն և նախարարքն, և մեծամեծ աւագանին խառնաղանձ ամբոխիւն, բազմութեամբ եկեալ 'ի ծունր իջեալ առաջի սրբոյն Գրիգորի, և առաջի սուրբ ոսկերաց վկայիցն Աստուծոյ, խնդրէին և ասէին. Թող մեզ զամենայն յանցանս չարեացն զոր մեք ընդ քեզ արարաք. և խնդրեա դու վասն մեր յԱստուծոյ քումմէ զի մի կորիցուք.

ԻԱ. ԻՍԿ կալեալն Գրիգորիոս անդէն սկսաւ խօսել և ասէ. ո՛ր ասէք թէ Աստուած քո՝ Աստուած է և արարիչ ամենազօր

կամայական բարերարութեանցն, անուանեք անհիւթական. զնիւթական սպառած էական գիտութեանցն իւրով յանուեղիս իմիք 'ի մի հրաման հաստատեաւ՝ զաշխարհս պատրաստեաց յոչընչէ. զամենայն ինչ արար Աստուած ամենակալ, ամենատէրն. զնածաներուք, զի բժշկեսցին ձեր ցաւք յանցանաց 'ի պատուհասէ այսմ:

Որ վասն իւրոյ մարդասէր ողորմութեանն խրատեաց զձեզ, ըստ բանից աստուածական իմաստութեանն. որպէս ասաց իսկ, թէ զոր սիրէ տէր խրատէ և գանալից առնէ զորդի՝ զոր 'ի յակն առնու. իսկ նա բարերարութեամբ իւրով կոչեաց զձեզ յորդեգրութիւն:

Իսկ Ճշմարիտ որդին Աստուծոյ ոչ ամօթ համարի զայնոսիկ իւր եղբարս անուանել, որք դարձցին յերկրպագութիւն նորա. և հոգին սուրբ շնորհեսցէ ձեզ զաւհաւատչեայ սիրոյն իւրոյ, զուարճացուցանել զսիրտս ձեր յուրա-

խութիւն որ ոչն անցանէ․ բայց միայն եթէ դարձջիք, և ըստ կամաց նորա գնասջիք, տացէ ձեզ զանմահութիւն կենաց:

Այլ զի կոչեցէքդ Աստուած քո, բարւոք ասացէք․ քանզի որ ծանուցեն զնա՝ նա նոցա Աստուած է: Իսկ որ ոչն ծանուցէ, թէպէտ և են նորա արարածք, օտար են 'ի խնամոց և 'ի սիրոյ մարդասիրութենէ անտի նորա․ Իսկ երկիւղածք նորա մերձ են առ նա, և այցելութիւն նորա շուրջ է զնոքօք, և պահէ զնոսա:

Իսկ թերևս ասացես դու՝ թէ ուր պահէ զերկիւղածս իւր․ զի որ 'ի ձեռս մեր անկան՝ մեռան և չարչարեցան, և մեք ըստ կամաց մերոց դատեցաք զնոսա: Տես զի կամեցաւ Աստուած զհանգիստ մահու մարդկան․ և 'ի միւսանգամ գալստեան փառացն երևեցուցանէ՝ տալ զբարիսն սիրելեացն իւրոց, և այնոցիկ որ ծանուցեն և առնեն զկամս նորա․

Այլ տես դու զայս՝ թէ զիարդ

զօրութեամբ Աստուածութեան իւրոյ պահեաց հաստատուն զնք վկայն սիրելին, և ոչ նեղութիւնք բազումք երկմտեցուցին զմի ոք 'ի նոցանէն ։ Եւ ապրեցոյց զսուրբ զերանելին Հռիփսիմէ ընկերօքն հանդերձ՝ 'ի ձերոց պղծութենէ և յանօրէնութենէ ։

Արդ պատրանք մեքենայից թշնամւոյն, որ իսկզբանէ իսկ պատրեցին խաբեցին զմարդիկ, և կորստական ճանապարհացն ուղևոր հաստատեցին ։ Եւ կամ զիմ զանարժանութիւնս, զի որպէս բարերարութեամբն իւրով արժանի արար պատրաստել զիս՝ չարչարել վասն անուան իւրոյ մեծի. և ետ ինձ համբերել, զի հասուցէ զիս 'ի վիճակս երկնաւորս. և որպէս ասաց իսկ մեծ առաքեալն Պօղոս, զոր հասցէ ձեզ ճանաչել՝ և 'ի նմին իսկ և 'ի նորուն բանս վայելեալս մարդասիրութեամբն Քրիստոսի, թէ օրհնեալ է Աստուած որ արժանիս արար զմեզ՝ համանել 'ի մասն ժառանգու-

թեան սրբոյն 'ի լոյս ։ Եւ արդարև հասաք պարծանօք , զի չարչարանօքն Քրիստոսի վայելիցեմք 'ի նորին վարդապետութեանն ։

Արդ զնա ծանիջիք որ զձեզ 'ի խաւարէն կոչեաց յիւր սքանչելի լոյսն փառաց . մատիջիք առաջի աթոռոյ շնորհաց նորա , և գտջիք զողորմութիւն 'ի նմանէ . և 'ի բաց թօթափեսջիք զամենայն աղտ չարեաց անօրէնութեան . լուասջիք զանձինս ձեր կենդանի ջրովն , և զփառաց լուսոյ զպատմուճանն արժանի լինիջիք զգենուլ յանձինս ձեր ։

Այլ վասն այսորիկ սրբոյն Հռիփսիմեայ՝ դուք իսկ ինքնին գիտէք , թէ որպէս պահեաց զնա տէր , և ապրեցոյց 'ի ձեռաց ձերոյ՝ 'ի պղծութենէ անօրէնութեան ։ Եւ դու ինքնին գիտես զչափ քաջութեան ուժոյ պնդութեան ուկերաց քոց , զիարդ եղեր տկարացեալ առաջի աղջկան միոյ . զի պահեաց զնա զօրութիւն ամենատեառն Քրիստոսի ։ Իսկ վասն

իմ՝ դու լակ գլխոյս, զի հնգետա-սան ամ է իմ՝ զի կայի ես 'ի խաւարչուտ 'ի խոր յանհնարին վիրապին. 'ի մէջ օձիցն էր բնակու-թիւն իմ, և վասն ահին տեսուն՝ ոչ երբեք մեղան ինձ. և ոչ զոր-հուրեցայ 'ի նոցանէ, և ոչ երկեա-ւ սիրտ իմ. զի յուսացեալ էի 'ի տէր Աստուած արարիչ ամենայնի։ Այլ վասն այսորիկ գիտեմ՝ զի օգտութեամբ արարէք զոր ինչ արարէքն։

Բայց արդ դարձարուք և ծա-նիրուք զտէր. զի ողորմեսցի և կեցուսցէ զձեզ, և զապանեալ կեն-դանիս բարեխօս արարէք. զի կենդանիք են, և չեն մեռեալք. և ծանիրուք զԱստուած՝ զի նա ինքն է տէր ամենայնի. և 'ի բաց թողէք այսուհետև զպղծութեան պաշտամունս, զքարեղէն և զփայ-տեղէն, զարծաթեղէն և զոսկե-ղէն, պղնձաձոյլ պատկերացդ. զի սուտ են, և ունայն։

Եւ ոչ զայդ լոկ ասացի ձեզ վաղագոյն վասն մոլորութեանն

ձերոյ, թէ մառախուղ ստուերացն խաւարին թանձրութեան նըստեալ է 'ի վերայ ձերոյ աչաց սըրտին. ոչ կարացեալ հայել իմանալ ածել զմտաւ, և զարարիչն ճանաչել. արդ՝ թէ 'ի ձէնջ ես ուղղութիւն ինչ տեսանէի առ Աստուածութիւնն պաշտաման մերձենալ, այլ վասն զի ոչ դադարեցից զցայգ և զցերեկ՝ աղաչել 'ի վերայ ձեր, զի մի կորիցէք. այլ վասն բազում մարդասիրութեան արարչին՝ որ անքննին և անպատում է առ արարածս իւր. որ երկայնմտութեամբ ներէ թողուանայ խնայէ, վասն բազում գթութեան իւրոյ:

Որ յաւուրցն առաջնոց թոյլ ետ մարդկան գնալ ըստ կամաց իւրեանց, որպէս և ասէն իսկ. բարձի թողի զնոսա երթալ զհետ կամաց սրտից իւրեանց. և գնացին նոքա ըստ կամս անձանց իւրեանց. այլ այժմիկ ակնեալ կոչել զձեզ յիւր արքայութիւն և յանեղծութիւն, լինել ձեզ ժառանգաւոր

յաւէժ կենդանութեանն՝ որ ոչն անցանէ ։

Վասն որոյ իսկ զիւր վկայսն սիրելին առաքեաց առ ձեզ, որք 'ի վկայելն իւրեանց՝ վկայեցին զմիասնական տէրութիւնն Երրորդական՝ ընդ ամենայն 'ի վերայ ամենայնի զԱստուած, որ նա ինքն է յաւիտեանս յաւիտենից․ արքայութիւն նորա արքայութիւն յաւիտենից, և տէրութեան նորա վախճան ոչ գոյ ։ Եւ զմահ իւրեանց եդին կնիք հաւատարիմ հաստատական՝ իւրեանց ճշմարտութեան հաւատոյ․ որոց ահաւասիկ և ճառք 'ի միջի ձերում պատմին․ որք կենդանի են առ Աստուած, և բարեխօս ստացողացն՝ որ մաղթեմք բարեխօս ունել զնոսա առ Աստուած․ քանզի վասն Աստուծոյ մեռան, կարող են զմեռելութիւն բազմաց կենդանացուցանել ։

Վասն այսորիկ նոքօք հաշտեցարուք առ Աստուած, 'ի ձեռն մահուն որդւոյն Աստուծոյ․ վասն

զի որդին Աստուծոյ մեռաւ՝ զի զմեռելութիւն արարածոց կենդանացուսցէ . իսկ սոքա մեռան՝ զի վկայք լիցին Աստուածութեան նորա :

Եւ զի ոչ եթէ առանց խորոյ մահուանն՝ կենդանութիւն տալ մեզ ոչ կարէր, այլ զի մեծացուսցէ զարարածս խորով յանարգութիւն իջանելովն . զի զանարգս բարձրացուսցէ՝ խորովն իբրև զմեզ լինելովն :

Իսկ ոչ եթէ առանց սոցա վկայութեան ոչ լինէր արդեօք հաւատարիմ . այլ զի մեծասցին սոքա՝ որ սիրեցին զնա , և զմեր շունչս պահեալ 'ի մարմնի մերում : Զի թէպէտ և հասին մեղնեղութիւնք մարմնոց վշտաց և անհնարին ցաւոց, աւելի տանջեալ քան զամենայն մարդկան, զիա՞րդ հնար էր միօրեայ տկար մարդկային բնութեանս մարմնոց՝ այնմ ահագին վտանգին չարչարանացն :

Կամ թէ կեցցէ արդեօք միօրեայ մարդ յանհնարին 'ի խոր վե-

բազի անդ յայնմիկ, յորում թաղեալն կայր ես 'ի մէջ օձիցն իբրև 'ի չեղջի, և եղայրն զմարմնովք իմովք. պատեալ կայրն շուրջ զինև, և կայտառայրն զանգամովք իմովք. սակայն մեծաքանչ ողորմութիւնն տեառն պահեաց զիս կենդանի: Եւ որում ոչ ևս էաք արժանի՝ զբանս մշակութեան բժշկութեան օգտի ոգւոց և մարնոց մշակեմք աւասիկ 'ի միջի ձերում. ոգւոց և մարմնոց ձերոց պատրաստեցաք՝ զձեր օգուտն ձեզ մատուցանել:

Յ Աստուծոյ 'ի բարերարութենէ անտի սկսցուք զպատգամս երկնաւորս ձեզ ջամբել. զի եթէ լուիջիք բանին խրատանց քաղցրութեան արարչին ամենայնի, փըրկեալք սրբեալք լինիջիք 'ի փոքր պատուհասէդ, և 'ի յաւիտենական կեանսն վայելեսջիք. բանին աստուածութեան լուիջիք, և զբարութիւն երկնից արքայութեանն յանձինս ձեր ընկալջիք.

Ապա եթէ յակամայ ադխտու-

թենէ մեղացդ՝ 'ի քարապաշտ 'ի փայտապաշտութենէդ որբեալ լիջէք, և զանձառ բարիսն Աստուծոյ 'ի յանձինս ձեր ընդունել մարթասջիք ։

Այս և սուրբ վկայքն Աստուծոյ՝ զոր դուքն չարչարեցէք, վասն ձեր և նոքա բարեխօսութիւն կարեն մատուցանել. և մեր բանքս և ճառքս և ջանքս և վաստակս ձեզ յօգուտ սերմանեսցի. բարեկեաց շատակեաց կենօք զձեզ յերկրի վայելեցուսցէ, և յերկինս հանդերձեալ կենացն զձեզ ժառանգորդս արասցէ ։

Այս եթէ ոչ կամիջիք լսել քաղցրութեան բանին կենաց, աստէն հարեալ վրիժուքն չարաչար հարուածովք զձեզ սատակեսցէ. և 'ի ձեռս օտար թշնամեաց զձեզ դատեսցի, և միանգամայն իսկ զքէն վրիժուցն հանեալ՝ 'ի մահ զձեզ մատնեսցէ ։

ԻԲ. Էր իբրև խօսեցաւ երանելին Գրիգորիոս զայս ամենայն, առ հասարակ ձեռն զօձիւք արկ-

եալ՝ զպատմուճանն պատուէին. Թագաւորին նոյնպէս կայր և նախարարքն, և այլ բազմութիւն մարդկանն իջեալ 'ի գետոյն ընդ մոխիր թաւալեալ, ասէին առ հասարակ իբրև ընդ մի բերան. արդ կայցէ՞ ինչ մեզ յոյս թողութեան յԱստուծոյ. զի մեք կորուսեալ եաք 'ի տգիտութեան մերում և 'ի խաւարային ճանապարհս. արդ իցէ՞ թէ թողցին մեղքս այս մեր բազում:

Եւ պատասխանի Գրիգորիոս և ասէ. մարդասէր տէրն՝ երկայնամիտ և բազումողորմ է. գթած առ ամենեսեան՝ որ կարդան առ նա, և որ խնդրեն 'ի նմանէ՝ թողու նոցա:

Իսկ նոքա ասէին՝ թէ ծանո՛ մեզ, և հաստատեա՛ զմիտս մեր, զի մարթասցուք աղաչել զերեսս արարչին մերոյ՝ զոր ոչն գիտեմք, եթէ դարձեալ արդարև դարձցի և ընկալցի՞ զմեզ յապաշխարութիւն. և կայցէ՞ ևս տեղի դարձի. և չիցէ՞ արդեօք հատեալ յոյս

կենաց մերոց 'ի նմանէն ։

Կամ դու արդեօք ոչ յիշեցես զչարիսն զոր մեք ընդ քեզ արարաք. և տայցե՞ս մեզ զուղիղ վարդապետութիւն, և ոչ կալեալ ընդ մեզ ոխս չարակնիցես զմեզ. և ոչ արկանիցես զմեզ արտաքս յուղիղ ճանապարհէն ։

Եւ առ հասարակ գոչէին բարձեալ մարդկանն 'ի գոչիւն լալոյ Թագաւորաւն հանդերձ՝ ամենայն մարդիկ անկեալ թաւալէին առաջի նորա. զի սակաւիկ մի ոչ կարէին մեկնել 'ի նմանէ, վասն անհնարին հարուածոցն բարկութեանն, դիւամոլ տանջանացն ։ Զի թէ լինէին երբէք ուրեք մեկնել 'ի նմանէ, անդէն դիւացն 'ի վերայ հասեալ զայրագնեցուցանէին, իւրեանց ատամամբքն ուտել մարդկան զմարմինս իւրեանց ։

Արդ իբրև լուաւ սուրբն Գրիգորիոս զայն ամենայն՝ զոր խօսեցան նոքա առաջի նորա, իսկ նա յարտասուս հարեալ ասէ ցնոսա. դուք ինքնին գիտէք զայն ամենայն

չարիս՝ զոր դուքն ընդ իս արարէք · զիա՞րդ կարիցէ մարդ տոկալ յայն. չափ չարչարանաց վերայ կամ գո՞յր հնար տոկալ մարդոյ ժամ մի լոկ · 'ի տեսլենէ օձի միոյ բա-ցուստ 'ի բաց փախչելով մարդիկ , Թո՛ղ թէ 'ի բազմութեան օձից լինել ամս հնգետասան , և ոչ մնալ , և բնակել ես հանապազ 'ի մէջ նոցա :

Նախ յայդմ իսկ տեսէք զզօ-րութիւն արարչին · զի որ զամե-նայն արար , զիարդ և կամի , յոր-ժամ և կամի , կարող է զիւրաքան-չիւր բարս փոփոխել · զի և զայն զմեղանչական Թոյնաւոր գազանս՝ որ յանհնարին գբի անդնդային՝ ընդ անարժանի խուրում ծառայիս քաղցրացուցանէր :

Զի թէպէտ և մեք անարժանք էաք , սակայն վասն ձերոյ օգտի զմեզ պահեալ՝ երևեցոյց զիւրոց սքանչելեացն զօրութիւն. զի զմեզ պահեալ ածեալ, և 'ի ձեր միջակու-թեան գործն եկեալ , և զօգուտն զձեր բերեալ, Աստուծոյ մարդա-

սիրութիւնն մեօք առ ձեզ կատարեսցի ։

Եւ կամ էր արդեօք հնար աղջկան միոջ մանկամարդոյ ունել զգեստ առն սկայի, որպէս տեսէք իսկ աչօք ձերովք. զիարդ էր հնար այդմ լինել, եթէ ոչ յԱստուծոյ էր տուեալ զօրութիւնս յաղթութեանն, պահել զիւր վկայն անարատութեամբ 'ի ձերոց յանցուածոյ յանօրէնութենէ ։

Արդ վասն մահուան այնոցիկ որբոց երանելեացն, որոց արիւն նոցա հեղեալ 'ի յերկրի ձերում. որք արժանի եղեն Աստուածութեանն շնորհացն պատարագեցան ։ Վասն որոյ և ձեզ այց և խնդիր եղեալ Հայաստան աշխարհիս՝ վասն նոցա արդար արեանն հեղլոյ. և ձեզ քաւութիւն շնորհի սուաղիկ ձերով ապաշխարութեամբ յամենապարգևէն Աստուծոյ ։

Իսկ վասն իմ, արդեօք ես ոչ էի 'ի հրամանէ Աստուծոյ ձեզ քարոզ՝ այլ 'ի կամս մտաց իմոց, իսկ

արդ գո՞յր ինձ արդեօք հնար խնամութեան՝ բան մի 'ի ձէնջ թաքուցանել. Թող թէ քանզի հրամանն առեալ յԱստուծոյ: Զի և ես 'ի խոր վիրապի անդ՝ զամենայն օր տեսեալ աչօք բացօք զհրեշտակ Աստուծոյ՝ զի հանապազ քաջալերէր զիս. որպէս և այժմ իսկ զնոյն տեսանեմ. որ ասէ ցիս՝ թէ քաջալերեա՛ց պինդ կաց, զի տէր Աստուած պահեաց զքեզ՝ և արժանի համարեցաւ արբանեկութեան իւրոյ. և ետ քեզ զգործս մշակութեան իւրոյ, զի և դու ընդ այլ մշակսն մտեալ՝ վարձս առցես զանապական պարգևացն Քրիստոսի:

Զի և ձեր իսկ արկեալ զիս 'ի խոր վիրապն, յանհնարին տեղւոյն մահուանէ ելեալ ողջանդամ կամօքն Աստուծոյ. իբրև ոչ եթէ զայս ասելով անձինս պարծանս տամ, այլ զի ոչ հնար է թաքուցանել զսքանչելիսն Աստուծոյ. զի ոչ իսկ թաքչի՝ այլ պատմի: Վասն զի զիս ապրեցոյց 'ի մահ-

ուանէ, որ յաչս ձեր մեռեալ համարեալ էի. որպէս և դուք իսկ վկայք ինձ. և դուք զի մեռեալ էիք 'ի մեղս ձեր, ահաւասիկ մեռեալքդ 'ի ձեռն մեռելոյս կենդանանայք. վասն զի տուաւ 'ի ձեռս իմ պատմել ձեզ զհրամանս Աստուծոյ, դարձուցանել զձեզ 'ի ճշմարտութեան ճանապարհն. և 'ի բաց լինել ձեզ յունայնութեան պաշտամանց անտի, 'ի քարեղէն 'ի փայտեղէն, յարծաթագործ պղնձագործ 'ի պատկերաց այտի, որ ոչ ինչ իսկ են, և ոչ ումեք պիտանացու: Դառնալ առ Աստուած կենդանի որ արար զերկինս և զերկիր, և զծով և զամենայն որ է 'ի նոսա. և 'ի Բան նորա յորդին միածին, և 'ի Հոգին կենդանի և կենդանարար, սրբիչ և քաւիչ երկրպագուաց և փառաւորչաց իւրոց:

Իսկ եթէ զձեզ յորդոր յօժարութեամբ տեսանիցեմք դարձեալ առ Աստուածութիւն անդր, տխորժ յօժարութեամբ սկիզբն

արասցուք ձեզ՝ պատմելով վասն արարչութեանցն. թէ զի՞րդ բարի աշխարհս ստեղծաւ 'ի բարեբարէ անտի. թէ զի՞րդ վարեցան կարգ աշխարհի. զի ոմանք 'ի մարդկանէ զհաճութիւն բարեացն յիւրեանց կամաց կատարեցին առ Աստուած. թէ որ զչարն գործեցին՝ ատէն պատժեցան 'ի յերկրի. թէ զի՞րդ եկն որդին Աստուծոյ մարմնով յաշխարհ անարգութեամբ. թէ զի՞րդ գալոց է 'ի վախճանի նովին մարմնով և փառօք հօր, և վասն լինելոց բարեացն և հանդերձեալ դատաստանին:

Եւ թէ այժմ զի՞րդ օրէն է մեզ գնալ պատուիրանօք ըստ կամացն Աստուծոյ. և թէ զի՞րդ ապաշխարութիւն գտանել, ընդ նմին և զթողութիւն մեղաց. և թէ զի՞րդ զմեղուցեալսն ողխոտութեամբ քաւել, և ըստ կամացն Աստուծոյ փախչել 'ի չարէ, և զբարիս գործել, և խոստացելոց բարեացն հասանել. և թէ զի՞րդ

արժանի գնալ 'ի Ճանապարհս Աստուծոյ ։

Զայս ամենայն կարգաւ մի ըստ միոջէ ոճով պատմեցից անաշխատ լեզուաւ և անհանգիստ բերանով. զի և տէր ըստ իւրում մարդասիրութեանն ընկալայ զձեր ապաշխարութիւնդ. և դուք արժանի լինիք մտանել 'ի շնորհս մարդասիրութեան 'ի ձեռն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Մեք 'ի սկզբանցն սկիզբն արարեալ՝ սկսցուք ցուցանել զաշխարհի զարարչութիւնն, բարերարութեան բարեացն 'ի բարերարէն, եթէ դուք կամիցիք սրտի մտօք ունկնդիր լինել և հաւատալ։ Սակայն մեք անտուստ իսկ սկիզբն արասցուք պատմելոյ ձեզ. Նախ՝ վասն մեծի միոյ միայնոյ բարերարին. և ապա եղելոցս ամենեցուն 'ի նմանէ ։ Այլ զամենայն 'ի ձեր աշակերտելոցդ յօգուտ փութամք կատարել ըստ հրամանի Աստուածութեանն. կարևորագոյն համարեցաք ընդ նոցա և վասն

նորին՝ զխաղաղագոյն և նմանագոյն բանիւք զփոխարէնն թելադրել. զի վասն Աստուածութեանն են բանք. քանզի զխօսեմք թէ նա է Ճշմարիտ Աստուած ։

Այլ ոչ եթէ զանհաս բնու_թենէն կարիցէ ոք ճառել, և որ_պէս էն՝ զայն կարիցէ ոք պատ_մել. զի անհաս և անբաւ և ան_բաւանդակ և անքննին, անմա_տոյց անխմաց է յամենայն արա_րածոց. աներևոյթ 'ի տեսլենէ և մօտ առ ամենեսին խնամով տեսչութեամբ գթութեամբ շնոր_հաց մարդասիրութեամբ իւրով. ոչ տեսաւ երբէք 'ի մահկանացու մարմնաւորաց, նաև ոչ 'ի հոգեղէ_նաց և 'ի հրեղինաց զուարթնոց ։ Միայն փառաւորեալ յամենայն արարածոց. քանզի ամենայն ինչ 'ի նմանէ է, բայց նա միայն ինք_նութեամբ ։

Սակայն արք արդարք 'ի մարդ_կանէ՝ որ արժանի եղեն ճանաչել զարարչութիւն նորա, յերկրպա_գութեան կամացն հնազանդեալ

հրամանակատարք, մշտնջենաւորական և աստուածամերձ կենացն վայելչութեամբ՝ մարգարէք անուանեցան 'ի դարս առաջինս, աստուածապաշտ յազգէն Եբրայեցւոց, յԱբրահամեան զաւակէն, որ աստուածպաշտութեամբն ընտրեալ՝ ամենայն ազգաց հայր անուանեալ. զի իբրև զգլուխ հաւատոյ արդարութեան ամենեցուն՝ եղեալ նախիցն յառաջահաւատն պարծանօք, արդարև իսկ հայր անուանեալ. որոյ զաւակն՝ ժողովուրդ առաջին սեպհական անուանեալ:

Յորոց մէջն մարգարէքն իբրև լուսաւորք՝ աստուածապայծառ պատգամօքն ծագեցին. որք հոգւոյ շնորհացն աստուածութեանն արժանի եղեն ուսուցանել ամենեցուն զօրէնս Աստուծոյ. և ըզկամս և զկարգս նորուն ուղղութեան երկնաւոր հրամանացն՝ ամենայն ուրեք առաջի դնելով. որպէս նոցուն իսկ մատեանք մարգարէութեն հաւաստեաւ պատ-

մեն. որ յամենեցունց յօգուտ մինչ 'ի վախճան ընթացեալ, ըն արարեալ զախւզերս յօրինեալ, ընթերցողականացն յանդիման կացուցանել զարուեստն մարգարէական աստուածեղէն բանիցն. որպէս զի համարեալ լիցի զերանելեան իսկ գլխովին յանդիման տեսանել:

Արդ 'ի մէջ որոց ն աստուածապաշտ գնդաց մարգարէիցն, ոմն յարուցեալ մեծ մարգարէ՛ որում անուն Մովսէս կարդացեալ. արժանի եղեալ Աստուածութեան շնորհացն՛ որ և սկիզբն արարեալ ուսուցանելոյ ամենեցուն, առեալ զճշմարիտ գիտութիւնն՛ աշխարհահամար աշխարհապատում մեծն մարգարէիցն:

Անտի և մեր սկիզբն արարեալ՛ ամենուսոյց շնորհօք հոգւոյն՛ բան 'ի գործ արասցուք վարդապետել ձեզ, փոյթ 'ի յանձին կալեալ, և վասն երկուց աշխարհաց հաստատելոց 'ի բարեբարեն Աստուծոյ, 'ի սկզբան և կատա-

բածի, վասն անցաւորիս և յա֊
ւիտենական մշտնջենաւորին . մեզ
տացին բանք 'ի բերան ցուցանել
ձեզ զօգուտն . ինձ ասել և ձեզ
լսել, և ընդունել և հաւատալ .
և քակել 'ի սատանայական գոր֊
ծոց չարութենէդ, և աստուածա֊
մուխ կենացն լինել ժառանգորդ:

Արդ եկեք սկսցուք շնորհօքն
Քրիստոսի պատմել մի ըստ միոջէ
մանրապատում նշանակօք . և
դուք ունկնդիր եղեալ սրտի մտօք
լուիջիք ։

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ

ԱՌՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ։

ԻԳ․ Տէր Աստուած, որ նա միայն ինքնութեամբ․ և յառաջ քան զնա չէք ոք այլ արարիչ ամենայնի, որ երևի, և որ ոչն երևի։ Բայց որդին միածին՝ որ 'ի հօրէ ծնեալ․ և հոգի նորուն՝ որ 'ի նորին յէութենէ․ որով եղև աշխարհս 'ի սկզբանց։

Ընդ արարեալ միասնական Երրորդութեանն, միով զօրութեամբ կամացն ամենազօրաց․ միախորհ, միակամ, միաբուն ինքնութեամբ․ և ամենայն 'ի նմանէ եղեալ՝ երկինք և երկիր։ Ա.

բարեաւ զերկինս խորամանդ հաստատեաց, և զերկիր Թանձրացուցանէ, ազնուեալ սեղմեաւ. և զերկինս կախեալ զոչինչ, և զերկիր 'ի վերայ ոչընչի կացուցեալ. և 'ի նմին զանդունդս համատարածս, խաւարազգածս, աներևոյթս, անկազմս, անպարս և անյարդարս, անպատրաստս, տատանեալս:

Եւ անդէն ընդ առեն հօրն արարչութեան ցարարչակից որդին, և ցհամագործ հոգին որ 'ի վերայ ջուրցն շրջէր. անդ 'ի ներքոյ ջուրցն, հրամայեաց լինել կազմածոյն յօրինուածոց արարածոց. ասացեալ 'ի հօրէ առ խորհրդակալն առ խորհրդակատարն համագործն՝ լինել լոյս. և անդէն եղեալ լոյսն համափիւռ խաւարակուլ օրաբեր: Եւ յետ այսորիկ հաստատութիւն ջրամած, առանեղէն, ծովահերձ, ջրաբաժին. որով երևեալ ցամաքն ամենածին ծաղկաբուխ տնկաբեր: Եւ յետ այսորիկ ասացեալ միածնական Նորոգու-

թեանն զօրութեան՝ լինել լուսաւորացդ, առ 'ի ջրեղէն խորանանման հաստատութեան երկնին, Ճառագայթաձիգք, աշխարհագունդք, նշանացոյցք, ժամանակաչափք. և ապա զազգն շնչակեաց թռչնոց, և զեռնոց, և ջրածին կայտառաց:

Յետոյ բղխեալ եռացեալ յերկրէ ամենայն չորքոտանեաց ազգ, իւրաքանչիւր ըստ իւրում կարգի, վայելչիք հաստատեալ յառաջակամ պատրաստութեան կամացն Աստուածութեան առ 'ի պատիւ մարդոյն: Որ զվայելչականն հանդերձեալ առնել արարչին, որ կամարար կամացն առեալ անդէն զբարերարութիւն իւր ցուցանել, առնել զբանաւոր զիմաստուն զխօսուն արարածն, 'ի մէջ անբան անխօս անիմաստ արարածոյն. զի իմաստունն գիտասցէ զպատիւ արարչին. իմացեալ զարարչին սքանչելութիւն, շնորհս փառաւորութեան գիտասցէ դարձուցանել 'ի նմանէ զփառաւորու-

թիւն փոխարէն. և ընդ նմին և 'ի ձեռն նորին՝ ամենայն արարածք երևեալ գործքն մատուցին զփառաւորութիւն :

ԻԴ. ԻՍԿ 'ի մէջ աներևութից արարեալ աներևոյթ փառաւորիչն՝ զօրս հրեշտակաց հոգեղէնս, հրեղէնս, բազմութիւնք զուարթնոց. որքս յօդս մերինս բնակեալ են 'ի վերայ հաստատութեան ջրայորկի : Իսկ մարդկանս 'ի ներքոյ 'ի հողեղէն բնակութեան երկրիս տուան վիճակք. զի Աստուծոյ բարերարի զամենայն արարեալ, 'ի կարգի լինելութեանն հաստատեալ : Իսկ չարն յանձնիշխան կամաց մնեալ՝ կործանի իւրաքանչիւր ոք առանձինն. այլ յարարչէն բարի եղեալ ամենայնն հաստատեցաւ :

Որ յառնելն զմարդն՝ սքանչելագոյն կարգաւ զիշխանն 'ի մէջ անցուցեալ, և անդէն տեսանել զսքանչելիս և զարմանալիս, և անհասական հրաշակերտս : Արասցուք, ասէ, մարդ ըստ պատկերի

մերում և ըստ նմանութեան։ Իսկ արդ՝ ըստ որո՞ւմ պատկերի արդեօք ասիցէ, և կամ ըստ որո՞ւմ նմանութեան զմարդն առնել. քանզի անեղծական, անստեղծական, անտարրական, խոկական Աստուածութիւնն Ծանայի։ Ո՞րպէս լինելոյն արդեօք՝ էականին հանգոյն առնոյր լինել. կամ հոյն սակաւիկ՝ ինքնաբուն զօրութեանն Աստուծոյ. որ և անտեղօք և անժամական վայրօք, անսկզբնական զօրութիւնն՝ անմատոյց յումեքէ ունի մշտնջենաւոր նոյն պարզական և անշարժականն միապէս։

Իսկ արդ՝ որպէս ստեղծականին զինքն օրինակ դնիցէ, և կամ զկաւն դրօշեալ՝ Աստուծոյ պատկերաւն ձևիցէ. զոր և ասէն իսկ՝ թէ ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զնա. նախ ասաց բանս յառաջայոյց պատմութեան հանդերձելոյն, ապա անց յառաջակայսն, և ՚ի լինելոյն նշմարեցուցանէ։ Եւ էր որ անդէն իսկ մօտալուտ առաջոյ՝ ՚ի նոյն ՚ի նմին

ժամանակի դէմ յանդիման ցուցանէ. զի տէր ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զնա. մի՝ վասն իմաստութեանն, բանաւորութեանն խելամտութեան, կենդանութեանն հոգևոր շնչոյն. զոր շնորհեաց առաւելութիւն, գիտել ճանաչել իմանալ և 'ի միտ առնուլ զամենայն շնորհաց զաստուածակիր զաստուածատուր իմաստութիւնն, և զբանաւորութիւնն, զաստուածածանօթութիւնն, և զպետութիւնն, և իշխել 'ի վերայ ամենայն երկրաբուղխ երկրածին ստեղծուածոցն, և զգիտութիւն յառաջագիտութեանն, և կացոյց զնա տէր ամենայնի. և ասաց Աստուած, թէ ամենայն քաղցրաբուխ սերմանիք երկրի՝ ձեզ լիցի 'ի կերակուր: Եւ ապա զամենայն զգազանս և զանասունս և զթռչունս ածեալ առաջի մարդոյն հնազանդէր:

Իսկ ապա աստուածակիր իմաստութեամբն խելամտեալ՝ ճանաչել ըստ իւրաքանչիւր ըստ առան-

ճնային կերպարանաց զանունն նշմարեցուցանել. զի գիտութիւն տեառն 'ի մէջ անցուցեալ՝ նորա գիտութեամբ զնորա արարածս ճանաչել, նորա նման նմանեցաւ:

Եւ մի՝ վասն այսորիկ առէ նմա. վասն անձնիշխանական կամացն իշխանութեան, զի յԱստուծոյ յամենագործութեանն և ամենարարութեանն, երկու արարածք պատուականք և արգոյք եղեալք 'ի բարերարէն, հաստատեցան մարդիկք և հրեշտակք: Արդ՝ զմարդիկ թողեալ 'ի կամս անձնիշխան կամաց, վասն զի իւրով կամօք անձնիշխանութեան՝ գիտացեալ ընդ բարեացն գործոց՝ շնորհս գտանել 'ի բարերար տեառնէն և յարարչէն. և եղեալ առաջի նորա զգիտութիւն պատուիրանաց հաճոյից Աստուծոյ, զի գիտասցէ խոյս տալ 'ի չարէն՝ և զբարին ընտրել իւրոց կամացն լաւութեամբ՝ իբրև յինքեան քաջութենէ. որով անձնիշխան կամօք յարարչէ առեալ զիւրոց ըղ-

վաստակոց առեալ զփոխարէնս պատուեսցէ:

Իսկ վասն նմանութեան խնանալի է այսպէս. զի ամենայն արարածք ընդ հնազանդութեամբ ծառայութեան են հարկեալք. զի մի այլ աւելի ինչ իշխեսցեն գործել քան զայն՝ որչափ ինչ նոցա հրամայեցաւ, հարկ եդան 'ի վերայ իւրաքանչիւր՝ կատարել զհրամանս: Բայց Աստուած ըզմարդն միայն բազմապատիկ փառաւորեաց, և մտօք մեծացոյց. հոգեխառն, հրեշտակակիրս հաւասարագոյնս արար:

Տե՛ս զարեգակն և զլուսին և զաստեղս, մեծամեծս ո՞րչափ քան զմարդն իցեն. և 'ի նորա կամացն կան պահեալ ընդ հրամանաւ պատուիրանագրին. ոչ արեգակն յընթացից դադարէ, և ոչ լուսին կասէ 'ի մաշել և 'ի լնուլ, և ոչ աստեղք զկարգ իւրեանց անցանեն. և ոչ լերինք տեղափոխ լինին. և օդք 'ի շնչելոյ ո՛չ դադարեն. և ոչ ծով 'ի սահմանս ծփանաց ան-

ընդային մոլեգին ալեացն խռովելոց յուզելոցն սաստկութեան անդադար կուտակելոցն, և զեդեալ սահմանն ոչ կարացեալ անցանել և ապականել զերկիր. և ոչ երկիր բառնալ կրել դանդաղե զամենայն։ Որոյ հրամանաւ յօրինեալ է ամենայն, որոյ սուրբ և երկնաւոր զօրութիւնքն կան յանդադար փառաբանութեան։

Որ արար զբարձրութիւն երկնից, և զթիւս աստեղաց, զջուրս ծովու, և զաւազ երկրի, զկշիռս լերանց։ Որ հանէ զամպս. և արդելու զհողմս. և դարձուցանէ զերեկ. և դալարեցուցանէ զչոր գօսացեալս. և ժողովէ զանձրևաչիթս։ Վասն որոյ մարգարէութեան հոգին պատմէ, թէ ո՞ չափեաց ափով իւրով զջուրս ամենայն, և թզաւ զերկինս, և զերկիր ամենայն քլաւ իւրով. ո՞վ եդ զլերինս 'ի կշիռս, և զդաշտս կըշռորդօք եբարձ. ո՞ր իցէ աւելին որ զնա բարձեալ ունիցի, որոյ բանիւ արարածք ամենայն կախեալ կան։

Որ գիտէ զանգս գնացից երկնաւոր գիտնոցն. որ 'ի վերայ օդոյ շրջին, և ոչ թիւրին. տարածին և ոչ ըստ արտուղի անկանին. ելանեն և մնան վարձկանք պարտուորք տարւոյ՝ կասեն արծարծեն 'ի տունջենէ 'ի գիշեր, և 'ի գիշերոյ 'ի տիւ. փոխարէնս արկեալ միմեանց՝ փոխարինին. աննախանձ տան, անարգել դարձուցանեն. 'ի չափ ժամանակաց, 'ի չորս որոշմունս փոփոխել տարւոյն՝ որպէս և Աստուած կարգեաց: Եւ զիա՞րդ գնայցեն զօրութիւնք աստեղաց երկնից հաստատութեան՝ կշխ-կարգեալ 'ի գնացս իւրեանց անդադար, և ոչ անցանեն զչափով:

Կամ ուստի՞ ելանեն օդաչունչ սիգ հողմոցն բռնութեան, և ուր երթեալ դադարիցեն. և զինչ որոշմունք լիցին միոյ միոյ 'ի նոցանէ. մինն քաղցրաշունչ սնուցանէ զբոյսս. մինն սաստկացեալ զպտուղն բանայ. մինն զգեստս կկէ, գունակ գունակ ծաղկօք զերկիր զարդարէ 'ի գոյնագոյն

երանգս. զմերկ ծառս ագուցանէ, զվարսաւոր գագաթունս զարդարէ :

Ուստի՞ ծնանիցին օդք ամպածինք, և որ 'ի նոսին սպառին. 'ի փայլատակմանց հողմոյ 'ի ձայնէ որոտման ծնանին անձրևք. և ուր տէր հրամայէ երթալ, երթեալ իջուցանեն և ոռոգանեն զերկիր. սնուցանեն զբոյսս, պարարեն զպտուղս մարմնապարարս. յո՞ր յորովայնէ ելանեն գետք աղբերացն. և ոչ դադարեն յելիցն, և ոչ լնուն 'ի մտանելն :

Երկինք և երկիր, արեգակն և լուսին, և բազմութիւնք աստեղաց, և ծովք, գետք, դաշտն և անտառն, սողուն և թռչուն, ձկունք լողականք, լեալք լինելոցք, զիւրաքանչիւր կարգեալն ըստ իւրաքանչիւր հրամանացն մատուցանեն: Բայց միայն մարդոյն անձնիշխան թողան կամքն՝ զինչ և կամեսցի. և այլ աւելի ինչ ոչ բռնադատեցաւ քան զայն որ ազդեալ ասացաւ չճաշակել նմա

'ի ծառոյ անտի. զի այնու որժանի արասցէ զնա փոխանակ ընդփոքուն մեծամեծս ընդունել. վասն իւր շնորհ ունելոյն վաստակոյ՝ մեծի առնուլ նմա յարարչէն զփոքունց փոխարէն զմեծամեծ շնորհսն: Վասն այնորիկ և զանձնիշխան կամաց նմա հրամայեաց կամակար իշխանութիւն:

Կամ որպէս մարդ հողաբեր՝ օրինակաւ արարչին յաշխարհ գայցէ առ ժամագիւտ մատուցական, անմատոյց էականին նմանութեամբ առնուցու լինել զինելն: Քանզի անսահմանական և անվայրափակ և առանձնական զօրութեամբ, աստուածական անուամբ միայն արդեօք մեծարեաց՝ ըստ պատկերին ասելով, այն չէ ինչ 'ի դէպ: Քանզի ասէ գիրն, թէ ըստ պատկերի Աստուծոյ արար զնա. և այլուր, եթէ Աստուած հաստատեաց զմարդն յանեղծութիւն, և ըստ պատկերի իւրոյ բարերարութեան արար զնա. և միւսն աստուածածանօթ

իմաստութեամբ ասաց, թէ մարդ պատկեր Աստուծոյ է: Այլ անդէն 'ի սկզբանն կարգեաց Աստուած մարդոյն՝ մերձաւոր և ծանօթ կերպարանաց Աստուծոյ լինել. քանզի ոչ 'ի հաստատելն միայն, այլ առաւել 'ի ծանօթ լինելն փութայ: Քանզի նմանութեամբ մարդոյ երեւեալ Աստուծոյ 'ի ստեղծանել զմարդն հող յերկրէ, և փչեաց յերեսս նորա շունչ կենդանի, և եղև մարդն յոգի կենդանի: Ստեղծեալ զմարդն ձեռօք իւրովք, և արկ 'ի նա զկենդանութիւն 'ի փչել բերանոյ իւրոյ զկենդանական շունչն իմաստակիր մտաւորութեան բանաւորութեան ազդեցութեան. զի անդէն զաչսն բացեալ արարածոյն՝ զարարիչն ծանիցէ. և անդէն Աստուծոյ բարերարութեան արարչութեանն ընտանի և մերձաւոր գիտակ և պատմիչ լինիցի:

Եւ թէ զմա՛րդ ամենայն արարածոց առաւել հրամանն լինել յաննիւթոյ 'ի չքաւոր յանկերպարան

նիւթոյ, որպէս ընդելական կեր-
պարանոց. և ձայնիւ հրամանաւ-
ռուանց յապաղանաց՝ ամենայն
արարածք սպասաւորականք ըղ-
հրամանս կատարիցեն: Իսկ իսկա-
կան Աստուածութիւնն 'ի ծած-
կութեանն 'ի վերոյ քան զտար-
րական նմանութիւնս և զձայնել
զազդեցութիւնս, յորում յանձ-
նական յէութեանն զիւրն ունի:
Այլ վասն երևելի արարածոցս
առեալ նմանութիւն, վասն ժուժ-
կալութեան արարածոցս խոնար-
հեցի: Զի թէ ոչ այնպէս էր, ոչ
ոք էր որ տեսլեան բնութեանն,
կամ ինքեան ձայնին բարբառոյ
ժուժալ ոչ կարէր. այլ որպէս զի
կարասցեն զնա տեսանել, վասն
այնորիկ առեալ նմանութիւնս
երևելիս, բարբառեալ և զազդե-
ցութիւնս:

Արդ եղեալ մարդն ըստ պատ-
կերի Աստուծոյ՝ հանդերձ ազա-
տութեամբն, իմաստութեամբն,
բանաւորութեամբն, և իշխանա-
կան պատուովն ըստ ազդեցու-

թեան արարչութեանն. ոչ եթէ ըստ աստուածաբուն զօրու-թեանն, զոր միայն միածինն ունի զնկարագիր էութեանն Հօր։

Ապա ածեալ Աստուծոյ զամենայն արարածս արարչութեան իւրոյ առ Ադամ, տեսանել զինչ կոչեսցէ անուանս նոցա. որով յայտ է, թէ զարարիչն անուն յառաջ քան զայս ծանուցեալ Ադամայ. զի նախ այն էր կարևորագոյն. քանզի և միածին որդին Աստուծոյ զայս ասէր առ Հայր, թէ այս են կամք իմ, զի ծանիցեն զքեզ միայն Ճշմարիտ Աստուած։ Նա և 'ի հարկէ իսկ նախ զարարիչն անուանէր Ադամ. զի յորոյ երեսաց զկենդանութիւնն ընկալեալ, նախ քան զամենայն զնա ետես. քանզի և արարածքս առ 'ի ծանօթ առնելոյ նմա զարարիչն հաստատեցան։

Արդ անուանէ զառաջին ածեալսն յանդիման արարչին, և զկնի եկեալն՝ յառաջագունիցն ծանօթական լինի. որոց ոչ միայն

անուանելուն, այլ և խնամատութեամբ և իշխանութեամբ առ հասարակ ամէ. մինչ դեռ միայն սկիզբն և կատար է յինքն՝ նման յամենայն արանց ինքն ինքեան միայն էր, և ոչ ոք զօրավիգ, և ոչ ընկեր ոք, և ոչ նման նմա:

Արդ հօր արարչի խորհուրդ 'ի մէջ առեալ ընդ արարչակից որդւոյ և ընդ արարչակից հոգւոյ, իբրև զխորհուրդն զառաջին նախաստեղծն մարդոյն. զի որպէս անդն ասաց, թէ արասցուք մարդ 'ի նմանութիւն պատկերի կերպարանաց մերոց. և անդէն ստեղծեալ Ադամ 'ի կենդանութիւնն 'ի չգոյէն հաստատեցաւ: Նոյն օրինակ և ասացեալ հօր առ որդին և առ հոգին. ասէ՝ եկայք արասցուք Ադամայ օգնական նման նմա՝ ըստ նմանութեան պատկերի իւրոյ և կերպարանաց: Եւ անդէն առեալ նմա քուն զարմանալի, և անդէն հանեալ ոսկր 'ի կողից նորա, և շինեաց զայն 'ի պատկեր կնոջ, և կացոյց առաջի նորա: Եւ

ծանուցեալ Ադամայ աստուածա-
ցեաց իմաստութեամբն , թէ
այս ունիր յոսկերաց իմոց , և մար-
մին 'ի մարմնոյ իմմէ , սա կոչեսցի
կին՝ զի յառնէ իւրմէ առաւ .
վասն այնորիկ թողցէ այր զհայր
իւր և զմայր իւր , և յարեսցի 'ի կին
իւր , և եղիցին երկոքին 'ի մարմին
մի :

Ո՞չ ապաքէն յանդիման Աս-
տուծոյ ասէր զայն , անդ՝ ուր
ամենայն զօրք հոգեղինացն զփառս
տեառն բարձրացուցանէին , և
մարդն 'ի հանդիսի անցեալ . և
զոր ասէն՝ ամենահաս գիտու-
թեամբն մարգարէանայ , և քնով
զգործեալն զարթնականին 'ի մէջ
բերէ զգործն . զի որ յառնէ առ-
եալ գիտաց , նա և զայր յերկրէ
գիտէ , և զերկիր՝ յոչընչէ , և զԱս-
տուած՝ էական . և ասելովն ,
եթէ թողեալ զհայր և զմայր և
յարեալ 'ի կին , և եղիցին երկոք-
եան 'ի մարմին մի , զբոլորովին
կարգս աշխարհիս և զկատարած
զամենայն գիտաց :

ԻԵ. ՅԵՏ այսորիկ առեալ Աստուծոյ յադին դրախտին փափկութեան դնէր զմարդն. ուր յայտ արարեալ ծառս երկուս, զմինն կենաց, և զմինն գիտութեան բարւոյ և չարի. ուր եդեալ պատուիրան՝ չճաշակել նմա 'ի ծառոյ անտի մահու սպառնալեօք. զի Աստուծոյ պատուիրանապահութեամբն՝ զնախանձելի զաստուածատուր իմաստութիւն պահեալ, զաստուածական իշխանութիւնն պահպանութեամբ պատուիրանին, յանարւչական փառս էականին ինքնակալ եղեալ վայելիցէ: Եւ որպէս վերագոյնն ասացաք, եթէ զհրեշտակս և զմարդիկ յանձնիշխանութեան թողեալ, և զիւրաքանչիւր պատուէրս եդեալ 'ի վերայ. զի իւրաքանչիւր յօժարութեամբ կամացն՝ լիցին արարչին հրամանացն հնազանդել, վասն որոյ և առաւել փառաց արժանի հասանել: Արդ մարդոյն եդաւ փոքր պատուէր՝ 'ի ծառոյն չճաշակել. զի այնու

'ի մեծ պատիւ ձգեալ հասցէ, որ-
պէս մերադոյնն ասացաք: Իսկ
զօրացն բազմութեան հրեշտա-
կացն եդաւ պատուէր, կալ յան-
դադար փառաւորութեան խ-
րեանց արարչին. 'ի մեծ պատիւ
փառաց զնոսա բնակեցուցանել՝
յաներեւոյթ մեծութեանն վե-
րին երկնաւոր մշտնջենաւոր լու-
սոյն:

Արդ ոմն 'ի վերին զօրացն
իշխանութեանցն հրեշտակացն,
իբրեւ տեսանէր զխոստումն բա-
րեացն բարերարութեան արարչին՝
որ առ մարդ, եւ մարդոյն կալ 'ի
բանի արարչին իւրոյ, եւ զգուշա-
ցեալ պահել զպատուիրանն, իւր-
ովք կամօք չարացեալ չարն՝ չար
անուանեցաւ. ուստի եւ յետ
երթալոյ՝ զհակառակաւէր սա-
տանայ անուն ժառանգեաց: Արդ
նախանձեալ չարին արկանէ ըզ-
մարդն 'ի մահ պատրանօք 'ի փա-
ռաց անտի. քանզի եւ ասէ իսկ ի-
մաստունն, թէ նախանձու բան-
սարկուին եմուտ մահ յաշխարհ

խաբէութեամբն ապականեալ:

Արդ եկեալ մատուցանէ զխաբէութիւն պատրանաց մարդոյն Թշնամին: Եւ արդ դու տես զոր ասէն. ընդէ՞ր ասէ պատուիրեաց ձեզ Աստուած չճաշակել 'ի ծառոյն. որով յայտ իսկ է, թէ ունէր ազատութիւն Ադամ և անձնիշխան կամս և խմաստութիւն յԱստուծոյ. գիտելով զԱստուած պատուիրանադիր և զԱդամ պատուիրեալ. Թերևս խոկայքանչ պատուիրանն նենգութբ երևեալ. և ամենագիտին չէր 'ի ծածուկ, քանզի քննիչ է սրտի և երիկամանց:

Եւ արդ դու տես զինչ ասէր. թէ ճաշակիցէք ասէ, Աստուածք լինիք. զպատճառան 'ի նոսա, և 'ի ներքս յինքն զիշխանութիւնն կորզել ջանայր. զի զնոսա վրիպեցուցեալ՝ հանել 'ի խոստմանցն հնարեսցի. թերևս հնար լիցի նմա՝ զնորա տեղին ժառանգել: Որպէս և առաքեալն Աստուծոյ՝ որ հմուտ և տեղեակն էր աստուածայեր

խորհրդոյն . քանզի և առէ իսկ , թէ անօրէն իշխանն իբրև Աստուածանալն կամեցաւ , ձեռն արկանէր և զամենայն մարդիկ մեղք կապէր . զի իբրև զնոսա հանեալ յայնմ բարեաց , ապա նմա հնար լիցի զխոստացեալսն ըմբռնել : Իսկ նորա վասն նորին պատճառի խաբէութբ ճաշակեցին . և անցեալ զպատուիրանաւն՝ յաստուածակերպ փառացն մերկացան :

Սակայն և անդ իբրև 'ի վերայ որդւոց հատուցելոց հայրաբար գթացեալ բարեգործէ . զոր և առէ իսկ գիրն , թէ լուան զձայն տեառն Աստուծոյ , զի իջեալ զգնայր 'ի դրախտին ընդ երեկս աւուրն : Եւ նոցա փախուցեալ թաքուցեալ ծառախիտ տերևապատ լինէին . զորոյ անցանել զամենագէտ երեսօքն անհնար է . վասն որոյ և առէ իսկ , թէ տէր Աստուած մերձաւոր եմ ես առէ տէր , և ո՛չ Աստուած հեռաւոր . միթէ մարթ ինչ իցէ մարդոյ

փախչել և թաքչել յինէն՞ 'ի ծածկոյթ իւր՝ զի ես ոչ տեսից զնա. ոչ ինեւ լի են երկինք և երկիր: Եւ միւս ոմն հմուտ մեծութեան նորա 'ի մարգարէից սրբոց՝ որ ասէ. թէ յո՞ երթայց ես յոգւոյ քումմէ, կամ յերեսաց քոց ես յո՞ փախեայց. թէ ելանեմ յերկինս՝ դու անդ ես. թէ իջանեմ 'ի դժոխս՝ և անդր մօտ ես. Նայել կայ, թէպէտ և թաքչել կարծեցին:

Սակայն բարերարին ձայն արկեալ, թէ ո՞ւր ես Ադամ. և նա ասէ. լուայ զձայն քո և երկեայ, զի գնայիր 'ի դրախտի աստ. քանզի մերկ էի և թաքեայ: Տեսանե՞ս որչափ մերձաւոր և ծանօթ էին Աստուծոյ, մինչ և ոտնաձայնին անգամ լինէին տեղեակ. քանզի բարերարն յանդէտս պատճառեալ, նախ ոտնաձայն առնէ. զի յոտսն քաւութիւնաբերս հասեալ մարդոյն, ինքնապատուամ լինելով զյանցանացն՝ փրկութիւն գտանիցէ:

Իսկ իբրև այն չլինէր, սակայն

չկամի ամբաստան լինել և աչա-
գինս 'ի գիմի հարկանել, այլ
հեշտականաւն զիջանէ, թէ ո՞
պատմեաց քեզ թէ մերկ ես դու.
քանզի կամէր անդրէն ներելոյն
յինքն արկանել. զի քաղցրու-
թիւնն Աստուծոյ զնոսա յապաշ-
խարութիւն ածցէ: Իսկ իբրև
այնու ևս ոչ զգաստացան, այլ
զմիմեամբք պատճառեալ թշուա-
ռացան, ապա զգաստու-
թիւնն 'ի մէջ անցուցեալ՝ վճիռ
հատանէր. զոր հատուցեալ, և 'ի
հող դառնայցեն. զի Աստուծոյ
դատաստանն ճշմարիտ է 'ի վերայ
այնոցիկ՝ որ զչարն գործիցեն:

Յետ այսորիկ ապա զապստամ-
բութիւնն 'ի մէջ բերեալ ասե-
լոյն, թէ ահա Ադամ եղև իբրև
զմի 'ի մէնջ՝ ճանաչել զբարի և
զչար. հանգուք առ 'ի ծառոյն
կենաց, զի մի կերեալ կեցցէ
յաւիտեան: Բայց իբրև զմի 'ի
մէնջ, ոչ եթէ իբրև Աստուած
եղեալ. քանզի չէ էականն լինե-
լով, այլ զկարծեալն լինելոյ ասէ:

Զոր օրինակ սուտ աստուածք կարծեալք 'ի մարդկանէ՝ որ կարծեցան առ անմտութեան առ յիմարութե՛ պղծութեան մարդկան․ որպէս և առ ձեզդ իսկ տեսանել զքարապաշտ զփայտապաշտ մոլորութիւնդ, որ առ տգիտութեան 'ի ձէնջ նկարեցան․ որ ո՛չ լսեն, և ո՛չ խօսին․ ո՛չ իմանան, և ոչ շարժին, և ո՛չ գոյ շունչ 'ի բերանս նոցա․ և թողեալ ձեզ զԱստուած Ճշմարիտ՝ զարարիչն երկնի և երկրի․ անշունչ անմռունչ քարանց պաշտօն մատուցանէիք, որ ոչ ինչ իսկ են։

Վասն որոյ և աստուածատես սրբոց մարգարէիցն հոգացեալ՝ իբրև իմաստուն բժշկաց, զդեղ դարմանոյն ըստ ցաւոց հիւանդին պատրաստել, բառնալ ջնջել ըզգայթակղութիւնս 'ի բաց անցուցանել։ Որպէս և մի ոմն 'ի նոցանէ աստուածական զօրութեամբ հոգւոյն լցեալ՝ գոչեաց ասելով. թէ աստուածք որ զերկինս և զերկիր ո՛չ արարին՝ կորիցեն յերկ-

րէ 'ի ներքոյ երկնից. այլ տէր որ արար զերկիր զօրութեամբ իւրով, և ձգեաց զերկինս սքանչելի խորհրդով իւրով, և պատրաստեաց զտիեզերս ամենայն իմաստութեամբ իւրով. և որոտայ ձայնիւ, և ընու ջուր բազմութեամբ յերկինս, և հանէ զամպս 'ի ծագաց յերկրէ. զփայլատակունս իւր յանձրևս արար, և հանէ զհողմս 'ի շտեմարանաց իւրոց:

Յիմարեցաւ ամենայն մարդ 'ի գիտութենէ՝ 'ի վերայ անձանց թշուառութիւն յարուցանել. անդէն անձամբք յանձանց իւրեանց ամօթալից առնել զերեսս իւրեանց, և մեծի բարկութեանն Աստուծոյ պատրաստեն զանձինս. այլ այժմիկ կացեալ է՝ յայսմ յանդիմանել զմոլութիւն ձեր, զի 'ի կարգի իւրում պատշաճէ: Այլ այժմ որ 'ի կարգէն իսկ ելիցէն տարրեալ պատմել ձեզ՝ ըստ իւրաքանչիւր կարգի պատմեսցուք:

Հանեալ այնուհետև զմարդն 'ի փափկութեան հանգստեան դրախտէն՝ արտաքոյ դրախտին բնակեցուցանէր. և փակեալ նմա զճանապարհ ծառոյն կենաց՝ զի մի ականատես անդամ լիցի վայելչութեան դրախտին: Անդ և երկիր անիծեալ, փուշ և տատասկ, հայ ցաւոց, և Ադամայ մահկանացու մահ. և այս մարդասիրութեան նշանակ է. որպէս ասէն լուկ 'ի բերանոյ մարգարէին Աստուած. թէ խրատեսցէ զքեզ ապստամբութիւն քո, և չարիքն քո կշտամբեսցեն զքեզ. ապա գիտասցես դու, թէ չար և դառն եղև քեզ թողուլն զիս, ասէ տէր Աստուած քո: Եւ 'ի միւսումն ասէ. թէ յորժամ դարձցիս և հեծեծեսցես, յայնժամ կեցցես և գիտասցես, թէ ուր լիցես: Քանզի յորժամ դառն ճաշակացն և կասկածանաց մահուն պաշարեալ լիցէ, անթափ 'ի մտացն յիշեսցէ զյիշատակ ծառոյն կենաց, և հեծեծելով խնդրեսցէ զմուտ

դրախտին վայելչութեան. զի և յանդիման դրախտին բնակեցուցանել՝ ասացելոյդ վկայէ:

ԻԶ. ԻՍԿ բարերարն ոչ միայն 'ի դրախտին, այլ և արտաքոյ նորին չհեռանայր 'ի նոցանէ, յորժամ յանդիման դրախտին բնակեցուցանէր: Վասն իւրոյ բարերարութեանն հրամայեաց սերել յերկիր. ուր և անդէն ակնարկելով արարչին՝ ծնունդ-արձակեալ յերկիր, սկսան բազմանալ ընդ ասելն. աճեցէք և բազմացարուք, և լցէք զերկիր:

Որդւոցն ադամայ անդրանիկանն Կայէն անուն ճանաչէր, և միւսոյն Հաբէլ. որք անդէն զիմաստութիւն տուողին 'ի մէջ անցուցեալ, նորին խնամատուութեամբ՝ զնոյն արարիչ ճանաչել: Արդ առեալ Կայէն երէց որդին ընծայս նուիրեաց յարմտեաց. որոյ կապեալ ցորենոյ 'ի պատարագս նմա մատուցանէր: Ընդ այն հայեցեալ Հաբէլ, 'ի հօտիցն գառամբք ընծայեցուցեալ պատուէ 'ի խաշանցն

մնացուցանէր ։ Իսկ Աստուած իրով մարդասիրութեամբն խոնարհեալ յընծայս յորդւոյն Ադամայ Մերձաւոր Ճանաչէր. քանզի և անդէն իսկ ընտրութիւն առնէ, զոմն 'ի միամտութեան գտեալ՝ ընդունի զպատարագն ։ Իսկ զոր ընդ եղբօրն յերկմտութեան գտեալ՝ անդրէն դատապարտեալ դարձուցանէր վասն երկմտութեանն. և նա անդէն վասն որոյ մինչ խորհեալ սպան զեղբայրն. և անդէն նզովեալ երկիր վասն նորա, և նա ինքն անիծաւ զաւակաւն հանդերձ ։

Արդ՝ ադամայ այլ որդիս ստացեալ յԱստուծոյ, փոխանակ սպանելոյն Հաբելի, որոյ անուն Սէթ Ճանաչէր ։ Իսկ այն սպանեալն՝ վասն արդարութեան իւրոյ կենդանի է առ Աստուած. զի որ յոչինչէն արար՝ նոյն կենդանացուցանէ զնա յորժամ և կամի, զոր յոյժ պատմել դիւրին է ձեզ. յորժամ զձեզ ջերմեռանդն 'ի հաւատս տեսանիցեմք՝ ասասցուք

ձեզ, որոյ արդարութիւնն կայ և պահի յաւիտեանս յաւիտենից ։ Արդ՝ Կայէն նենգաւոր մարդասպան նզովեալ անիծու. վասն այսորիկ որոշեցաւ հրամանաւ Աստուծոյ. զի օրհնեաց Աստուած զՍէթ, և եդ նմա պատուէր, զի մի զաւակն օրհնեալ խառնակեսցի յանիծեալ զաւակն մարդասպանին Կայենի ։ Արդ բազմացան մարդիկն առհասարակ՚ի վերայ երկրի՝ կոչման ցեղին երկոցունց ։

Իսկ սեթեան ցեղին, որ կացին նահապետք արդարք մինչ՚ի դարն ութերորդ. առ որս բարերարութիւնն մերձաւոր եղեալ՝ միանգամայն իսկ առ ամենեքումբք բարերարութեամբն յաճախեալ, զի մի մոռացօնք ընտանութեանն լինիցին ։ Վասն որոյ և երկայնակեաց իսկ արարեալ զհարսն, և յերկարակեաց ծնունդ շնորհեաց. զի գոնեայ վասն ցանկութեան որդւոցն ելանիցեն 'ի խնդիր Աստուծոյ. մանաւանդ զի կարեւո-

բագոյն խակ է գիտ ծննդոց 'ի կեանս երկրածնաց:

Արդ նահապետք կարգեալք, Ադամին առաջին աստուածաստեղծ, այսինքն Ադամ. և Սէթ, և'ի նմանէ Ենովս. և 'ի նմանէ Կայնան. և 'ի նմանէ Մաղաղիէլ. և 'ի նմանէ Յարէդ. և 'ի նմանէ Ենովք: Եւ եկաց Ենովք ամս հարիւր վաթսուն և հինգ, և ծնաւ զՄաթուսաղայ. և հաճոյ եղև Ենովք Աստուծոյ:

Նաև ամենայն նահապետացն շատակեաց եղեալ, իբրեւ 'ի բարեբարութէ անուն Աստուծոյ սերեալ բազմացան. նոյնպէս և յետ ծննդոցն յերկարակեացս արարեալ, զի որք Աստուծոյն ստացան՝ պատմեսցեն հարք որդւոց. զի իբրեւ պատուիրանք զգուշացուցիչք լինիցին՝ առ 'ի ծանօթ առնելոյ զնոսա Աստուծոյ. որպէս և ասացաւ իսկ, թէ հարցջիր դու զհայր քո և պատմեսցեն քեզ. և զծերս քո և ասասցեն քեզ. որով յայտ իսկ է՝ թէ վասն այնո-

րին երկայնակեացք, և ոչ վասն բազմութեան ծննդոց։

Զի թէպէտ և տայց Աստուած ցԱդամ, թէ աճեցէք և բազմացարուք, և լցէք զերկիր, որպէս յառաջագէտ ըստ մարմնական բարուցն լինելոյն տայր. իսկ Աստուած ոչ 'ի բազմացուցանելն միայն, այլ անդէն և անդ կամէր, զի 'ի մշտնջենակեաց անմահութեանն փոխեսցեն։ Որպէս և զենովք տեսանեմք յետ վարուց երկրակեաց կենաց, յետ ամուսնանալոյ և որդիս ծնանելոյ ուղղութեամբ վարուցն, վերացուցեալ զնա կենդանւոյն յանմահութեան վիճակն. որ ոչ վասն առն միայնոյ, այլ զի ելք նորա այլոց ճանապարհ գործեսցեն. և ոչ բնազբօսութեամբ առեալ 'ի կեանսն, այլ զպարտ հաճոյական վարուց հատուցեալ։ Այն օրինակ կամեցեալ Աստուծոյ զամենեսեան յանմահութիւն փոխել, յետ աստ վայելելոյ ամենեցուն։

Ամենայն մարդիկ ութերորդ

դարուն հնազանդեալ մահու, մեղաց ծառայեալ՝ մոռացան զարարիչն յուսակորոյք 'ի կենաց անտի Աստուծոյ, և ապականեալ զուղղական զեխեանց ճանապարհն: Մատնեաց զնոսա Աստուած 'ի կամս անձանց խրեանց, առեալ զոգի շնորհաց մարդասիրութեան իւրոյ 'ի նոցանէ, զորոց և զանունն տարջացեալ ասէ. որ և տարջանալն Աստուծոյ՝ ահագին զզուշութեան նշանակ է, զի թերևս այնու յուշ առնել մարթացէ մոռացելոցն զարարչական զօրութիւնն, որ խառնակեցան յանիծեալ զաւակն Կայենի, 'ի պոռնկութիւնս, յայլանդակ վարս, ուտել մեռելոտի միանգամայն: Իսկ երկիր զազրացեալ 'ի վարուց մարդկան դարշեցեալ, որպէս ասէ իսկ թէ միանգամայն ամենեքեան յամբարշտութիւն կործանեցան, և ամենայն մարդ պղծեաց զճանապարհս իւր 'ի վերայ երկրի:

ԻԷ. 'Ի ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ յայնմիկ

մի միայն ոմն արդար գտեալ յարգարացեալ տոհմէն, որոյ՝ Նոյ անուն կարդացեալ, հաճոյ եղեալ Աստուծոյ սիրեցաւ 'ի նմանէ։ Որ հրաման առեալ Նոյի յԱստուծոյ առնել տապան արկղագործ փայտիւ՝ բազում ամաց գործելոյ, առ 'ի հարկանելոյ ազգին թշուառացելոյ։ Յորոյ խոստացեալ անուհետեւ առնուլ զնոյ ընտանեօքն հանդերձ և ամենայն շնչականօքն 'ի տապանն, և ամենապահ ձեռամբն փակել զտապանն։ Եւ ապա դարձուցեալ զանդունդս աւազակապս ցամաքաւ՝ հանդերձ հոսանօք արձակելովք յերկնից, հեղեղաստ ծովապատիժ բարկութեամբ, զառ 'ի ներքոյ երկնից ջնջել, առհասարակ ողողեալ սրբեաց։ Իսկ յետ սաստիցն անցելոց՝ զայլն արդար աշխարհահայր երկրակալ՝ յաւխտենադիր ուխտիւն կացուցեալ. զոր և յերկարակեաց արարեալ, առ 'ի պատմելոյ ազգացն եկելոց զհամբոյխարհական բարկութեան պայման։

Բայց ապա միատոհմ միալեզու ազգին բազմացելոյ, խորհուրդ առեալ համագունդ՝ երկնաբերձ աշտարակ շինելոյ, անուանակիր առ 'ի յիշատակ մշանջենաւոր փոխանակ յաւիտենականին Աստուծոյ. որոյ պատժի անուն յաւիտենից յաւիտեանս, և յիշատակ ազգաց յազգս:

Որոյ բարձրագոյն ազդեցութեամբ ցուցեալ զաստուածագործ դիտաւորութիւնն 'ի խառնակելն, յամբոխելն, և զմիաբանունդ ազգն՝ բազում ազգս այլալեզուս օտարաձայնս, անծանօթս 'ի միմեանց ընդ երեսս երկրի սփռէր. զի մի կամայական սահման անձանց արկանիցեն, այլ յաւիտենական սահմանացն Աստուծոյ հնազանդեալ գտանիցեն:

Որ 'ի բաժանել ազգացն և 'ի խառնակել լեզուացն, և 'ի ցանել որդւոցն Ադամայ, կարգեաց սահմանս ամենայն ազգաց՝ ըստ թուոյ հրեշտակաց Աստուծոյ. և քանզի տարածելոյ ազգացն սա-

տուածամոտոց գիտութեամբն՝ իւրաքանչիւր պաշտամունս 'ի տարրական արարածոց որոշեալ, խոտորեցան յանդունդս մոլորութեան:

ԻԸ. ԻՍԿ այր մի աստուածեղէն ազդեցութեամբն զարթուցեալ ամենեցուն երանելին՝ Աբրահամ անուն Ճանաչի. Ճշմարտին Աստուծոյ ուղեկից լեալ՝ երթալ զհետ հրամանաց նորին հնազանդէր. առ որ բարբառ արձակեալ Աստուծոյ՝ ելանել նմա 'ի հայրենեաց իւրոց. քանզի պատրաստական գտանի Աստուած խնդրականաց իւրոց:

Արդ ելեալ Աբրահամ 'ի հայրենեաց իւրոց, զհետ հրամանացն Աստուծոյ գնացեալ՝ հաւատովք վարեցաւ. որ մեծ աւետեաց արժանի եղև, Ճանաչել զկամս արարչին իւրոյ կատարէր. որ ելեալ՝ 'ի մէջ օտար ազգացն հեթանոսաց պանդխտեցաւ. ըստ աստուածապաշտ սովորութեանց բարուց ամօք, զհամբերութիւն

յանձն իւր կրէր :

Արդ իբրև լցան նորա ամք իննըսուն և ինն, երևեցաւ Աստուած Աբրահամու և ուխտ եդեալ խօսէր և վերանայր. դարձեալ հրեշտակօք երևեցաւ 'ի Մամբրէ՝ զպարգևական զաւակին խոստացու. և զիւր որդին գալ մտանել ընդ մարմնով, առնուլ մարմին 'ի զաւակէն Աբրահամու, և լինել որդի նորա, և ամենայն հաւատացելոց իւրոց լինել հայր արդարութեան, և նահապետ արդարոց զնա կացուցեալ:

Նա և մարմնապէս իսկ զանձն բազմութեանն զխոստումն զաւակին ընդունէր. որով Ճանապարհաւ իսկ միանգամայն ժանդագործ երկիրն Սոդոմացւոց խրատեալ կուրացելովքն, ապա 'ի չհաւանելն՝ իջուցեալ կրակարեր անձրևս, և աստուածասաստ բարկութեամբն համառօտ դատեալ:

Եւ յետ այսորիկ եղեալ կատարեալ նմա խոստումն զաւակին, տուաւ նմա որդի Իսահակ : Եւ

դարձեալ երեւի Աստուած Աբրահամու , առ 'ի պատարագել ըզփորձական զզոհն զԻսահակ, որով զուեալս հանդերձելոցն ընկալաւ : Նոյն օրինակ և առ Իսահակ որդին Աբրահամու երեւեալ, զհայրենի զինքն Աստուած յուշառնել :

Իսկ առ Յակոբ որդին Իսահակայ՝ եւս սքանչելագոյն սանդղաձև երկնաբերձ տեսլեամբ հանդերձ ամենայն հրեշտակօք՝ տէրն ծանուցեալ երեւի . երբեմն իբրև զայր մի սովագոյն , և երբեմն գիշերամարտ մենակռիւ . բայց մարգարէն հրեշտակ ասէր :

Զոր և կաղացուցեալ խոլ՝ աստուածատես անուամբն նշանակեալ արձակէ, որ հանապազատես յիշատակ երեւեալ տեառն՝ յակոբեան զաւակին փայլեսցէ :

Եւ այսպէս ընդելական և մերձաւորագոյն յաճախէ զերեւելն, մինչև հեթանոսաց թագաւորացն հնազանդի տեսլեամբն առ 'ի պահպանութիւն իւրոց ծանօթիցն .

զորոց և պատմէր իսկ, թէ կշտամբեաց զթագաւորս վասն նոցա՝ չմերձենալ յօծեալս․ յայտ արարեալ թէ արդարև բաժին տեառն Յակոբ, և վիճակ ժառանգութեան իւրոյ Իսրայէլ:

Որոց և զամենայն ժամանակս զհետ երթեալ օգնականութիւն առնելով, օրհնել աճել բազմացուցանել զզաւակ նոցա 'ի պանդխտութեանն: Զոր և յերկիրն Եգիպտացւոց իջուցեալ զնոսա առ հաց 'ի բերան՝ սովոյն պատճառաւ, որ լինին ընդ հինգ նահապետն յաբրահամեան դարէն՝ ամք իբրև չորեք հարիւր և երեսուն:

Ապա անդրէն տեսանեն զբարձրագոյն զառաւելութիւն շնորհաց մարդասիրին Աստուծոյ յերկրին Եգիպտացւոց․ զի զայր մի 'ի բանս արգելեալ կալանաւոր՝ հանեալ վերացուցեալ յայտնի արարեալ մարգարէական արուեստիւ, տէր Եգիպտացւոցն կացուցեալ:

ԻԹ. ՅԵՏ այսորիկ բազմացուցեալ զժողովուրդ իւր յերկրին Եգիպտացւոց, և եւս զնոսա նեղեալս 'ի նոցանէ: Արդ եկեալ երեւեալ տէր առն միոջ 'ի ժողովրդենէն Եբրայեցւոց, ընդ որ կարի հաճեալ և արժանի գտեալ աստուածային խորհրդոցն. որոյ անուն Մովսէս Ճանաչէր: Երեւեալ նմա 'ի Քորեբ լերինն բոցանշան բորբոքեալ մորենոյն. ծանօթս տուեալ Մովսիսի 'ի հայրենեաց անտի, և զէական անունն իւր Ճշմարտեալ՝ առաքել զնա յԵգիպտոս. ընդ որում իջեալ ազգի ազգի հարուածովք տանջէր զԵգիպտացիսն առ. 'ի խրատ:

Եւ հանեալ զիսրայէլացիսն հովանացեալ ամպովն, և սիւնաձև լուսովն, և բոցադէզ հրոյն սպառնալեօք, հերձեալ զանդունդս ծովախորս, սուզանելով զԵգիպտացիսն, և անցուցեալ զժողովուրդն հանէ յանապատ. զոր և նշանագրեալ վայելեցուցանէ: Տանի 'ի Քորեբ, և հանէ զնոսա

'ի լեառն Սինեայ. և անդ 'ի վեր 'ի սինէական լերինն ամպայարկ աստուածամուտ խորան հարեալ: Յորում և գունդ սեռնաձև ձառագայթաձիգ, և մէգ և մառախուղ սրահականձև շուրջ զերամբն պատեալ. անդ բանակ բիւրաւոր հրեշտակաց:

Անդր այնուհետև կոչեցեալ զՄովսէս՝ յանդիման առնել աստուածակերպ տեսլեանն. որոյ և յատակագոյնս նկատեալ, յայտ առնէ պատուանդան ոտիցն կապուտակագոյն ականակերպ ազնուանման զուտ երկնագոյն քինջ. առ 'ի յիշեցուցանել զգործս կաւոյն և զծովուն, և զլրբենի սիրտ խստերախ ժողովրդեանն, և 'ի փառաց աթոռոյն շուրջ զնովաւ շուք ահի իբրև զհուր բորբոքեալ:

Աստուած, որ ամենայնիւ լոյս է, ամենայնիւ լուր է, ամենայնիւ տես է, ամենայնիւ բան է, ամենայնիւ զօրութիւն է, ամենայնիւ իմաստութիւն է. հոգի կենդանի. հուր կիզելոյ. լոյս անփոփոխ է.

փառք անպատում, անքնին տե_
սիլ, անբաւ մեծութիւն. երեւէր
նոցա որչափ նոքա կարասցեն
հանդարտել նորա տեսլեանն:
Ցես որոյ քահանայիցն հան_
դերձ ծերովքն՝ ինքնատես եր_
եւէր. և ամենայն ժողովրդեանն
եկեալ յանդիման երեւէր 'ի տե_
սիլ 'ի հուր բորբոքեալ. 'ի շիփոր
բարբառոյ տայ նոցա պատգամս
պատուիրանաց՝ գրեալ 'ի քարե_
ղէն տախտակս ձեռին Աստուծոյ.
զի յօրինաց նորա երկիցեն, և ըղ_
պատուիրանս նորա պահեսցեն:
Եւ ասէ ցնա, թէ գամ ես յամպն
յանդիման լինել Իսրայէլացւոցն՝
խօսել ընդ քեզ, զի հաւատասցեն
քեզ: Եւ երեւեցաւ կառօք բոցով_
բեղինք, և սիւն ամպովք և մգա_
խաւն հրով:
Իբրև ելնա երկիցս անգամ կալ
առաջի տեառն, ասէր՝ թէ գտի
գթութիւնս 'ի քէն՝ երեւեցո զքեզ
ինձ, զի գիտացից զանուն քո.
քանզի ողորմութիւն գտի ես 'ի
քէն: Ասէ ցնա տէր, թէ ոչ կա_

րես տեսանել զերեսս իմ. զի ո՛չ դոյ մարդ որ տեսանիցէ զիս, և ապրի. բայց ահա դնեմ զքեզ 'ի փապ վիմիդ, և անցուցանեմ առ քեւ զփառս իմ: Եւ եցոյց նմա, զի գթած է և ողորմած. և երեւեցաւ նմա խոնարհութեամբն, զի նա մի՛ մեռցի, և ապրեսցի և կեցցէ: Որ և ամենայն ժողովրդեանն եկեալ յանդիման երեւէր. զորոյ և զբարբառն առ հասարակ լուեալ, մինչդեռ ընդ Մովսէսի բանս 'ի կիր արկեալ էր:

Եւ այնպէս երեկօթս առեալ 'ի լերինն աւուրս բազումս, և ականատես եղեալ. և զօրէն զհոգէմատեան դիւանին զլեառնն արարեալ՝ ուսուցանէր զորդիսն Իսրայէլի. որոց և պատուիրանս իւրադիրս շնորհեալ, յորում և զաշխարհապատումն լինելն Մովսէսի տայր: Ցուցանէր և 'ի նմանութիւնս ինչ անտարրական խորան. զոր տեսեալ Մովսիսի, և հանդերձ որդւովքն Իսրայէլի գործեաց խորան նիւթական ըստ

օրինակիցուցելոյն, որով բնակիցէ Աստուած 'ի մէջ նոցա: Յորում և հանապազախօս լեալ ընդ Մովսէսի եղեալ՝ բերդապատիկ օրինացն կարգելոց. և ընդ նոյին հանապազօրդեալ յօթեվանս անապատին, և աճաւորագոյն նշանագործութեամբք տարեալ հաստացեալ 'ի խոստացեալն:

Եւ եղեալ ընդ նոսա յանապատի անդ, և շրջեցուցեալ զնոսա անդ ամս քառասուն. վասն զի մոռացուցէ նոցա զմոլորութիւն դիւցապաշտ քարապաշտութեանցն. զի թերևս կարասցեն սակաւ մի փարատել 'ի հեթանոսական սնոտի ուսմանցն՝ որ ներկեալ անմտութեամբ էին: Զի այսպէս ածեալ զմտաւ՝ թէ հանեալ զնոսա յերկրէն Եգիպտացւոց սովորութեամբ չարեացն, գուցէ ուր տանիցի զնոսա՝ ևս ըն չարեօքն զնոսա տեսեալ, առաւել ևս բորբոքին 'ի չարիս. զոր օրինակ օդ պջուր տեսեալ՝ կա չարագոյն հրդեհ հատանիցէ. այլ նախ

քերեսցէ 'ի նոցանէ զաղտն հնացեալ, և ապա զնոսին իսկ պղծալից ազգացն Քանանացւոց խլէա տարեալ բերեսցէ, և զնոսա անդ բնակեցուսցէ:

Վասն այնորիկ առեալ շրջեցուցեալ զնոսա ընդ անապատն՝ Բիւքնատես 'ի լերինն լինելով, և ազգի ազգի նշանօք և արուեստիւք 'ի ձեռն Մովսէսի զզուակն արքաամեան հրահանգէր: Երկնաւոր հացին մանանայիւն քաղցրութեան զնոսա կերակրէր. Ջուր 'ի վիմէ բղխեալ 'ի ծարաւին վտակս հոսեցուցանէր. և լորամարգի տեղացեալ զբանակօքն, զփափագն հարեալ լցուցանէր:

Որ անդէն իսկ բարկացուցեալ և դառնացուցեալ զտարին որնոնդեանն սովորութեանն չարի, փոխանակ բարերարին Աստուծոյ՝ որթ կանգնեալ Աստուած անուն եդեալ և փրկիչ կարգային. վասն որոյ բարկութիւն 'ի վերայ նոցա եկեալ՝ սատակեաց անթիւ զօրս բազմութեան 'ի ժողովրդենէ ան-

տի. վասն որոյ հրաման ելանէր՝ չմտանել յերկիրն խոստացեալ: Արդ անկան սատակեցան ամենեքեան առ հասարակ յանապատի անդ, ազգն անօրէն դառնացողաց որդւոյն Իսրայէլի:

Եւ մեծ մարգարէն Մովսէս հրամանաւ Աստուծոյ ելեալ 'ի լեառն, և անդ մեռանէր. որ մինչև ցայսօր զգերեզման նորա ոչ ոք գիտել կարաց: Եւ սերեալք բազմացան յանապատին, որ ոչ գիտէին ամենևին զչարին զնունդ ինչ մեղաց:

Լ. Արդ 'ի վերայ նոցա այր մի ընտիր, 'ի ձեռանէ Մովսէսի հրամանաւ Աստուծոյ, զօրավար և առաջնորդ կացուցեալ, որոյ Յեսու անուն կոչէր. որ առեալ յանապատէն զաբրահամեան զաւակն զորդիսն Իսրայէլի, խաղաց գնաց 'ի խոստացեալ երկիրն. խլեաց քակեաց ազգս եօթն յամբարշտացն, և զնոսա ածեալ ընակեցոյց՝ ուր և տեղն երեւեցուցեալ:

Նախ յանուն տեառն տաճար չինեցին. և յայտ էր 'ի հրամանէ Աստուծոյ, անդ միայն իշխել մատուցանել նմա զողջակէզսն պատարագաց, ուր բնակեալ էր Աստուած 'ի մէջ մարդկան: Եւ անդ յարուցեալ նոցա դատաւորս, որք ըստ Աստուծոյ կամացն դատէին զնոսա, որ և լի էին հոգւովն մարգարէութեան. և էր զի ամամէջս արարեալ նոցա, իբրև մեռանէին դատաւորքն՝ դարձեալ ամբարշտեալ յԱստուծոյ, դից պաշտօն տանէին, և պատկերաց երկիր պագանէին: Վասն որոյ անդրէն մատնեալ զնոսա 'ի ձեռս օտար ազգաց և հեթանոս թագաւորաց, խրատէր զնոսա:

Յետ այսորիկ ինքեանք իսկ խնդրեցին յԱստուծոյ թագաւորս, և ետ նոցա: Յորոց միջի յարոյց զԴաւիթ՝ որ լի էր հոգւով սրբով, որում վկայեաց ևս, թէ գտի զԴաւիթ որդի Յեսսեայ այր ըստ սրտի իմում, որ արասցէ և կատարեսցէ զամենայն զկամս

խմ. և կանգնեցաց ևս զաթոռ նորա, և զաթոռ զզաւակի նորա։

ԼԱ. Եւ ապա դարձեալ՝ էր տեսանել 'ի պարգեւական երկրին գունդս գունդս մարգարէականս. որք և տեսանողք կոչէին՝ վասն աստուածակերպ յայտնութեանցն պատահելոյ։ Որք և բարձրագոյն պատմէին իսրայէլական տոհմին, ըստ իւրաքանչիւր կարգի. որպէս և արքայն Դաւիթ զհամաշխարհական տէրութիւն երգեաց, թէ տէր տէր մեր՝ զի սքանչելի է անուն քո յամենայն երկրի։

Զի որումն կառօք տեսեալ՝ իբրև զօրաւոր պայծառագոյն. և որումն իբրև զայր մի 'ի դատողական աթոռ դատաւոր, իբրև զորդի մարդոյ ընդ ամպս երկնից եկեալ զհին աւուրցն տեսանէ։ Իսկ այլ ումն իբրև զայր մի 'ի վերայ սեղանոյ. զոր և ասէր իսկ, թէ տեսի զտէր՝ զի կայր 'ի վերայ սեղանոյ. տեսանեն զի թէպէտ և այր տեսանի՝ տէր Ադոնայի։

Եւ միւս ոմն ևս սքանչելակերպ․ թէ տեսի զտէր 'ի վերայ աթոռոյ բարձրացելոյ, և վեցթեւեան սրովբէագունդ շուրջ զտէրամբն. սուրբ և զամենայն աստուածեղէն իմանալ. որպէս և Աստուծոյ իսկ առ Աբրահամ անհամար և յաճախագոյն տեսիլս արարեալ, և ամենայն զաւակի նորա: Զոր և ասէ իսկ մարգարէն 'ի տեառնէ, թէ ես 'ի տեսիլս յաճախեցի, և 'ի ձեռն մարգարէից նմանեցայ:

Որ 'ի բաժանելն ազգացն և 'ի խառնակել լեզուացն և 'ի ցանել որդւոցն Ադամայ, կարգեաց սահմանս ըստ թուոյ հրեշտակաց Աստուծոյ: Որպէս և հրեշտակացն իսկ ինքնապատուամ արարեալ ցանկալւոյն Դանիէլի զիւրաքանչիւր սահմանաց. զոր և բարերարին Աստուծոյ հարկանելով, 'ի բարկութեան զողորմութիւնս յիշել. զի 'ի պղծագունդ այսոցն և 'ի պատերազմական դիւացն՝ աստուածակարգ անուշահոտ ոգիքն՝ զազգս մարդկան աներկիւղ պա-

հեայեն, առ 'ի յարդարելոյ 'ի գիտութիւն աստուածամերձ ։ Զոր և Երանելոյն Դաւթայ՝ զչափ աւեալ պատմէր, թէ բանակք հրեշտակաց տեառն շուրջ է զերկիւղածովք իւրովք, և պահէ զնոսա ։ Եւ մեծն Յակոբ, թէ հրեշտակն որ պահէր զիս 'ի մանկութենէ իմմէ ։ Եւ ամենատէրն, թէ հրեշտակ իմ երթիցէ առաջի քոյ՝ պատրաստել զճանապարհս քո ։ Որոյ պաչպանութիւն առ 'ի ծանօթ առնելոյ աստուածամերձ գիտութեանն զմիասնական ազգան բաժանեալս՝ զանկեալսն յերեսաց Աստուծոյ, զի թերևս երևելի արարածովքս՝ ծանօթք աներևույթք Աստուծոյ լիցին ։

Զի արար 'ի միջէ արենէ զամենայն ազգս մարդկան՝ բնակել 'ի վերայ երեսաց երկրի ․ և հաստատեաց կարգեալ ժամանակս և սահմանադրութիւն բնակութեան նոցա՝ խնդրել զԱստուած ․ զի թերևս զննիցեն զնա և գտանիցեն ․ զի աներևույթք

նորա 'ի սկզբանէ աշխարհի՝ յարա_
րածոյս խնայեալ տեսանին. զի
տէրն արժանաւորաց իւրոց մեր_
ձաւոր է: Նոյն օրինակ 'ի տեսանե
են ամենայն պահպանութիւնք.
զի ուր տէրն է, անդ ամենայն
բանակք հրեղինացն են. որպէս
և հայրապետին Յակոբայ՝ ըստ
յայտնութեանցն եղելոյն ա_
նա՝ միանգամայն իսկ 'ի միջի լի_
նէր հրեշտակախուռն բանակաց.
քանզի կարգեալ էին հրեշտակքն
ըստ նմանութեանցն, առ 'ի պատ_
գամաւորութիւն մարդկան, կամք
մարդասիրին Աստուծոյ որ առ
վեցթեւեան սերովբէիւքն խնա_
նալի է:

Քանզի ոչ եթէ մարմնեղէն
թեւաւորք, այլ ըստ նմանութեան
թեւաւորք. որք երբեք ընա_
իսկ սովորադոյն իբրեւ զմարդիկ
հրեշտակքն երեւեալ. քանզի առ
Աբրահամու և Ղովտայ մարդկօրէն
իսկ դարմանեալ: Եւ առ Դանիէ_
լի՝ իբրև զայր մի երեւեալ. նոյն_
պէս առ Գեդէոնիւ՝ Թանձրադոյն

տեսլեամբ․ Իսկ Զաքարիա՝ հե-
ծեալ 'ի մէջ մրտենեաց ետես: Եւ
Յեսու՝ ընդ իբրեւ զմարդ յան-
կարծոյն, որում եւ յաներկիւղս
հարցանէր․ 'ի մե՞նջ իցես, եթէ
'ի թշնամեաց մերոց․ եւ ապա ու-
ղեկացեալ եթէ զօրավար է զօ-
րացն Աստուծոյ, անկեալ երկիր
պագանէր: Եւ նոյն օրինակ ամե-
նայն հրեշտակատեսացն՝ Ճշմար-
տագոյն համարիմք այսուհետեւ
զհոգեկան ազդին զամենայն մար-
դակերպ նմանութիւնս առ մար-
դիկ եղեալ, առ 'ի պատգամաւո-
րութիւն սպասաւորութեան հրա-
մանացն Աստուծոյ կամօք մար-
դասիրին Աստուծոյ․ առ 'ի պաշ-
տօն ժամանակաց ըստ իւրաց իւրաց
ինչ ընծայելոյ, եւ ոչ հանապա-
զակիր զնոյն նմանութիւն յանձին
պահելոյ: Զորոց զանտարրական
անձինս մարգարէն գուշակէ, թէ
ո՛ արար զհրեշտակս իւր հոգիս,
եւ զպաշտօնեայս իւր 'ի բոց հրոյ․
զի հոգիք են հարկաւորք՝ որք
առաքին 'ի սպասաւորութիւն

ժառանգաւորացն փրկութեան ։

Վասն այնորիկ և անպատում եղեւ Մովսէսի, զի մի ընդ անըզգայ ապարածս հոգիքն մտաւորք և բանաւորք համարեսցին. այլ ծառայական սպասաւորութեամբն ինքեանք բարձեալ բերիցեն զհրամանս մեծութեանց փառացն Աստուծոյ ։ Բայց վասն արարեալ բնութեան նոցա՝ անդուստ 'ի վերուստ մարգարէքն բարձրագոյն գոչէին, թէ արար զհրեշտակս իւր հոգիս ։ Եւ միւսն, թէ ես իւր տէր Աստուած որ հաստատեցի զերկինս և զերկիր, որոյ ձեռք հաստատեցին զամենայն զօրս երկնից. բայց եթէ էին տարրաւորք, ապա երեւելիք և ոչ աներեւոյթք. և առ հասարակ, և ոչ ումեք երեւեալ ։ Իսկ եթէ արարելոցն այսպիսի, որչափ եւս առաւել բարձրագոյն անարար և անմատոյց աներեւոյթ բնութիւն էականին Աստուծոյ իմանայցի ։

Որոյ ամենայն աստուածատես կատարելոցն միայնէս մարգահա-

սակ նմանութեամբ երեւեալ ըստ
իւրաքանչիւր ժամանակի, որ 'ի
բարբառոյն և 'ի հրամանացն Ճա_
նաչի՝ եթէ մարդակերպ երեւ_
եալ. քանզի և ընդ մարդկան խօ_
սէր, վասն հրաւիրելոյ 'ի տեսիլ
բարեացն խոստացելոց, և ոչ մշտն_
ջենաւոր զնոյն նմանութիւն յան_
ձին պահելոյ. այլ նա բաւական է
նմանութեամբք ճշմարտութիւն
ցուցանել. որում ամենայն դժուա_
րինքն դիւրինք են, և անհնարինքն
հնարաւոր. կարող է ամենայնի,
և տկարանայ նմա և ոչ ինչ: Զորմէ
և տեսանողքն բարձրաձայն հնչէ_
ին. զի 'ի չափաւոր յայտնու_
թեանցն զանչափական աներեւ_
ոյթն Ճանաչէին. և առ ժամայն
տեսլեամբն՝ զէական զօրութիւնն
փառէին ըստ կարի իւրեանց:

Զոր և հայրապետն Աբրահամ՝
տէր և դատաւոր ամենայն երկրի
կոչէր. և մեծն Մովսէս՝ էական
Աստուած և արարիչ ամենեցուն.
որում և ցանկացեալ էր զփառսն
տեսանելոյ, զի ամենայն իսկ մար_

գարէքն տեսանողք էին: Ո՛հ՛ թէ տէր տէր առաքելոց զիս և հոգի նորա. և թէ՝ բերան տեառն խօսեցաւ զայս. ապաքէն որ 'ի բերանոյն լսէր, և կերպարանացն ականատես լինէր: Եւ ոմն պարաւանս մատուցեալ ասէր. տէր տէր, ահաւասիկ խօսել իսկ ոչ գիտեմ՝ զի մանուկ եմ ես. տեսանե՞ս աւասիկ զյանդիմանն ցուցանէ: Եւ ամենայն իսկ հրամանաբերքն՝ իւրև յերեսաց տեառն եկեալ բարձրաբարբառ ընդհանուր աղաղակէին. ոմն՝ թէ ասաց տէր զօրութեանց. և ոմն՝ թէ ասաց տէր ամենակալ: Իսկ ամովսական բարբառոյն միանգամայն իսկ ճանաչի՝ որով ասէն, թէ ոչ արասցէ Աստուած իրս ինչ, եթէ ոչ յայտնեսցէ զխրատն ծառայից իւրոց մարգարէից:

ԼԲ. Եւ արդ յայտնի է այսուհետև աստացելովքս, թէ և նախաստեղծ մարդոյն զնոյն նմանութիւն երևեալ 'ի սկզբանն. որպէս և առյապայ ամենայն աստուածա_

տես կատարելոյն զնոյն պահեալ՝
զի մի օտարագոյն ինչ և անծանօթ
կերպարանօք զտեսողին հարթու֊
ցանիցէ. մանաւանդ թէ տռաւել
լաւագոյն, զի յաստուածատես
հօրէն՝ որդւոյն տեղեկացեալ
զիւրագոյն պատրաստիցին իբրև
ընդելականի. և զլուեալն ուն֊
կանն, և ականջ ևս նկատեալ:
Որպէս և երանելին Յովբ սիրելին
Աստուծոյ ասէր ցԱստուած, թէ
'ի լուր ականջաց լսէի զքէն յա֊
ռաջագոյն, բայց արդ և ակն իմ
տեսես զքեզ. ցոր և ասէր իսկ Աս֊
տուած. պնդեա՛ իբրև այր զմէջ
քո, և մի համարիր այլազգ ինչ
երեւեալ քեզ:

Քանզի և 'ի սկզբան ըստ ազ֊
դեցութեէն երեւեալ Աստուած.
զոր և ասէն, եթէ ըստ պատկերի
Աստուծոյ արար զմարդն: Եւ ա֊
մենայն յաւիտանց ըստ նմին նմա֊
նութեան Աստուած փառաց ե֊
րեւեալ. զոր և ասէն վկայն Ստե֊
փաննոս, թէ Աստուած փառաց
երեւեցաւ հօր մերում Աբրահա֊

մու. և ամենեքեան տէր սաբաւովթ, և Աստուած ամենակալ կոչէն:

Եւ արդ զերեւելն Աստուծոյ ըստ նմանութեան մարդկան, ապաքէն ըստ կարողութեան տեսողացն իմանալի է. և ոչ եթէ անչափակալ բնութիւնն Աստուծոյ՝ սահմանաթափքոյց և կողմնափակ լիցէ. և երբէք երբէք յիւրակայան սահմանաց յայլ սահմանս երեւեալ գայցէ, որով լի է ամենայն. այլ զիջանելով և հնարաւորութեամբ ընդելացուցանէր նմանութեամբքն. զի մերձաւորս և աստուածամուխս և յանդիմանատեսս ճշմարիտ կերպարանացն պատրաստիցէ. քանզի 'ի նմանութենէն ապաքէն լինի ճշմարտութիւն խնդրելի:

Որում և մեծն Մովսէս ցանկացեալ հայէր. զի թէպէտ ձեռն 'ի ձեռն, և բերան 'ի բերան յանդիմանախօս ընդ Աստուծոյ ճանաչէր Մովսէս, սակայն ճշմարիտ գեղոյն ցանկայր տեսանել ասե-

լով զԱստուած՝ թէ ցոյց ինձ զանձն քո։ Եւ արդ՝ տես զպատասխանին. թէ ոչ գոյ մարդ որ տեսանիցէ զԱստուած և ապրիցէ. և ապա սակաւիկ ինչ նշանակաւ նուաճեալ զհայցումն, և զբնականն աներևոյթ պահեալ։

Տեսանե՞ս, զի անտեսական է 'ի տեսողացն, և անքննական 'ի քննողաց ըստ անձնական կերպարանացն. քանզի ոչ եթէ կերպարանք ինչ տարրականք իցեն նմանութիւնն, այլ առ ժամայն տեսիլ. իսկ ճշմարտութիւն՝ բնութիւն գոյական։ Քանզի և Մովսէսի նմանութիւն օրինական տարրական խորանի ցուցաւ, ըստ որում կազմեաց խորան նիւթական. և Եզեկիէլի տաճար՝ օրինակ տաճարի։ Նոյնպէս և առաջին մարդոյն նմանութիւն անտարրական մարդակերպ երևեալ Աստուծոյ, զի արասցէ մարդ տարրական 'ի նիւթոյ՝ մերձաւոր ճըշմարտութեան. քանզի Աստուած անզննական բարերարութեամբ

իւրով կարգեաց առաջին մար-դոյն՝ մերձաւոր և աստուածա-մուխ լինել աստուածային վայել-չութեանն :

Եւ մի ըստ միոջէ առաւօտոյն Հոգին Աստուծոյ հեղեալ 'ի վերայ դասադաս գունդագունդ որոց մարգարէիցն 'ի մէջ Իսրայէլական տոհմին, որք ըստ կամացն Աս-տուծոյ պատուիրէին իւրեանց ազգացն՝ պահել զզուշութիւն հրամանացն Աստուծոյ. որ ազդ-էին ընտիր, և պատուէր առին չմերձենալ և չխառնակել յայլազ-գիս. 'ի տոհմն հեթանոսաց, զի մի ևս ուսցին զմեղս նոցա :

Իսկ նոցա խառնակեալ թա-թաւեալ խնամութեամբ ընդ-նոսա, առին ուսան զանաստուած պաշտութիւնն նոցա. Թագա-ւորքն և իշխանքն խառնակե-ցան: Վասն որոյ արտաքոյ եղեալ մարգարէին գոչէր, թէ խառնա-կեցան ընդ հեթանոսս և ուսան զգործս նոցա. Ծառայեցին կռոց նոցա, և եղև նոցա 'ի գայթագղու-

թիւն. և թէ զոհեցին զուստերս
և զդստերս իւրեանց դիւաց, և
հեղին արիւն անմեղ. արիւն ուս_
տերաց և դստերաց նոցա, զոր զո_
հեցին կռոցն Քանանու:

ԼԳ. ԱՐԴ տէր Աստուած 'ի
ժամանակի զի հարկանէր զեր_
կիրն Եգիպտացւոց՝ զի հանցէ զնո_
սա անտի. կոտորեաց զամենայն
անդրանիկս Եգիպտացւոց, և
փրկեաց զնոսա անտի: Վասն որոյ
եդեալ ուխտ ընդ հարս նոցա՝
նուիրել զորդիս իւրեանց անդրա_
նիկս տեառն Աստուծոյ իւրեանց,
փոխանակ այսորիկ առեալ զոր_
դիս և զդստերս իւրեանց՝ դիցն
հեթանոսաց զոհէին: Բագինս
շինեալ յերկրին՝ զոր տէր Աս_
տուած իւր անուանեալ վիճակ
ժառանգութեան կոչէր, նոքա
պատկերս կանգնեալ փոխանակ
նորա՝ քարանց և փայտից երկիր
պագանէին. և շաղախեալ երկիր
յարենէն, որ պոռնկեալ 'ի դիան՝
յաճախէին և զպոռնկութիւնս
մարմնոյ. վասն որոյ պոռնկեալ

'ի գնացս իւրեանց ։

Զի 'ի մտանելն նոցա յերկիրն զոր ետ նոցա, հրամայեաց ջնջել զանօրէն ազգսն որ էին յերկրին՝ զոր ոչ սատակեցին. այլ դաշնաւոր եղեալ՝ ուխտս հաստատեալ ընդ ազգսն անօրէնս, ընդ որում և միաբանեալ ժառանգեցին զամբարշտութիւն ։ Զի Աստուած վասն չարեացն իւրեանց եհան զբուն բնակիչս երկրին 'ի բնակութենէ անտի ։ Իսկ նոքա մտեալ զնոյն գործ միաբանութեամբ գործել սկսան իւրեանց թագաւորօքն և իշխանօքն և քահանայիւքն հանդերձ ։

Վասն որոյ տեառն Աստուծոյ յաւաւել գթոյ մարդասիրութեան իւրոյ՝ առաքեալ առ նոսա մարգարէս սպառնալեաց պատգամօք զի դարձցին յանօրէնութենէ գործոց իւրեանց, և պաշտեսցեն զԱստուած զարարիչն ամենայնի. որ վասն իւրոյ մարդասիրութեանն գթացեալ ողորմէր 'ի վերայ չարութեան նոցա ։ Որ մարգա֊

րելուն տանջէր զնոցանէ, թէ փայտին ասացին հայր իմ՛ ես դու. և քարին ասացին՝ թէ քո իսկ ծնեալ է զմեզ. և դարձուցին յիս զթիկունս, և ոչ զերեսս իւրեանց:

Արդ չար և անմիտ ազգին կուրացելոցն յարուցեալ 'ի վերայ մարգարէիցն՝ 'ի քարկոծել և 'ի սպանանել. և այնչափ կատարել զնոսա, մինչև աղաղակել մարգարէի միոյ, թէ ես միայն մնացի: Եւ առեալ զՄարգարէ սուրբ անունն, կարդալ սուտ և ընդվայրահար քրմացն:

Նա և աստուածատես մարգարէքն ճշմարիտք, որք ճշմարտութեամբ պատմեցին նոցա զգալուստ ճշմարիտ որդւոյն Աստուծոյ յաշխարհ՝ մարմնաւորութեամբ հանդերձ. որ դառնացող ազգին՝ և զայն չկամեցեալ լսել: Վասն որոյ ևս առաւել 'ի վերայ նոցա զմահ զօրացուցեալ, զի և մի ոք ոչ մնացեալ՝ զոր ոչ սպանին պէսպէս տանջանօք:

ԼԴ. ՎԱՍՆ որոյ բարկացեալ տեառն Աստուծոյ 'ի վերայ ժողովրդեանն՝ գարշելի առնէր ըզժառանգութիւնն, մատնեալ զնոսա 'ի ձեռս հեթանոսաց. զի զորոց սիրեցին պաշտել զգին, և 'ի նոսին պոռնկեցան, զնոսին տանջիչս և թշնամիս և գերիչս 'ի վերայ յարուցեալ՝ մատնեաց 'ի ձեռս նոցա. որպէս և ասէն, թէ մատնեցի զնոսա 'ի ձեռս համանեաց իւրեանց հեթանոսաց, և տիրել նոցա ատելեացն, և թըշնամեացն նեղել զնոսա, խոնարհեցուցեալ զնոսա 'ի ներքոյ ձեռաց նոցա: Զի թէ և բազում անգամ փրկեալ զնոսա 'ի ձեռաց նեղչացն, սակայն յետ եղանելոյն 'ի նեղութենէն՝ 'ի նոյն յաձախեցին. դառնացուցին զԱստուած 'ի խորհուրդս իւրեանց, և կուրացան յանօրէնութեան իւրեանց:

Սակայն հայեցաւ տէր 'ի նեղութիւնս նոցա՝ 'ի լսել զձայն աղօթից նոցա. յիշեալ զուխտն որ

ընդ հարսն էր, և գթացեալ ըստ բազում ողորմութեան իւրում, և ետ զնոսա 'ի գթութիւնս առաջի ամենայն գերչաց նոցա. Փրկեաց զնոսա Տէր Աստուած, և Ժողովեաց 'ի հեթանոսաց. դարձուցեալ զնոսա 'ի գերութենէն յետ ամացն եօթանասնից, յերկրէն Բաբելոնի, 'ի կողմանցն Ասորեստանի:

Շինեաց զաւերակսն վերստին, և նորոգեաց զտաճար անուան իւրոյ. ետ զմարգարէութիւն, և դարձոյց զքահանայութիւն, և նորոգեաց միւսանգամ վերստին զամենայն. և անդէն իսկզբանն ընծայեցոյց, զոր յետ անցելոց յաւիտեանց կատարեաց միածնաւն իւրով:

Զի ոչ եթէ յետոյ իմացեալ ամենագիտին' գայր երևել որդին յաշխարհ, և բարձրացուցանել զմարդիկ 'ի փառս աւագութեան. այլ ըստ յառաջագրութեան իսկզբանն' կատարեաց 'ի վախճանի: Զի խորհուրդն ծած-

կեալ առ Աստուած յաղգայն և յաւիտեանսն, այժմ յայտնեցաւ սրբոց իւրոց. քանզի նմանութիւնք երեւեալ առ ժամայնք արդարոցն՝ գուշակք ճշմարտութեանն յաւիտենականի որ գալոցն էր՝ լինելին:

ԼԵ. Զի բազում մասամբք և բազում օրինակօք՝ կանխաւ խօսեցաւ Աստուած ընդ հարսն մեր մարգարէիւք. 'ի վախճան աւուրցս այսոցիկ խօսեցաւ ընդ մեզ որդւովն, զոր եդ ժառանգ ամենայնի, որով և զյաւիտեանս արար. որ է լոյս փառաց և նկարագիր էութեան նորա. որ կրէ զամենայն բանիւ զօրութեամբ իւրով:

Տեսանե՞ս զմասունսն և զօրինակսն և զմարգարէսն յաճախագոյն, և Աստուած մի՝ որ վասն միոյ միածնին իւրոյ խօսէր: Ասաց մարգարէն 'ի դիմաց տեառն, թէ ես եմ Աստուած, և չիք այլ ոք բայց յինէն, որ պատմեսցէ յառաջագոյն զվերջինսն մինչ չև ե-

զեալ իցեն, և միանգամայն կատարեցին. զի զխորհուրդն լցեալ 'ի ժամանակաց, և յայտնեալ մարգարէական գրովք, վասն միայնոյն իմաստնոյն Աստուծոյ գիտէր:

Իսկ յորժամ ինքն եկեալ փրկիչն Որդին Աստուծոյ՝ յայտնեաց առ աշակերտսն, զի երանի է ասէ աչաց ձերոց՝ զոր տեսանէքդ, և ականջաց ձերոց՝ զոր լսէքդ. զի բազում մարգարէք և արդարք և թագաւորք ցանկացան տեսանել զոր տեսանէքդ, և ոչ տեսին. և լսել զոր լսէքդ, և ոչ լուան:

Տեսանես զի ազդեցուցիչք էին նմանութիւնք Ճշմարիտ կերպարանացն Քրիստոսի. և վայրկենի նմանութիւնքն՝ 'ի մշտնջենաւորս կերպարանսն փութային հասանել: Զոր և օրէնքն մովսիսագիրք ամենայն իրօք զհանդերձելոցն նշանակեալ փայլէին:

Քանզի իբրև ետես Աստուած զհամաշխարհագործ զմեղն տարածեալ, և որով մահն թագաւո-

բեալ՝ առ հասարակ, կլանէր յԱ-
դամայ մինչև 'ի Մովսէս, և 'ի մո-
ռացօնս դարձուցեալ զկենսաբեր
աւետիսն յառաջագիրսն, որպէս
հուր ինչ մոլեկան հրդեհի՝ որ
ապականիցէ զերկինս և զդաշտս.
արձակեալ այնուհետև 'ի ներքս
զօրէնսն իբրև զհեղեղատ սաստիկ՝
չիջուցանել զայն համատարած :
Վասն որոյ և ասէ, Թէ ամենայն
որ արասցէ զայս՝ կեցցէ 'ի սոսին.
զի որպէս Ադամայ՝ զի Թէ ճա-
շակեսցէ 'ի ծառոյն՝ մահ սպառ-
նացաւ, ուստի Թագաւորեաց
մահ. նոյնպէս և զօրինացն ասաց,
Թէ որ արասցէ զայս՝ կեցցէ 'ի
սոսին, որով և չիջաւ մահ :

Վասնզի և օրէնքն իսկ ստուե-
րագիր յօրինակատարն Քրիստոսի՝
կորուսին զմահ. որով և յայտ
իսկ արարեալ զծովացեալ ըղ-
մեղսն, և 'ի համար արկեալ, և
ըստ իւրաքանչիւր յանցանաց մահ
սպառնացեալ : Եւ տկարացու-
ցեալ զամենեսին, և փակեալ ընդ
անիծիւք և ընդ մեղօք. զի յոր-

ժամ եկեալ բառնայցէ ամենա-
փրկիչն Քրիստոս զմեղս անխտա-
բերս և մահածինս, տասցէն ա-
զատեալքն, թէ շնորհք նմա՝ որ
յայնչափ մահուց փրկեաց զմեզ:

Որ յայս առնէ, թէ օրէնքն
Քրիստոսի մնային. ասելումն, թէ
օրէնքն յանցուածոց վասն յաւե-
լան, մինչև եկեսցէ զաւակն՝ ո-
րում խոստացեալ էր, կարգեալ
հրեշտակօք 'ի ձեռն միջնորդի:
Քանզի ընդ օրինօքն ասէ փակեալ
պահէաք 'ի հանդերձեալն հայե-
ցեալ. որում ոչ միայն ազգ եր-
կրածնաց, այլ և աներևոյթ զօրք
հրեշտակաց՝ հանդերձ ամենայն
անզգայ արարածովքս սպասեալ
մնային. ըստ այնմ թէ ակնկա-
լութիւն արարածոցս յայտնու-
թեան որդւոյն Աստուծոյ սպա-
սէ. զի ընդունայնութեան արա-
րածք հնազանդեցան. ոչ իւր-
եանց կամաւ, այլ վասն այնորիկ
որ հնազանդեցոյցն յուսով. զի և
ինքեանք իսկ արարածքն ազա-
տեսցին 'ի ծառայութենէ ապա-

կանութեան՝ յազատութիւն փառաց Որդւոյն Աստուծոյ:

Քանզի յորժամ Ադամ որ ըստ պատկերին Աստուծոյ արարաւ, և ամենայն զաւակ նորա՝ որ որդիք Աստուծոյ կոչեցան, կամօքն իւրեանց զապականութիւն ժառանգեցին, ընդ նմին և անոյն արարածք հնազանդեալ ապականեցան. ոչ իւրեանց կամաւ, այլ վասն առաջնորդութեան կամացն Աստուծոյ առ 'ի Քրիստոս ազատելոյ: Քանզի և որ միանգամ 'ի վայելչութիւն և 'ի փառս մարդոյն հաստատեցան, ապականեալք և անարգեալք վասն նորին բարկութեամբ. քանզի երկիր անիծեալ և փշաբեր, հեղեղեալ և հրայրեաց, շարժահիմն յողդողդեալ, և օդք ապականեալք, ընդ ժամանակս ժամանակս. և լուսաւորք խաւարամած և արիւնանշանք, և երկինք այլագունեալք. որպէս 'ի գրոց մարգարէականաց զանցելոյն է նշանակեալ. զոր և նոյն իսկ մարգարէքն յաղգակա-

նացն կրէին յանձինս իւրեանց ։ Զի թէպէտ և յԱստուծոյ պատուեալք առաքէին, սակայն 'ի չընդունելեացն թշնամանեալք և քարկոծեալք. որպէս և ամենատէրն ասաց, թէ վասն ձեր կոտորեցին զմարգարէսն՝ բանիւ բերանոյ իմոյ ։

Նոյնպէս և հրեշտակք պատգամաւորեալք առ ազգս մարդկան, անարգեալք և տրտմեալք 'ի չընդունելեացն դառնային. որպէս և առ Ղովտ եկեալովքն հրեշտակօքն, պատեհագոյն է և զայլոցն իմանալ ։ Քանզի եթէ դարձելոյ մեղաւորի՝ ամենայն հրեշտակաց ուրախութիւն բերէ, որչափ ապստամբութիւնն՝ ամենեցուն տրտմութիւն գործիցէ. որով և անունն Աստուծոյ հայհոյեալ ասի, և հոգին սուրբ տրտմեցուցեալ ։ Այլ թէպէտ և այնպէս նեղութիւնակիր ամենայն արարածքն ընդունայնութեան ծառայէին, սակայն առաջի եգելոյն ազատեցուցիչ յու-

սոյն ամենեքեան սպասէին. հրեշտակք, և մարգարէք, և ամենայն արարածք: Զի ոմն ասէր. 'ի պահու իմում կացից՝ և ելից 'ի վերայ վիմին և ակնկալուցց. և միւսն՝ Թէ ես տեառն ակնկալայց և սպասեցից Աստուծոյ փրկչին իմոյ. և ոմն՝ Թէ ո՞ տացէ 'ի սիոնէ զփրկութիւն Իսրայէլի.

ԼԶ. ԻՍԿ ընդէր արդեօք յերկարեալ միածինն, այնչափ նեղութեն արարածոցն հասուցանէր. եթէ ոչ՝ զի նախ ազդ արարեալ յառաջագոյն ընդելականս առնիցէ. զի մի յանկարծ երեւեալ անծանօթն՝ անընկալ լինիցի. այլ իբրեւ հայցողաց և սպասողաց՝ եկեալ ծանօթս տայցէ: Զի եթէ յայնչափ ժամանակաց առ իւր արարեալսն եկեալ՝ անընկալ եղև, ո՞րչափ ևս ոչ ազդեցելոցն. այլ կանխակալ խորհրդով ծանօթս տուեալ ամենայն ազգացն և յաւիտեանցն:

Որպէս ոմն 'ի պատգամաւորացն Աստուծոյ ասէ, Թէ ինձ

տուան շնորհքս այս՝ 'ի հեթանոսս աւետարանել զանքննին մեծութիւնն Քրիստոսի . և լուսաւոր առնել զամենեսեան , թէ զինչ է տնտեսութիւն խորհրդոց՝ որ ծածկեալն էր յամենայն յաւիտենից առ Աստուծոյ՝ որ զամենայն ինչ արար . զի յայտնեսցի արդ իշխանութեանց և պետութեանց որ 'ի յերկինս են՝ 'ի ձեռն եկեղեցւոյ բազմապատիկ իմաստութիւնն Աստուծոյ, ըստ յառաջադրութեան յաւիտենիցն՝ զոր արար տէրամբ մերով Յիսուսիւ Քրիստոսիւ . որոյ և վասն նորին յայտ արարեալ, թէ իբրև եկն լրումն ժամանակացն :

Իսկ ո՞վ այն իցէ 'ի մարդկանէ՝ որ կարող իցէ այնպիսի վարդապետութիւն զԱստուածութենէն ճշգրտել խօսել . այլ որչափ ինքն կամեցաւ՝ առ 'ի ծանօթ առնել զինքն , զի ծանիցեն զնա և կեցցեն : Այլ ո՞չ բաւեմք արարածքս զարարչէն պատմել , որ բեւեռեալ կամք 'ի տխմս պատկերիս՝

ըստ առնել արարողըն․ այլ որչափ ըստ չափոյ ժուժալոյ ակարութեանս մերոյ՝ ինքն կամեցաւ պատմել մեզ․ քանզի ոչ ոք գիտէ զԱստուծոյ՝ եթէ ոչ Հոգին Աստուծոյ․ և որդին եկն պատմեաց և յայտնեաց և եցոյց, թէ որ ետես զիս՝ ետես զՀայր իմ։

Բայց Աստուած հոգի կենդանի է․ հուր կիզելոյ․ անթիւ և անփոփոխ է․ փառք անպատում․ զօրութիւն անբաւ․ գեղ աննման, զարմանալի․ անհաս մըտաց և խորհրդոց․ անխօս լեզուաց․ անանփոփ խորհրդոց․ արտաքոյ քան զամենայն Ճառս․ ոչ ականատես, և ոչ ունկան լուեալ․ և ոչ կարծիք սրտի կարեն հասանել։ Երկինք ամենայնիւ, աշխարհ ամենայնիւ, և տիեզերք ամենայնիւ 'ի վեր ունել ոչ բաւեն․ և բան նորա բարձեալ 'ի վեր ունի զամենայն, և 'ի զօրութիւն հրամանի նորա կախեալ առանց թեւոց 'ի թռիչս 'ի վերայ օդոցն իբրև թռուցեալ։

ինքն պատմեալ զամենայնիւ , 'ի ներքոյ ամենայնի , 'ի վերոյ ամենայնի , արտաքոյ ամենայնի , և ամենայն 'ի նմանէ , և ամենայն 'ի նա , և ամենայն 'ի փառս նորա :

Եւ 'ի բազում նշանս և 'ի բազում արուեստս խօսեցաւ ընդ հարս մեր մարգարէիւք 'ի ժամանակս ժամանակս , 'ի տեսիլս անպատումս , յաննման փոփոխմունս , 'ի լուր զարմանալի , 'ի գեղ գովելի , յաստուածեղէն կերպարանս : Ումեմն լսելեղէն նմանութեամբ՝ 'ի կերպարանս մարդոյ . ումեմն իբրև հուր բորբոքեալ՝ 'ի կերպարանս մարդոյ . և արդարոց բազմաց երևեցաւ, ըստ կարել տեսանելեացն նոցա . և ըստ հանդուրժել լսելեաց նոցա , խօսեցաւ ընդ նոսա : Զի անբաւ է մարդոյ տեսանել զԱստուած գոյիւ իւրով, իբրև մոմոյ զհուր . զի եթէ լերինք ոչ կարեն տեսանել զնա , զի յորժամ հայեցեալ ընդ նոսա՝ հալեցին :

Բայց իբրև ինքնակամ կամօք

բարերարութեամբ իւրով զնոքն ցուցանէր, 'ի կերպարանս մարդոյ երեւէր. ումեմն լոյս. ումեմն հուր. և ումեմն հողմ. և յամպ, և 'ի մէգ, և 'ի մրրիկ:

Իսկ թէ ասիցեմք՝ եթէ հուր է, զոր ինչ տեսանեմքն ասեմք. թէ ասեմք՝ լոյս է, զնմանութեան ըստ 'ի կարծիս առեալ զմերոյ բնութեանս, նմանութիւնք ցուցանեմք աներեւութին վասն մերոյ անհասութեան: Այս նա ըստ մերոյ փոքրկութեանս երեւի, որպէս զի մի տարրական արարածք կիզցին յահէ փառացն: Եւ զնորա զանունն ոչ ոք գիտաց. զի չէր ևս անդր քան զնա ոք՝ որ անտի և այսր անուանեսցէ.

Եւ յերեւելին իւրում արդարոցն՝ զահն իւր յինքն ամփոփէր. և մարդատեսիլ և հրեշտականման երեւէր մտահաս ըստ հանդուրժել աչաց: Ո՛չ արարածք կարեն քննել զարարիչն, և ոչ զանգուածն զզանգիչն գիտէ:

Բայց արարիչն գթայ յիւր ա-

բարածս. զի Աստուած արար զամենայն արարածս, և զարդարեաց 'ի գեղ գովելի և 'ի փառս վայելչական: 'ի հողոյ ստեղծ զհողեղէն մարմինս. և 'ի լուսոյ զհրեշտակս զարդարեալ 'ի լուսոյ վայելուչ, և զգեցեալ զարդարեաց զփառաց աթոռն. մտանեն օրհնութիւնք հրեշտակաց, բարբառք սրովբէից, փառաւորութիւնք զուարթնոցն, ժողովք բանակաց, և գունդք սրբոցն, և դասք գովչաց, և օրհնութիւնք երկնաւորացն, աղօթք արդարոցն, և պաշտօն սրբոց. սրովբէքն և քրովբէքն, և զօրք միաբանական լուսոյն:

ԼԵ. ԶԱՏՍ վկայութիւն ասացեալ կարդեցաք 'ի ձեր լսելիս՝ զսուրբ հաւատոյ Ճշմարիտս, որ յայտ յանդիման վարդապետեցին մեզ գիրք սուրբք՝ սուրբ հոգւովն, վասն մշտնջենաւոր արքայութեան Աստուածութեն. որ յայտնեցաւ խորհրդովն արդարոց հարցն մերոց, և խօսեցաւ ը

մեզ որդւոյն և սուրբ հոգւոյն․ և աւետարանեցաւ սուրբ առաքելովք և մարգարէիւք, և տուաւ մեզ հաստատութիւն հաւատոյ։

Զի հաւատով Ճշմարտեցուք 'ի մի Աստուած հայր և տէր և արարիչ ամենայնի․ և 'ի միածին Որդին որ 'ի հօրէ, և առ հօր, և ընդ հօր․ և 'ի սուրբ Հոգին՝ որ 'ի նորուն էութենէ, և նովաւ արար զամենայն արարածս։ Որ է մի տէրութիւն, մի զօրութիւն, մի իշխանութիւն, մի մեծութիւն, մի գիտութիւն, մի խորհուրդ, մի պետութիւն, մի անսկզբնական զօրութիւն, երեք կատարեալ անձինք, մի կատարեալ կամք, անպատում անքննին միութիւն Երրորդութեանն․ մի խակութիւն, մի էութիւն, մի աստուածութիւն․ Հայր․ և Որդի․ և սուրբ Հոգի․ երեք անձինք․ մի զօրութիւն աստուածութեան։ Հայր 'ի յանձնէ․ Որդի 'ի Հօրէ․ և Հոգին 'ի նոցունց 'ի նոսին․ խակութեամբն էութեամբն աս_

տուածութեամբն հարթ հաւա-
սար հասարակ, 'ի խորութիւնս,
'ի բարձրութիւնս, 'ի լայնու-
թիւնս, յերկայնութիւնս. մի
էութիւն բնութեան. մի պսակ
Երրորդութեանն. և լի են եր-
կինք և երկիր փառօք նորա:

Որպէս Սողոմոն արքայ որդի
մարգարէին ասէ յիւր աղօթսն,
եթէ երկինք և երկիր չեն քեզ
բաւական: Եւ մարգարէն ասէ
իբրև յերեսաց տեառն, թէ եր-
կինք աթոռ իմ են, և երկիրս
պատուանդան ոտից իմոց. ո՞ր-
պիսի տուն շինիցէք ինձ ասէ
տէր, կամ զի՞նչ տեղի բնակու-
թեան պատրաստիցէք ինձ. ո՞չ
ձեռն իմ արար զայս ամենայն.
և ես յո՞ հանգեայց և դադարե-
ցից, եթէ ոչ 'ի հեզս և 'ի խոնար-
հըս, և յայնոսիկ որք դողան 'ի
բանից իմոց. և եղէց նոցա Աստ-
ուած, և նոքա եղիցին իմ ժո-
ղովուրդ:

Իսկ որում երկինք և երկիր
չեն բաւական, որպիսի ունիցի

զնա սիրտ մարդոյ. մի՛ թէ մեծ ինչ իցէ մարդ քան զերկինս և զերկիր:

Այլ յաստուածութենէն, զինչ կամի՝ և լինի. զինչ կամեցաւ, և արար. զինչ կամեցաւ, և եղև. որ ինչ կամի՝ ոչ զանցանէ. այլ ամփոփեցաւ, փոքրկացաւ, և եղև զինչ և կամեցաւ:

ԼԸ. ԱՌԱՔԵԱՑ Աստուած զորդին իւր յաշխարհ, որ եկն և եղև ՚ի կնոջէն. և ՚ի մարդկեղէն մարմին պատեցաւ, մարմնով իւրով զամենայն մարմին կենդանացոյց: Որով յաղթեաց արարիչն աշխարհի. զի նորոգեսցէ զարդարս, և զերծուսցէ ՚ի մեղացածին ծննդոց. և հրեշտակակերպս արասցէ և Աստուածորդիս կոչեսցէ. և զմահկանացուս անմահացուսցէ անմահ հոգւովն. պատուեսցէ աստուածեղէն փառօքն: Վայելուչ լուսովն զարդարին, և յերկրաւորութենէս յերկնաւորութիւնս անցանեն, ՚ի մահութենէս յանմահութիւն,

զանանց լոյսն զգենուն, և զանապական գեղ կերպարանացն։

Ո՞րչափ ևս իցէ անպատում Աստուածութիւնն՝ որ ամենայն բարութեանց աղբիւր էն կամք նորա, և տէր ամենայն գործոց. և բանիւ բերանոյ նորա հաստատեցան ամենայն արարածք. և 'ի նմանէ լոյս առին ամենայն լուսաւորք. և 'ի զօրութիւն նորա հաստատեալ կան ամենայն արարածք. վերնայարկք երկնից, և աշխարհք ամենայն որ 'ի նոսին. և 'ի հոգի բերանոյ նորա ամենայն զօրութիւնք նոցա։

Եւ երկնաւոր պաշտօնեայքն, և սրբոցն լուսեղէն բանակքն յուսով նորա կան կախեալ, և ողորմութեանց նորա կարօտին. և 'ի նորա ակնարկելն՝ ամենայն արարածոց պէտք պատրաստին. և 'ի զօրութիւն նորա կեան ամենեքեան, և աչքն ամենեցուն 'ի նա յուսան։

Որ արարիչն և հաստատիչն է և առաջնորդ է ամենայնի խ_

կութեամբ ընութեամբն . անբաւ զօրութեան՝ որ 'ի նմանէ է՝ տարածեալ արկեալ զամենայնիւ . ուստի կենարար զօրութիւնքն բաշխին՝ որ ընդ ամենայն արարածս անցանէ , ընդ երկնաւորս և ընդ երկրաւորս , ընդ օդս և ընդ հողմս , ընդ հուր և ընդ ջուր, ընդ լոյս և ընդ խաւար, ընդ անդունդս և ընդ բարձունս . որ աներեւակի զօրութիւնն թափանցանց լուսով խրով ելանէ . որոյ զօրութեն հոգւոյն անբաւ է, զամենայնիւ սփռեալ, ընդ ամենայնիւ տարածեալ . և ելանեն ճառագայթք զօրութեամբ, անըմբռնելի բնութեամբ . մի ունի զչափ վերին բարձանց, և մի զստորին անդնդոց , մի յաջ և մի յահեակ ձգեալ, մի 'ի դէմս և մի 'ի թիկունս: Վեց զօրութեամբ ճառագայթքն, վեց հաւարեան դարքն . եօթներորդ դարին հանգիստ արդարոց :

Մեօքակերպ զԱստուած քարոզեսցուք , յօդապատս անդամօք զանդեալ 'ի հողոյ . խրա-

քանչիւր անդամ զիւրաքանչիւր գործն բարձեալ բերէ յանձին՝ ոչ ձեռնհաս 'ի գործ ընկերի. ոչ ակն լսէ, և ոչ ունկն տեսանէ. ոչ լեզու հոտոտի, և ոչ ձեռք գնան, և ոչ ոտք աղաղակեն։ Բերան՝ խօսակաց. հոտոտելիք՝ հոտոյ. քիմք՝ ճաշակող. մի մի յիւրում բնութեանն կայեալ կան։

Բայց ինքն իւրով կամօք արար զամենակեցոյց գալուստն իւր, կատարեաց զկամս Հօր։ Առաքեցաւ Աստուած յԱստուծոյ սուրբ Որդին էառ զմարմին 'ի կուսէ մարդ կատարեալ՝ կատարեալ Աստուածութեամբն. զԱստուածութեան զօրութիւնն յայտ արար, և զմարմնոյ տկարութիւնն ցուցանէր։ Ծառայակից եղև մարմնովն մարդկութեանս, և ազատեաց 'ի մեղաց զմարդկութեան մարմինն։ Որով էջ 'ի դժոխս, և ած եհան անտի զարգելեալսն 'ի դժոխոց։ Մարմնով հալածեցաւ, և հալածեաց զսատանայ և կապեաց զմեղս։

Զի որ 'ի մարմինն հաւատացին՝ ծանոյցնոցա զԱստուածութիւնն իւր . և որք 'ի մարմնոյն գթեցին, ուրացան զընութիւն նորա : Քանզի միացաւ 'ի մարմնի բնութեամբ, և խառնեաց զմարմինն ընդ իւր Աստուածութիւնն : Որ հաւատացին 'ի նա՝ նոքա վայելեսցեն 'ի բարութիւնսն անպատում . և որ յայսց հաւատոց վրիպեցան՝ զանկոխ և զանխուղ գնացին և զարտուղի անկան . խրամատեցին իւրեանց ցանկս անկարկատս . և զբաղում 'ի Ճշմարիտ հաւատոց թիւրեցին . իբրև կարծեցին թէ գոլին ինչ՝ գոլին զոչինչ . որպէս և գրեալ է՝ չոգան զհետ ոչընչի, և գոլին զոչինչ . զի գիտուցն խնդիր՝ աշխատութիւն է, իսկ անգիտ աշխատութիւն՝ սուտ վարդապետութիւն կռապաշտութեան հասուցանէ :

Զի անտուստ 'ի վերուստ զանցելոց յաւիտեանցն՝ զկնի իսկ եկելոյս մարգարէիցն ամենեքումբք ծանօթս տայ . և առաջին օրինա-

կօքն վերջնոցս բաղում անգամ վարդապետեալ. մերթ աչագին սպառնալեօք կարգէ՝ յիշատակօք առաջին փրկութեան խնդրելոյ, զի զանհաւատն զարհուրեցուցեալ՝ յուղղութիւն յորդորիցէ. որպէս զգունակ գունակ հարուածսն Եգիպտացւոցն. և զզառնագոյն հառուցումննոցս փրկութեան խնդրելոցն: Եւ կամ զանհաւան անկելոցն յանապատին, և զամենայն իսկ զփորձ առելոցն բարկութեանն Աստուծոյ զյիշատակս առեալ բերէ:

Նա և Քրիստոսի իսկ՝ զերկիրն Սոդոմայեցւոց և Գոմորայեցւոց յօրինակ առեալ. զի մի 'ի չհաւանեցն ոմանց՝ եւս դժնդակագոյն զնոյն կրեսցեն. և մերթ զբազմադիմի սքանչելագործութիւնս պայծառագոյնս և զհաստացմունս արդարոցն պարգեւելոցն Աստուծոյ յիշեցուցանէ. կարգէ միանգամայն և զհաստատութեան արարածոցս պայման. բաղում անգամ առելով թէ զերկինս ձգեցի, և

զերկիր հաստատեցի , և զծով սահմանօք փակեցի . զի այսու ամենայնիւ հաւատարիմ զլոյն առ խոստացեալն քաջալերեսցէ։

ԼԹ․ ԽՍԿ իբրև եկեալ կատարեաց փրկիչն ամենեցուն զերբեմն խօսեցեալն վասն Նորին . և վկայութեամբ զգալուստ որդւոյն Նկատեմք ճշմարտել մարգարէականօքն յառաջասացելովք վասն մարմնածին ծննդեան Աստուածորդւոյն, հոգէխառն բանիւք զաստուածախառն մարմնոյն . զոր յառաջագոյն Աստուած եցոյց զիւրոյ որդւոյն զգալուստ՝ արժանաւոր իւրովք մարգարէիւքն ձայնիւք :

Արդ առաքեաց Աստուած զորդին իւր , որ եկն ծնաւ 'ի կնոջէ , և եմուտ ընդ օրինօք . զի զորս ընդ օրինօքն իցեն գնեսցէ , զի մեք զորդեգրութիւն ընկալցուք ։ Հանդոյն սորա և կարապետն Յովհաննէս ասէր . ապաշխարեցէք զի մերձեալ է արքայութիւն երկնից . զոր և յաւիտեանցն տէրն արքայ-

ութիւնարբեր՝ առաջի դնէ ատե-
լոյն, թէ կատարեալ է ժամա-
նակն, և հասեալ է արքայութիւն
Աստուծոյ:

Եւ արդ՝ եկեալ սքանչելի խոր-
հրդակից որդին Աստուծոյ՝ կա-
տարել զխորհուրդ նախակարգ-
յաւիտենանցն, զոր և մարգարէն
ասէ. եթէ՝ հատանէ զբանս ծա-
ռայից իւրոց, և զխորհուրդս
հրեշտակաց իւրոց արդարացու-
ցանէ:

Ունի և հրեշտակն պատրաստել
նմա ճանապարհ. որոյ տուեալ
ողջոյն կուսին՝ առ 'ի զմարգա-
րէականն կատարելոյ. եթէ՝ կոյս
յղասցի և ծնցի որդի, և կոչեսցեն
զանուն նորա Էմմանուէլ. և ասէ՝
ուրախ լեր բերկրեալ տէր ընդ
քեզ:

Եւ անդէն նշանակէ՝ թէ զի՞նչ
օրինակ տէրն ընդ նմա լինելոց
իցէ. ասէ՝ հոգի սուրբ եկեսցէ
'ի քեզ, և զօրութիւն բարձրելոյն
հովանի լիցի 'ի վերայ քո. քանզի
որ ծնանելոցն է, սուրբ է, և որդի

բարձրելոյ կոչեցին ։ Եւ անդէն 'ի մարգարէականն հայեցեալ, ասէ՝ եթէ տայց նմա տէր Աստուած զաթոռն Դաւթի հօր իւրոյ. և թագաւորեսցէ 'ի վերայ տանն Յակոբայ յաւիտեան, և թագաւորութեան նորա վախճան մի լիցի ։

Զօրն և հայրապետն Յակոբ՝ հոգւոյն լցեալ ասէր, և փառաւոր զՅուդա գովացեալ 'ի մարգարէութիւնն, ասէ. մի պակասեսցէ իշխան Յուդայ, և մի պետ յերանաց նորա. մինչև եկեսցէ այն՝ որոյ իւրն է թագաւորութիւն, և նա է յոյս հեթանոսաց ։

Այս տեսանեմք լցեալ կատարեալ զամենայն վարդապետութիւն լիով. ահա տեսանեմք զամենայն հեթանոս ապաւեալ նմա, որ կամաւ և որ ակամայ. ասէ՝ կապեսցէ զգրաստ իւր զորթոյ, և զյաւանակ իշոյն զորթոյն գնդակէ. այսինքն՝ զգալն խոնարհութեամբ առ միակս այգւոյն, որ ոչ կամեցան զայգւոյ տէրն. որ չար-

չարեցաւ խորով կամօք համբերեալ։ Որ 'ի ժամու խորում պատմեսցուք, որ դեռ վասն ծննդեանն են բանք առել ձեղ. զփուշակումն մարգարէիցն, զքարոզութիւն առաքելոցն, զվկայութիւն վկայիցն. որ նա ինքն է յէութեանն, որպէս և էն իսկ։

Խ. ՍԱԿԱՅՆ յորժամ կամեցաւ՝ էառ զմարդկան կերպարանս, և զգեցաւ մարմին, և էջ 'ի մեր նմանութիւն. այն որ անբաւն էր և անհաս յամենայն լրութեան Աստուածութեանն և վասն մեր էջ 'ի չափաւորութիւն, և ամփոփեցաւ 'ի մարմին. բովանդակեցաւ ճշմարտութեամբ 'ի մարմնին, և ճշմարիտ մարդ եղև. և էջ յանարգութիւն՝ զի զմեզ բարձրացուսցէ։ Սակայն խորով Աստուածութեամբն յերկինս է և յերկրի՝ առ հօր և ընդ հօր. և ամենայն արարածք հրամանաւ նորա շարժին ըստ իւրաքանչիւր կարգածոցն կազմածոց։

Սակայն թէպէտ վասն մեր էջ

յանարգութիւն, այլ կայ յիւ-
րում բնութեանն. որպէս և ինքն
ասէ, թէ ես նոյն եմ, և ոչ փո-
փոխեցայ: Զի թէպէտ զկերպա-
րանս էառ և զմարմին մարդկան,
այլ խառնեաց միացոյց ընկղմեաց
զմարմինն յԱստուածութեանն
իւրում:

Եւ դարձեալ ասէ. սա է Աս-
տուած Աստուած մեր յաւի-
տեանս յաւիտենից: Եւ դար-
ձեալ ասէ. դու նոյն ես, և ամք
քո ոչ անցանեն: Եկեալ այնպիսի
բարբառ առ մեծն մարգարէից
Մովսէս, թէ ես եմ որ իսկզբանէն
էի. այսպէս ասասցես, թէ որ 'ի
սկզբանէն Աստուած առաքեաց
զիս առ ձեզ:

Զոր և Յովհաննէս ասէր 'ի թղ-
թին իւրում. թէ որ էրն իսկզբա-
նէ՝ զորմէ լուաք, որում ակա-
նատեսքն իսկ եղաք, ընդ որ հայ-
եցաքն. և ձեռք մեր շօշափեցին
զբանն կենաց. և կեանքն յայտ-
նեցան, և տեսաք և վկայեմք, զի
նա ինքն է Աստուած Ճշմարիտ

և կեանք յաւիտենականք։

Որ առ զմարմին անըմբռնելին, և շօշափեցաւ, և ըմբռնեցաւ մարմնովն. և զամենայն անցս մարմնոյն յանձն առեալ Իւրովք կամօք, յանծանօթս եղեալ համբեր խոնարհութեամբ. և ոչ ուրուք բռնադատութեամբ, բայց Իւրովք անձնիշխան կամօք կրեաց զայն. որպէս և Ինքն ասէր, Իշխանութիւն ունիմ դնել զանձն Իմ Իմովք կամօք, զի դարձեալ միւսանգամ առից զնա։

Եւ Ինքն ծնաւ 'ի կուսէն, և Իւրովք կամօք կատարեաց զկամս առաքչին Իւրոյ. ասէ՝ Ես եկի 'ի կամս Հօր Իմոյ. զի ցուցցէ զմիաւորական անքակ անբաժին Ինքնութեանն միութիւն։ Կամօք Հօր եմուտ յարգանդ կուսին՝ և ոչ գարշեցաւ. վասն զի Ինքն է սրբիչ ամենայնի։ Իւրովք կամօք պատեցաւ 'ի խանձարուրս և եղեալ 'ի մսուր անասնոց. զի Ինքն է տէր և արարիչ ամենայն մեծութեանց, և բղխիչ ամենայն բարութեանց։

Հինաւուրցն վասն մեր մանկացաւ. և առ զկերպարանս մարմնոյ տկարութեանս մերոյ մարդկութեանս, զի զմեզ փոխեսցէ յանմահութիւնն իւր: Սակայն թէպէտ և զգեցաւ մարմին, և էջ 'ի մեր նմանութիւն, այլ կայ 'ի հայրենի բնութեանն Աստուածութեան իւրոյ. որպէս և էր իսկ, և է, և կայ յաւիտեան ընդ Հօր իւրում 'ի բարձունս յիւրում բնութեանն՝ հանդերձ մարմնովն զոր 'ի մէնջն զգեցաւ. փառաւորեալ ցանկորդ 'ի հողեղէն և 'ի հրեղէն զուարթնոցն:

Նա եկն եղև մարդ, զի մարմնաւորքս տեսանել կարասցեն. բայց զԱստուած գոլն ոչ տեսեալ ուրուք. ոչ հրեշտակաց, և ոչ հրեշտակապետաց, ոչ սրովբէից, և ոչ քրովբէից, ոչ բիւրաւոր բանակաց երկնաւոր զուարթնոց. բայց որդին ծածկեալ մարմնով կատարելամիտ իմաստնոց եցոյց և յայտնի արար, զի յագեսցին լուսոյն սքանչելութեամբ, թէ որ է-

տես զիս՝ ետես զՀայր իմ: Եւ եկեալ զխոստացեալն կատարեաց 'ի սրբոյ կուսէն. և ծնունդն առաջին 'ի Հօրէ յառաջ քան զանկետ յաւիտեանս, մշտնջենական և յաւիտենական ծնունդն, 'ի մշտնջենաւորական և յաւիտենական Հօրէն յառաջ քան զամենայն:

Այսչափ նեթ գիտել տկարութեան արարելոցս 'ի Նմանէ, զի Նա և Ճշմարիտ Հայր՝ մի են. ուստի ամենայն Հայրութիւն անուանեալ կոչի երկնաւորաց և երկրաւորաց:

Մի միայն տէր, երեք անձնական զօրութիւն. երեք անձինք, մի զօրութիւն, մի միութիւն գիտութեան, զօրութիւն մի՝ միաբանական փառօք, մի միայն լուսաւորութեամբ, մի միայն խոկութեամբ. զի ոչ ոք կարէ քննել թէ որպէս կամ զիարդ եղև:

Հաւատացէք յԵրրորդութիւնն. Ճշմարտեցէք 'ի միութիւնն անշրջունջ լռութեամբ, լուռ Հաւատովք: Բայց զանյոյղ զանքնին,

ի հողապատեանս 'ի հողոյ զան-
գեալ, զկարգ քննել կարիցեմք և
գիտել զբարձրելոյն. և սկզբնա-
ւորքս զանսկիզբնն զանհասն զկարգ
կարիցեմք քննել:

Հաւատք ճշմարիտ այս են.
խոնարհեցաւ և խառնեաց զԱս-
տուածութիւնն ընդ մարդկու-
թեանս, և զանմեռն ընդ մեռօղս.
զի զամենայն մարդիկ անքակ ա-
ռասցէ յանմահութեան Աստուա-
ծութեան իւրոյ, յորժամ մար-
մնովն առ հօրն ընդ աջմէն եմուտ,
և խառնեաց զմեզ յԱստուածու-
թիւնն իւր միածին Աստուածոր-
դին հզօրակիցն. յորոյ 'ի ձեռն
հաստատեաց զհիմունս երկրի, և
պարզեաց զպարզուածս երկնից:
Վասն որոյ մարգարէն ասէ. յայտ-
նեաց տէր զաջ իւր և զբազուկ
իւր ամենայն հեթանոսաց, և
տեսին ամենայն ծագք երկրի
զփրկութիւն Աստուծոյ մերոյ:

Աջն հօր և բազուկն, միածինն
Քրիստոս. և նովաւ լուսաւորեցան
ամենայն եղեալքն. որ իսկզբանէ

էր բանն, և բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր բանն. որ ամենայն ինչ նովաւ եղև, և նովաւ հաստատեցան ամենայն ինչ որ ինչ յերկինս և որ ինչ յերկրի, հա՛րկ էր զի նովաւ սրբեսցին՝ որով եղենն և հաստատեցան, և նովաւ լուսաւորեսցին. և կամեցեալ Աստուծոյ՝ զի կեցցեն արարածք, և մի կորիցեն:

ԽԱ. ԱՐԴ առաքեաց Աստուած զՀոգին սուրբ 'ի կոյսն Մարիամ, և էառ Աստուածորդին մարմին 'ի կուսէն. որով կորոյս չարն, նովին մարմնովն պարտաւորեաց զմեղսն աստուածախառն մարմնովն. 'ի բարձրախառն խոնարհուէն զաներեւոյթ խառն տեսանելն՝ աւետարանումն հրեշտակացն առ հովիւսն՝ զաստուածեղէն փառացն գուշակէր: Մսուրն և խանձարուրքն՝ զխոնարհածին մարմնոյն զաղքատութիւնն 'ի մէջ բերէին. առաջնորդ աստեղն՝ մոգուցն պատարագօք յայտնի ամենատեառն տէրութիւն. երկրա-

ւորօքս գիտասցուք զմարմինն, և երկնաւորօքն ծանիցուք զԱստուածութիւնն:

Արդ ասէ՛ս զինչ պատմէ մեզ Միքիայն չնորհն հոգւոյն մարդարէութեան. թէ՝ և դու Բեդղեհէմ ասէ, ոչ ինչ կրսեր վիճակաց հասեր. 'ի քէն ծագեսցէ ինձ պետ և իշխան տանն Իսրայէլի. և ելք նորա իսկզբանէ աւուրց աշխարհի 'ի սկզբանէ զԱստուածութիւնն, 'ի Բեդղէհէմ՝ զմարմինն պատմէ.

Հրեշտակապետն ասէ. ծնցի և կոչեսցի անուն նորա Քրիստոս. և սաղմոսարանն երգեաց՝ յառաջ քան զարև զանուն նորա. մին զմարմնածինն ծնունդն պատմէ, և միւսն զԱստուածութիւնն ցուցանէ, զյառաջ քան զարուսեակ 'ի հօրէ ծնեալ:

Մեք զայս ճշմարիտ հաւատս ունիմք 'ի սուրբ գրոց և յօրինաց եկեղեցւոյ, առաջնորդ կենաց ճանապարհի առ Աստուած, և 'ի սուրբ գիրս վարդապետութեան հաւատովք: Եւ մի խոտորիք 'ի

կարգաց խնամատարութեան, մի յաջ և մի յահեակ. զի ոչ եթէ այնպիսիք իցեն սերմանիքն ամուլք և ժանգառք, ապաղունք և ունեալք, բայց զոր սերմանեմք յանդաստանս որոց լսելեաց. զի որ և սերմանեացէ զայնպիսի սերմանիս 'ի լսելիս լսողաց՝ այնպիսիքն նզովեալ են. թէ և հրեշտակ իցէ յերկնից, իբրև զօձ նզովեալ հալածէր, որ սուտ և պատիր բանիւք զպատուիրան արարչին փոխել կամեցաւ:

Բայց մեք ոչ այնպիսի պատրանըս ձեզ մատուցանեմք, և զայս վկայեմք առաջի Աստուծոյ. զի նա միայն գիտէ զսրտից խորհուրդըս, և ամենայն ծածկեալք նմա յայտնի են. զի յամենայն ժամ առաջի նորա եմք: Եւ այժմ առաջի նորա, խօսիմք զնորա պատգամն զքաջաբայս և զառաքեալն և զպատղաբերան և զարդիւնաւորն զշայեկանն և զկայսելեան և զսեմփարանալիցն. որ կարող են պարարել զձեզ, սատ մերձաւոր

պտղումն, և անդ յարքայութեանն զձեզ վայելեցուցանել յանանց և յերկնաւոր ուրախութեանն :

Նմա փառք ամենատեառնն, որ վասն մերոյ կենաց մարդացաւ և մարդակերպ շրջեցաւ. եկեր իբրև զմեզ և արբ. տանջեցաւ, չարչարեցաւ, խաչեցաւ, բեւեռեցաւ, սպանաւ, թաղեցաւ, կենդանացաւ, վերացաւ, և եղ նստաւ ընդ աջմէ ծնողին իւրոյ Աստուծոյ և Հօր. և կենդանացոյց զամենեսեան որ 'ի նայն հաւատացին :

ԽԲ. ԲԱՑՑ մեզ դեռ կայ պատմել ձեզ՝ զծնունդ Աստուածորդւոյն որ 'ի կուսէն. թէ զիարդ եղև, մի ըստ միոջէ պատմեսցուք: Զի ոչ եթէ յորմէ հետէ ծնունդ 'ի կուսէն իցէ՝ յայնմ հետէ ըսկիզբն անսկզբանն բանին գոյացութեան. այլ յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս ծնաւ 'ի Հօրէ. իսկ արդ վասն մեր էջ և մարմնով ծնաւ 'ի կուսէն. այն ծննդոյ

հայրն որ զնայն ծնաւ՝ նա միայն գիտէ։

Իսկ երկրորդ ծնունդն շնորհիւ իւրով 'ի մէջ մարդկան. վասն զի կեցուսցէ զմարդիկ, և օրհնեսցէ յառաջին անիծից անտի զերկիր, իւրովք օրհնութիւնաբեր գար_շապարօքն եկեալ նորոգեսցէ. զի ետես կորուսեալ զմարդիկ, ժո_ղովեաց զցրուեալսն, և եգիտ զկորուսեալսն,

Եւ յղացեալ այնուհետև 'ի Հոգւոյն սրբոյ շնորհագիւտ կու_սին յանապական արգանդին զոր_դին Աստուծոյ, անհասական սպայ_մանաւ: Եւ ըստ օրինին ծննդա_կանաց ծնաւ զանդրանիկն 'ի քա_ղաքի Դաւթի 'ի Բեթղեհէմ՝ առ 'ի կատարելոյ զմարգարէականն, թէ դու Բեթղեհէմ տուն Եփ_րաթայ՝ սակաւաւոր իցես լինել 'ի հազարաւորս Յուդայ. 'ի քէն ելցէ ինձ պետ և իշխան Իսրայէ_լի. և ելք նորա իսկզբանէ աւուրց յաւիտենից աշխարհի:

Տեսանե՞ս զելսն յառաջընծայս:

Տեսանես և զաւետիս հրեշտակացն յօթեւանս հովուացն. թէ ծնաւ ձեզ այսօր փրկիչ, որ է օծեալ տէր 'ի քաղաքի Դաւթի: Տեսանես որոյ ելք խնդրանէ աշխարհի: Այսօր ծնաւ ասէին. պատմէն զծնելոյն՝ առ 'ի նշանակելոյ զմարգարէականն, թէ ո՛ պատմէ 'ի մէջ մարդկան զծնեալ իւր: Եւ տուեալ նշան զծնելոյն, թէ գտանիցէք մանուկ պատեալ 'ի խանձարուրս, և եդեալ 'ի մսուր. այն իսկ էր յաւիտենական խորհուրդն ծածկեալ առ Աստուծոյ՝ որ յայտնեցաւ երկնակեաց իշխանացն:

Զորոյ անդէն զաստուածական փառացն զերգս առեալ երկնաւոր զօրուն՝ հովուացն ուսուցանէին. զի մի 'ի մորոյն և 'ի պատանացն արհամարհեալ կարծիցի: Եւ փութացեալ այնուհետև հովուացն՝ հասեալ գտանէին զմանուկն ըստ նշանակելոյ հրեշտակին. որ ոչ միայն մտաւորացն, այլ և բացականացն Արեւելեայ

աստղանշան գտեալ։

Անդ էր այնուհետև քննելի հոգեպատում մատեանքն մարգարէականք, թէ մանուկ ծնաւ մեր և որդի տուաւ մեզ. որոյ իշխանութիւն է 'ի վերայ ուսոց իւրոց. և անուն կոչեցաւ նմա հրեշտակ մեծի խորհրդոյ. սքանչելի խորհրդակից, Աստուած հըզօր, իշխան, հայր հանդերձելոյ աշխարհին։

Տեսանե՞ս, զի և որդի և իշխան, և հրեշտակ և խորհրդակից, և Աստուած հզօր, և հայր հանդերձելոյ աշխարհին, զայսօրածին մանուկն նշանակէ։ Քանզի և էր իսկ որդի. վասն զի զօրութիւն Աստուծոյ է, խորհրդակից, և Աստուած հզօր, որով և յաւիտեանքն հաստատեցան։ Եւ մանուկ, զի այսօր ծնաւ 'ի Բեթղեհէմ. որ յառաջապատում իսկ է, թէ տէր ասաց ցիս որդի իմ ես դու, և ես այսօր ծնայ զքեզ։ Եւ հայր հանդերձելոյ աշխարհին, զի զհնացեալ և զմահակուլ

աշխարհս ըստ առաջին հողածին մարդոյն՝ երկրորդ մարդն կուսածին եկեալ յերկնից նորոգեսցէ։ Իսկ իշխան, քանզի գաւազան բղխեալ յարմատոյն Յեսսեայ, ասէ Եսայի. և ծաղիկ 'ի շառաւեղաց անտի, զծնունդ դստերն Դաւթայ. ապա և յաթոռն Դաւթի նստցի, և զարքայութիւն նորա յաջողեսցէ։

ԽԴ. ՍՐՈՎ եկեալ հասին աւուրքն, զոր մարգարէն յառաջագոյն սահմանեաց. ահա աւուրք գան ասէ տէր, և հաստատեցից զբանս իմ 'ի բարիս՝ զոր խօսեցայ 'ի վերայ տանն Իսրայէլի, և 'ի վերայ տանն Յուդայ։ Յաւուրսն յայնոսիկ և 'ի ժամանակին յայնմիկ՝ ծագեցից Դաւթի ծագումն արդարութեան, որ առնիցէ իրաւունս և արդարութիւն յերկրի։ Վասն որոյ և անդէն ասէ. դա՛րձ Յակոբ, և բո՛ւռն հար զնմանէ, ընդ ծագումն առաջին լուսոյ նորա. մի՛ տար այլում զփառս քո. և մի՛ զօգուտ

քո ազգի օտարոտւոյ ։

Իսկ այլ մարգարէ յայտնագոյն լոկ վՃիռ տայ, թէ յաւուր յայսմիկ կանգնեցից զխորանն Դաւթի, զանկեալն կանգնեցից և զկործանեալս նորա, և զատակեալս նորա վերստին շինեցից ․ և կանգնեցից զնա ըստ աւուրցն յաւիտենից․ որպէս զի խնդրեսցեն զիս մնացորդք մարդկան, և ամենայն հեթանոսք յորոց վերայ կոչեցեալ է անուն իմ ասէ տէր․ որ առնէ զայս, յայտնի է 'ի սկզբանէ յաւիտենից ։

Քանզի յառաջագոյն խոստացեալ Դաւթի՝ ասէ. թէ 'ի պտղոյ յորովայնէ քումմէ նստուցից յաթոռ քո՝ բարձրացուցեալ քան զամենայն թագաւորս երկրի ․ հաստատեալ զաթոռ նորա ըստ աւուրցն երկնից, իբրև զարեգակն առաջի իմ, իբրև զլուսին զի հաստատեալ է յօդս ։

Նա եկեալ, որոյ իւրն է թագաւորութիւն, և նա է յոյս հեթանոսաց ․ որպէս և պատմեաց Մովսէս ։ Եւ յարուցեալ թագա-

ւոր համաշխարհական, զամենայն ազգս հնազանդելով. և զթագաւորութիւն իւր ազգի այլում ո՛չ փոխեալ՝ ըստ ասացելոյն Դանիէլի. Նա և Դաւթի իսկ, որոյ որդի անուանեցաւ Քրիստոս, բղխեալ 'ի սրտէ հոգեպատում բարբառով մարգարէին, զհանգամանս թագաւորին յայս արարեալ: Նախ՝ թէ գեղեցիկ է քան զամենայն որդիս մարդկան, և շնորհս սփռէ 'ի շրթանց իւրոց. և գեղեցիկ ո՛չ զկերպարանացն, այլ զանզուգական փառացն ասէ:

Եւ դարձեալ՝ թէ ա՛ծ զսուր քո ը՛նդ մէջ քո հզօր, զի վայելէ ճշմարտութեան քում: Ապա յետ այնորիկ միանգամայն վճիռ տայ, թէ աթոռ քո Աստուած յաւիտեանս յաւիտենից, գաւազան ուղղութեան՝ գաւազան արքայութեան քոյ. և նշանակէ՝ թէ օծեալն է այն, զոր և ի՛նքն իսկ մարգարէն՝ զմուսս օծելոյն երգէր ասելո՛վն. թէ վասն այսորիկ օծ զքեզ Աստուած Աստուած

քո խաղով ուրախութեան առա-
ւել քան զընկերս քո։

Տեսանես զի յառաջագոյն ծա-
նուցեալ տեսող մարգարէին հո-
գւոյն սրբով թէ միածին որդին
Աստուծոյ աթոռակից հօր սիրե-
լին, եղև որդի Դաւթի, և բարձ-
րացուցանել զաթոռ նորա յաւի-
տենական։ Որպէս և ասէն․ յա-
ռաջագոյն տեսանէի զտէրն ա-
ռաջի իմ յամենայն ժամ, և ընդ-
աջմէ իմմէ․ զոր և գիտէ, զի
երդմամբ երդուաւ նմա Աս-
տուած 'ի պտղոյ որովայնէ նորա
նստուցանել յաթոռ նորա․ ո-
րում և օրինականքն իսկ վկայէին,
թէ յազգէ Դաւթայ և 'ի Բեթ-
ղահէմ գեղջէ գայ Քրիստոսն։

Նա անդ նա ոչ միայն յառա-
ջագոյն գուշակելոցն, այլ և առ
ժամոյն նշանաւ մոգուցն եկե-
լոց, թագաւոր ճանաչէր։ Որք և
ասէին, ո՞ւր է որ ծնաւ արքայն
հրէից․ և տեղեկացեալ 'ի դպրա-
ցըն՝ հասանէին ուր էր մանուկն․
որում և երկրպագեալ, և պատա-

բագս մատուցեալ, և միանգամայն ախրագէտ և հրեշտակածանօթ եղեալ դարձան:

ԽԴ. Եւ իբրև լցան աւուրք ութ թլփատել զնա. և կոչեցաւ անուն նորա Յիսուս, որ կոչեցեալ էր 'ի հրեշտակէն, մինչև յղացեալ էր զնա յորովայնի: Զոր և ասէ մարգարէն, թէ մինչև առեղծեալ էր զքեզ յորովայնէ՝ գիտէմ զքեզ. և մինչև ելեալ էիր յարգանդէ՝ սրբեցի զքեզ. և այս 'ի տէրն իսկ թարգմանի՝ թէ զոր հայր սրբեաց և առաքեաց յաշխարհ: Իսկ այլ մարգարէ, թէ յարգանդէ կարդաց զիս տէր, և յորովայնէ մօր իմոյ կոչեաց զանուն իմ:

Եւ արդ դու տես զճշմարիտ կերպարանս բերեալ 'ի սուրբ կուսէն, և ոչ առաջօք ինչ տեսիլ: Զի և սկիզբն էառ և անուանս անսկզբնականն. և աւուրք համարեալ ութ, թլփատի յառաջ քան զարուեստական որդին, աւետեօք խոստացեալ զաւակն Աբրահամու,

որով օրհնին ամենայն ազգք եր-
կրի. որպէս զի Քրիստոսի Յիսուսի
Թլփատելն առ 'ի կատարելոյ
զաւետիս հարցն. որով մտեալ
առ ընդ օրինօք, զի զօրինաւորսն
փրկեսցէ, զի և մեք զորդեգրու-
թիւն ընկալցուք:

Արդ ընկալեալ այնուհետև
որդին Դաւթայ հալածանս՝ հա-
լածի յԵգիպտոս առ 'ի կատա-
րելոյ զայն, թէ յերկրէն Եգիպ-
տացւոց կոչեցից զորդի իմ:

Քանզի յառաջագոյն սահմա-
նեալ Աստուծոյ ամենագիտի հո-
գեկիր մարգարէիւքն իւրովք, թէ
որպիսի՞ համբերութեամբ միածին
որդին իւր 'ի Հրէաստանեայն ե-
կեալ կրիցէ: Որպէս և Պետրոս
յառաքելագործ մատենին ասէ.
թէ Աստուած որպէս յառաջա-
գոյն պատմեաց 'ի բերանոյ ամե-
նայն մարգարէիցն զչարչարելն
Քրիստոսի իւրոյ, նոյնպէս և կա-
տարեաց. զոր և Տէրն իսկ ասէր՝
թէ եկի 'ի կատարել զօրէնսն և
զմարգարէս:

ԽԵ. ԿՈՉԵԱԼ ապա յԵգիպտոսէ 'ի Նազարէթ, 'ի կարծեցեալ հայրենիսն իւր ըստ մարմնոյ, անձէ և զօրգանոյ հասակաւ՝ ըստ օրինակի մարդկան որդին մարդոյ. անսայ և իսրայէլական ազգին՝ զի ինքնակամ դիմեսցեն 'ի բացեալ աղբիւրն կենաց: Քանզի զնմանէ գուշակէ սաղմոսանուագն, թէ աղբիւրն կենաց 'ի քէն է: Զոր և փրկիչն յայտ արարեալ Սամարացի կնոջն ասելով. թէ գիտէիր դու զպարգեւսն Աստուծոյ, և ով է որ ասէ ցքեզ, թէ տուր ինձ ըմպել, դու արդեօք խնդրէիր 'ի նմանէ, և տայր քեզ զջուրն կենդանի:

Որոյ ապա 'ի լնուլ ամացն իւրոց երկոտասանից ելեալ յԵրուսաղէմ, և ընդ վարդապետս օրինացն բանս 'ի կիր արկեալ և զարմացուցեալ զամենեսեան. առ 'ի կատարելոյ զմարգարէականն, թէ ահաւասիկ 'ի միտ առցէ մանուկ իմ, վերասցի և բարձրասցի և փառաւորեսցի յոյժ:

Զի թէպէտ և խոնարհեցաւ Աստուածութիւնն յերկնից, սակայն յերկրակեաց 'ի ներքնոցս բարձրացեալ ճանաչի. 'ի միտ առեալ՝ զի թէպէտ և խոնարհութեամբ էջ, սակայն ինքնաբուն իւրոց փառացն զօրութեամբ վերացեալ, ըստ յառաջագուշակ տեսողութեան մարգարէին, թէ վերասցի և բարձրասցի և փառաւորեսցի: Եւ զի ոչ ինչ է նա կարօտ փառաց, այլ յետ իւրովկամօք զիւր կամս կատարելոյ համբերատար իշխանութեամբն, ոչ եկամուտ ինչ՝ այլ բնական փառօքն վերացեալ ճանաչէր երկնաւոր զօրութիւն. ըստ այնմ որ ասէն, թէ համբարձաւ Աստուած օրհնութեամբ, և տէր մեր ձայնիւ փողոյ:

Խոկ փողն մի թէ եղջեւր ինչ գոչիցէ, վիքոցուցոյց ընդոմք, թռալիր օդով փողիցն այսմանք. այլ աստուածաղքանչ աւետեօքն զամենայն գոչել և ցուցանել, թէ ահա Աստուած, ահա տէր,

զի և Ճանապարհս քարոզութեան կենսաբեր Նորա վարդապետութեանն արասցեն . և զնա 'ի միտ առեալ ծանիցեն, թէ աճս տէր որում ապաստեաք սմա . ցնծասցուք և ուրախ լիցուք 'ի փրկութեան մերում:

Որ նովին Ճանապարհք քարոզութեան բացեալ իւրեանց կենացն լուսոյ բարեացն հանգստեան, և 'ի միտ առեալ ծանիցեն, թէ ընդ նմա յարքայութիւնն վերացեալ լուսեղէն յարկաց բնակութեանն բնակիչք՝ հաւանեսցին 'ի միտ առնուլ, այսինքն է ճանաչել զնա տիեզերաց . որպէս և սաղմոսարանն ասէ, թէ յիշեսցին և դարձցին առ տէր ամենայն ծագք երկրի:

Եւ վերանալն և բարձրանալն, զի էջ 'ի խոնարհութիւն խոնարհ մարմնոյն . վասն այնորիկ նովին խոնարհութեան մարմնոյն կերպարանօք բարձրանայ: Իբրև զմարդ խոնարհ երևեալ, և առաւել քան զամենայն մարդիկ հեզ և

խոնարհ, և հանդարտութիւն ցուցեալ՝ համբերութիւն վշտացն զոր եառ 'ի մարմինն. վասն այսորիկ նովին մարմնովն բարձրացեալ 'ի խոնարհութեանցն, մարդկութեամբն վերացեալ և փառաւորեալ, և զմարդատեսիլ կերպարանացն զոր եառ՝ բարձրացուցանէր. զկարիս խոնարհութեան օրինակեալ տպաւորէր:

ԽԶ. ԱՐԴ լուեալ ամս երեսուն զինքն յայտ առնելոյ, 'ի հասակ մարմնոյն զարգացեալ՝ ըստ բնութեան աճման մարմնոյն անսայ. նախ յառաջագոյն կարապետ առաջոյ արձակեալ զՅովհաննէս մեծ մարգարէիցն՝ պատրաստել ճանապարհ և ուղղել շաւիղս յայտնութեան նորա: Անսայ 'ի տալ զմկրտութիւն ապաշխարութեան. ոչ զմկրտութիւն աստուածադրոշմ լուսաւորութեանն կենացն, այլ տալ զապաշխարութեանն որդութեան մկրտութիւն. որպէս առ մովսիսեան դարին, յորժամ Աստ-

ուած երեւել նոցա կամէր՝ հրա-
մայէր նոցա լուանալ և օրհնել.
զի արժանաւորք լեալ աստուած-
ատես փառացն տեսանելոյ:

Սոյնպէս և Յովհաննէս եկեալ
լուանայր զժողովուրդն ապա-
շխարութեամբ. զի յորժամ Աստ-
ուածորդին երեւեսցի, պատրաս-
տագոյնք ապաշխարութեամբն
նման նորին վարդապետութեանն
զունկնդրութիւն մատուսցեն,
'ի սիրտն գործել զճանապարհ. 'ի
հեզ և 'ի խոնարհ օթեվանս զամե-
նատէրն ընդունել մարթասցեն:

Արդ՝ եկեալ և ինքն մկրտի 'ի
Յովհաննէ. ձեռն արկեալ գրեալ
կապ յաւիտենական, և իւրով
արեամբն կնքեալ, ապրել ամե-
նեցուն լուսաբեր և կենսատու
մկրտութեամբն, հրամայեաց ա-
մենայն երկրածին մարդկան, ա-
մենայն մնեղեաց, աստուածա-
նման պատկերին փրկութեան
նմանել:

Արդ եկեալ առ կնքատուն
Յովհաննէս մկրտել'ի նմանէ, որոյ

զաՀի հարեալ՝ ընդ դէմ գնացեալ, թէ ինձ պիտոյ է 'ի քէն մկրտիլ: Որոյ լուեալ պատասխանի, և առեալ Հրաման Համարձակ զնա մկրտելոյ. թէ թո՛յլ տուր այժմ, այսպէս արժան է լինել, զի կատարեսցուք զարդարութիւնս ամենայն:

Եւ զի՞նչ են արդարութիւնքն. թէ ոչ զոր Հոգւովն սրբով Նորուն Յովհաննու Հայրն գոչեաց. թէ յիշեաց ասէ զերդումն՝ զոր երդուաւ Աբրահամու Հօր մերում, տալ մեզ առանց երկիւղի զփրկութիւն 'ի թշնամեաց մերոց, և 'ի ձեռաց ամենայն ատելեաց մերոց պաշտել զնա սրբութեամբ և արդարութեամբ. զի յիշեաց զուխտ իւր որ ընդ Աբրահամու, և զերդումն իւր ընդ Սահակայ. և Հաստատեալ առ Յակովբ զՀրաման իւր, և առ Իսրայէլ զուխտ իւր յաւիտենից. օրՀնեաց Հարցն Հաւատովք զամենայն երկիր, օրՀնեաց կատարեաց զխոստմունսն: Եւ վասն Նորին էջ ինքն 'ի Ջուրսն,

և սրբիչ և նորոգիչ միանգամայն զՋուրսն կացուցանէր:

Եւ վասն զի զերկիր զառաջին 'ի Ջուրցն փարատեցուցեալ, և հրամայեաց Ջրոյն պարարեալ ամենայն բոյսք և զեռունք և գազանք և անասունք և Թռչունք 'ի Ջուրցն գալարութենէ բղխեսցեն յերկրէ: Այն օրինակ գալարեցոյց զարգանդ ծննդականութեան Ջուրցն մկրտութեան, սրբել Ջուրցն, և մկրտել զհնութիւն մաշուածոյ հողեղէն նիւթոյս. որ 'ի մեղացն էր մաշեալ հնացուցեալ մերկացուցեալ 'ի շնորհաց հոգւոյն:

Արդ միւսանգամ բացեալ զարգանդ աներեւոյթ հոգւոյն երեւելի Ջրոյն՝ նոր ծնունդ նորափետուր զարդարեալ միւսանգամ 'ի ծննդականութիւն աւազանին, զգեցուցանել զամենեսեան լուսաւոր պատմուճանօք, որ վերստին ծնանիցին:

Քանզի իսկզբանն արարչութեան ժամանակին՝ շրջէր հոգի

Աստուածութեանն 'ի վերայ ջուրցն. և անտի զկազմած արարածոցն յօրինէր, 'ի լինելութիւն արարածոցն հրամայէր հաստանալ: Նաև զհաստատութիւն երկնի բնակութիւն հրեշտակաց հրեղինաց, որ երեւին մեզ ջրեղէն, հրամայեաց հաստանալ: Նոյնօրինակ եկեալ կատարէ զուխտն՝ զոր եդ ընդ հարսն: Էջ ինքն 'ի ջուրսն, օրհնեաց զջուրս ներքին երկրի՝ որ մեղօք մարդկան էր պղծեալ.

Արդ խորոց գարշապարացն կոխելով զջուրսն օրհնեաց, օրհնէ արար: Եւ որպէս յառաջագոյն շրջէր հոգին 'ի վերայ ջուրցն, նոյնօրինակ բնակեսցէ 'ի ջուրսն, և զամենեսեան ընկալցի որ ծնանին նովաւ: Եւ ջուրքն վերինք մածեալք բնակութիւն են հրեշտակաց:

Արդ զայս ջուրս՝ իբրև զայն ջուրս արարեալ. վասն զի ինքն էջ 'ի ջուրսն, զի ամենեքեան հոգւովն 'ի ջուրցն նորոգեալ հրեշտակասցին:

Եւ նոյն հոգին մինչև յաւիտեան՝ 'ի ջուրցն զամենեսեան յորդեգրութիւն մատուցանիցէ ։ Վասն զի դրունս բացեալ զջուրց 'ի խոնարհ , զի վերնաջուրցն դրունք բացցին երկնից , և զամենեսեան փառօք վերացուցէ յորդեգրութիւն ։

Զի Ճշմարիտ որդին Աստուծոյ խոնարհեցաւ , և էջ 'ի ջուրսն մկրտութեան . զի զխոստմունսն կատարեսցէ զհարցն և զաւետիս ։ Յառաջ քան զայն և զԹլփատութիւնն էառ յանձն . վասն զի և երկոցունց կողմանցն շնորհեսցէ շնորհս , և հաստուսցէ զբարիս . զի իւրովն Թլփատելովն կատարեսցէ զհաստատութիւն խոստմանցն , և 'ի խրախուսնս հրաւիրմանց որդեգրութեան ժառանգութեան արժանաւորացն ։

Եւ 'ի մկրտելն՝ զամենայն մկրտեալսն կեցուցանէ իւրով յանձն առնլովն զմկրտութիւնն, և պատուական արարեալ իւրով իջանելովն 'ի մկրտութիւնն ։ Եւ

Նախ անտի 'ի միտ առեալ ճա-
նաչի որդին ճշմարիտ Աստու-
ծոյ՝ բարբառոյն հօր իւրոյ, և
իջանելով 'ի վերայ նորա հոգ-
ւոյն: Զի անտի իսկ 'ի միտ ա-
ռեալ ճանաչի՝ առ 'ի կատարելոյ
զյառաջասացութիւնն հօր, թէ
ահաւասիկ 'ի միտ առցէ մանուկ
իմ, վերասցի և բարձրասցի և փա-
ռաւորեսցի յոյժ:

Զամս երեսուն լուռ և անե-
րեւոյթ շրջեալ 'ի մէջ նոցա, և ապա
եկեալ հասեալ 'ի մկրտութիւն,
արդ 'ի մկրտութեանն ճանաչի
ամենեցուն: Յովհաննէս վկայէ
և ասէ. սա է զորմէ ասէի, որ
զկնի իմ գայր՝ իբրև առաջի իմ
եղև. զի նախ նա իսկ առաջին
էր. զի 'ի լրութենէ անտի նորա
մեք ամենեքեան առաք շնորհս:

Խէ. Եւ հոգին 'ի վերայ նորա
իջեալ 'ի նմանութիւն աղաւնոյ:
Իսկ ընդէ՞ր 'ի նմանութիւն աղաւ-
նոյ երեւեցաւ հոգին սուրբ Աս-
տուծոյ. վասն զի ուսուցանէ
տեսողացն, զի ոչ այլ իւիք է հնար

մատչել առ Աստուածորդին՝ թէ ոչ անմեղութեամբ և արդարութեամբ և սրբութեամբ. յաղաւնակերպ միամտութենէն զկերպարանս յանձին բերիցեն:

Վասն զի քննիչ է սրտից և ծածկագէտ, ամենայն գաղտնեաց յայտնիչ. զի զամենայն ինչ գիտէ, և զամենայն ինչ զոր ասէ՝ կարող է կատարել, և տկարանայ նմա և ոչ ինչ. որպէս ասաց Գաբրիէլ առ կոյսն սուրբ, ո՛չ տկարասցի առ 'ի յԱստուծոյ ամենայն բան: Որ և զսրտից խորհուրդն 'ի վեր բերեալ առ մարդկան յանդիմանէր. որ ստեղծ առանձին զսիրտս նոցա, որ 'ի միտ առնու զամենայն գործըս նոցա, առ նա էին մատչելոց:

Վասն այնորիկ՝ հոգին աղաւնակերպ իջանէ. զի ուսուցէ տեսողացն՝ սրբամտելոյն առ Աստուածորդին մերձենալ, և զշնորհս բարեբարութեան հոգւոյն ընդունել, և հօր հաճոյ լինել. վասն այնորիկ որդին Աստուծոյ եկն կատարեաց զուխտն հօրն՝ ան-

ունելով Նորա որդի։ Որդին Աստուծոյ վասն այսորիկ եկեալ մկրտի, հաստատել զմկրտութիւն ամենայնի՛ որ մկրտելոց իցեն. զի անդ իսկ զայս աւանդելով, փըրկութիւն ամենեցուն յայտնեալ և ի միտ առեալ ծանիցի. և բացցէ զամենակեցոյց Ճշմարտութեան վարդապետութիւնն իւր յայտնել աշխարհի։ Որպէս ասէ մարգարէն իբրև յերեսաց տեառն որդւոյն, Թէ մատերուք առ իս, և լուարուք զայս. ոչ իսկզբանէ 'ի ծածուկ ինչ խօսեցայ, և ոչ 'ի տեղւոջ խաւարին երկրի. զի յորժամ լինէրն՝ ես անդ էի. և արդ տէր տէր առաքեաց զիս և հոգի նորա։

Տեսանե՞ս զէական միաւորութիւնն. յորժամ լինէրն՝ ես անդ էի ասէ. յայտ արարեալ զմիաբումն Երրորդական զօրութիւնն. Թէ և 'ի հաստատելն միագործ, և 'ի նորոգելն միաբան։

Արդ բացեալ երկինք, և հայր աղաղակէ, Թէ դա է որդի իմ սիրելի. և հոգին իջեալ 'ի նմանու-

թիւն աղաւնոյ․ զի յայտ լիցի միաբուն խորհուրդ զօրութեան գալստեան որդւոյն։

Եւ զի՞նչ լիցէ զոր ասէն, թէ իսկզբանէ խօսեցայ. թէ ոչ զառաջաձայն սրբոց մարգարէիցն, որ ինքն 'ի նոսա վասն իւր խօսեցաւ. և խորհրդով միաբանական հօրն և հոգւոյն՝ եկեալ երևել 'ի վախճան ժամանակաց։ Որ էրն իսկզբանէ բանն, և բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր բանն. սա էր իսկզբանէ առ Աստուած. ամենայն ինչ նովաւ եղև. և առանց նորա եղև և ո՛չ ինչ՝ որ ինչ եղեւն։ Նովաւ կեանք էր, և կեանքն էին լոյս մարդկան. և լոյս 'ի խաւարի անդ լուսաւորէր. և խաւար նմա ո՛չ յաղթեաց։ Եղև այր մի առաքեալ յԱստուծոյ Յովհաննէս. սա՛ եկն 'ի վկայութիւն՝ զի վկայեսցէ վասն լուսոյն զի ամենեքեան հաւատասցեն նովաւ։

Արդ լցեալ և կատարեալ ամենայն, և լոյս որդւոյն Աստուծոյ

'ի մէջ անցեալ լուսաւորել զամե֊
նայն մարդ՝ որ գալոց է յաշխարհ․
որում խաւարն ոչ կարացեալ հա֊
մեմատել յաղթել․ այլ այսու
լուսով եղև աշխարհ, և զնա ոչ
ծանեաւ: Արդ վասն այսորիկ
եկեալ՝ 'ի միտ առցեն զլոյս նորա,
և որդիք Աստուծոյ լիցին: Եկն
հաստատել զօրէնս և զմարգարէս.
և զօրինակսն անցուցեալ՝ և զճըշ֊
մարտութիւնն հաստատեալ:

Եւ զի՞նչ իցէ որ ասէ՝ Բանն.
մի թէ բարբառ լո՞կ իցէ բախիւն
լեզուի ընդ օդս․ որ յառաջ քան
զասել ասողին չէ յայտ, և յետոյ
անհետ՝ չէ 'ի միջի․ այլ վասն
այսորիկ անուանեցաւ Բան․ զի
որպէս բան 'ի բերան ասողին,
նոյնպէս և ամենայն հրամանք հօր
կամաց ելանեն 'ի բերանոյ որդ֊
ւոյ:

Զի գիտակ է հօր՝ և կատարիչ
կամացն նորա, որպէս և ինքն ասէ․
ոչ ոք գիտէ զհայր՝ եթէ ոչ որդի․
որպէս և զորդի ոչ ոք գիտէ՝ եթէ
ոչ հայր: Եւ դարձեալ ասէ, եթէ

եկի կատարել զկամս այնորիկ՝ որ առաքեացն զիս ։ Եւ դարձեալ՝ Յովհաննէս ասէ. զԱստուած ոք երբեք ոչ ետես, բայց միածին որդին որ 'ի ծոց հօր՝ նա պատմեաց.

Եւ ինքն առ հայր ասէ. թէ եհաս ժամ, հա՛յր փառաւոր արա զորդի քո. և եկեալ բարբառ յերկնից ասէ, փառաւոր արարի, և այլ փառաւորեցից. իբրև զի ոչ թէ 'ի խնդրել ապաստան, և կամ կարօտ ինչ հայրաբուն փառացն, այլ զի լուսիցեն արարածք և հաստատեսցին յորդին ։

Նոյն օրինակ և որդին 'ի մէջ կացեալ՝ զհայրն ցուցանէ աշխարհի և զհոգին սուրբ. նոյնպէս և հայր աղաղակէ վասն միածնին, թէ դա՛ է որդին իմ միածին՝ հաճեցուցիչ անձին իմոյ. եդի զոգի իմ 'ի վերայ դորա ։ Որ և յայտ լեալ իջանելն 'ի վերայ և հանգչել, որպէս և ինքն ասէր զհոգւոյն սրբոյ, թէ նա զիս փառաւոր առնէ ։

Եւ եկեալ կատարէ զկամս ա_

ուքչին խորոյ. որ և աղաղակ իսկ եղեալ ասէր, եթէ որ հաւատայ յիս՝ հաւատայ յայն՝ որ առաքեացն զիս. և որ տեսանէ զիս՝ զայն տեսանէ որ առաքեացն զիս. և այսպէս զհայրական փառսն յինքեան ցուցանէ ամենեցուն յայտնական վարդապետութեամբն:

Եւ յառաջընթաց Կարապետն հրեշտակն առաքեալ հօր, գայ առաջի և աղաղակէ, թէ սա է որդին Աստուծոյ. սա է գառն Աստուծոյ. սա է որ գայ բառնալ զմեղս աշխարհի:

Ելեալ 'ի վերայ լերինն բարձու՝ 'ի մեծութիւն զօրութեան Աստուածութեան, որպէս յառաջատես տեսող մարգարէն ասէ 'ի տեսանէ. 'ի վերայ լերինն սրբոյ 'ի լերինն բարձու՝ անդ ծառայեսցեն ինձ ամենայն ազգք երկրի:

Եւ դարձեալ՝ միւս տեսողն գոչէ. թէ ե՛լ 'ի լերինդ բարձու՝ աւետարանիչդ Սիովնի. բարձրացո՛ զբարբառ քո աւետարանիչդ Երուսաղէմի: Բարձրացայք բար-

ձրացուցէք զբարբառ ձեր, և մի
զանգիտէք. ասա՛ ցքաղաքդ յու-
դայ. ահաւասիկ Աստուած մեր,
ահաւասիկ տէր տէր գայ զօրու-
թեամբ իւրով, և բազուկն տէրու-
թեամբ իւրով ահաւասիկ վարձք
հատուցման իւրոյ ընդ իւր, և
գործք իւրաքանչիւր առաջի նորա:
Իբրև հովիւ հովուեսցէ զխաշինս
իւր և 'ի բազուկ իւր ժողովեսցէ
զգառինս իւր. և 'ի գիրկս իւր
ընկալցի զնոսա, և մխիթար լիցի
յղեաց ծանրացելոց. Ո՞ չափեաց
ափով իւրով զջուրս ամենայն.
կամ ո՞վ չափեաց զերկինս թզաւ
իւրով, և զերկիրս ամենայն քլաւ
իւրով: Ո՞վ եդ զլերինս 'ի կշիռս,
և բարձ զդաշտս կշռորդաւ: Ո՞վ
գիտաց զմիտս տեառն, կամ ո՞վ
եղև նմա խորհրդակից:

Եւ զի՞նչ իցէ զոր ասէն, թէ
էլ 'ի վերայ լերինդ բարձու աւե-
տարանիչդ Սիոնի. այլ իբրև զայն
որ ասէն՝ թէ տէր ետ հրաման.
զի տէրունի հրամանքն՝ ամենեցուն
գեր 'ի վերոյ են, և 'ի բարձանց

են հրամանք բարձրելոյն ։ Եւ զի՞նչ բարձր և ստուար քան զհրամանս Աստուածութեանն կայցէ. 'ի նոյն ինքն ելեալ Աստուածութեանն քարոզք 'ի նոյն հրամանաց լեալն բարձութեան, առանց զանգիտելոյ և երկիւղի՝ ամենեցուն առաջի անվեհեր քարոզել։

ԽԸ. ԱՐԴ եկն և մեծն Յովհաննէս՝ որդի քահանայապետին Զաքարիայ, անդէն ել տաճարակիցն և ոչ օտար ոք. անդէն ժառանգն և բնակիչն Սիոնի, նորուն վակասակիր քահանայութեանն, խոյրագիր պատուին պատմուճանացն սրբութեան, աւանդակիր պատուիրանացն, և ոչ եկամուտ ոք. այլ կամարածու վայելչութեանն շառաւեղն Մովսէսի, և զաւակն Ահարոնի, և աւետարանիչն Սիոնի. օծութեանն անկուռալ զպատիւ նախնեացն քահանայութեանն. և բոլանդակեալ զմարգարէութիւն մարգարէիցն՝ ելեալ յանապատ 'ի վերայ

Աստուածական հրամանացն լե ռ-
նացելոց, բարձրացուցեալ զբար-
բառ խր աւետարանիչն Երուսա-
ղէմի, բարձրացեալ բարձրացու-
ցանէր զբարբառ իւր. զի ձայն բար-
բառոյ էր նա յանապատի և ասէ՝
ահա Աստուած մեր, ահա տէր,
և նա նոյն Թադէոս խրայէլի:

Արդ ամենայն շնորհք աւան-
դութեանն՝ մարգարէութիւն խ-
րայելական ազգին, որ կրէր ա-
ւանդապահ օրհնութեանն աւե-
տեացն և օծութեանն, 'ի ձեռն
Ղեւեայ տոհմին էր յանձնեալ
քահանայութեանն՝Թադէոսու-
Թեամբն հանդերձ:

Զի 'ի ժամանակի իբրև կոչեաց
տէր զՄովսէս 'ի մէջ հրոյն և ամ-
պոյն՝ 'ի գլուխ Սինէական լերինն,
և տեսիլ փառաց տեառն իբրև
զհուր վառեալ էր. իբրև առնոյր
զպատուիրանս օրինացն Մովսէս
'ի ձեռացն Աստուծոյ, պարգեւա-
խնդիր տեսանելով զԱստուած 'ի
պատասխանւոյն նմա, զի ասէ
գԹած եմ և ողորմած, անդ առ-

նոյր զաւանդութիւն իշխանութեան քահանայութեան թագաւորութեան և մարգարէութեան՝ ՚ի ձեռաց Աստուծոյ։ Ընդ եա նմա զօրինակ օծութեանն Քրիստոսի. զի նախ առակքն լինցին, և ապա իրքն եկեսցէ ճշմարտութիւնն՝ որոյ են իսկ, և վասն որոց են։ Ընդ տայր նմա առնել զեղջիւրն օծութեան, զխնկանոց խնկոցն։

Որ եղջիւրն զօրինակ օծութեանն Քրիստոսի, և խնկանոցն զօրինակ սուրբ կուսին Մարիամու ունէր. որպէս նայն լի էր խոստովանութեամբ, նոյնպէս և կոյսն հոգւով սրբով և զօրութեամբ բարձրելոյն։ Իսկ եղջիւր ձիթոյն՝ ունէր զօծութիւն Քրիստոսի օրինացն. զի որ միանգամ յօրինակ նորա օծանէին՝ անուն օծան։ Ուստի և օծէր Ահարոնի ՚ի քահանայութիւն տեառն, և առնոյր զքահանայութեան թագն օծանել ըստ նմին օրինակի, դնել նորա պատախուրակս, և պաշտել ՚ի սր-

բութիւն տեառն. և կարգել զհա-
նապազորդ հացն ՚ի սեղան՝ որ
բերէր զօրինակ մարմնոյն Աստուած-
որդւոյն:

Ընդ արար Մովսէս զարծաթի
եղջիւր օծանութեան իւրոյ. ուս-
տի քահանայքն, և մարգարէքն,
և թագաւորքն օծանէին: Ընդ-
ուստ գայր կարգեալ օծութիւնն
մի ըստ միոջէ ըստ հրամանի իշխա-
նութեան պատուիրանին, որ կար-
գէր գայր առաջնորդութեամբ՝
յԱբրահամեան զաւակին պաշտէր
խորհուրդն. զի աւանդապահք
տային յմիմեանս մինչև ցՅովհան-
նէս քահանայ, մարգարէ, և
մկրտիչ. և ՚ի նա հասեալ՝ իբրև ՚ի
ժառանգ մնացեալ: Զի ՚ի նա
հասեալ էր յառաջին նախնեացն,
թագաւորացն, մարգարէիցն, և
յօծելոց քահանայիցն՝ իբրև յա-
ւանդապահ. և նա ետ զքահա-
նայութիւնն զօծութիւնն և զմար-
գարէութիւնն և զթագաւորու-
թիւնն ցտէր մեր Յիսուս Քրիս-
տոս:

Եւ կատարեցաւ մարգարէութիւն Յակովբայ՝ յասել առ որդիս ազգի իւրոյ, թէ մի պակասեսցէ պետութիւն իշխանութեանն, մինչև եկեսցէ այն՝ որոյ իւր է թագաւորութիւնն. քանզի նա է յոյս հեթանոսաց:

Արդ առաջին հարքն որ եղեն օրինակ նորա, յորս Աստուծոյ կերպարանքն նկարեալ կային. զի նոցա ամենայն արարածք հնազանդէին, քանզի զկերպարանս արարչին 'ի նոսա տեսանէին: Իսկ զիա՞րդ հնազանդէին անխօս անմռունչ և անշունչ արարածքն՝ մահկանացու մարդկան. թէ ո՞չ զնշանս Աստուծոյ 'ի նոսա տեսանէին, և զկերպարանս արարչին: Եւ այսպէս մի ըստ միոջէ վարեալ եկեալ աւանդութիւնքն մինչև ցՅովհաննէս, և Յովհաննէս ետ զաւանդն պահեստին՝ տեառն իւրոյ:

Խթ. Արդ այսուհետև տէրն ինքնին 'ի միջի կայ, և Յովհաննէս վկայէ՝ եթէ չեմ ես Քրիստոսն, այլ առաքեալ եմ առաջի նորա.

այլ որ հարսնն է՝ նա է փեսայ.
և որ բարեկամ է փեսային՝ կայ
առ նմա, և հնազանդի նմա. և նա
ուրախ առնէ յուրախութեան
նորա, զի զձայն լսէ փեսային. իմ
ուրախութիւնս լցեալ և կատար-
եալ, արդ նմա պարտ է աճել և
ինձ մեղմանալ: Որ 'ի վերուստ
գայ՝ 'ի վեր է քան զամենայն. որ
'ի յերկրէ է՝ յերկրէ աստի խօսի.
որ յերկնից գայ՝ զոր լուաւն և
ետես վկայէ, և զվկայութիւն
նորա ոք ոչ ընդունի. որ ընդունի
զվկայութիւնն՝ ծրարեաց և կնք-
եաց, զի արդարև ճշմարիտ Աս-
տուած է: Զի որ յԱստուծոյ ա-
ռաքեցաւ, նա զպատգամս Աս-
տուծոյ խօսի. զի ոչ եթէ չափով
տուաւ նմա հոգին: Հայր սիրէ
զորդի՝ և զամենայն ինչ ետ 'ի
ձեռս նորա. որ հաւատայ յորդի,
ընդունի զկեանսն յաւիտենից. և
որ թերահաւատ է յորդւոյ՝ ոչ
տեսանէ զկեանս յաւիտենից.
այլ բարկութիւն Աստուծոյ 'ի
վերայ նորա բնակեալ է:

Ահա եկեալ հրեշտակն Յովհաննէս՝ պատրաստել ճանապարհս տեառն խրատուք: Զի որպէս առաջին գալստեանն Գաբրիէլ եղև կարապետ, իսկ յայտնութեանս սա առաջի եկեալ ասէ, առաքեալ եմ առաջի նորա. այլ որ հարսնն է՝ նա է փեսայ:

Իսկ ո՞ է հարսն, կամ ո՞ փեսայն, եթէ ոչ այն զոր մարգարէն ասէ. թէ՝ այսպէս ասէ տէր, խօսեցայց զքեզ ինձ յաւիտեան, և խօսեցայց զքեզ ինձ արդարութեամբ և գթութեամբ. և ծանիցես, զի ես եմ տէր Աստուած քո. և լքցես դու զհամանիս քո, զփայտեղէնս, և զքարեղէնս. և ասասցես, եթէ երթայց դարձայց յայրն իմ առաջին:

Քանզի թողին մարդիկ զաղաշտօն արարչին իւրեանց, և ամենայն փայտի և քարի հնազանդեցան. և թողին զայրն առաջին՝ որ յոչընչէն արար զնոսա, և շնացան յինչ ինչ տարրեղէն ամենայն, որ առ ական դխելեցան. և պտանկե-

ցան չհետ մնալ պաշտամանցն արարածոցն ։ Վասն այսորիկ էջ Աստուածորդին քակել յերկրէ զընդունայնութիւն պոռնկութեան չնութեան քարեղէն հոմանեացն . դարձուցանել յերկրպագութիւն հօր , և տալ անուանել զայրն իւր՝ այր ։ Եւ առաջին , վասն նախնականին ինքնութեան ասէ . որպէս մեկնէ Պօղոս առ հեթանոսս , ասէ՝ հաստատեցի խօսեցայ զքեզ ինձ հարսնութեան իբրև կոյս մի սուրբ՝ յանդիման կացուցանել Քրիստոսի . և մարգարէն ասէ , կացցէ դշխոյ ընդաջմէ քումմէ ։ Զամենայն տիեզերս իբրև զմի հարսն դարձուցեալ առ մի փեսայ , այնպէս նշանակէ այրն՝ որ 'ի յերկնից եկն որդին Աստուծոյ . որպէս Յովհաննէս ասէ , որ հարսնն է՝ նա է փեսայ . և մեք բարեկամք և ծառայք՝ ըստ հրամանացն ընթանամք . կամք առ նմա և հնազանդ եմք նմա , և ուրախ առնեմք յուրախութեան նորա , և զձայնն

լսելք փեսային ։

Այս այն է՝ զոր մարգարէն ասէ · լո՛ւր դուստր և տե՛ս, խոնարհեցո՛ զունկն քո · մոռա՛ զժողովուրդ քո, և զտուն հօր քոյ · զի ցանկացաւ թագաւոր գեղոյ քում · զի սա ինքն է տէր քո՝ երկի՛ր պագցես սմա ։ Այս այն է որ ասէն · յարիցես զարթիցես Մերձաւոր իմ սիրելի իմ · բացցես ինձ զդուրս տանն, և համբուրեսցես զիս 'ի համբուրից բերանոյ քո · զի առատ են ստինք քո քան զգինի, և հոտ իւղոց քոց քան զամենայն խունկս անուշութեան ։ Իւղ արկեալ է անուն քո, վասն այսորիկ օրիորդք սիրեցին զքեզ · զհետ իւղոց քոց ընթասցուք մեք · տարաւ զիս արքայ 'ի սենեակ իւր ։

Եւ ո՞վ հարսն, թէ ոչ եկեղեցի հեթանոսաց · կամ ո՞վ փեսայն՝ եթէ ոչ Յիսուս Քրիստոս որդի Աստուծոյ · որ էջ յերկնից և նուաճեաց զամենայն յերկրպագութիւն հօր ։

Եւ զինչ երկու առատ ստինքն,

եթէ ոչ կտակարանք Աստուծոյ, որ արբուցանեն զամենայն ոգէորս հոգեւոր կաթամբն գիտութեանն:

Եւ զի՞նչ է որ ասէն. հոտ իւղոց քոց՝ քան զամենայն խունկս անուշութեան. և եթէ՝ իւղ արկեալ է անուն քո. զօծութիւնն Քրիստոսի, և զանունն յայտ առնէ. և համբուրելն սիրոյ՝ նշանակէ զեկեղեցի Քրիստոսի, և Քրիստոս որդի Աստուծոյ:

Արդ նմա աճել և ինձ մեղմանալ. այսինքն զժամանակն ասէ մեղմանալոյ. զի մկրտութիւնն զոր տայր ժողովրդեանն՝ ապաշխարութիւն մկրտութեան էր:

Որ ասէ 'ի վերուստ եկն՝ 'ի վերոյ է քան զամենայն, յայտ արարեալ զգալն 'ի ծոցոյ հօր առ մեզ: Ասէ, ես յերկրէ խօսեցայ, յերկնից առեալ զգիտութիւն: Իսկ որ յերկնիցն եկն՝ զհօր խօսի, և զհօր գործ գործէ. որպէս ասէր ինքն առ հրէայսն, թէ ես 'ի հայր և հայր առ իս.

զինչ տեսանեմ եթէ Հայր գոր-
ծէ, զնոյն և ես գործեմ. զի վասն
այսորիկ ես եկի զի արարից զկամս
Հօր իմոյ, և կատարեցից զգործս
նորա:

Ասաց և վասն Հրեից, թէ
զվկայութիւն նորա դուք ո՛չ ըն-
դունիք: Որ ընդունի զվկայութիւն
նորա՝ ծրարեաց և կնքեաց, զի
անկորուստ լիցի արդարութիւնն.
և երդմամբ՝ զի արդարև ճշմարիտ
Աստուած է. զի անշուշտ և ան-
շարժ և անկորուստ լիցի արդարու-
թիւն հաւատոցն. և երդումն՝
կնիք որպէս առ Աբրահամն: Զի
որ 'ի ծոցոյն Հօր եկն՝ նա է ա-
ղեակ խորհրդոց ծնողին իւրոյ:
Զի ո՛չ եթէ իբրև կարօտ ոք էառ
նա զխորհս Հոգւոյն, այլ ինքն
միակամ, միաշունչ, միախորհ
ընդ Հօր և ընդ Հոգւոյն. զի ինքն
է բաշխիչ խորհրդոց Հոգւոյն
սրբոյ: Զի Հայր սիրէ զՈրդի իւր,
և Հաստատեալքն Հօր՝ Որդւով. և
որ Հօրն՝ նոյն և Որդւոյ. և որպէս
Հայրն, նոյնպէս և Որդի. և ամե-

նայն շնորհք հոգւոյն յորդւոյ բաշխին ։ Որ հաւատայ յորդի՝ ունի զկեանսն յաւիտենականս. որ թերահաւատ է յորդւոյ՝ ոչ տեսանէ զկեանսն յաւիտենից ։

Վկայէ Յովհաննէս, ասէ՝ զորմէ ասէին, սա է միածին որդին Աստուծոյ. ես տեսի և վկայեմ, թէ սա է որ բառնայ զմեղս աշխարհի ։ Սա է ժառանգ այգւոյն, և տէր գայ զօրութեամբ և բազուկն հզօր տէրութեամբ իւրով. զի բազուկ հզօր՝ հօր ասէ, և զտէրութիւն իւր առ իւր ունի, թէպէտ և կամօք երեւեցաւ խոնարհութեամբ ։

Ահաւասիկ ասէ վարձք հատուցման իւրոյ ընդ իւր. և ամենայնի նա է հատուցանող, և գործք իւրաքանչիւր առաջի նորա. ըստ այնմ, թէ 'ի միտ առնու զամենայն գործս նոցա ։ Իբրև հովիւ մի հովուեսցէ զխաշինս իւր ։ Որ 'ի մէջ իսկ անցեալ կենարարն ասէ, թէ ես եմ հովիւ քաջ. հովիւ քաջ դնէ զանձն իւր 'ի

վերայ խաչին Իւրոյ: Եւ 'ի բազուկս Իւր ժողովեսցէ զգառինս Իւր, և 'ի գիրկս Իւր ընկալցի զնոսա:

Որ կենարարն եկեալ յայտ առնէր, առնուլ ժողովել զմանկտին 'ի վերայ Աստուածական բազկացն. և օրինակեալ ամենեցուն, թէ ո՛չ դարձջիք և լինիջիք իբրև զմանուկս զայս, ո՛չ կարէք մտանել յարքայութիւնն Աստուծոյ: Նորոգել հրամայէ, և մերկանալ հրամայէ զհին մարդկութիւնն 'ի ձեռն մկրտութեան աւազանին: Զի թէպէտ կարի ոք թմբրեալ ծանրացեալ իցէ՝ ծանրակիր մեղջն խստութեան յղացեալ. որպէս ասէ, ահաւասիկ երկնեաց զանօրէնութիւն, յղացեալ զցաւս, և ծնաւ զանիրաւութիւն, սակայն բացեալ զդրունս ապաշխարութեան՝ 'ի մէջ կայ կենարարն մեր, եկեալ աղաղակէ և ասէ. Եկա՛յք առ իս ամենայն վաստակեալք և աշխատեալք և ոյք ունիք զբեռինս ծանունս, և ես

հանդուցանեմ զձեզ. և առէք զլուծ իմ 'ի ձեզ, և ուսարուք յինէն, զի հեզ եմ հանդարտ և խոնարհ սրտիւ, և գտջիք հան_գիստ անձանց ձերոց. զի լուծ իմ քաղցր է, և բեռն իմ փոքրոգի.

Իսկ հարցանէ ոք, թէ ո՞վ իցէ որ այսպէս մխիթար լինի յղեացն ծանրացելոց, լուիցէ Եսայեայ մարգարէութեանն: Ո՛վ այն իցէ առէ. ո՞վ չափեաց ափով իւ_րով զջուրս ամենայն, կամ ո՞վ չափեաց զերկինս թզաւ իւրով և զերկիր ամենայն քլաւ իւրով. ո՞վ եդ զլերինս 'ի կշիռս, և եբարձ զդաշտս կշռորդօք. ո՞վ գիտաց զմիտս տեառն, կամ ո՞վ եղև նմա խորհրդակից: Որ 'ի հօրէ ուսաւ զվճիռ դատաստանին, նա եկեալ մարդ լեալ քարոզէ աշխարհի՝ խառնեալ սիրով իւրով զամե_նեսեան յԱստուածութիւնն: Եւ այսուհետև եկեալ լոյսն 'ի մէջ անցեալ՝ լուսաւոր առնել զամե_նայն մարդ որ գալոց էր յաշխարհ, քարոզէր և ասէր. ապաշխարե_

ցէք զի մերձեալ է արքայութիւնն Աստուծոյ. կատարեալ են ժամանակք, հաւատացէք յաւետարանն :

Ծ. ԱՐԴ լըրև անցանէր առ ծովեզերբ, տեսանէ զՊետրոս և զԱնդրէաս, և զՅակովբոս և զՅովհաննէս, և կոչեաց զնոսա ՚ի ձկնորսութենէ անտի. որ անդէն վաղվաղակի թողին զհայրն իւրեանց նաւուն հանդերձ և երթան զհետ նորա :

Եւ զբազումս յայլոց ՚ի տկատկաս զբօսանաց կոչեալ՝ աշակերտս երկոտասանս և առաքեալս անուանեաց. զորս ուսուցանէ ապատանել յամենայն զբօսանաց՝ որ զհետ նորա շրջէին, արժանի եղեալ աստուածատուր աւանդութեանն խորհրդոյն :

Որ այնուհետև մարդասէրն Քրիստոս ՚ի մէջ անցուցեալ զամենակար բժշկարանն, բժշկել զախտս և զչարչարանս. և զյառաջահայն սրբոց մարգարէիցն ՚ի մէջ ունել զբանն՝ որ դոչէ, նա

զհիւանդութիւնս մեր բարձցէ. և զնոցուն բանս արդարացուցեալ՝ որպէս ասէն, թէ արդարացուցանէ զբանս ծառայից իւրոց մարգարէից:

Եւ սկսաւ այնուհետև զաւակն անցուցանել, թէ՝ ընդ ամենայն տեղիս 'ի ձեռն հոգւոյն ճշմարտութեան երկիրպագցեն Հօր. զի Հայր զայնպիսի երկրպագուս խնդրէ. և թէ՝ զողորմութիւն կամիմ, քան զպատարագս:

Եւ եթէ՝ ես եմ Հօր որդին, զի Հայր ինձ վկայէ հոգւովն հանդերձ ճշմարտութեամբ. և թէ՝ Մովսէս ձեզ յառաջագոյն վասն իմ գրեաց: Եւ Յակոբ վասն իմ ասէր ցՅուդայ, թէ մի պակասեսցէ իշխան Յուդայ, և պետ յերանաց նորա, մինչև եկեսցէ այն՝ որոյ իւրն է թագաւորութիւնն. քանզի նա է յոյս հեթանոսաց:

Եւ թէ՝ մարգարէքն ամենայն վասն իմ գրեցին, առեալ յիմմէ առաքչէն զգիտութիւն. և յայտ արարեալ նոցա, թէ իմ է այգիս,

և դուք էք մշակքն. և ես եկի, զի ես եմ ժառանգ այգւոյն. եկի խնդրել զպտուղ այգւոյն զի առից. որպէս առաքեաց զիս Հայր իմ, և ես եկի կատարել զկամս Հօր իմոյ:

Եւ թէ՝ եկի կատարել զխոստացեալ աւետիսն Աբրահամու, զի աւետեօքն կեցցեն զաւակն աբրահամեան. և զաւակն Աբրահամու Նոցա ծանօթ լինէր: Իսկ Նորա միանգամայն զճշմարտագոյն առաջի եդեալ, եթէ յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եմ ես:

Եւ անդէն 'ի վեր այնուհետև հայեցուցեալ՝ որպէս և էն իսկ, հարցանելովն առ 'ի Նոցանէ ըզմարգարէականն, թէ ո՞րպէս ասեմք զՔրիստոս որդի Դաւթայ. զորմէ Դաւիթ իսկ Նշանակեաց հոգւոյն սրբով, թէ ասաց տէր ցտէր իմ, Նիստ ընդ աջմէ իմմէ. և արդ զիա՞րդ իցէ որդի Դաւթի:

Նոյնպէս և ամենայն յայտնութեամբք և առակօք յանդիմա-

նէր և խայտառակէր զկեղծաւորութիւն, և զամբարշտութիւն, և զանօրէնութիւնս նոցա: Իսկ նոցա խլացելոց և կուրացելոց 'ի Ճշմարտութենէն՝ նախանձէին 'ի չարութիւն դառնութեան իւրեանց, կորուսանել զանձինս իւրեանց:

Իսկ նա եկեալ՝ լինէր բժիշկ մարդասիրութեամբն իւրով, ըզկոյրս լուսաւորէր, զկաղս գնացուցանել. զբորոտս սրբել. փրկել զամենայն կորուսեալս 'ի սատանայէ. և զանդամալոյծս յարուցանել, և զխուլս բանալ, և համերս տալ խօսել, և զմեռեալս յարուցանել. զսատանայ կոխան ետ տէր հաւատացելոց իւրոց, և խոստանայր երթալ պատրաստել օթեվանս յարքայութեանն երկնից. և զինքն արարեալ օրինակ ամենայնի, համբերել Ճգնութեանց առաքինութեամբն:

Որ դարձոյց զջուրն 'ի գինի՝ զի յայտնի լիցի Աստուածութիւն նորա. Թէ նոյն է որ յոչինչէն ա-

բար զջուրն 'ի բնութիւն ջրոյ ․ նոյն զջուրն 'ի գինի դարձոյց , որպէս և կամեցաւ ։ Եւ այն որ վասն մեղացն ցաւս խառնեաց , նոյն ինքն եկն զառողջութիւն բաշխել ։ Եւ բազումք հաւատացին յանուն նորա , իբրև տեսին զնշանսն զոր առնէր ․ այլ նա քանզի սրտագէտ էր, գիտէր զամենայն խորհուրդս մարդկան․ քանզի ծածկագէտ է ։

ԾԱ ․ ԱՊԱ յետ այսորիկ տուեալ վճիռ, եթէ ոչ ոք ծնցի 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ՝ ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնն աստուծոյ , և ոչ նորոգեսցի միւսանգամ ․ զի այս որ 'ի մարմնոյ անտի ծնեալ է՝ մարմին է ։ Իսկ այն որ 'ի հոգւոյ անտի է՝ հոգի է ․ զի հոգին սուրբ ուր կամի , բղխէ ․ զձայն նորա լսես , այլ ոչ գիտես՝ ուստի գայ կամ յով երթայ ․ Զի ոչ ոք ել յերկինս, բայց որ էջն յերկնից որդին մարդոյ ։

Եւ տուեալ վասն յառաջադիր չարչարանացն իւրոց , թէ որ-

պէս Մովսէս կախեաց զօձն յանապատին, այնպէս կախել պարտ է որդւոյ մարդոյ. զի որ միանգամ հաւատայցէ 'ի նա՝ ընկալցի զկեանսն յաւիտենից: Զի այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ, զի զորդին իւր միածին ետ 'ի վերայ նորա. զի ամենայն որ հաւատայ 'ի նա՝ մի կորիցէ. այլ ընկալցի զկեանսն յաւիտենականս: Զի ոչ առաքեաց Աստուած զորդին իւր յաշխարհ, զի պատժեսցէ զաշխարհ, այլ զի փրկեսցէ նա զաշխարհ. որ հաւատայ 'ի նա՝ ոչ մտանէ 'ի պատիժս դատապարտութեան. որ ոչն հաւատայ 'ի նա՝ աստանին իսկ դատապարտեալ է. քանզի ոչ հաւատացին նոքա յանուն միածնի որդւոյն աստուծոյ:

Եկն առ իւրսն, և իւրքն զնա ոչ ընկալան. այն որ իսկզբանէ ժամանակացն երախտիքն եղեն, և խնամակալութիւնք, և պատուիրանքն. ուստի և մարմնով իսկ երեւեցաւ, յանձանց իսկ մերժեցին զնա:

Եւ այս են դատաստանք, զի լոյս եկն յաշխարհ. և մարդիկ սիրեցին զխաւար առաւել քան զլոյս, զի էին գործք իւրեանց չարութեամբ։ Զի ամենայն ոք որ զչար գործէ, և չար գոցէ. և ատեայ նա զլոյսն, և ոչ գայ 'ի լոյսն, զի մի յանդիմանեսցին գործք նորա։ Իսկ որ առնէ և գործէ զճշմարտութիւնն՝ գայ նա 'ի լոյսն. զի յայտնի լինիցին գործք նորա, զի աստուծով գործեցան։

Եւ Աստուածորդին ուսուցեալ ամենեցուն զճանապարհս արդարութեան. իսկ խաւարասէր գործոց մարդկան անօրինաց հրէից սկսեալ կեղծաւորել, և խնդրեալ սպանանել զնա մէջկաց այգւոյն, և ոչ համարեալք արժանի զանձինս իւրեանց կենացն յաւիտենից, այնվխեացն գեհեան խոստացաւ ասելով. վայ վայ 'ի վերայ նոցա։

ԾԲ. ԻՍԿ բարեբարի տեառնն ժողովեալ զաշակերտան երկոտասանս, զորս առաքեալս անուա-

նեաց. և դարձեալ՝ եօթանասուն և երկուս. խրատեալ և վարժեալ զնոսա Աստուածութեան խրատուն. և վկայ կացուցեալ և ասացեալ ցնոսա, և սիրելիս և բարեկամս անուանեալ, թէ ես ձեզ ասեմ սիրելեաց իմոց. մի երկնչիք յայնմանէ որ զմարմին սպանանեն, և զոգի ոչ կարեն սպանանել:

Եւ եթէ՝ ես ինձ զձեզ բարեկամս գիտեմ. և թէ՝ զոր միանգամ ասաց ինձ հայր իմ, ես ձեզ ցուցի: Եւ յայտնեալ նոցա զելն առ 'ի հօրէ, և զդարձն 'ի նոյն ասելովն. թէ ելի 'ի հօրէ և եկի յաշխարհ. և դարձեալ թողում զաշխարհ, և երթամ առ հայր:

Տուեալ նոցա և զաւետիս հոգւոյն սրբոյ առաքելոյն 'ի հօրէ. թէ երթամ և առաքեմ զմխիթարիչն, որ եկեալ մխիթարեսցէ զարտմեալսդ վասն իմ: Տես զզուգականութիւնն. տես զմիաւորական զօրութիւնն. տես զմիական լութեանն կամակցութիւն. զի եկեալ՝ ասէ՝ զիմ առեալն լցցէ, և

նովին Ճշմարտութեամբ առաջ_
նորդեսցէ ձեզ, և յանդիմանեսցէ
զաշխարհս զի ոչ հաւատացին յիս․
դատեսցի և զկարծեալ իշխան
աշխարհիս այսորիկ ։ Ճշմարտես_
ցէ միանգամայն ձեզ վասն իմ, զի
՚ի հօրէ առաքի․ որոյ գալուստն՝
զերթալոյն իմոյ առ հայր վկայէ․
նա եկեալ առաջնորդեսցէ ձեզ
ամենայն Ճշմարտութեամբ ։

ԾԳ․ ԱՂԱ առնու այնուհետև
առաջադիր խորհուրդ չարչա_
րանացն Յիսուս կատարել յԵրու_
սաղէմ․ վասն որոյ բազում ան_
գամ գուշակեաց, թէ մեռանե_
լոց է և յերիր աւուր յառնելոց։

Եւ վասն որո՞յ արդեօք գայցէ
՚ի մահն․ մի թէ պարտակա՞ն իցէ
մահու․ այլ մարգարէն ասէ, թէ
անօրէնութիւն ինչ ոչ գործեաց,
և ոչ գտաւ նենգութիւն՚ի բերան
նորա․ զոր և ինքն ասէր, թէ ո՞վ
՚ի ձէնջ յանդիմանեսցէ զիս վասն
մեղաց ։

Իսկ ըստ օրինա՞ց ինչ պարտա_
կան մահու․ այլ ասէ՝ կատարել

եկն զօրէնս. որում և առաքեալն վկայէ, թէ կատարած օրինացն Քրիստոս է:

Իսկ 'ի բնաւորաց արդեօք 'ի հարկէ մեռանիցի. այլ ասէ՝ թէ անձամբ իմով դնեմ զանձն իմ, և ո՛չ ոք հանէ յինէն. անձամբ ասէ զանձն դնեմ, զի միւսանգամ առից զնա:

Իսկ ընդէ՞ր կամիցի զանձն դնել անպարտականն մահու:

Ես եմ ասէ հովիւ քաջ՝ որ 'ի վերայ խաշանց իմոց մեռանիմ: Յորո՞ց խաշանց արդեօք. 'ի հարթուցելոցն, 'ի փախուցելոցն, 'ի գազանակուր եղելոցն. զոր յառաջագոյն մարգարէն ասաց, թէ ամենեքին իբրև ոչխարք մոլորեալք, և այր ամենայն 'ի ճանապարհի իւրում մոլորեցաւ. և տէր մատնեաց զնա 'ի մեղս մեր, և յանօրէնութեանց ժողովրդեան իմոյ 'ի մահ վարեցաւ:

Վասն որոյ քահանայապետ ազգին տիրասպանաց՝ ակամայ մարգարէացաւ, թէ լաւ է մեզ

զի այր մի մեռանիցի 'ի վերայ ժողովրդեանս, և մի ամենայն ազգս կորիցէ : Բայց նա ոչ 'ի վերայ ազգին միայն, այլ զի և զամենայն որդիսն Աստուծոյ զցրուեալսն ժողովեսցէ 'ի մի : Վկայէ և Պօղոս, թէ յայտնեաց Աստուած զսէրն իւր 'ի մեզ. զի մինչդեռ մեղաւորքն էաք՝ Քրիստոս վասն մեր մեռաւ. և 'ի ժամանակի 'ի վերայ ամբարշտաց մեռաւ :

Եւ արդ՝ եկեալ աշակերտօքն 'ի լեառն Ձիթենեաց, զի կատարեսցէ զմարգարէին որ ասէ. թէ եկեսցէ տէր Աստուած մեր և ամենայն սուրբք ընդ նմա. և կայցեն ոտք նորա յաւուր յայնմիկ 'ի լերինն Ձիթենեաց հանդէպ Երուսաղէմի, յարևելից կուսէ :

Եւ 'ի տօնական աւուրն օրհնակաց գայ աշակերտօքն կատարել զօրէնսն. և յայտնել զխորհուրդս հոգևորական տօնին. և յառաջ քան զչարչարանսն զփրկութենագործ զմարմինն իւր և զարիւնն պարգևէ աշակերտացն : Տե՛ս զի

կամօք՝ և ո՛չ 'ի բռնութենէ չարչարի որդին Աստուծոյ՝ որ յառաջագոյն քան զչարչարիլն Ճաշակեալ լինի:

Յետ այսորիկ աղօթս առնէ խորհրդով՝ 'ի լերինն առ Հայր. ո՛չ վասն իւր ինչ զանգիտելոյ, այլ զի ցուցցէ թէ միակամ ընդ Հօր զառաջի եղեալն գործէ:

Վասն որոյ բազում անգամ ասացեալ է յառաջագոյն, թէ ո՛չ յանձնէ ինչ խօսիմ և ո՛չ յանձնէ գործեմ, այլ Հայրն որ ընակեալն է յիս՝ նա գործէ: Մանաւանդ ընու զմարգարէականն, թէ փոխանակ սիրոյ իմոյ մատնէին զիս, այլ ես յաղօթս կայի. և յայտ արարեալ աշակերտացն զմիակամութիւնն Հօր:

Եւ ապա իջանէ 'ի լեռնէն, փութացեալ վասն անհաւատից գնել զանձն. մանաւանդ յորժամ 'ի տօնն եկելոց հեթանոսացն՝ աղաչել զաշակերտսն, երթալ ընդ նոսա առ Յիսուս: Որովք և կատարի և մարգարէականն. թէ այսպէս առնէ տէր ամենակալ, յա-

ուրմն յայնոսիկ բուռն հարցեն արք տասն յամենայն ազգաց զդրօ֊շակէ առն հրէի և ասասցեն, թէ երթիցուք մեք ընդ քեզ. զի լուաք՝ եթէ Աստուած ընդ քեզ է. և Յիսուսի լուեալ ասէ, եհաս ժամ՝ զի փառաւորեսցի որդի մարդոյ. տեսանե՞ս, զի զչար֊չարանսն փառս կոչէ:

Ծ. Դ. Արդ Ճշմարիտ աշա֊կերտացն երբեմն ժողովեալ առ Ճշմարիտ վարդապետն առ տէրն և փրկիչ և բարերար և որդի Աս֊տուծոյ և օծեալ. զորս հար֊ցանէր, թէ զո՞ ուստէք ասեն մար֊դիկն զորդւոյ մարդոյ՝ թէ իցէ. որոց տուեալ պատասխանի: Դուք զո՞ ուստէք ասէք, թէ իցեմ. որոց առաջինն Պետրոս, ասէ՝ թէ դու ես Քրիստոս որդի Աստուծոյ կեն֊դանւոյ. վասն որոյ և զերանու֊թիւնն ընկալաւ. ասէ՝ երանի է քեզ Պետրոս որդի յովնանու, զի ոչ յերկրէ տոհմակցաց քոց՝ ՚ի մարմնոյ և յարենէ ազգի քոյ՝ ՚ի մարդկանէ առեր դու զայդ գի֊

տութիւն. այլ հայր 'ի յերկնից
ետ 'ի սիրտ քո, և յայտնեաց քեզ:
Եւ արար զնա վէմ հաստատու֊
թեան ամենայն եկեղեցեաց:

Եւ եղեն հիմունք առաքեալ֊
քըն, և առին զշնորհս քահանայ֊
ութեան և մարգարէութեան և
առաքելութեան երկնաւոր խոր֊
հըրդոյն գիտութեան, որ վարէր
գայր յաբրահամեան զաւակին.
զոր ետ ցտէր 'ի ժառանգու֊
թեանն՝ աւանդապահն Յովհան֊
նէս, և տէր ետ առաքելոցն:
Զփականս արքայութեանն ետ 'ի
ձեռս նոցա, զի ինքն իսկ Աս֊
տուածորդին էր դուռն մտողացն.
վասն որոյ և մարգարէն աղաղակէ,
այս դուռն տեառն է և արդարք
մտանեն ընդ սա:

Արդ ետ Յովհաննէս զքահա֊
նայութիւնն և զօծութիւնն, և
զմարգարէութիւն, և զթագա֊
ւորութիւն ցփրկիչն մեր Քրիս֊
տոս. և Քրիստոս ետ առաքելոցն,
և առաքեալքն եկեղեցւոյ ման֊
կանցն:Համարձակութիւն հայցա֊

նելոյ զաւէրն 'ի ձիթաստանեաց լերինն, յորժամ վասն քակելոյ գեղեցիկ տաճարին վՃիռ ետ. ասա՛ մեզ ասեն, Երբ լինիցի այդ, և զի՞նչ նշան իցէ քոյոյ գալըստեանն և վախճանի աշխարհիս.

Իսկ նա թէպէտ և հրաժարէր, թէ վասն աւուրն այնորիկ ոչ ոք գիտէ. ոչ հրեշտակք, և ոչ որդի, բայց միայն հայր, յառաքելագործ մատենին տուակաւ մեկնէր. ոչ է ձեզ ասէ քննել 'ի ժամանակս և 'ի ժամս՝ զոր հայր եդ յիւրում իշխանութեանն: Իսկ ո՞ իշխանութիւն հօր՝ եթէ ոչ ինքն որդի. սակայն առեալ մանրապատումն նշանօք վասն ահաւոր և ամպախաղաց գալստեանն իւրոյ, աշակերտացն ուսուցանէր:

Տեսանե՞ս զի գիտակ էր որդի, ոչ միայն աւուրն՝ այլ և ժամուն, և կերպարանացն իւրոց և գալստեանն իւրում ոչ իւիք անտեղեակ. բայց վասն թերահաւատ լսողացն ըստ ժամանակին զիջանելով խօսէր. այլ թէպէտ խառնապատում

շարժեաց վասն հարցողացն զաւերն երուսաղէմի և զհամաշխարհական կատարածն, ոչ ինչ դժուարագոյն է հասանել՛ի վերայ, եթէ կամեսցի ոք հաւաստեաւ զիւրաքանչիւրսն ընտրել:

Եւ առեալ զկայման մեծամեծ նեղութեանցն, և սուտ քրիստոսացն, և սուտ մարգարէիցն յարուցելոց և զնեռինն, և զնոցին մոլորեցուցիչ նշանագործութեանցն ճառէ: Վասն որոյ և առաքեալքն նշանակեցին, թէ յետին ժամանակսն այնպիսիքն յառնելոց են:

Ապա վասն յանկարծակի և արագահաս գալստեան իւրոյ նշանակէ համդերձ օրինակօքն տուելովք Նոյիւ և Ղովտաւ. զոր Պօղոս՝ յական թօթափել ասէ: Վաղվաղակի ասէ յետ նեղութեան աւուրցն այնոցիկ՝ արեգակն խաւարեսցի, և լուսին ոչ տացէ զլոյս իւր. և աստեղք յերկնից թօթափեսցին, և զօրութիւնք երկնից շարժեսցին: Եւ ապա երեւեսցի նշան որդւոյ մար-

դոյ յերկինս. խաչն փայլեսցէ, և ճուցու զամենայն երկիր լոյս նորա. յորժամ կրկին զիւր գալուստն այսրէն նշանակէ՝ առնել զհատուցումն իւր՝ 'ի ժողովուրդս ամենայն յանդիմանութիւն,'ի յազգս ազգաց դատել զամենայն ազգս հրով բարկութեամբ իւրով և դատաստանօք իւրովք. զամենայն զխոտութիւն եա և յայտնեաց իւրոյն և հաւատացեալ աշակերտացն և սիրելի բարեկամացն:

ԾԵ. Արդ եկեալ 'ի մէջ ժողովրեանն յուշ առնելով զյանդիմանաւոր և զհրապարակախօս վարդապետութիւնն իւր. թէ ես յայտնապէս խօսեցայ յաշխարհի և յամենայն ժամ ուսուցի 'ի ժողովրդեանն 'ի տաճարի անդ, ուր ամենայն հրէայքն ժողովեալ էին, և 'ի ծածուկ ինչ ոչ խօսեցայ:

Որոյ և աղաղակ իսկ եղեալ ասէր, թէ որ հաւատայ յիս՝ հաւատայ յայն որ առաքեացն զիս. և որ տեսանէ զիս՝ զայն տե-

սանէ՝ որ առաքեացն զնա. և այսպէս վկայութիւն եդեալ ճշմարտութեանն և ուխտեալ, երթայ այնուհետև անկանել 'ի ձեռս ապստամբողացն: Զի որք 'ի լուսաւոր և 'ի կենդանատուր վարդապետութենէն թիկունս դարձուցեալ մոլորեցան, թերևս 'ի շօշափել ձեռացն չարչարանօքն զկենդանարարն, սթափեսցին և զգաստասցին մոլորականքն:

Քանզի քահանայիցն և օրէնսուսոյց վարդապետացն մատնեցաւ, առ 'ի յուշ առնելոյ նոցա օրինօքն զյառաջապատում չարչարանացն խորոց. և սոցայն առեալ՝ դատեցան զդատաւորն ամենայնի, ըստ ամենայն գրելոյն վասն նորա:

Որպէս Պօղոս յԱնտիոք Պիսիդացւոց վկայէ վասն նորա. Թէ բնակեալք յԵրուսաղէմ անծանօթք եղեն 'ի նմանէ. և ըստ բարբառոյ մարգարէիցն որ յամենայն շաբաթն ընթեռնուին՝ դատեալ կատարեցին. և ոչ ինչ պատճառս

մահու տուեալ՝ խնդրեցին 'ի Պի-
ղատոսէ սպանանել զնա ։ Եւ
առեալ զկեանս խրեանց յան-
դիման կախեցին զփայտէ․ վասն
որոյ յառաջագոյն տեառն նշա-
նակեալ առ 'ի յօրինացն, թէ
պղծ է բարձրանալ որդւոյ մար-
դոյ ։ Եւ 'ի ժամուն յայնմիկ
լցեալ կատարի ասացեալ բանն որ
'ի Յովբ․ թէ՝ որ տայ հրաման
արեգական և ոչ ծագէ, և թա-
քուցանէ զաշխարհատարած ճա-
ռագայթն. և որ կնքէ զնրաքան,
չևր փայլուն աստեղաց ։

Եւ 'ի վեցերորդ ժամուն առէ
աւետարանագիրն, թէ խաւար
կալաւ զերկիր մինչև ցիննն ժամն․
առ 'ի կատարելոյ զԱմովսական
մարգարէութիւնն, թէ եղիցի յա-
ւուր յայնմիկ ասէ տէր տէր,
մտցէ արեգակն 'ի միջօրէի, և խա-
ւարեսցի յերկիր լոյս 'ի տուէ ։

Հանգոյն նմա և Զաքարիա․
թէ եղիցի յաւուր յայնմիկ ոչ
եղիցի լոյս, և ցուրտ և պարզ ե-
ղիցի օր մի․ և օրն այն յայտնի

տեառն. ոչ տիւ լիցի և ոչ գիշեր. և ընդ երեկս եղիցի լոյս:

Եւ զի՞նչ լիցի, թէ օրն այն յայտնի տեառն, եթէ ոչ յառաջագոյն նկատեալ մարգարէիւքն ասէ, թէ օր տեառն, որոյ և ժամադրութիւն հաստատեալ կայր: Որպէս և Դանիէլ 'ի հրեշտակէն տեղեկացեալ գրեաց, թէ յետ վաթսուն և երկու եօթներորդացն սպանցի օծեալն:

Իսկ յայտնի տեառն՝ զնշանաւորն ասէ. զոր արեգակամբն ցուցեալ, որպէս իսկզբանցն լինելոցն հաստատեաց զլուսաւորսն, թէ եղիցին 'ի նշանս:

Վասն որոյ իւր յերկարեալ հրաժարելն հանդերձ խաւարագիր ժամուն նշանաւն, զի հայեսցին և տեսցեն, զոր խոցեցինն: Իսկ նոքա ևս քան զևս նսեմացեալք, և հասեալք յատակս մոլորութեան, և իբրև շունք համրացեալք 'ի խոստովանական բարբառոյն:

Եւ նորա կատարեալ զամե-

նայն, որպէս ասէ աւետարա-
նագիրն. թէ յետ այսորիկ գիտաց
Յիսուս, եթէ ահա ամենայն ինչ
կատարեալ է, ասէ ծարաւի եմ.
զի լցցի գիրն, այպանութեան բա-
ժակաւն քացախի ընդ լեղւոյ
խառնեալ մատուցանէին. վասն
որոյ նշանակեաց, թէ ամենայն
ինչ կատարեալ է: Անդ լցեալ
բան մարգարէին, թէ կատարած
ինքն արասցէ. վկայէ և Պօղոս,
թէ իբրև կատարեցին զամենայն
զգրեալսն վասն նորա, իջուցեալ
զնա եդին 'ի գերեզմանի:

Եւ զինն ժամանն գոչեաց Յի-
սուս 'ի ձայն մեծ և ասէ. Էլի
Էլի լամասաբաքթանի. այսինքն
է, Աստուած, Աստուած իմ
ընդէ՞ր թողեր զիս: Տեսանե՞ս զի
'ի հրաժարելն անոխակալու-
թեամբ վարդապետութիւն գոր-
ծէ. որով և զաւազակն խաչակից
իւր և զհարիւրապետն, և զբա-
զումս այլս աշակերտեալ. քանզի
կամօք եկեալ 'ի կատարումն, և
ոչ 'ի բռնութենէ ըմբռնեալ ա-

մենաղորն :

Վասն որոյ գոչեաց 'ի ձայն մեծ. զի կատարեսցէ զասացեալսն մարգարէին, թէ արեգակն և լուսին խաւարեսցին, և աստեղք ծածկեսցեն զլոյս իւրեանց. և տէր 'ի սիոնէ գոչեսցէ, և յԵրուսաղէմէ տացէ զձայն իւր:

Արդ ո՞վ իցէ 'ի մարդկանէ, որ 'ի տագնապել ոգւոյն յորժամ մօտ 'ի սպառելն իցէ՝ աղաղակ տայցէ կամ գոչիցէ. այլ բերանակապ և անբան կա եղեալ յառաջքան զմեռանելն:

Իսկ հաստիչ հոգւոցն Քրիստոս, կամաւորական սիրովն եկեալ 'ի մահն, ազդ առնէր բարձրաձայն հանդերձ ահաւոր նշանօքն տուելովք, թէ և 'ի հրաժարելն միակամ միագործ է ընդ հօր. կամ յայտնի առնել զհաւաստի մահն իւր վասն աշխարհի, բարբառելով զմարգարէականն, թէ Աստուած իմ ընդէ՞ր թողեր զիս. և թէ՝ 'ի ձեռս քո դնեմ զհոգի իմ:

ԾԶ. Եւ զի մի երկբան ինչ վասն փութանակի և լուսաւոր յարութեանն ՚ի ննջաւորացն համարեսցի, իջուցեալ ՚ի փայտէն եդին ՚ի գերեզմանի. զոր և ինքն կանխեաց նշանակեաց օրինակելով ըստ մարգարէին. թէ որպէս Յովնան եղև ՚ի փոր ձկանն զերիս տիւս և զերիս գիշերս, նոյնպէս լինելոց է որդի մարդոյ ՚ի սիրտ երկրի:

Որով լցաւ տեսողութիւնն Եսայեայ, թէ ահաւասիկ դնեմ ՚ի սիոն վէմ պատուական: Հանգոյն նմա և հոգէպատում երգողին, եթէ ՚ի հող մահու իջուցին զիս. որում և Պօղոս վկայէ, թէ մեռաւ ըստ գրոց և թաղեցաւ:

Որոց հմուտ և տեղեկագոյն եղեալ ասացելոյն, և պատմեալ դատաւորին զասացեալսն Քրիստոսի, թէ յերիր աւուր յառնելոց եմ, առին դաս մի զինուորաց զի անքուն ակամբ պատրաստականք կայցեն ՚ի գիշերապահս ըզգուշութեամբ:

Իսկ տէրն ըստ աստուածացելոյն իւրոյ՝ յարուցեալ յաւուրն յերրորդի, զի որպէս 'ի մահն կամօքն հօր՝ նոյնպէս և 'ի փառաւորութեանն. զի լցցին և աստուածացեալքն մարգարէին, թէ յետ երկուց աւուրց յաւուրն երրորդի յարիցուք և կեցցուք առաջի նորա, և զհետ երթիցուք ճանաչել զտէր. և իբրև զառաւօտ պատրաստական գտցուք զնա, որով լուծեալ զերկունս մահու: Քանզի ոչ էր հնար արգելուլ նմա 'ի նմանէ. և ոչ էր նա վաճառեալ ընդ մեղօք. զի թէպէտ և վիրաւորեցաւ և համարեցաւ ընդ ննջեցեալս 'ի գերեզմանն առ 'ի բառնալոյ զմեղս և բժշկել զարարածս իւր, այլ առանց օգնականի և 'ի մեռեալս ազատ:

Քանզի միայն և անծառայական անձամբ մեղացն՝ սպան զզօրացեալ մահ աշխարհակալ և եհատ զամենայն արտօսր յամենայն երեսաց: Վասն այնորիկ և աստուածացեալն կատարէր, թէ ոչ

Թողցես զանձն իմ 'ի դժոխս. և ոչ տայցես սրբոյ քում տեսանել զապականութիւն. որ և ասէր իսկ, թէ ես եմ հովիւ քաջ, և վասն խաշանցն իմոց դնեմ զանձն իմ:

Եւ եղ այնուհետև յերկրէ հովիւն հօտից բանաւոր ոչխարաց. և կատարէ զմարգարէական բարբառն, թէ որ եհան յերկրէ ըզհովիւն հօտից. զոր առաքեալն Թարգմանէ, թէ եհան 'ի մեռելոց զհովիւն հօտիցն զմեծն արեամբ յաւիտենական ուխտին՝ զտէր մեր Յիսուս Քրիստոս:

Եւ քանզի բազում անգամ աւանդեալ 'ի լուեալս օրինականացն զչարչարանսն, և զերրորդաւուրն զյարութիւնն, ոչ սարծանօք՝ և սպառնալով. այլ զի քաղցրուսոյց վարդապետութե՟ ածիցէ զվրիպեալսն 'ի հաւատոցն Ճշմարտութիւնն, յառաջագոյն ժամադիր առնէ 'ի յարութիւնն:

Զի որոց՝ եկեալ առ 'ի Կուսէն՝ ոչ ծանուցեալ, Թերեւս յորժամ

առ ՚ի գերեզմանէն գայցէ, դիմեսցեն անկանել յարքայութիւնն: Քանզի առ ՚ի կեալ ըզկենդանիսն՝ էին կենդանարարն. և նոքա փոխանակ կենացն՝ յուսահատութեամբ մահու նուիրեցան:

Մեռաւ ապա վասն մեռելոցն և յարեաւ, զի յարութեամբն իւրով օրինակ լիցի. վասն որոյ և գիշերի արարեալ զլուսաւոր յարութիւնն, զի պահարկելոցն և գուշակելոցն ծանուսցէ զճշմարտութիւն իրացն կատարելոց:

Որոյ թանձրագոյն և աչագին արարեալ զարհաւիրսն, շարժմամբ երկրին, և վիմօքն պատառելովք, և գերեզմանօքն բացելովք, և մեռելովքն յարուցելովք: Որով և կատարէր բան մարգարէին, թէ լերինք շարժեսցին ՚ի նմանէ. և երկիր խախտեցաւ յերեսաց նորա, և վէմք խորտակեցան. որով և խռովեալ պահապանացն, և եղեն հանգոյն մեռելոց:

Իսկ կենդանին յարուցեալ

հանդերձ հրեշտակացն վկայու-
թեամբ ծանօթս տայ, որոց ե-
կեալ ստանէին · որպէս նշանա-
կեաց մարգարէն, թէ քաղցր է
տէր որոց սպասեն նմա յաւուր
նեղութեան, և ճանաչէ զերկիւ-
ղածս իւր : Քանզի յառաջագոյն
հրաւիրեաց յանկնկալութիւն լու-
սաբեր յարութեանն. որով ե-
կեալ 'ի վախճան բարբառ մար-
գարէին. թէ վասն այսորիկ
սպասեա ինձ՝ ասէ տէր՝ յաւուր
յարութեան իմոյ 'ի վկայու-
թիւն :

Դիմեալ այնուհետև պահա-
պանացն 'ի քաղաքն, և այնպէս
հռչակաւոր և ազդական արա-
րեալ զԱստուածագործ յարու-
թիւնն, մինչև անդէն գիշերայն
ընթացեալ եկելոց կանանցն 'ի
գերեզմանէն, աւետարանել աշա-
կերտացն զտեսեալ զսքանչելիսն :
Նոյնպէս և պահապանացն ոգես-
պառ սրտաբեկ 'ի քաղաքն ան-
կեալ՝ պատմելով քահանայիցն, և
աշակերտացն եղելոց, մանաւանդ

յարուցելոցն ամբոխելոց և դղրդելոց՝ 'ի քաղաքն երեւելով բազմաց :

Որով եկեալ 'ի վախճան և խոստացեալ բան մարգարէին, թէ բացից զգերեզմանս ձեր ասէ տէր, և հանից զձեզ 'ի գերեզմանաց ձերոց: Դարձեալ Եսայի ասէ, թէ յարիցեն մեռեալք և կենդանասցին որ իցեն 'ի գերեզմանս. զի ցօղդ որ 'ի քէն՝ բժշկութիւն է նոցա. Թերեւս վասն կենդանարար արեանն Քրիստոսի նշանակեաց, որ 'ի վերայ խաչին հեղաւ զամենեքումբք :

Եւ զի յայտ արասցէ՝ եթէ անտի մարգարէացաւ, զնովիմբ ածեալ և 'ի դէմս աշակերտացն, գնա՛ ժողովուրդ իմ, մուտ 'ի շտեմարանս քո. փակեա՛ զդուրս քո և թաքիր առ ժամանակ մի.

Իսկ կամակոր ազգին խաչահանուացն, խլացելոցն և կուրացելոցն 'ի ճշմարտութենէն ո՛չ ինչ օգուտ գործեաց, ո՛չ պատմութիւն կենդանեացն, և ո՛չ

երեւել մեռելոյն, և ոչ առաւե-լութիւն նշանայն աստուածա-յայլծ յարութեանն : Զի վասն նորա իսկ առաքեաց ամենագէտն զլինելոց իրսն վասն մեծատանն թելադրեալ . թէ Մովսէսի և մարգարէիցն ոչ լուիցեն , ապա թէ 'ի մեռելոց ոք երթայ առ նո-սա , ոչ լսեն :

Որոց 'ի դէպ ելանէ բարբառ մարգարէին , թէ յաւուր յայնմիկ առից 'ի վերայ ձեր առակ . թէ ողբասցեն ողբս ձայնիւ և ասա-ցեն , թէ թշուառութեամբ թշ-ուառացաք : Զոր և առեալ աղ-գականին իւրեանց Պօղոսի , թէ ողբալով ասեմ զթշնամեաց խա-չին Քրիստոսի , որոց կատարածն կորուստ է :

Ծէ . ԵՐԹԱՑ այնուհետեւ Քրիստոս ընդ երեկս աւուրն միա-շաբաթուն՝ երեւել աշակերտացն դրօքն փակելովք՝ ասէ աւետա-րանադիրն . և տուեալ զխնդա-րար ողջոյնն , և բաղում ուրա-խութիւն աշակերտացն արարեալ :

Ընդ կատարէր Նուագ սաղմոսարանին, տէր Աստուած մեր երեւեցաւ մեզ, արարէք տօնս ուրախութեան կանխաւ մինչև յանգիւնս սեղանոյն: Եւ զի՞նչ իցեն անգիւնք սեղանոյն՝ եթէ ոչ զխաչն նշանակէ. որ և անկիւնս ցուցանէ խաչին չորս:

Մինն ընդ երկիր ցցեալ՝ զի յայտնեսցէ դնել զտեառն գարշապարին յերկրի. զի 'ի վերայ վիմին հաստատութեան շինեսցէ դիցէ զբարձրութիւն հիմանց եկեղեցւոյ. որպէս մարգարէն գուշակեաց, թէ 'ի վերայ վիմին կացոյց զիս, զի անշարժ առնիցէ:

Իսկ զբուն անկիւնն՝ կատարն 'ի վեր ուղղեալ. զի այն անկիւնն 'ի վերկոյս ուղղեալ է, իբրև կշռուած սահմանի զբնութիւն այնորիկ՝ որ 'ինորայն 'ի վերայ բազմեցաւ՝ 'ի վերկոյս հաստանիցէ. և անդր հայեցուցեալ զտեսողն 'ի հայրն 'ի գլուխն Քրիստոսի, և բնակութիւն ցուցանիցէ:

Իսկ աջ անկիւնն՝ ցուցանէ ըզ-

զօրութիւն աջոյ բազկի․ աջովն զուարթութիւն արդարոցն, զուրախութեան պատրաստութեան պարգեւատուր պսակացն ցուցանէ:

Իսկ ահեակ անկիւնն՝ զտանջանսն նշմարեցուցանէ զմեղաւորացն: Վասն զի ունի սեղանն չորս անկիւն, որ է խաչն․ և յիրաւի սեղան, զի եղև վերընկալ տէրունեան մարմնոյն ճշմարիտ պատարագին, որ մատեաւ հօր:

Յիրաւի և չորս անկիւնս ասէ, զի ուղղեսցի ընդ չորս անկիւնս երկրի: Եւ զամենայն ախեղերս ուրախ արասցէ յայամ սեղանոյ, զերկնաւորս և զերկրաւորս, և զանդարամետականսն, և զհիմնացեալսն՝ որ են առաքեալքն և մարգարէքն, զերկնաւորսն ըզհրեշտակս, զզօրս հոգեղէնս․ որոց կարի իսկ ուրախութիւն եղև, և լինի ընդ անկարծակամ դարձ կենացն․ և մարդիկ երկրաւորք երկիցեն և դարձցին: Եւ դուք արդ կամիք այցել՚ի կամսն Քրիս-

տուի, և սանդարամետականքն նինջեցեալքն, զորս և փրկեաց զնոսա գալստեամբն իւրով։ 'Ի խաչն՝ որ կանգնականն՝ որ զյաղթութիւնն ցուցանէ. որ վերին անկիւնն՝ զյաղթութեանն վերացուցանէ։

Իսկ 'ի յայսմ սեղանոյ վայելեցին նախ առաքեալքն. վասն որոյ տեսին զյարութիւն նորա և ցնծացան. և լցաւ կատարեցաւ այն որ ասէն, թէ արարէք տօնս ուրախութեան. որոց ցուցեալ զնշանս չարչարականս յարուցելոյն. որում վկայէ Պօղոս, թէ այսուհետև ոչ մեռանի և մահ նմա ոչ ևս տիրէ։

Եւ քանզի սքանչելագործ է, և անհասական 'ի քննողաց, և ամենայն անհնարականաց հնարաւոր. զի որպէս յառաջ քան զչարչարելն պարգևեաց զկենդանարար մարմինն իւր և զարիւնն աշակերտացն, առ 'ի յայս առնելոյ թէ ինքնակամ չարչարի. նոյնպէս և յետ յարութեանն ցու֊

ցանէ յանձին զնշան բեւեռացն. յայտ արարեալ՝ թէ չէին բաւական վէրքն արգելուլ 'ի դերեզմանի զբժիշկն վիրաւորաց:

Նոյնպէս և ճաշակեալ ընդ աշակերտսն 'ի Նոր արքայութեանն, զի յայտ արասցէ՝ եթէ որ յանկարօտ և յանճաշակ արքայութեանն ճաշակել գիտէ, նոյնպէս և յառաջ քան զչարչարանսն՝ 'ի քաղցրական և 'ի դարմանաւոր աշխարհիս լի և անկարօտ ամենայցոյն շրջէր:

Այլ զոր օրինակ անդ առ 'ի հաստատելոյ զաշակերտսն ճաշակեաց, նոյնպէս և աստ՝ առ 'ի հաւատարիմ առնելոյ աշխարհի քաղցեաւ, թէ արդարև խոկական որդին Աստուծոյ եղեալ ըստ ժամանակի և որդի մարդոյ, զի կեցուսցէ զաշխարհ. վասն որոյ և կանխասաց եղեալ մարգարէին, թէ Աստուած յաւիտենական, Աստուած որ հաստատեաց զծագս երկրի, ոչ քաղցիցէ և ոչ վաստակեսցէ, և ո՛չ գոյ քննութիւն

իմաստութեան նորա։

Եւ երեւի և Կղէոպեանց, ումեմն 'ի Ճանապարհին Եմաւուսայ. և առաջի եդեալ նոցա զաւանդեալս մարգարէականս, որ վասն նորա վկայեալ։

ԾԸ. ՅԵՏ այսորիկ երեւեալ աշակերտացն առ Տիբերական ծովուն, և արարեալ նշանս առ 'ի հաստատելոյ զնոսա. և յայտ արարեալ նոցա՝ թէ ոչ սակաւիկ ինչ կասեցուցեալ գերեզմանին զԱստուածագործ զօրութիւնն. այլ որպէս և առ ծննդեամբն, և յառաջ քան զչարչարանսն և 'ի չարչարանսն, նովին զօրութեամբն և յետ յարութեան. որում վկայեաց երանելին Պօղոս, թէ Յիսուս Քրիստոս, երէկ և այսօր, նոյն և յաւիտեանս յաւիտենից։

Յիշեցուցանէ ապա աշակերտացն զվկայութիւնն վասն այլոցն հաստատութեան և ասէ. այս բանք են զոր խօսեցայ ընդ ձեզ՝ մինչ առ ձեզն էի, թէ պարտ է

ընուլ ամենայն գրելոցն յօրէնսն Մովսէսի և 'ի մարգարէս և 'ի սաղմոսս վասն իմ. և փչեաց 'ի նոսա Յիսուս և ասէ, առէք զՀոգի սուրբ: Եւ յայնժամ եբաց զմիտս նոցա՝ իմանալ զգիրս, թէ այսպէս պարտ էր չարչարել Քրիստոսի և մտանել 'ի փառս իւր, և յառնել 'ի մեռելոց յաւուր երրորդի:

Եւ իբրև կատարեաց զուխտադրութիւնն Աստուծոյ վասն հրէական ազգին, զորոց և ամբաստան եղեւ յառաջագոյն ասելովն, իմ եթէ չէր եկեալ և խօսեցեալ ընդ նոսա՝ մեղ ինչ ոչ գոյր նոցա. բայց արդ՝ չիք պատճառք վասն մեղաց իւրեանց. զի տեսին զգործս իմ՝ զոր այլ ոք ոչ գործեաց, և ատեցին զիս, և զՀայր իմ:

Դարձուցանէ այնուհետև զլուսաւոր վարդապետութիւնն իւր 'ի հեթանոսս. որով ածեալ 'ի կատարումն զառաջապատում պատգամս Եսայեայ, թէ Ետու

զքեզ յուխտ ազգին և 'ի լոյս հեթանոսաց՝ լինել փրկութիւն մինչև 'ի ծագս երկրի։

Եւ հանեալ զաշակերտսն 'ի լեառն Ձիթենեաց, և հաստատեալ միաւորական ճշմարտութեամբն, ասելով թէ գնացէք այսուհետև աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս. մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։

Եւ ամբարձեալ զձեռս իւր օրհնեաց զնոսա. և ընդ օրհնելն նորա վերացաւ յերկինս, առ աւետարանագիրն. զի կատարեսցի երգ սաղմոսարանին, թէ համբարձաւ Աստուած օրհնութեամբ։ Որոյ հրաման տուեալ, թէ նստարո՛ւք յերուսաղէմ, և ես առաքեցից զաւետիս Հօր իմոյ 'ի ձեզ. որով եկեալ 'ի վախճան Ամովական բարբառն, եթէ որ շինէ յերկինս զհամբառնալ իւր, և զաւետիսն յերկիր հաստատէ։

Ծ. Թ. Ա՛ն արկեալ մեզ այսուհետև 'ի վախճան ասացելոցս,

ճառս 'ի մէջ առնուլ զքրիստոսապատում աւետեացն խոստացելոցն վասն մխիթարութիւնաբեր աղբեր հոգւոյն սրբոյ։ Մանաւանդ զի առընթեր եւ ունկնդիք զդիւրահաւատից քաջալերիչն զերանելին Ղուկաս, որ իրադէտ և միջամուխ Քրիստոսագործ իրացն կատարելոց ճանաչի. վասն որոյ և բարձրապատում հնչեցուցանէ խնդրեանն տիեզերախօս աւետարանին աւելուին, թէ կամ եղև ինձ՝ որ խնդրեանէ զհետ երթեալ էի ամենայնի ճշմարտութեամբ՝ կարգաւ գրել քեզ քաջդ Թէոփիլէ, զի ծանիցես զբանիցն՝ որոց աշակերտեցար զճշմարտութիւն։

Եւ քանզի համառօտ բանիւք առ 'ի կատարած աւետարանին իւրոյ զերկնաչու ճանապարհն Քրիստոսի նշանակեաց, առնու դարձեալ յառաջելանշան յերկրորդ մատենին զորպիսութիւն իւրացն կարգել. և միանգամայն իսկ զառաջագիր աւետարանն յիշատակելով, սկիզբն դնէ առա-

քեւլագործ գրոյն, նշանակեալ և զնոյն Թէոփիլէ. Զբանն առաջին զոր արարի վասն ամենայնի ո՛ Թէոփիլէ, զոր սկսաւ Յիսուս առնել և ուսուցանել: Վասն որոյ և կարճապատում շարեալ՝ 'ի վերանալն փութայ. և լուսաւորագոյն եւս պատմեալ զՀանգամանս վերանալոյն, զՀրամանացն Քրիստոսի առ աշակերտսն, և զամպաչուելն նորին, և զվկայութիւն հրեշտակացն իջելոցն վասն վերանալոյն Քրիստոսի, և զօրինակն միւսանգամ նորին գալստեանն:

Յետ այնորիկ պայծառագոյն, և առաւել սքանչելագոյն նշանակէ զէջս հոգւոյն սրբոյ յերկնից, Թէ 'ի կատարել աւուրցն պենտակոստէից էին ամենեքեան միաբան 'ի միասին. և եղև յանկարծակի հնչիւն յերկնից՝ եկեալ իբրև սաստիկ հողմոյ, և ելից զամենայն տունն յորում նստէին. և երևեցան նոցա բաժանեալ լեզուք իբրև 'ի հրոյ, և նստաւ իւրաքանչիւր 'ի վերայ նոցա. և լցան ամե-

նեքեան հոգւով սրբով. և սկսան խօսել յայլ լեզուս, որպէս և հոգին տայր բարբառել նոցա։

Տեսանէ՞ս զբարձրանչան զհուչակուոր և զանկարծահաս զմուտն հոգւոյն սրբոյ։ Եւ եղև ասէ յանկարծակի հնչիւն յերկնից՝ եկեալ իբրև ՚ի սաստիկ հողմոյ։ Եւ յայտ իսկ է, եթէ երկնաւորացն և երկրաւորացս ծանուցեալ զէջն հոգւոյն սրբոյ, մանաւանդ թէ հանդերձ երկնաւորական զօրուն խաղացեալ գայր. որում յառաջընծայ եղեալ յերգս սաղմոսարանին՝ մարգարէն հայէր. որպէս ՚ի քառասներորդ իններորդ սաղմոսին նուագի, թէ Աստուած մեր յայտնապէս եկեսցէ՝ և հուր առաջի նորա գնասցէ, և շուրջ զնովաւ մրրիկ յոյժ. կոչեսցէ զերկինս ՚ի վերուստ, և զերկիր ՚ի դատել զժողովուրդ իւր, և ժողովել առ ինքն զսուրբս իւր։

Եւ քանզի յառաջագոյն վկայութիւն եդեալ հոգւոյն սրբոյ տանն խարսխելի. և ուխտ եդեալ

քրիստոսամուտ գալստեանն՝ երկնից և երկրի. երբեմն՝ թէ նայեցարուք երկինք, և խօսեցայց. և լուիցէ երկիր զպատգամս բերանոյ իմոյ. և երբեմն՝ լուիցէ երկին, և ունկն դիցէ երկիր, զի տէր խօսեցաւ:

Եկեալ այնուհետև 'ի դատաստան կոչել զերկինս և զերկիր, դատել զժողովուրդս: Վասն որոյ ամենափրկիչն նշանակեաց, թէ եկեալ յանդիմանեսցէ զաշխարհս վասն մեղաց՝ զի ոչ հաւատան յիս. քանզի տեղեկագոյնք և ընդելականք էին հոգւոյն՝ տունն իսրայէլական առ 'ի գուշակութենէ մարգարէիցն յարուցելոցն, և նոցին սքանչելեօքն աշխարհահանաղ երեւեալ: Որ և հեթանոսական ազգացն յայտնի եղեալ Աստուածական հոգւոյն զօրութիւն. և նշանակէ իսկ ճանաչել թագաւորացն, ասել փարաւոնի ցՅովսէփ, թէ ոչ գտանեմք զոք իբրև զքեզ՝ որ ունիցի զհոգի Աստուծոյ: Նոյնպէս և Բաղտասար

ասաց ցԴանիէլ, թէ գխտեմք զի հոգի սուրբ Աստուծոյ գոյ 'ի քեզ:

Կ. Այլ որգլքն Իսրայէլի առաւել ևս յղփացոյնք մարդա֊ րէիւքն ճանաչէին: Մեծն Մով֊ սէս եօթանասուն և երկու ծե֊ րովքն յանապատի անդ. և 'ի պարգեւական երկրին դասք դասք մարգարէից յարուցելոց յաւուրս թագաւորացն, որ 'ի թագաւորա֊ գիր մատեանսն կարգեալ կայ. որոց ընաւ ինքնապատում յայտ֊ նի արարեալ զմերձաւորութիւն հոգւոյն: Եսայի ասէ, հոգի տեառն 'ի վերայ իմ. և Միքիէ, թէ ես լցայց հոգւով զօրութեամբ տեառն:

Իսկ Եզէկիէլի միանգամայն յայտնի արարեալ զազդողական զօրութիւնն հոգւոյն, ըստ պատ֊ մութեան կառանչան տեսլեանն: կամ նոյն ինքն իսկ յորժամ պքանչելակերպ գյարութիւնա֊ գործ տեսիլն պատմէր, թէ եղև ձեռն տեառն 'ի վերայ իմ. և առ

զիս հոգի սուրբ, և տարաւ 'ի դաշտ մի՛ որ լի էր ոսկերօք զօրաց բազմաց. և ասէ ցիս, որդի՛ մարդոյ լիցէ՞ թէ կենդանի լիցին ոսկերքդ այդ. և ասեմ՝ տէ՛ր տէ՛ր դու գիտես զայդ:

Տեսանե՞ս զմարգարէն, որպիսի ճշմարտագոյնս տեղեկացեալ, յայտ առնելով զԱստուածական պատիւն հոգւոյն սրբոյ. 'ի մի՛տ առ և զԱստուածահրաման գործոցն զօրութիւն 'ի վերայ թանձրախուռն ոսկերացն հնացելոց. թէ որպէս առ իւրաքանչիւր յարեալք և պատուաստեալք և կենդանացեալք՝ կանգնեցան կացին. զի մի՛ 'ի բանից և 'ի հրամանացն միայն, այլ առաւել ևս յիրացն կատարելոցն առեալ տանիցիս զճշմարտութիւնն բարձրութեան:

Եւ արդ՝ նոյն բաւական և ամենակար հոգին սուրբ քննիչ խորհրդոցն Աստուծոյ, որ յառաջագիր օրինօքն աւետարանեաց մարգարէական բարբառովք վասն կենսաբեր գալստեան որդւոյն

Աստուծոյ, առաքեցաւ յԱս֊
տուածական փառացն 'ի ժողով
երկոտասանիցն ընտրելոց՝ ժողո֊
վել առ ինքն զսուրբս իւր. և
ճշմարտագոյն հաստատել վան
իրացն կատարելոց, որ Քրիստոս֊
ին գործեցան:

Եւ երեւեցան նոցա բաժան֊
եալ լեզուք իբրև 'ի հրոյ. զի ակա֊
նատես իսկ փայլեցուսցէ զշնոր֊
հացն բարձրութիւն: Եւ նոքա
լցեալ հոգւով սրբով, որք և 'ի
մերձաւորացն եպերեալք՝ եթէ
արբեալք իցեն. այլ և էին իսկ
արբեալք մարգարէական բաժա֊
կաւն: Զի նոքա արբեալք և ու֊
րախացեալք և միանգամայն ամե֊
նայն ախեղերաց առեալ բեր֊
եալ զբարձրութեանցն ուրախու֊
թիւնս:

Զոր ընդ նորայն փոխանակ
պատմեալ մարգարէին, թէ ու֊
րախ եղէց և ցնծացայց 'ի քեզ. և
դարձեալ՝ թէ արբեցայց յերեւ֊
ել յերեւաց փառացքոց. և եթէ՝
բաժակ քո որպէս զանապակ ար֊

բեցոյց զիս. և թէ՝ ողորմութիւն քո տէր յառաջ մղեսցէ զիս. և յայտնի իսկ ծաւալեցան շնորհք հոգւոյն սրբոյ ։

Եւ իբրև հուր երեւեցաւ՝ զի խոտանն այրեսցի, և ընտիրն լցցի բաժակօք ուրախութեան հոգւոյն, անկարօտ գանձու պարգեւօքն որ ո՛չ անցանէ ։ Եւ նոքա լցեալք անկարօտ հոսանօքն հոգւոյն, միանգամայն զամբարեացին հրդեհական հոգւոյն զօրութեամբն, որոց բարեխնդրացն բարութեան ուրախութիւն պատրաստեցին. ամենայն տիեզերաց մատուցակք եղեալ արբուցին ծարաւեաց, իսկ անհնազանդիցն արբուցին զկործանումն ։

Զի սկիզբն մատուցակութեան՝ ժիր մարգարէն մանուկն Երեմիա ընթացեալ արբոյց բազում լեզուաց զբաժակ հատուցման մեղացն, և զգառնութիւն մահուն անկանգնական ։

Իսկ սոքա միանգամայն խառնեցին արբուցին զհուր հոգւոյն

խմաստութեան, և եղեն մատուցակք ընդ տիեզերս. ընթացան, պաշտեցին զանուշահոտութիւն բաժակօքն քաղցրութեանց ուրախութեանց արժանեացն 'ի բազմականն արքայութեանն հարսանեացն: Իսկ յուլացն և ծուլացելոցն, անմտացն, չքթելոցն, խառնեցին և արբուցին զմրուր բաժակացն լեղւոյն դառնութեան. զի այրեսցին խակ ընդ ըմպելն շրթունք իւրեանց և անձինք իւրեանց:

Արբ զայս բաժակ Անանիա և կինն իւր Սափիրա, և ոչ կարացին զօրել ուժոյ զօրութեան անոյշ գինւոյ նորա: Ծարաւեցան արբին զմոյլեցան, և սպառեցան 'ի մաղձոյ նորա որ թաքուցեալ էր 'ի փոր նոցա. չորացան երկմտութեան մեղօքն իւրեանց, և կիզան 'ի համոյ հրաբաժակ գինւոյն սաստիկն զօրութեանն:

Արբ զայն բաժակ և կին ոմն Տաբիթա. բաժակ գինին որ արբոյց և 'նջեցոյց զնա, դարձաւ ա_

ռողջութեամբ արդարութեան կանխեաց և յարոյց զնա յուսումն ։

Արք 'ի բաժակէն յայնմանէ և կուռնելիէ · որ եղև արժանի բազմականին, և ետ բազմաց որ ընդ նմայն էին ։ Մատռուակութիւն Շմաւոնի սկիզբն արար ուրախութեանց 'ի նմանէ , բաժակաւն որ 'ի ձեռին նորա ։

ԿԱ· Եւ ահա դայ պաշտէ զամենեսին, և եհաս ահաւասիկ մինչև առ ձեզ ։ Ահա լի են շտեմարանք այսր Թագաւորի, և կազմեալ մատռուակք արբուցիչք · յօրինեալ են բաժակք 'ի մատունս, և յօրինեալ բազմականք 'ի տաճարս, կազմեալ ըմպելի քաղցըր և անոյշ գինի ուրախութեան ամենեցուն, որ կամին ըմպել զնա հաւատովք ։ Կազմեալ է և զմբրուքն դառնութեան խաւարին չարութեան չարացն ըմպելին , այրիչն կործանման ։

Արդ ահա զոր կամիք ըմպել՝ պատրաստ է երկոքումբք ստուգութիւն ձեզ մատուցանել ·

արբէք զիմաստութիւն և մի՛ զանմտութիւն, զողորմութիւն և մի՛ զբարկութիւն. զհաւատոն քաղցրութեան, և մի՛ զերկմտութիւն անհաւատութեան՝ զայրիչ հրոյն չարութեան, որ տոչորէ 'ի գեհենի և 'ի խաւար տանի. այլ զհուր բաժակացն, որ լուսաւորեսցէ զձեզ յմտելն ձերում զնա, և այրեսցէ զժանգ մեղաց աղխտութեան ձերոյ, և պահեսցէ զանձինս ձեր յուսով հաւատոց ձերոց:

Առաքեալքն երանելիքն արբին և արբեցան, և ուրախ եղեն. և արբուցին տիեզերաց երկուք բաժակօք՝ որք կամեցան ըմպել, զինչ կամեցան:

Արբոյց և ձեզ աւադիկ յիմարութիւն աղխտութեան, և խառնեաց աւադիկ ձեզ դեղ բաժակ մահու. առէք արբէք արդ հաւատովք զբաժակն բժշկութեան կենաց անձանց ձերոց. զի փրկութեամբ ապրեսջիք յայնմանէն՝ որ գալոցն է:

Ահա հասեալ է բաժակն պատուհասից պատժոց 'ի յանձինս ձեր. առէք արբէք զբաժակն խաղաղութեան՝ որ լի՛ն է օգտութեամբ: Ծարաւի՛ լերուք ապաշխարութեան, զի խառնեսցի ձեզ մխիթարութիւն ուրախութեան: Արբէք զհոգին որդէգրութեան, և մի՛ զհոգին պղծութեան՝ զոր արբ Սաւուղ, և տարադրեցաւ. արբ Դաւիթ, և եմուտ յուրախութիւն տեառն իւրոյ: Նոյն և դուք՝ թէ կամիք միայն. բարերար է ուրախարարն՝ որ առաքեաց առ ձեզ զայս զառաքեալս, որ եկին ձեզ յուրախութիւն. և բերին երկու բաժակս, մին սաստից, և զմիւսն ուրախութեանցն:

Զի այն որ առաքեաց զերկոտասանսն իւր ընդ ամենայն երկիր մատռուակս, սոյն առաքեաց զայս զիւր վկայս 'ի մէջ ձեր. զի արբեալք էիք դուք զմոլորութիւն մեղաց ձերոց, արբուցին ձեզ զմրուր պատուհասին՝ որ եհաս ձեզ. զի մահուամբն իւ-

րեանց եղեն մատռուակք ճշմարտութեան Աստուծոյ աւետեացն առ ձեզ. քարոզեցին նոքա նեղութեամբք իւրեանց, և խառնեցին զարիւնն իւրեանց յերկուս բաժակս. զի խրատեսցեն զանմտութիւն կուրութեան սրտից ձերոց. և դարձեալ պատրաստեցին զառաջիկայսն բաժակս ուրախութեան ձերոյ. զի մահու կենդանութեան բաժակօք ուրախ արասցեն զձեզ, զոր ինքեանք արբին:

Վասն զի տեսին զտէրն և զարարիչն արարածոց, զի խոնարհեցաւ 'ի բաժակս խոնարհութեան մահու անարգութեան՝ ինքնակամ իւրովք կամօք. և արբ զհամբերութիւն չարչարանաց բաժակին ինքնայօժար խոնարհութեամբն:

Վասն այսորիկ ամենայն առաքինի վկայք ճշմարտութեան և Աստուածութեան նորա, ետուն նեղութեան զանձինս իւրեանց. զի իւրեանց նեղութեամբք և

վշտօքն զոր կրեցին՝ վկայք լիցին այնորիկ որ կամօքն կրեաց զայն . զի զմեր զանարգութիւնս կրեաց , և զմեր չարչարանս յանձն էառ . և մեռում մահուն հաւասարեաց հաճութեամբ կամացն . զի որպէս կամեցաւ, զինչ կամեցաւ, և եղև . և որպէս կամեցաւ , արար : Զի զմեր հողեղէն բնութիւնս զգեցաւ , և խառնեաց յանխառն Աստուածութիւնն , զի տացէ մեզ զիւր անմահութիւնն և զանվշտութիւնն , և զանչարչարութիւնն : Զապականացու մարմինս խառնեաց յանապականութիւն Աստուածութեանն , զի զբնութիւնս մեր անապականս գործեսցէ :

Եւ արդարքս այս ցանկացան տեառն մահու լինել վկայք իրեանց մահուամբն այնմ , որ զմեռելութիւն արարածոց կենդանացոյց մահուամբն իւրով . զի ցանկալի եղև մահ՝ մահուամբ Աստուծոյ մերոյ , որ վասն մեր էառ զբաժակն մահու , և ետ ըմպել մեզ զբաժակն անմահութեան :

Վասն զի այս մահ ժամանակեայն է, զի միասանգամ նորոգեսցուք 'ի փառս յարքայութեն անփոփոխ կենացն մշտնջենականաց։ Որպէս ինքն տէրն ասէ 'ի սրբում յաւետարանին, թէ արդարև ասեմ ձեզ, զի թէ ոչ հատն ցորենոյ յերկիր անկանի և մեռանի՝ լոկ միայն հատ կայ. բայց 'ի մեռանելն բազմապատիկ փառաւորի, և պտղաբեր է տոհմականաւ։

ԿԲ. ԽՍԿ ամենայն վարք երկրի կենաց՝ նման են վարուց մշակութեան երկրաբուղխ արմտեաց. վասն զի սերմանի նախ սերմն յարդանդ, և ապա ծառայեալ ծաղկի մարդահասակ պատկեր Աստուածութեանն. որպէս վերագոյնն ասացաք, թէ մարդ ըստ պատկերի Աստուծոյ արարաւ, իմաստութեամբ, բանաւորութեամբ. որպէս զվարս օրինակաց 'ի բնամատեան կարգեցաք ձեզ զայդ։

Արդ էաւ մարդ վարել և սեր-

մանել զերկիր. զի անդէն եդաւ նմա հրաման, թէ զինչ վարեսցէ զնոյն և հնձեսցէ: Եւ սոյն տրուաւ 'ի խելամտութիւն իմանալ մարդկան զաս 'ի յայտնեօքս 'ի ծածկեալ յաներևոյթն սերմանել և հնձել. զի ընկալցի յուսով զհամբարսն պատրաստելոյ. զի զի՞նչ և վաստակեսցէ մարդ Աստուածպաշտութեամբ պատուիրանօքն, անդ 'ի պատրաստեալ հանդերձելումն ընկալցին զպտուղսն:

Սոյն օրինակ որպէս մշակութիւնն, զի նախ վարս վարելոյ ցելելոյ կակղելոյ հերձելոյ, ակօսաձիգ պատառեալ զերկիրն սեւակոշտեալ, պարարտացուցեալ նախ քրտամբ և աշխատութեամբ, հատանիցեն զընդվայր արմատսն, մոլեբոյս տարապարտ աճումն կիզաբոյս բանջարոցն, և ապա սերմանել զսերմանիս զօգտակարն ցանից:

Սոյն օրինակ և քարոզութիւն աւետարանին, եթէ ոչ նախ հա-

տուսցէ ոք զպարտս պատժապար տութեան խրայոյն ընդվայրաբոյս սովորութեան անարժանացն, կամաւէր կամագնաց ինքնակամ մեղացն ։ Որպէս և այժմիկ առ ձեզ տեսանեմք. զի թէ ոչ խլեսջիք դուք 'ի մտաց ձերոց զարմատս ընդվայրաբոյս վնասակար մեղացն, որ 'ի ձեզ արմատացեալ են, և պատեալ զոստովք մտաց ձերոցաւ 'ի խափանել զծաղիկս, և առ 'ի չտալ բերել զպտուղն, նաև միանգամայն 'ի դօսացուցանել. արկեալ զձեզ 'ի տարակոյս անօրէնութեան, և կամ յանհիւթ սպառած տեղին. որ թէպէտ վարել վարիցեմք, անմասն եղեալ 'ի պտղոյն զրկի ։ Նոյն օրինակ և դուք եթէ ոչ խլեսջիք 'ի ձէնջ զմնդեանն սովորութիւնն, ոչ կարէք ընդունել զսերմն՝ որ 'ի ձեզ պտուղ տայցէ զօգտութեանն ։

ԿԳ. ԱՐԴ դուք եղբարք հայեցարուք իմաստուն միօք ընդ անձինս ձեր. և խորհուրդ ա-

ռեալ ձեզէն 'ի ձեզ՝ խորհեցարո՛ւք և տեսէք զանձինս ձեր. զի Աստուած գթած և մարդասէր յայց ել ձեզ և ետես. և ո՛չ կամեցեալ ընդ ձեր կորուստն, և վաղագոյն սպառնալեօքն պատուհասին՝ կոչեաց զձեզ 'ի դրունս ապաշխարութեան մուծանել, զի կեցցէք և մի՛ մեռանիցիք:

Զի անարժան խնդրոյ մարդիկն՝ որ անցին հեթանոսութե՛ն իւրեանց, և չեղեն արժանի գիւտի անձանց. որք ո՛չ կամեցան խմանալ զարարիչն իւրեանց, յառաջադէմ կանխագիտութեանն Աստուծոյ թողեալ զնոսա՝ որ ո՛չն էին լսելոց նորա հրամանացն, այլ պատրաստելում տանջանացն կանխութեանցն նիւթեալք թըլքեցան:

Արդ պա՛րտ է ձեզ կակղել զանդս մտաց ձերոց, և խլել զմեղսըն գայթակղեցուցիչս յանձանց ձերոց, որ խափան առնեն արդարութեանցն 'ի ձեզ բուսոյն. այսինքն կռապաշտութեանցն սովո-

րութիւնք, որ 'ի նախնեացն հետէ մոլորեալ դանդաչեցին. որ իբրև քուն ընդ արթունս եղեալ յիմարակորոյս անմնեալք ընդ վայր թարթափեցին ո՛չ ինչ յօգտակարսն, այլ յունայնութիւն մնոտի տարապարտս, յանօգուտս. որ բնաւ ո՛չինչ իսկ են, ո՛չ օգուտ և ո՛չ վնաս ունեք:

Օգուտ չեն, զի անշունչք են, անիմաստք, անխաղացք, անշարժք. ոմանք կոփածոյք են, և ոմանք կռածոյք. ոմանք խարտածոյք, ոմանք ձուլածոյք եղեալ՝ 'ի մտաց ճարտարաց հնարեալք 'ի վնասել. ընդ վայր և եթ աշխատեալք որք պաշտեն զնոսա. ո՛չ կարեն զվնաս ինչ սպահել 'ի նոցանէ, և ո՛չ այնչափ՝ թէ լու մի կամ ճանճ որ անօգուտ ընդ մարդկան է բնակեալ՝ քշել հանել 'ի տանէ պաշտօնէիցն իւրեանց: Եւ ո՛չ սարդքն որ ելեւէջս առնեն զնոքիմբք պատկերօք, և ձգեն զոստայնս իւրեանց զգլխովք նոցա, թէ զայն յանձանց 'ի բաց կարիցեն մերժել.

այլ ընդ վայր 'ի 'ի ներքոյ ժանգակեր փոշոտեալ հարեալ մաշկին:

Եւ քարեղէն պատկերացն առեալ զքարաքոս ժանգոյն, զողրացեալ, կանաչացեալ, ներկեալ, և անփոյթք եղեալ ագեղունան: Իսկ զփայտեղէն պատկերսն որդանցն հարեալ, բոտոտակեր եղեալ մաշկին: Իսկ հանդերձիկն որ զնդքօք արկեալ, այն ցեցակեր մեցուեալ փխրեալ մաշեալ, կորուսեալ ապականելին:

Զի թէպէտ և ումեք վասն նոցա անմտութիւնքն զոք սոխլեն փոյթ առնել՝ յախերկան կոտորել զանասունս իւրեանց, 'ի զոհ ձենձերոցն զազրութեան պըղծութեան չարաւոյն, սակայն նոյն խանձրահոտ մուրն և ծուխըն այրեցածոյն ելեալ մածեալ զնդքօք, իբրև զածուխ սեւեալ զնոսա յայլագոյնս դարձուցանէ. և ծախք անշահք և անօգուտ վաստակք՝ որ 'ի նոսա լինին:

Եւ զայս ամենայն ընթունեալ

ձեր՝ 'ի մոլորութիւնս ճեպիք
վնասել օգտութեանն. և յաւի-
տեանն նիւթել ձեզ տանջանս յան-
շէջ հուրն, և յորդն անմահ եր-
թալ վասն ոչընչին։ Եւ զարարիչն
ձեր թողեալ՝ անմռնչովքն բար-
կացուցանէք զԱստուած ձեր.
հանեալ ձեր զսերմանիս՝ փոխա-
նակ ցորենոյ փուշ և փոխանակ
հաճարոյ որոմն, և փոխանակ
պարարտ երկրին՝ զանօգուտն զա-
պառաժն ընտրեցէք զանպտուղն։

Արդ ա՛ղէ տեսէք, աւադիկ
դուք յանդիման կայք. ո՞ ոք 'ի
ձէնջ յառաջ կացեալ տացէ պա-
տասխանի՝ թէ լուաւ ոք զձայն
պատկերաց ձերոց. կամ եթէ
դուզնաքեայ օգուտս ինչ 'ի նոցա-
նէն. որչափ թէ սակաւ մի յայտ-
նեօք, բայց միայն երազովքն
և պատիր խաբէութեամբ ցնոր-
իւքն՝ որ 'ի մէջ գալ ո՛չ կարեն,
այնու միայն կորուսեալ զոգիս
ձեր և հանեալ յարարչէն։

Արդ որ այսպէս անօգուտ են,
և ոչինչ, և ո՛չ ումեք պիտանացու,

հատէք խզեցէք 'ի յանձանց ձե-
րոց զցամաքեալ դօսացեալն. որ
ոչ ձեզ խեղութիւն, այլ առող-
ջութիւն բժշկութեան՝ զարմանս
տանել անձանց. Երբէ այն՝ որ
Թափիցէ զմաղձ և զմաղաս զառ-
նութեանն, և Թեթեւացուցեալ
զինքն յախտիցն, առողջութեամբ
լինի:

Սոյնպէս և դուք զանօգուտն
Թէ Թողեալ լինիք՝ զօգտութիւնն
գտանէք. յաւիտենից տանջանացն
դատաստանացն ապրելով. զի
կուապաշտութեանդ սերմանիք
պաշտելոցդ. յանշէջ հուր գեհե-
նին արկանէ՝ ուստի չիք փրկու-
Թիւն ապրել, զայս պտուղ բերէ:

ԿԳ. ԻՍԿ ճշմարտութիւնն
բարեպաշտութեանն զԱստուած
զարարիչն ամենայնի ճանաչե-
լոյ՝ բերէ պտուղ զյաւիտենա-
կանն զմշտնջենաւոր արքայութիւն
ուրախութեանցն, և տայ այնոցիկ
որ զնոյն ճանաչեն: Սերմնդ անօ-
րէնութեանց ձերոց և առ ձեզ
երեւեցաւ փուշք 'ի չաւէ՝ բոյսք

տրամամն պատուհասից. զի գիտա-
ջիք զգորին հասին հանել, որ առ յապայն լինիցի. որ առ ձեզ մատուցանիցի, թէ ոչ վաղագոյն սրբեսջիք զորոմն ՚ի ցորենոյդ ընտրել:

Զի դոյ միաբանգամ այլ ժամանակ վարել և հնձել. վարել ՚ի գերեզմանի, և հնձել միաբանգամ յարութեամբ ՚ի գործս իւրաքանչիւր վաստակոց: Մի՛ լինիք իբրև զգօսացեալսն, զոր հուրն անշէջ դատեալ զձեզ իւր կերակուր առնիցէ. այլ դալարութեամբ ծաղկեալ մարդաւէտ ՚ի պտղոյն անուշութիւն՝ զարդիւնսն մատուցանիցէք ձերում տեառնն: Զի յորժամ միաբանգամ ՚ի գերեզմանացն բուսուցանիցէ զձեզ՝ լինիցիք ցորեան. զի յշտեմարանս արքայութեանն ընկալցին զձեզ՚ի բարիս, զի բերիցէք զբարիսն ձեզ տուեալս ընդ միոյ բազումս:

Զի զոր օրինակ ՚ի հունձս ընտրեալ զորոմն ՚ի ցորենոյն՝ ՚ի հուր արկանիցեն, նոյն օրինակ բու-

սանին յանկարծօրէն յական թօ-
թափել մարդիկ՝ի գերեզմանաց: Որոց զԱստուածութիւն նորին պատուիրանօքն հանդերձ յանձինս ընկալեալ իցէ, նոքա ըստ նմանութեան տառք ցորենոյ՝ բուսեալք պարարտութեամբն:

Եւ որպէս հատն մերկ յերկիր անկեալ՝ բուսեալ առեալ արմատս, բերեալ ցօղուն, արձակեալ տեղըն, կապեալ ծունր, ջովացեալ, առլցեալ հասկաթուռ, ընդ միոյ հատոյ բազումս առեալ՝ի չայեկանութիւն՝ սերմանելեացն պատրաստէ. նոյնպէս և անդ է տեսանել՝ բուսեալ անձինք արդարոցն, նոյն մարմինք՝ նոյն հոգւով, բերեալ զգործոն վաստակոցն արդարութեանց անդստին՝ի գերեզմանացն զարքայութիւնն. ընդ միոյ սակաւուն, ընդ միոյ մեկնակ անձին՝ բիւրս և հազարս պայծառացուցեալս՝ անթիւ հատուցմունս առեալ բերիցեն. անդստին ընդ յառնելն զփառս զգենուցուն. որպէս հասկն՝ որ զատոքու-

Թիւն յանձին ցուցանիցէ, և յըն-
տեմարանս խնամոցն անկեալ գա-
րանի:

Նոյնպէս փուշքն զհասկն մե-
ղաւորացն պատեալ ներքուստ 'ի
վեր գայցեն. անգաւին իբրև 'ի մօրէ
զկերպարանս առեալ՝ 'ի վեր բեր-
ցէն զանօրէն գործոյն զպտուղն:
Որպէս 'ի հոգեւոր երգարանին
նուագէ, թէ անկաւ հուր՝ և ոչ
տեսին զարև, մինչ չև 'ի միտ առ-
եալ էր զփուշս իւրեանց. իբրև
զգժնիկ բարկութեան, կենդան-
ւոյն կլզցէ զնոսա:

Եւ զի՞նչ լիցէ որ ասէն, թէ
մինչ չև 'ի միտ առեալ զփուշս իւր-
եանց. այսինքն յանհոգ գա-
տարկութեան գործէին զմեղսն,
մինչ ոչն գիտէին զյանցանս՝ յա-
ռաջագիր պատրաստեցան տան-
ջանքն: Որպէս ուրեմն այլուր
ասէ. թէ յառաջ քան զօր իւր՝
հասեալ պատահիցեն նմա ցաւք
իբրև զջուրս: Որպէս 'ի սկզբանն
փուշքն վասն մեղաւորացն յանցա-
ւորութեան բուսան, նոյն և զյան-

ցաւորջն պատեալ բուսեալ՝ լուցկեք եղեալ այրիցեն անդստին ընդ յառնելն: Իսկ ձեզ աւագիկ ազդ արար կանխեաց. որպէս զի դուք ապրեսջիք յայն ահագին 'ի հրոյն հեղեղէ. զի սուրբ սերմանիքն ցանեսցին 'ի ձեզ, և մի փուշն այրելի:

ԿԵ. Արդ որդեակ մարդկան մինչև յե՞րբ էք խստասիրտք, ընդէ՞ր սիրէք զնանրութիւն և խնդրէք զստութիւն: Ծաներո՛ւք զաստուածագործ զքանչելիսն՝ որ առ ձեզն երևեցաւ. զի այսուհետև ոչ թողցէ ստուգութիւնն զամենայն բնակիչս աշխարհի, թէ ոչ ծանիցեն զնա ամենայն ազգք երկրի, և նմա ծառայեսցեն ընդ միով լծով:

Խզեսցուք աստ զկապանս նոցա. և ընկեսցուք 'ի մէնջ զլուծ նոցա: Արդ խզեցէք զկապանս հեթանոսութեան յանձանց ձերոց. և ազատեցա՛յք դուք 'ի մեղացն յանցուածոցն. ուրախակից լինել այնոցիկ՝ որ ծիծաղին 'ի կորուստ

ամբարշտաց. որպէս ասէ իմաս-
տութիւնն առ հանդերձեալս.
Թէ այսուհետեւ ես ծիծաղեցայց
զկորստեամբ ձերով. և Թէ՝ այն
որ բնակեալն է յերկինս՝ ծիծա-
ղեսցէ զնոքօք, և տէր ինքնին ար-
համարհեսցէ զնոսա: Յայնժամ
խօսեսցի ընդ նոսա բարկութեամբ
իւրով և սրտմտութեամբ իւրով
խռովեցուսցէ զնոսա: Այս իսկ
ժամանակ է կշտամբութեան և
յանդիմանութեան. զի որդին
Աստուծոյ առեալ՝ի հօրէ՝ի ծնո-
ղէն իւրմէ զիշխանութիւնն դա-
տել զամենեսեան, որ ոչ պաշտեն
զհայր՝ դատի զնոսա. և որ ոչ
զորդին կամ զհոգին սուրբ՝ տան-
ջեսցէ զնոսա:

Այլ ձեզ ճանաչելոյդ զհայր՝
բարբառ որդւոյն կանխեաց. ասէ
ես կացի Թագաւոր՝ի Նմանէ՝ ՝ի
պատմել ինձ զհրամանս տեառն.
հովուել զձեզ գաւազանաւ խըս-
տութեան երկաթոյն. և իբրև զկա-
ւեղէն անօթ փշրեսցէ զայնոսիկ՝
որ անհնազանդութեամբն զիմա-

դարձ լինիցին փրկութեանն, զի անօթք կաւեղէնք իսկ են մարդիկ: Արդ որ պիտանացուքն են՝ զայն գանձու պատուականօք լցցէ: Իսկ որ անպիտանքն են՝ զնոսա տանջանօք և կորստեամբ լցցէ. զի զարթուցեալ է տէր յամպոց սըրբոց իւրոց, այց առնել ամենայն անօրէնութեանց մարդկան:

Արդ՝ թագաւորք զայս 'ի միտ առէք, խրատեցարո՛ւք ամենեքեան որք դատէք զերկիր. ծառայեցէք տեառն երկիւղիւ, և ցնծացէք առաջի նորա դողութեամբ: Ընկալարո՛ւք զխրատս նորա՝ զի մի՛ բարկասցի տէր, և կորնչիցիք 'ի ճանապարհացն արդարութեան. զի բորբոքեալ է բարկութիւն նորա 'ի վերայ ձեր:

Իսկ երանի լիցի ձեզ՝ թէ մարթիցէք աղաչել զերեսս տեառն, և յուսայք 'ի բազում ողորմութիւն փրկութեան նորա. թողցէ ձեզ և շնորհեսցէ ձեզ զյանցանս ձեր: Ապա թէ յամառեալ կայցէք՝ փշրեսցէ զատամունս 'ի բե-

րանս ամբարշտաց, և արկցէ զձեզ 'ի յաւիտենական տանջանսն:

Ապա յո՛չինչ օգուտ է այն զըղջումն՝ որ անդ անկեալ 'ի միտս լինիցի. այլ տե՛ս զի՞նչ գոչէ մարգարէն, ո՛չ ոք է 'ի դժոխս որ խոստովանի առ քեզ. և ո՛չ ոք է թէ յայնմ մահու յիշէ զքեզ. զի այնուհետև ոչ ոք կարէ անցանել ըստ եդեալ սահմանն հաստատութեանն:

Իսկ ժամանակ այս է ապաշխարողացն ողորմութիւն գտանելոյ. առ այժմ այսպէս առէ մարգարէն, թէ Աստուած դատաւոր արդար, հզօր, և երկայնամիտ, որ ոչ ածէ զբարկութիւն իւր զօրհանապազ: Ապա այլ զի՞նչ ասիցէ արդեօք. զի թէ ոչ դարձցին, ըղսուր իւր սրեալ է, և զաղեղն իւր լարեալ. և նոցա պատրաստեալ է զանօթս մահու. և զնետս հրեղէնս գործեալ, որոց երկնեն զանօրէնութիւն. և յղութիւն նոցա՝ առէ՝ ծնանի ցաւս:

Իսկ այնք որ լսեալ սքանչելու-

թեայն դարձցին յԱստուած յարարիչն, և պաշտիցեն զնա, այսպէս ասէ. քաջալերեա՛ց երկիր, խնդա՛ և ուրախ լե՛ր. զի մեծ արար տէր զառնելն իւր ընդ քեզ։

Եւ մարդիկն այն՝ որ զարարիչն իւրեանց ոչ ճանաչէին, նոքա իբրև զանասունս համարեալ են. վասն այնորիկ իբրև ընդ երէս խօսի. մի՛ երկնչիր երէ, զի բուսան քեզ ճարակք՚ի դաշտս և յառապարս. զի քան զանապատս ես անպտուղ էին սիրտք մարդկան, և քան զդաշտս ես անջրդի.

Արդ և այժմ կոչէ զնուաճեալսն, և թզենի պտղաբեր քաղցրութեանցն յԱստուածպաշտութեանց բանիցն. որպէս և ասէ, թէ որպէս քաղցր են ՚ի քիմս իմ բանք քո քան զմեղր բերանոյ իմոյ. և դարձեալ՝ եթէ քաղցր ես դու տէր, և քաղցրութեամբ քո ուսո՛ ինձ զարդարութիւնս քո։ Եւ դարձեալ առԱստուածապաշտս գոչէ մարգարէն, ասէ, լցցին կալք ցորենով. և զեղցին

հնձանք գինւոյ և իւղոյ. և հա_
տուցից ամաց՝ յորս եկեր մարա_
խոյն, և ջորեակն, և ժանգն, և
թրթուրն, զօր իմ մեծ՝ զոր ա_
ռաքեցի 'ի վերայ ձեր. ուտիջիք և
վայելեսջիք, և օրհնեսջիք զտէր
Աստուած ձեր:

Իսկ առ անօրէնսն այսպէս
ասէ. արկէք մանկաղս՝ զի հաս_
եալ է ժամանակ կթոյ. մտէք
հարէք՝ զի լցեալ են, և զեղուն
գուբք իւրեանց, զի բազմացան
չարիք նոցա. վասն այնորիկ
ձայնք հնչեցին 'ի ձորն դատաս_
տանի:

ԿԶ. 'Ի ԺԱՄԱՆԱԿՍ Աբրա_
համու որք 'ի Սոդոմ զգինին անօ_
րէնութեան. արդ խնդրեցաւ
և քննեցաւ 'ի բարձրադահաց
տեառնէն 'ի հարիւրոց մինչև 'ի
տասն, և ոչ գտան 'ի նմա տասն
բաժակք արդարութեան: Զի
խաղող նոցա՝ էր խաղող դառնիճ,
և ողկոյզ նոցա 'ի դառնութիւն
լեղւոյ. սրտմտութիւնք վիշապաց
գինի նոցա. սրտմտութիւնք չա_

բանթոյնք իժից՝ անհնարին ա-
ւանց բժշկութեան, բաժակք
նոցա ։

Վասն այնորիկ արբոյց նոցա
զհամ հրաբաժակ գինւոյն սր-
մնան նոցին, և կիզան նոքա բա-
ժակօքն իւրեանց ։ Լցեալ էին
շտեմարանք նոցա անօրէնու-
թեամբ, վասն այսորիկ հնչեաց
կործանումն նոցա ։ Հասեալ էր
'ի յանդս նոցա որոմն. վասն
այնորիկ 'ի գործ անկաւ մանկաղն
նորա, հնձեաց եկեղ զնոսա 'ի
հրդեհի իւրում ։ Ուռկանն որ
պատեաց զնոսա, զոհեցան նոքա
նմին ուռկանի. և ծխեցան 'ի նմին
ցանցի, զի եղեն բաժին նորին ։
Կերաւ թրթուր զնոսա և ծախեաց
զնոսա ջորեակ, և արածեաց զնո-
սա մարախն մեղաց իւրեանց.
վասն այնորիկ վաղվաղակի գօսա-
ցան ։ Եւ արածեաց հուր զշե-
նուածս նոցա. տեղեաց 'ի նոսա
հուր, և յորդեցին վտակք հրե-
ղէնք 'ի մէջ նոցա. և եբարձ զխը-
ռխուն անկեալ 'ի միջոյ նոցա.

գետք հրեղէնք յարեան 'ի մէջ նոցա, և ողողեցին այրեցին զերկիր նոցա։ Լցան շտեմարանք նոցա հրով, և զեղան նովին հնձանք նոցա. լցին զբաժակս մեղաց խորռանց 'ի մրրոյն, որ արբին և կիզան միանգամայն։ Ձի մի Գոլո է այն բաժակն՝ որ տուաւ 'ի մէջ նոցա, ուստի ոչ արբին նոքա զուրախութիւնն. եղև նա նոցա այլ բաժակ, և արբոյց նոցա զտրտմութիւն։

Բաժակ կենդանութեան՝ ուստի ոչ կամեցան ըմպել զկենդանութիւն, արբոյց նոցա զմահու-դառնութիւն։ Բաժակ քաղցրութեան՝ որ ոչ քաղցրացաւ 'ի քիմս նոցա, դառնութիւն բղխեաց 'ի նմանէ. այն՝ որ հուր նոցա ոչ այրէր զգալարսն, այլ պահէր զկանաչսն, և տոչորէր 'ի դոսս և այրէր զզօսացեալսն։ Արբ զայն բաժակ Յուդա Սկարիովտացի և այրեցաւ, զի ողաղուն էր ծառն նորա։ Արբին զայս առաքեալքն և դալարացան, և լցին անուշ պտղովն զերկիրն ամենայն. տա-

րածեցաւ հոտ ծաղկացն նոցա ընդ տիեզերս : Սրբութիւն նոցա և գինի անուշ նոցա պաշտի յուրախութիւն վերնոց և ներքնոց, հրեշտակաց և մարդկան. և տէր տաճարին ուրախ է 'ի նոսա իբրև զայս բաժակքս՝ որ հասին առանիկ արբուցանել ձեզ: Մի Գոլով՝ է այն բաժակն Աբրահամեան որ գտաւ 'ի Սոդոմ. ուստի ոչ եղեն նոքա ուրախ, և ըստ այնմ ո՛չ գտաւ 'ի մէջ նոցա:

ԿԷ. ԱՀԱ երեսուն և եօթն բաժակք Քրիստոնէանք՝ որ եկին պաշտել զձեզ. հուր է զօրութիւն նորա, և անուշ է համ նորա. ուրախութիւն է յայտնիս նորա, և տրտմութիւն է 'ի ծածուկս նորա: Զի թէ ըմպէք զնա արժանեօքն, այրեսցէ զախտս ձեր և սրբեսցին անձինք ձեր:

Այրեցան մարմինք որդւոցն Ահարոնի, և ո՛չ այրեաց հուրն պատմուճանս քահանայութեան նոցա. սովոր է այս բաժակ այրել զաղտեղիսն, և պահել զոր-

բեցեալն։ Արդ եթէ կամեսջիք սիրով ըմպել զբաժակն երանութեան՝ զոր յակամայ 'ի մէջ ձեր բղխեաց, այրեսցէ զմեղս ձեր. և ազատեսցէ և ընտրեսցէ զանձինս ձեր յուրախութիւն։

Իսկ եթէ արդեօք ինչ դայցէ զմիօք ձերովք, թէ մեք սպանաք զսուրբ վկայսն։ Զայս և Պօղոս անօթ ընտրութեանն, 'ի տգիտութեան հրէութեանն ժամանակին, որ եկն 'ի քարոզութի առաքելոցն, 'ի հալածման նոցին սպան նա զՍտեփանոս, որ եղև վկայ Աստուածութեն խոնարհութեանն, և անդէն բարձրութեան 'ի նոյն։

Արդ ահա և դուք որ տգիտացայք, արբէք զբաժակդ զայդ՝ զոր մղեցին ձեռք ձեր. զի զոր վկայեցին նոքա և մեռան՝ նոյն մահու կենդանացան նոքին, և ելին 'ի վիճակս երկնաւորս։

Եւ Ստեփանոս 'ի ժամ մահուն իւրոյ ետես զերկին բացեալ՝ և զորդին ընդ աջմէ հօր իւրոյ ծնողին, և խնդրեաց զթողութիւն

սպանողացն իւրոց, ելոյծ զկապանս ամբարշտութեանն նոցա բարեխօսութեամբ աղօթից իւրոց, դադարեցոյց զդոչումն արեան իւրոյ, լուեցոյց զբողոք տանջման իւրոյ, հայցեաց 'ի տեառնէ զթողութիւն նոցա:

Վասն այսորիկ եբարձ վերադ Պօղոս նորա զլուծն՝ զոր ձգէր եզն ամոլոցն. և էառ յանձն զտանջանս նորին, և արբ զնոյն բաժակ մահու նորա. եղև վկայ բանից նորա ընդ նմին հաւասարորդ առ տէր իւր. ետես զնոյն տեսիլ, և լուաւ զնոյն անճառութիւն բանիցն՝ զոր ետես Ստեփանոս:

Արդ դուք սպանող էք այսց սպանելոց, հաւատացէք զհաւատս նոցա, և ձգեցէք զլուծս նոցա, և ընկեցէք յանձանց ձերոց զլուծ մեղաց, լերո՛ւք վկայք ճշմարտութեանն քարոզաց: Արբէք զնոյն բաժակ հոգեւոր ըմպելոյն, և եղերո՛ւք կցորդք նոցա. և իջցեն մարդասէր սիրոյն վտակք յանդս սրտից, պարարտացուցանել զեր-

կիր մնաց քարողութեանքն՝ որ 'ի ձեզ առհմական լինի . զօրաւոր հաւատովք ձեր 'ի նա՝ ըմպել ձեզ զբաժակն մարդասիրութեան զուլիչ հրոյն ընտրութեան, որպէս 'ի ժամանակս հրէութեանն քահանայութեանն՝ 'ի գերութեանն. Այդ առեալ զկենդանի հուրն պատարագացն, տարեալ քահանայիցն արկին 'ի ջրհորն և հուրն 'ի ջուր դարձաւ. և յետ ամացն եօթանասնից 'ի դարձին երթեալ առին զջուրն, և բերեալ արկին զողջակիզօքն: Իբրև շինեցաւ տաճարն, և ջուրն դարձաւ 'ի բնութիւն հրոյ. վասն զի ըստ պիտոյից կարող է փոփոխել զկերպարանսն՝ և զարդիւնս ըստ իրացն մատուցանել. մանաւանդ այս սքանչելութեան հուր՝ երեւեալ ըստ մասանց մասանց հոգւոյն սրբոյ:

Որպէս հուրն 'ի մէջ դալարոյն կանաչ ոստոյն մորենոյն երեւեալ՝ պահեաց զնա անթառամ. զի հուրն լուսատու պահեաց

զմորենին, և ապրեցոյց զՄովսէս, և եղև նմա բաժակ ուրախութեց:
Արբ 'ի նմանէ Մովսէս՝ որ յուսացաւ 'ի նա. ապրեցոյց զանասունս Իսրայէլի, և խանձեաց զբոտացուածս Եգիպտոսի 'ի մէջ կարկտին. և 'ի մէջ ծովուն արբոյց զբաժակն Իսրայէլի, զի արբին զհոգին և երգէին 'ի մէջ ծովուն, որում մատռուակէր Մարիամ քնարաւն. զի անցին ընդ ծովն յաղթ և օրհնեցին:

Արբին և յայնմ բաժակէ և Եգիպտացիքն, և արբեցան 'ի բաժակէ սեանն՝ որ կապեաց զանիւս կառաց նոցա. գլորեաց զնոսա մուր նորա, և զարկոյց զնոսա հոտ նորա: Արբ ժողովուրդն զորանջման բաժակն՝ զոր խառնեաց բարկութիւն. արբոյց նոցա բաժակ քննման՝ ուր պարտաւորեցան նոքա:

ԿԸ. ՍԻՒՆՆ սուրբ, որ ընդ ասպրս օդոց հովանոցանայր նոցա 'ի տապ խորշակին 'ի տունջեան, և լուսատու ջեռուցանէր զնոսա 'ի

ցրտոյ սառամանեացն՝ 'ի գիշերա_
պահութեան առաջնորդութեն,
Նոյն սիւն ըստ ժամանակի ժամա_
նակի փոփոխեալ՝ ըստ պիտոյից
Նոցա զպէտսն պատրաստէր:

Երբեմն վիմացեալ հոսէր Նոցա
յադուրդ 'ի ծարաւ վտակս անուշ
ջուրցն. զի ինքն Քրիստոս էր այն՝
որ ընդ ամենայնիւն զամենայն ունի
լիութիւն, լցեալ բարեբարէր Նոցա.
որ երբեմն քաղցրութիւն հացին,
և երբեմն Թռչնոցն. իսկ երբեմն
զքաղցրութիւն աղբերացն բղխէր
Նոցա. և բաժակ հոգւոյն սրբոյ
ուրախ առնէր զնոսա:

Իսկ ըստ Նոցա խստապարանո_
ցութեան և ողնդժնեայ բարուցն,
խառնէր տայր Նոցա զբաժակն
բարկութեան: Զի այս բաժակ
Թէպէտ հուր՝ Թէպէտ ջուր,
կարէ զզօրութիւն իւր փոխել
յինչ և կամի. երբեմն ձիւն լինի
և երբեմն սառն. երբեմն անձրև,
երբեմն 'ի հուր փայլակն դառ_
նայ. և երբեմն ցօղ մնուցիչ բու_
սոյ, կերակրել զգաղանս և զԹռ_

չունս, զերէ և զանասունս. և պատրաստէ զգարմանս մարդկան և զկենաց արարածոց: Նոյն կարէ և հոգևոր ցօղել. բուսուցանել սերմհաճոյկանաց վերնոյն, պատրաստել բանաւոր հօտից զկերակուրն անապականութեան:

Երբեմն քաղցր անձրևս շայեկան բուսուցիչ երկրապարար խարակից փայլատակմամբն, ըղձերին գոլն արկեալ առ 'ի բոյսն քրտնացուցանէ, արբուցանէ զբուտեղն յուրախութիւն և զփթիթըն յուրախութիւն զուարթութեան: Կրկնակի պահանջէ զգոհութիւն տալեայն շնորհողին. յորժամ օգուտ յաճախութեանցն, զայս բաժակ արբուցանէ. զի և ամպք սպասաւորք հրամանացն մատռուակեն: Զի թէպէտ լըցեալ պատրաստեալ լի՛ անձրեւով զերեսս երկնից ունիցին, այլ 'ի գոլն և յարձակելն, 'ի տալն 'ի մատռուակելն երկրի, յորժամ կամի՝ զշայեկանն մատուցանէ: Իսկ յորժամ ոչ՝ զգժնդական,

զեղեամն և զձիւն և զխստաբեր կարկուտն. այրիչ նշողիքն տապացուցանէ, 'ի ժանգառութիւն պատրաստէ զխոտն, և չարաթոյն օդոյն շնչմամբ խստութեան դառնութեան՝ խորշակահար ցամաքեցուցանէ. զվարսաձև բոյսն դալարոյն մօտ առ կարճիմն այրեցուցանէ:

ԿԹ. ԱՍՏՈՒԱԾ զհրամանն կատարէ. զի բնական լինի է ամպոցն կատարել 'ի սկզբանցն, իբրև ընդունելիչ հրամանացն և պաշտօնեայ մատուցակութեցն առ մարդիկ երեւեալ. երբեմն բարկութեանց, երբեմն ողորմութեանց:

Զի յորժամ կամէր Աստուած առ մարդիկ երեւել՝ զզօրութիւնն յամպն ծածկեալ առաջատեալ պահէր. զի ոչ կարէին համօրէն մարդիկ ժուժել բաւել տեսլեան Աստուածութեանն, այլ փակեալ զերկինս իբրև սրահակաւ լինի յինքն վարագուրեալ, զի մի անժոյժ եղեալ արարածք կիզցին:

Նա թէպէտ երեւէր յայնմ ժամանակի ումեք ումեք արժանաւորացն, ըստ նոցա հանդուրժելոյ տեսանելոյ տեսանելեացն երեւէր. զի նոքա տեսանել կարասցեն, որպէս Մովսէսն: Կամ գլխովին ժողովրդեանն 'ի Սինէականն լերինն իջեալ ամպովն պատեալ երեւէր, և անտի խօսէր ընդ նոսա. Նա և յամենայն 'ի դարսն նոյնպէս երեւեալ ամպով:

Իսկ սրբոյն Եզեկիելի հոգելից մարգարէին՝ ես հաշակական տեսլեամբ երեւեալ. սակայն ոչ առանց ամպոյ տեսաւ երբեք ուրեք ամենայն մեղեաց: Սոյնպէս և հոգեկիր մարգարէն 'ի տեսլեանն իւրում պատմէ. ասէ, տեսի զի հողմ վերացեալ գայր 'ի կողմանցն հիւսիսոյ. և ամպ մեծ 'ի նմա, և լոյս սաստիկ զնովաւ. և հուր կայծակունք հատանէին 'ի նմանէ. և մէջն նորա տեսիլ արեգական, և ճառագայթ հրոյ:

Սակայն լոյս և հուր, և ոչ ա֊

ռանց ամպոյ. զի լոյսն 'ի լուսաւորել զպիտոյն, և հուրն այրել զանպիտանսն բարկութեամբն : Իսկ ամպն՝ երկոցուն զերկոսին մատռուակել տայ յարբանեկել. զի հուրն զմեղաւորսն այրէ. և բարեացն՝ զհոգին շնորհացն որդեգրութեան արբուցանէ. Իսկ չարացն զկայծակունսն արբուցանէ, և զլոյսն ծխախառն հեղձամղձուկ նեղութեան տանջանացն: Նաև մեծութեանն իսկ ամպք գտանին սպասաւորք. որպէս և տեառն պատմէ, թէ ամպք փոշի են ոտից նորա :

Եւ վասն յորդելոցն բազմացելոցն ամբարշտութեանց ասաց. Ասէ, սաստէ ծովու, և ցամաքեցուցանէ, և զգետս ամենայն աւերէ: Վասն զի զծովն մեղաց ցամաքեցուցանէ, և զգետս անօրէնութեան կասեցուցանէ: Զի զնեխականն, և զմահականն, և զպղտորն, և զկացուննն պարզեաց :

Իսկ իւրոցն ապաւինելոցն 'ի նա

յուսացելոց՝ փրկութիւն ծովացեալ և բազմացեալ, և գետ առանց մեղաց յորդեսցէ : Վասն որոյ միւս մարգարէն ասէ 'ի նոյն պարու երգոյն իւրոյ. Թէ զգետս ցրուեսցես, և զերկիր դողացուսցես 'ի սասանութենէ անձրևի քոյ՝ որ անցանէն ընդ սա : Զի զջուրս սասանութեան 'ի վերուստ հոսեսցէ 'ի վերայ ջուրցն, զի զջուրսն դառնացեալս 'ի բաց մղեալ մերժեսցէ . զի այնմ մըտեալ որ սրբահամն է, զաղտեղին և զդառնացեալն 'ի բաց անցուսցէ :

Որպէս միւս տեսանողն 'ի նոյն նուագեաց, և անդէն զնոյն միահամուռ մեկնեաց : Ասէ, անձրև կամաց պատրաստեցեր Աստուած ժողովրդեան քո . զի Թէպէտ և հիւանդացաւ՝ սակայն դու հաստատեցեր զնա . զի 'ի մեղաց ծովուն ըմբռնեալք, և 'ի նոյն ախտին հիւանդացեալք և կապեալք յամբարշտութեան կապանօն : Վասն այնորիկ զծովն անունջ

անհամութեան քամեալ, և ցամաքեցուցեալ զակնաղբեւրն նորա, և զանձրև սաստից տեղացէ առ մարդիկ :

Որպէս 'ի յոյս հայեցեալ երգեաց մարգարէն, խորք խորոց կարդացին առ քեզ 'ի ձայն սահանաց քոց. զի իբրև սահանք հոգեւոր պատգամացն 'ի վերայ կուսակին, և զախտաժէտսն և զցաւագնոտսն 'ի բաց կորուսցեն:

Եւ ցօղն բժշկական եղև առողջացուցիչ՝ որպէս և ասէն, եթէ ցօղն որ ցօղէ 'ի քէն՝ այն բժշկութիւն է նոցա, զի դարձցին առ նա երկիւղիւ: Զի այնք որ սիրով ոչ դարձան առ նա՝ ահիւ պատրաստեաց. արար զնոսա իւր ժառանգութիւն, որպէս զձեզդ : Զի նախ զհեղեղն մեղաց 'ի ձէնջ 'ի բաց անցուցէ, և ապա տացէ ձեզ զառատութիւն շնորհաց իւրոյ:

Զի 'ի ձէնջ բխեալ յորդեսցեն իբրև զգետս արդարութիւնք, և իրաւունք իբրև զջուրս հեղեղաց

բազմացին. և ապա զկեր գիտու-
թիւնն կենացն ձերոց՝ յամպոց
ողորմութեան 'ի ձեզ տեղասցէ.
որպէս և ասէն, թէ անձրև կամաց
պատրաստեցեր Աստուած ժողո-
վրդեան քո. զի թէպէտ հիւան-
դացաւ, սակայն դու հաստատե-
ցեր զնա: Ապա զուխս փափկու-
թեան տացես ըմպել արժանեացն,
ըստ բանի հոգեւորական երգչին՝
որ ասէ. թէ 'ի քէն է տէր աղ-
բիւր կենաց, և լուսով քո տեսա-
նեմք զլոյս. և թէ ծաղեա՛ զողոր-
մութիւնս քո՝ որք ճանաչեն
զքեզ: Իսկ իւրոց ճանաչացն
ծաղէ, և աղբիւրքն իմաստու-
թեան 'ի նոյն լուսոյ ականէն
առ նոսին բղխեալ: Իսկ անիմա-
տիցն՝ այրիչ վտակքն, և ողողիչք
և հրդեհիչք և տոչորականք:

Եւ քանզի իբրև հուր յերկրի
վառեալ էին մեղքն՝ առ 'ի տալ
լոյս. զի անթաքուստ լիցին 'ի
վրէժխնդրութենէն՝ որ 'ի վերայն
էր հասանելոց: Վասն որոյ յա-
ռաջագոյն կանխեաց յառաջա-

գէտ մարգարէութիւնն զիրացն
զիւրոց ասացելոց հաստել. որ-
պէս ասէ, տեսի 'ի մարդիկ ըղ-
մեղան ծովացեալս, բազմացեալս,
հեղեղեալս. որպէս միանգամ
մեկնեցաւ առակն յաւուրս Նոյ-
եան դարին. ծովացեալ մեղացն
երկրի, ընդ նմին ծովացան և
ջուրքն, կորուսանել զմարդիկ
սաստկացան:

Հ. Արդ· սրբոցն մարգա-
րէիցն զիրացն զեղելոց զաւակն
յածախագոյնս 'ի մէջ բերեալ,
Թերևս եղելովքն ահ արկեալ՝
զնոսա յիւրաքանչիւր ամբարշ-
տութեանց փրկել կարասցեն:
Վասն այսորիկ յածախագոյնս
երբեմն զՍոդոմայեցւոցն հրկի-
զեալս, երբեմն զհեղեղամած
մարդիկն ջրահեղձոյց դարին՝ յօ-
րինակ առեալ, երբեմն զհար-
կածս Եգիպտոսի և զայլոց
բազմաց, և զանօրէնութիւն ծո-
վացեալս կոչէ, և փարատել յեր-
կրէ խոստանայ: Եւ դարձեալ
զարդարութիւն յերկրի խոստա-

նայ գնել. և քան զխրճեղէն ես յորդագոյնս բազմացուցանել, և զիրաւունս ծաղկեցուցանել :

. Վասն այսորիկ անցանել մարդկան ընդ յանցութէ ծովս, գոչէ մարգարէն և ասէ. անցցեն ընդ ծովս յաղթ, և հերձցեն զալիս ծովուն, այսինքն է զամբարշտութիւնս. և թէ՝ ցամաքեսցեն պարոյրք գետոց, այսինքն մեղացն յորդութիւնքն : Վասն որոյ միւս մարգարէն ասէ, թէ 'ի վերայ գետոց բարկացիս տէր, կամ սրտմտութիւն քո 'ի վերայ ծովուց և կամ բարկութիւն քո 'ի վերայ գետոց :

Զի ածցէ զյորդութեան անձրևուն, որ ջուրքն սուրբք կենդանութեան հոսանք մերժեսցեն զջուրս ամբարշտութեան, և ծածկեսցեն յերկրի զդառնութիւն չարութեան ոդխութեան ամբարշտութեան մարդկան : Որպէս ասէ մարգարէն, թէ լցցի երկիր գիտութեամբ տեառն՝ իբրև ջուրք բազումք զի ծածկեն

գծովս. յայնմ 'ի կորստական ջուրցն ասէ՝ 'ի կորուսիչ և 'ի հեղձուցիչ. Թէ զայն ջուրս ծածկէ՝ որ արբոյց զերկիրս 'ի հրապոյրս պղտորս. որ առաւելագոյն ևս վասն հրապուրանացն՝ 'ի կռապաշտութիւնն որ յորդեն՝ մոլեգնեալ էին յաշխարհի: Զի հանգէ զամպոյն հոգեընկալ՝ որ մարգարէին Եզեկիէլի երևեցաւ. զի նոյն ամպ տեղասցէ 'ի մարդիկ շնորհս գիտութեան. և նոյն գալարացուցէ և զչորութիւնն 'ի բոյսս շրջեսցէ:

Իսկ կզօսացելովքն որ 'ի հաւանութիւն գալ ոչ կամին՝ սփռեսցէ զանձրև հրեղէն փայլատականց կիզուլ, յայրել, և 'ի վախճանել, մատուսցէ ըմպել զբաժակն: Որպէս 'ի տասներորդում սաղմոսին նուագէ տեսանողն, Թէ տեղասցէ 'ի վերայ մեղաւորաց որոգայթ, հուր և ծծումբ, այս մրրիկ է բաժին բաժակի նորա:

Զի տէր արդար է և զարդարութիւն սիրէ. և արդարութեամբ

կամի առ ինքն կոչել զձեզ յոր-
դեգրութիւն . զի հոգելինկալ
ամփն Աստուածակիր Ճշմարտու-
թեան սովոր է տեղալ յոգիս
մարդկան զգաստութեան ուսուցու-
թիւն . տնկել 'ի սիրտս մարդկան
զերկիւղ Աստուածպաշտութե ,
և մատռուակել զսէրն Քրիստոսի
արարչին առ արարածս . և նորուն
կամօքն ամբառնալ 'ի բարձրութի
սիրոյն Աստուածութեանն , զոր
ձեզ պարտ է ընդունել :

ՀԱ. ԶԻ և ամպք սպասաւորք,
առեալ զհրաման 'ի Տեառնէ ,
իջեալ 'ի բարձանց 'ի խորութիւն
անդնդական ծովուցն խոնարհ՝
առ եթերացն աընթեր լցեալ
ուռուցեալ , ամփոփեալք զբազ-
մութիւն ջուրցն, խառնեալք վե-
րացեալք՝ տարածեալք ծած-
կեալ զերեսս երկնից լի որոտմամբ,
ցօղագին առատութեամբ զարար-
չին հրամանս կատարեն , առ 'ի
ներքոյ մատռուակէն :

Որչափ ևս առաւել այս վկայքս,
որ վերացան 'ի սէր Աստուածու-

Թեանն՝ առ որս Աստուած խոնարհեցաւ, եւ առաւելագոյն աւլն զշնորհս հոգւոյն, եւ առաւել լցան պարգեւօքն: Որ զմարմինս իւրեանց ետուն 'ի գանձն տէրունի, զի միւսանգամ առցեն անդրէն, նորոգեալ զհնացեալսն: Եւ լցեալ Աստուածական պատգամօքն, գուն եդեալ եւ ճգնութեամբ քարոզեցին. եւ տեղացին 'ի ձեզ զտեղ երկնաւոր շնորհացն. եւ փայլատակեցին 'ի ձեզ զլոյս եւ զհուր միանգամայն, եւ զԱստուածընկալ զամինն եւ զօդուտն 'ի ձեզ հոսեցին: Փոխանակ ասպաշուփ տեղալի որոտալոյն ահագնութեան, Աստուած որոտաց առ ձեզ եւս ահագնագոյնս, եւ կամեցեալ զձերն կեանս եւ զփրկութիւն:

Եւ սոքա որ ատեցին զերկիրս, եւ զամենայն ինչ որ 'ի սմա, եւ սիրեցին զերկինս եւ զպատուիրանս Թագաւորին արարչին՝ որ նստին 'ի վերայ նորա. որ ընկալաւ զնոսա եւ զոգիս նոցա, 'ի լուսեղէն եւ

յերկնաւոր յարկսն յափշտակեցան նոքա. որ զուարթակից երկնաւորացն եղեն կենդանիք. որ փոխեցան 'ի տկարութենէս 'ի զօրութիւն, յապականութենէս յանապականութիւն, 'ի մահուանէս յանմահութիւն. զի յաղթեցին մարմնեղէն ցանգութեանն, և հաղորդեցան Աստուածեղէն փառացն. որ նորոգեցան 'ի փառս անպատումս, և զերծան յանպիտոյիցն. և ոսկերք նոցա տաճար են Աստուածութեանն հոգւոյ. քանզի և առ տէրն իւրեանց կենդանի են, և սուրբ հոգիք նոցա գգուեալ պահին կենդանիք:

Իսկ մարմինք նոցա և ոսկերք նոցա Աստուծոյ տաճարք են 'ի միջի ձերում. զի ոչ այլ ինչ կարէք դուք զԱստուած ընդ ձեզ հաշտեցուցանել և մերձենալ առ Աստուած, եթէ ոչ բարեխօսութեամբ աղօթից նոցա. և հաւանել ձեզ հաւատոցն, այնց՝ որով նոքայն վերացան. և արժանի եղեն ելանել 'ի ծոցն կենդանի, և անմահ

Հոսել 'ի ձեզ զվտակս քարոզութեան Աստուածական պատգամացն. և պաշտել ձեզ զբաժակն արարչական սիրոյն՝ թէ ընդունել մարթասջիք : Զի ոչ զոք թողուցու ըստ անձանց կամս գնալ. այլ եթէ կամիք, և եթէ ոչ, սակայն զոր Աստուածն կամի՝ զայն էք կատարելոց :

ՀԲ. ՔԱՆԶԻ իբրև ետես Աստուած զազգս մարդկան ակարացեալ և եղծեալ հիւանդութեան մեղօքն, եկն իբրև զբժիշկ բժշկել. զի մի 'ի հիւանդութենէ մեղացն մեռանիցին. որում և վկայէ մարգարէն և ասէ, զի թէպէտ և հիւանդացաւ՝ սակայն դու հաստատեցեր զնա :

Արդ այն գթածն և մարդասէրն՝ որ իսկզբանէ էր յաւիտենից հաստիչ արարիչն ամենայնի. որ նոյն ինքն բժիշկ իւրոց արարածոցն ծագի՝ որպէս ասէ մարգարէութիւնն. ծագեսցէ ձեզ երկիւղածաց անուան իմոյ արեգակն արդարութեան, և բժշկու-

թիմն 'ի թեւս իւր :

Ո՛վ իցէ արեգակն արդարութեան, թէ ոչ որ խոնարհեցաւ և ծագեաց զիւր ճառագայթսն ամենայն հիւանդացելոցն և յախտ անկելոցն մեղօքն, նոյն է որ 'ի հօրէն ծագեաց. զի նա միայն է, որ կարէ լուսաւորել զոգիս խաւարեալս մարդկան. և զուարճացուցանել զանձինս ստուերանըստաց անկելոցն :

Եւ նա ինքն է՝ որ յայցել կորստեանդ ձերում. որոյ ճառագայթիւք նորա կեան արարածք եղեալք 'ի նմանէ՝ ամենայնք: նաև զարդն երկնից, այսինքն են լուսաւորքն, զիւրեանց լոյսն յակնարկել ճառագայթից նորա 'ի մէջ արարածոց նորա ջահացուցանեն՝ առ 'ի տալ լոյս երկրի. և լի են լուսով նորա երկինք և աշխարհ:

Եւ հոգի նորա՝ նշոյլք ճառագայթից նորին էութեանն. որ խոնարհեցաւ կամօք գթութեամբ իւրով, կամօք եկն 'ի լուսաւորել

զարարածս. զի էին խաւարեալ՝ եկն 'ի տալ ծագել զլոյս իւր :

Իսկ եթէ ոչ կամիցին բանալ զփրոս իւրեանց նորա ճառա_գայթից Աստուածութեանն, այրեսցէ մինչև իսպառ. որպէս և անէն, թէ հուր բորբոքեցաւ 'ի բարկութենէ իմմէ. այրեսցէ և իջցէ մինչև 'ի դժոխս ներքինս. կերիցէ զերկիր և զամենայն բոյս երկրի նոցա. վառեսցին հրով՝ բորբոքեսցին հիմունք լերանց նոցա :

Զի՞, կամ ընդէ՞ր, կամ ո՞րպէս զհիմունս մատուցեալ հրդեհիցէ. այլ քանզի հիմնացեալ էին մեղքն յերկրի զօրացեալք, վասն այսո_րիկ հիմամբք և արմատովքն հան_դերձ զչարն կործանիցէ, և խլեսցէ զմոլորութիւնն յերկրէ. առհա_սարակ և զմոլորութիւն կռապաշ_տութեան ջնջել և 'ի բաց կորու_սանել, որպէս սկիզբն տանջա_նացդ առ ձեզ ցուցաւ:

Զի յորժամ ծնեալ զնմանու_թիւն, զմեղացն քամելոց և յղո_

տանելոց ճառս բերէ 'ի մէջ, զի զդժնդակն հեղձուցանէ անդրէն ըստ չհլութեանն նմանութեան խստասրտութեան ընդդիմաւորութեան պիտոյից՝ ապարասան ապարթանական փարաւոնեան զօրուն վաշտացեալ գնդօքն, և բազմացեալ կառօքն, և սպառազէն առն և ձիոյն նիզակօք. և անթիւ երիվարօքն վառելովք 'ի ջուրսն կորնչել:

Զի 'ի չափաւոր ժամանակին՝ ոռոգմունք կարի պիտոյեն առ ամենայն բոյսս սերման. իսկ յորդն և անչափին՝ նեխէ ապականէ և կորուսանէ. իսկ որ կարին բազմանայ, ողողէ անյիշատակ ջնջէ: Սոյնօրինակ և լոյսն ցանկալի է յաչս մեր, այլ յորժամ ջերմակիզ առնէ՝ վնասէ. ըստ եբրայական բանակին՝ որ հակառակ կացեալ ընդ Մովսէսի, այրեցան 'ի բարկութենէն Աստուծոյ:

Իսկ ցամաք երկիրս բնակութիւն է մեր. և ամենայն օգուտք և պատշաճականք կենաց մերոց

'ի ամանէ՝ և 'ի վերայ սորա, և գայեկութեան գարմանք ըստ նմանութեան կաթլինն 'ի մօրէ մեզ յայնմանէ: Վասն որոյ նոյն խնամակալ մեզ երկնիս պայթեաց պատառեցաւ երաց զիւր թանձրութիւնն, և եկուլ միանգամայն. կենդանւոյն 'ի գժոխս յուղարկեաց զՂեւոտացին, որ իշխեցին յինչաց քերել, և արհամարհել զինորեալն և զխրելին Աստուծոյ զՄովսէս. յայնմ ժամանակի այս եղև:

ՀԳ. ԻՍԿ արդ զի առաքեաց Աստուած զորդին իւր առ մարդիկ, որ եկն և շրջեցաւ ընդ աշխարհս, և առաքեաց զիւր առաքեալսն ընդ երկիր ամենայն. և այսք երանելիք որ առ ձեզ հասին, ոչ միայն զնոկ բանն՝ այլև չինչանս արուեստիցն ցուցին ձեզ ձերով պատուհասիւքդ:

Արդ որք անգոսնեցին զծառայն Աստուծոյ զՄովսէս, այնպիսի պատուհասի եղեն արժանի: Իսկ որք իշխեցին ընդդէմ Աստ-

ուածորդւոյն խոստանալ. որպիսի լինիցին պատժոց պատուհասից արժանի։

Չի նոքա որ յերկրաւոր հրամանատուէն հրաժարեցին՝ այնչափ բարկութեան եղեն պատահեալք։ Իսկ որք յերկնաւորէն հրաժարեցին՝ այնչափ ևս լիցին դիպեալք տանջանացն։

Քանզի տէր Աստուածորդին առաքեալ՚ի հօրէ, յորժամ զիւր առաքեալսն զսիրելիսն առաքէր ընդ ամենայն երկիր, այսպէս եհատ զդատաւճիռն և հաստատեաց. ասէ, որ զձեզ ընդունի՝ զիս ընդունի. և որ զիսն ընդունի՝ ընդունի զհայրն իմ։

Արդ թէպէտ երէկ սպանէք դուք զնոսա, Աստուծոյն նոքա կենդանի են, և յաւիտեան նոքա կենդանի են լինելոց։ Արդ նոցին բարեխօսութեամբ հաշտեցարուք ընդ Աստուծոյ՝ ըստ խրատու սոցին առաքելակցին ձերոյ առաքելոյս՝ մեծին Պօղոսի. որ ասէն, թէ մեօք հաշտեցարուք ընդ Աս-

տուծոյ՝ 'ի ձեռն մահու որդւոյ նորա. զի որդին Աստուծոյ մեռաւ և եկաց: Սոյնպէս և վկայքն նորա սիրելիքն կենդանի են, և ձեզ բարեխօս:

Զի որդին Աստուծոյ նա ինքնին ձեզ քարոզ աւետեաց. և ինքնին ձեզ մատռուակ ուրախարար պատգամացն: Նա ինքնին ձեզ հրաւիրակ յարքայութիւնն. նա ինքնին պաշտօնեայ խորոց բարեացն. նա ինքնին բազուկս 'ի վեր հարեալ՝ 'ի մէջ գետոյն անցեալ պարգեւատու լինի խորոցն արժանեացն: Նա ինքնին ահարկու լինի և դարձուցիչ 'ի վերայ այնոցիկ՝ որ ոչն ճանաչեն զնա. նա ինքնին գտակ է՝ որ կորուսեալն են 'ի նորա բարեացն: Նա ինքնին առաջնորդ լինի մոլորելոցն, որք մոլորեալ են 'ի նորա ճանապարհացն: Նա ինքնին նաւահանգիստ լինի այնոցիկ՝ զոր ալիք ամբարշտութեան մեղացն պաշարեցին իբրև զձեղգ: Նա ինքնին լինի դարձուցիչ գերութեան՝ որք

իցեն գերեալք 'ի մեղս իբրև զձե-զ : Նա ինքնին լինի բժիշկ վիրաւորելոց՝ որ ամբարշտութեամբն են վիրաւորեալք իբրև զձեզ : Նա ինքնին լինի օգնական՝ որք թափեալ են յօգնականութեցն զնայն ճանաչելոյ : Նա ինքնին լինի ապաւէն յուսացելոց 'ի նա , 'ի մշտնջենաւորն յանկէտ յանսպառ յանպատում յանվախճան արքայութիւն :

Որ նայի քաղցրութեամբ յարարածս իւր, և գթութեամբն իւրով կերակրէ զչարս և զբարիս. այլ և խրատէ զամենեսեան՝ զի յորդէգրութիւն կոչման Աստուածութեանն մերձենալ արժանիս արասցէ :

Այլ ձեզ յայտնի լինիցի՝ զի այս այսպէս է. զի Աստուած մարդասէր կամի՝ զի ժառանգս արասցէ զձեզ ինքեան. Այլ յայնժամ մինչ ոչ գիտէիք դուք զԱստուած, ծառայէիք դուք այնոցիկ՝ որք ոչ էին 'ի բնէ Աստուածք. այլ այժմիկ ծաներուք դուք զԱս-

տուած , մանաւանդ թէ Աստուած իսկ ծանեաւ զձեզ . զի էիք դուք մոլորեալք յարարածս տկարս և 'ի պաշտօն սնոտի, և 'ի լուծ ծառայութեան մեղացն էիք հնազանդեալ . այլ այժմ ազատեցայք յայնմանէ յանօգուտ կամացն լծոյ ծառայութեանն 'ի ստրկութենէ անտի, 'ի Քրիստոս Յիսուս 'ի տէր մեր յորդին Աստուծոյ :

Զգո՛յշ լերուք գուցէ հրաժարիցէք 'ի խօսելեաց աստի . զի թէ այնք ո՛չ կարացին ապրել՝ որ յերկրաւոր հրամանատուէն խլեցին հրաժարել . որչափ ևս առաւել մեք եթէ յերկնաւորէն թիկունս դարձուցանեմք : Որոյ ձայնն զերկիր շարժեաց յայնժամ , դարձեալ այժմիկ խոստացեալ է և ասէ . միւսանգամ շարժեցից ո՛չ միայն զերկիր , այլ և զերկինս . այլ զոր ասէն միւսանգամ ևս , յայտնէ զշարժելոցն՝ իբրև զեղելոցն փոփոխումն . զի այն հաստատուն կացցէ՝ որ անշարժն իցէ :

Վասն այսորիկ հնազանդեցէք դուք 'ի սիրտս ձեր անշարժ թագաւորութեանն . ըմբռնեցէք զշնորհսն , որով պաշտիցէք սրտագիտութեամբ առ Աստուած :
Զի Աստուած հուր այրիչ է , զի այրեսցէ զմեղս ձեր , և սրբեսցէ զանձինս ձեր՝ իբրև 'ի հալոցս փորձութեան ճարտարութեան արուեստիցն՝ կռանագործ արծաթարարացն , ընտրել զժանկն 'ի սրբոյ անտի :

Իսկ որ ընտիրն է՝ սրբի և սպասուականանայ . իսկ որ ոչն , այրի և հրդեհի . որպէս գիտողն ասէ , թէ եղիցի լոյսն Իսրայէլի 'ի հուր , և սրբեսցէ զնա 'ի բոց բորբոքեալ :

Եւ զանօրէնութիւնն խոտոյ նմանեցուցանէ . ասէ այսպէս , թէ վառեցից զնովաւ , և կերիցէ զնա իբրև զխոտ . յաւուր յայնմիկ շիջցին լերինք և բլուրք և անտառք , և կերիցէ 'ի շնչոյ մինչև 'ի մարմին . և որ ապրէն՝ եղիցի որպէս ոք որ ապրէ 'ի բորբոքեալ բոցոյ . և որ մնացեալ իցէ 'ի նո-

ցանէ, առէ. Թուովլիցին:

ՀԴ. Արդ 'ի ժամանակին այնմիկ յառաջինն յետ ջրհեղեղին, իբրև բազմացան մարդիկ 'ի վերայ երկրի՝ վայելէին 'ի պարարտութե խնամոցն Աստուծոյ. և ճարպոյ եկեալ զականե՝ յայլայլութիւն մտաբերէին, անդխտացեալք յիմարեցան: Եկեալ 'ի մի վայր խորհուրդ առեալ՝ միաւմաց խորհուրդ, շինել 'ի պաշտօն մեհենիցն աշտարակ իմն բարձր անհնարին: Կոթողեցին 'ի դաշտին Սենեար՝ յերկրին Ասորեստանեայց:

Արդ շինել շինէին 'ի պաշտօն դիւաց, անձանց անուն մեհենաշէն կապել, առ իւրեանց որդիս Թողուլ: Պարծեցեալ հպարտացեալ՝ զանձինս 'ի գործ կացուցեալ կատարածութեանն վատակասէր անօրէնութեանն. աշխատէին իբրու պարշար խերշեւտանաց չարութեան զաւակաց ազգացն, զկնի իւրեանց եկելոցն Թողուլ խնդրէին այն անմիտ ազգն

առաջին ։

Տէր Աստուած նայեցեալ 'ի նոցա պակասութիւնն, խառնեաց արբոյց նոցա զխառնակութիւն լեզուացն բաժանման. անդէն 'ի նմին տեղւոջ զնոսա ընդ միմեանս խառնակեաց, ուստի և նոյն տեղին խառնակութեան զԲաբել անուն ժառանգեաց ։ Եւ նոքա ցրուեալք 'ի միմեանց մեկնեցան, չլուեալ այնուհետև այր ընկերի բարբառոյ, այսպէս քակեալք 'ի միմեանց անջատեցան. և լքումն գործոյն՝ զոր առաջի արկեալ միմեամբք տանէին ։ Եւ արբեալք իւրաքանչիւր լեզու՝ ուսեալք յամենահաստիչ արարչէն, խառնակեալք և ցրուեալք բաժանեցան 'ի միմեանց ։

Եւ հուր աչագին հողմախառն շողի հոգւոյն Աստուծոյ, որ սովոր է զմարդիկ յուղղութեան ճանապարհն հաստատել, և 'ի զուրավատտակ ճանապարհաց խափանել, ուղղել յարդարութիւն, և հաստատել զամենես-

եան, ա՛յն հուր անկեալ 'ի վերուստ կորեալ զաշտարակն՝ վերուստ 'ի վայր փլուզեալ հոսեաց, տապաստ դաշտացն ցան և ցիր կացուցանէր:

Արդ իբրև այս նոցա նորայոյց ամբարշտութեանցն խափան լինէր. ցրուեալք ընդ վիճակս՝ իւրաքանչիւր ըստ կամացն Աստուծոյ 'ի վերայ երկրի սփռեցան. եօթանասուն և երկու նահապետք լեզուաց կացեալ՝ բաժանեցան ընդ երկիրս, հաստատեալք յիւրաքանչիւր սահմանս:

Բայց մի ոմն՝ որ նախնի Հեբրայական ազգացն ոչ 'ի խորհուրդն եմուտ շինել զվաղափուլն, և ոչ կցեցաւ յարադուերին՝ վասն որոյ էր խորհուրդն, վասն այսորիկ զիւր լեզուն պահեալ: Որ նախ արարչին իւրովք զաւակօք հանդերձ ծանօթ եղեալ, որպէս խիզբանն պատմեցաք, զաստուածպաշտութիւն 'ի յանձն առեալ՝ ժողովուրդ ձեռական անուանեցան Աստուծոյ. ուստի և մարգարէք

աստուածախօսք, ուստի և Քրիստոս ըստ մարմնոյ՝ որ է ՚ի վերայ ամենայնի Աստուած օրհնեալ յաւիտեանս. ուստի և աշակերտքըն աւետարանիչք՝ նորապարգև կատարանացն շնորհելոյ. որք և վկայք նորա զօրութեանն գործոց նշանաց և արուեստից, որ գործեցան ՚ի նորա գալստեանն:

Որք և մատակարարեցին ըղշնորհսն, որք և զհոգին կենդանութեան հոգւոյն ՚ի բերան առեալ հրդեհեալ սրբեցին զաղտն տխեղերաց. որք և յարուցին ՚ի գլորմանէ զանկումն ամենայն երկրի. որք զանօրէնութիւնն տխեղերաց փլուզեալ այրեալ մաշեցին, ըստ օրինակի աշտարակին, զորմէ պատմեցաքն:

Արդ փոխանակ բարձրաբերձ և վաղաւեր աշտարակին՝ խաչն Ճշմարտութեան կանգնեցաւ. որոյ զօրութիւնն մշանջենական է, և փառքն նորա Աստուած. որպէս և ասէ գիրողն, ասէ՝ ՚ի քեզ տէր յայտնեսցի՝ և փառք նորա

զքեզ ծածկեսցեն. գնասցեն Թա-
գաւորք 'ի լոյս քո, և հեթանոսք
'ի ծագել լուսոյ քո:

ՀԵ. ԱՀԱ Թագաւորեալք՝
որք պարծեցան 'ի խաչեցեալ
փրկիչն. որք և վկայք են նորա
Աստուածութեանն: Որք մեռան
ընդ Քրիստոսի, ընդ նմին և Թագա-
ւորեն. զի մատնեցան 'ի մահ վասն
անուանն Աստուծոյ, զի և կեան-
քըն Յիսուսի յայտնի լինին ահա-
ւասիկ 'ի մահկանացու մարմինս
սիրելեացն Քրիստոսի: Որք և
յայտնի մեռեալք և 'ի ծածուկ
կենդանիք. որք քարոզեցին յայտ-
նի զկենդանութիւնն իւրեանց,
և տան զկենդանութիւն ըմպել
ձեզ՝ որ մեռեալ էք 'ի մեղս ձեր:

Որ Աստուած յայտնեցաւ ձեզ
յոսկերս նոցա. վասն զի առին նո-
քա յանձինս իւրեանց զլոյս չար-
չարանաց խաչին. և նովին Քրիս-
տոսի չարչարանօքն օրինակեալ
զհամբերութիւն փրկչին յանձինս
իւրեանց, լուսաւորել զխաւարն՝
որ մածեալ էր յոգիս ձեր. որ-

պէս ասէ գիտողն մարգարէն, թէ խաւար ծածկեաց զերկիր, և մառախուղ մածեալ է զհեթանոսօք։

Այս արգարև խաւար և մառախուղ մածեալ է զհեթանոսութեամբ ողւովք ձերովք՝ անճաճանչական սովորութեամբքն․ որպէս և աշտարակին մոլորութեն, որ յոլացան ազգ մարդկան զանօրէնութեան պաշտամունսն, անչնչոց և չնչաւոր արարածոցն պաշտամունս մատուցանել փոխանակ արարչին։

Զի թէպէտ և յոլացեալ խորհրդովք անօրէնութեան յաշտարակագործ կորուսիչ պաշտամանն, վասն որոյ և ցրուեցան ընդ երկիր խառնակեալ լեզուօքն, սակայն ոչ թողին զնոյնն․ որպէս ասէն գիտողն 'ի նոյն սաղմոսարանին, թէ աճաւասիկ երկնեցին զանօրէնութիւն, յղացան ցաւս, և ծնան զանօրէնութիւն։

Զի յետ քակելոյն յաշտարակէն՝ յիւրաքանչիւր գործս անօ-

ընութեան գործեցին ձեռա-
գործս, որում երկիր պագանէին․
որպէս և միւս գիտոյն ասէ․
փայտին ասացին՝ հայր իմ ես դու․
և քարին ասացին՝ եթէ քո իսկ
ծնեալ է զմեզ․ և դարձուցին յիս
զթիկունս և ոչ զերեսս իւրեանց․
վասն այսորիկ փոխանակ փայտին
որում երկիր պագանէին՝ կանգ-
նեաց զխաչն իւր․ ուստի և զլոյս
ճառագայթիցն արձակեսցէ ա-
մենայն արարածոց՝ որ նստէին 'ի
խաւարի և 'ի ստուերս մահու․
իսկ զանպիտոյն այրեսցէ, որպէս
ըստ գիտողական բանին ասէ,
եղիցի լոյսն Իսրայէլի հուր, և սր-
բեսցէ զնա 'ի բոց բորբոքեալ:
Իսկ աշտարակն յուզեաց զսրտ-
մտութիւն բարկութեան արարչին՝
ցրել զնոսա և խառնակել զլեզուս
նոցա: Իսկ 'ի խաչէն ողորմու-
թիւնք յուզեցան, ժողովել ըզ-
ցրուեալսն ազգացն որդւոցն Ա-
դամայ: Եւ փոխանակ քարապաշ-
տութեանն հնոտոյն սնոտւոյ, վե-
մայոյց չհաւատս իւրոց վկայիցն․

զի անշարժ լինիցին և հաստատուն :

Եւ շինեսցուք մեք ձեօք հանդերձ 'ի վերայ հաստատութեան հաւատոցն առաքելոցն և մարգարէիցն . ընկալցուք զշնորհացն հուր հոգին՝ որ այրեաց և փլոյց զաշտարակն մոլորութեան: Նոյն շինեսցէ զմեզ հիմամբք հաստատութեամբն հաւատոյ , և ածցէ զմեզ 'ի միաբանութիւն խաչին իւրով: Եւ տացէ մեզ զհուր հոգւոյն՝ որով մեղքն այրեսցին , և արդարութիւնն լուսաւորեսցի 'ի խաչն, ուստի տէրն յայտնեցաւ, ուստի տէրն կախեցաւ , ուստի փառք նորա ծագեցին և լցին զերկիր: Իսկ վկայքն թագաւորքն և թագաւորեալքն ընդ Քրիստոսի , որով և հաշտիք դուք ընդ Աստուծոյ՝ 'ի ձեռն մահու որդւոյ նորա :

Վասն որոյ և Աստուածորդին խոնարհեցաւ՝ զի առցէ զմարմին մարդկան , և խոնարհեսցի յանարգութիւն մահու՝ մինչև 'ի թա-

զումն անգամ. զի զարժանա-
ցեալն արասցէ նմանակից պատ-
կերի Աստուածութեանն մար-
դասիրութեամբն իւրով, որք եղ-
բարք անուանեցան վասն անբա-
ւական սիրոյն՝ որ սիրեաց զմար-
դիկ. զի լինիցի ինքն անդրանիկ ՚ի
մէջ եղբարց բազմաց: Վասն իւ-
րոյ մարդասիրութեանն է հաստ
այսպէս զգատավձիւն. ասէ ինքն
Աստուածորդին, թէ որքա են իմ
քոյրք և եղբարք՝ որ առնեն զկամս
հօր իմոյ որ յերկինս է. զի որդին
եկեալ կատարեաց զկամս հօր:

Եւ զի՞նչ լիցեն կամք հօր, եթէ
ո՛չ զի զորդիս մարդկան զմեր-
ժեալսն ընկալցի միւսանգամ
յորդայութիւնն, և զանկեալսն
՚ի ներքոյ մահու՝ կանգնեսցէ ՚ի
կենդանութիւն. և զկամարարսն
հօր՝ որ ինքն բնութեամբ որդի է
միածին, արասցէ որդիս շնորհօք:
Եւ վասն այնորիկ էջ ինքն տէրն
զօրութեանց ՚ի տկարութի մարդ-
կութեան կարգացն. զի նովին
տկարութեամբ ըմբռնեսցէ զանկա-

բացեալսն 'ի զօրութիւն Աստուածութեան կարգացն, և տացէ արժանի լինել որդէգրութեան շնորհին :

Այդ ինքն իջեալ կամօք՝ զի զփրկեցեալսն խառնեսցէ յԱստուածութիւնն : Որք ըստ արժանական սիրոյն իցեն տպաւորեալ Աստուածական սիրոյն, զնոսա եղբարս անուանեաց. և զբնական սէրն իւրոյ հայրական իմաստութեանն ուսոյց նոցա. և գութ խնամոց հօրն դրդեաց յորդեաց ջեռոյց զնոսա. և ետ իշխանութիւն սրբոցն որդիս Աստուծոյ լինել՝ որք հաւատացին յանուն նորա : Եցոյց նոցա հայր շնորհաց՝ զծնողն իւր. և ետ բանս 'ի բերան՝ հայր կոչել զնա անձանց, և եցոյց զբարերարութիւն հօր իւրոյ՝ նոցա. զի հօրաբարոյ բարերարութեամբն լիցին արժանի՝ Ճշմարիտ որդւոյն եղբարք անուանել : Զորս առեալ որդւոյն՝ առ հայր մատուցանիցէ, թէ ահաւասիկ ես և մանկունք

իմ՝ զոր ես ինձ հայր։ Եւ դարձեալ առ հայր խօսի և ասէ. Թէ պատմեցից զանուն քո եղբարց իմոց, և 'ի մէջ ժողովրդոց օրհնեցից զքեզ։ Որպէս և առ աշակերտսն ասէր. զի զամենայն զոր ասաց ինձ հայր իմ, ես ձեզ ցուցի. զի ես զձեզ ինձ բարեկամս գիտեմ։

Ճշմարիտ որդին Աստուծոյ Ճշմարիտ վկայս և խորհրդակիցս արար իւր զկամարարս Աստուածութեանն իւրոյ, որք մխեցան 'ի սէր Նորա՝ զպատուիրանս Նորա պահել զորս և այնչափ վերացոյց բարձրացոյց զնոսա յիւր Աստուածութիւնն։ Վասն որոյ և առ հայր գոչէր, Թէ այսուհետև սոքա չեն յաշխարհէ աստի, որպէս և ես չեմ յաշխարհէս։ Եւ ես աղաչեցից զհայրն, զի հոգին սուրբ զբարեխօսն առաքեսցէ առ ձեզ զառհաւատչեայն, որ խառնեսցէ զձեզ յԱստուածութիւնն. որ 'ի ձեզ իսկ բնակեսցէ մինչև յաւիտեանս. զոր ոչ տեսանէ, ասէ,

և ո՛չ ճանաչէ այս աշխարհ ։

Արդ զնոսա արար նախ տաճար Աստուածութեանն յերկրի, և տուն օթեվանաց հոգւոյն սրբոյ․ ես և հայր իմ ասէ եկեսցուք, և օթեվանս առ ձեզ կալցուք։ Գանձանակ սիրոյ զօրութեան մեծութեան խորհրդոյ հօր՝ պատրաստեաց զնոսա, և յառաջ քան զաշխարհ ծանուցաւ նոցա։

Հ.Զ. Եւ քանզի ո՛չ կարացեալ մարդկան բառնալ զլուծ պատուիրանաց արդարութեանն, վասն այսորիկ անկան ընդ կարեօք մահու մեղացն ։ Եւ իբրև ո՛չ ոք ուրեք 'ի մարդկանէ կարող գտանել զխրամատութիւնն, 'ի ծառայատոհմ ազգացն ո՛չ հնարեցաւ այս լինել, որ 'ի ձեռն Ադամայն յանցաւորութեան զօրացաւ մահ և եկուլ․ որպէս ասացաւն, թէ յԱդամայ ամենեքեան մեռանէին ։

Իսկ որդին Աստուծոյ էառ ըզկերպարանս Ադամայ 'ի նմանութիւն ծառայի, և եղև իբրև զմի

'ի մարդկանէ. և եկն 'ի ցանկել
զխրամատեալն, զի չինեսցէ զա-
ւերեալն. որպէս ասէ մարգա-
րէն, թէ չինեսցին աւերակքն յա-
ւիտենից: Զի առցէ զմարմին
արդարոցն իւրոց կերպարանաց,
և նովին մարմնովն կատարեսցէ
զարդարութիւնն ամենայն. որ-
պէս առ յովհաննէս խօսի, թէ
այժմ այսպէս վայել է լինել,
զի կատարեսցուք զարդարու-
թիւնն ամենայն:

Վասն զի ինքն տէրն ծա-
ռայական մարմնովն զամենայն
արդարութիւնն կատարեսցէ.
զի մարմինն՝ զոր խառնեաց և միա-
ցոյց Աստուածութիւնն, նմին
մարմնոյն տացէ զյաղթութիւնն:
Զի որպէս ընդ միոյ ադամական
մարմնոյն պարտաւորեցան, ընդ
միոյ տէրունական մարմնոյն ա-
զատեսցին 'ի ծառայութենէ մե-
ղացն, այնու ազատութեամբն՝ որ
'ի վեր է քան զամենայն ազա-
տութիւնս:

Որ վասն զնոսա ազատելոյ էջ

'ի ծառայութիւն , զի իւրով մարմնովն լցցէ և կատարեսցէ զամենայն չափս կարգացն հանդիսի արդարութեանցն . զի միանգամայն բարձցէ զկարիս ակարութե մարմնոյ մեղացն . և միանգամայն ինքն ինքնեան քահանայացի հօր իւրում : Եւ միանգամայն ինքեամբ հաճեսցէ մատուսցէ զինքն պատարագ հաշտութեան հօր իւրում . և նովին պատարագաւն մատուսցէ ընդ նմին զհաւատոյն խոստովանութեան մերոյ: Զի յորժամ ինքն էր որ յաղթեացն և կատարեացն , և եհաս ընկեաց զդատակնիք մահու , զի անշուշտ և անսուտ և անվրէպ լիցին կենացն աւետիք . զի 'ի Քրիստոս Յիսուս ամենեքեան կենդանասցուք :

Եւ զի՞նչ այն իցէ զոր ասէն , թէ կատարեաց զկամս հօր իւրոյ , եթէ ոչ՝ զի իւրով մարմնովն բարձրացուսցէ զանուն յաղթութեան կատարման արդարութեան : Ընդ ամենայն մարմնաւորաց առեալ

զնպատակն յաղթութեանն՝ բարձ-
ցէ զնախատինս յորդւոցն Ադա-
մայ, և թափեսցէ զթոյնս մա-
հու, և ջնջեսցէ զխայթոցս դժո-
խոց. որպէս համարձակ լիցուք
յասելն, թէ ո՞ւր է յաղթութիւն
քո մահ, կամ ո՞ւր են խայթոցք
քո դժոխք: Զի հասցէ միանգա-
մայն զամենայն արտօսր յամենայն
երեսաց. և բարձցէ զսուգ տխրա-
կան և տացէ զուարթութիւն
զանտրտումն:

Եւ որպէս ինքն խոնարհեցաւ
'ի բարձրութեանն, այնպէս բարձ-
րացուցէ զորս եգիտն արժա-
նաւորս իւրում Աստուածու-
թեանն. և արար զնոսա գանձա-
նակս սիրոյ իւրոյ կամացն, և տա-
ճար բնակութեան հոգւոյն սրբոյ.
զի լիցին նոքա ընկղմեալ յԱստ-
ուածութիւնն. զի իւրովն ազ-
գակից մարմնովն ձգեաց զնոսա
առ իւր նախ, իսկ նոքօք զամե-
նեսեան ձգեսցէ 'ի նորա ուրա-
խութիւնն:

Որպէս յառաջագիտող մար-

դարէն՝ յայս հիացեալ խօսէր, թէ ուրախ լիցուք յուրախութեան ազգիքդ, և գովեսցուք մեք 'ի ժառանգութեան քում. զի ժառանգութիւն հօր՝ որդին միածին է. իսկ ազգք ուրախակիցք՝ արդարքն մարմնակիցքն տէրունական մարմնոյն:

Զի զգովութիւն արդարութեանն ինքն բարձրացոյց ընդ ամենայն մարմնոցն մարդկան, որ ժառանգն էր հօր, և ժառանգակից ամենայն արարածոց: Իսկ զիւր վկայեցեալսն արար ուրախակից, զի տոհմակիցք էին մարմնոյ նորա. իսկ ամենայն տոհմակիցք մարդիկ լիցին ուրախակից տոհմակցաց իւրեանց վկայիցն:

Եւ տէրն նախ զնոսա զատոյց 'ի յերկրէս կարգաց, և հրեշտակակրօն և աստուածախառն կարգօքն բարձրացոյց յերկրէս. զի ինքեանք վերացեալք յԱստուածութիւնն, զամենեսեան զտոհմակիցս իւրեանց վերացուցեն 'ի նոյն սէր Աստուածութեանն՝ յոր ինքեանք

հասելն ։ Զի և զխորհուրդն Աստուածութեանն նախ նոքա արժանացան գիտել, և նոքօք ամենայն արարածք գիտացին ․ զի աշխարհս ամ՝ ոչ տեսանէ, և ոչ ճանաչէ ․ զի նոքա նախ զատան մեկնեցան յաշխարհէս ․ և ապա հաւատալ սկսան տեառն իւրեանց 'ի զօրութիւն հոգւոյ նորա ․ դուք ամէ ճանաչէք, զի 'ի ձեզ բնակեսցէ մինչև յաւիտեան ։

ՀԷ․ ՏԵՍԱՆԵՍ զգաստամտութիւն, զի ասաց թէ մինչև յաւիտեան 'ի ձեզ բնակեսցէ ․ զի որպէս 'ի կենդանութեան սոցա , սոյնպէս և այժմ և յաւիտեան բնակեալ է յոսկերս սոցա բարեխօս հոգին՝ որդեգրութեան արժանի եղելոց ․ որով հաշտեցիք դուք ընդ Աստուած 'ի ձեռն մահու որդւոյ նորա ։

Զի սուրբ վկայքս այսքին հոգւոյն՝ որում եղեն արժանի , նովին լիցին ձեզ բարեխօս ․ զի և ձեզ անգիտելոց զանցուցելոց լիցի թողութիւն ։ Զի որդին Աս-

տուծոյ՝ որ ինքեամբն եցոյց զօրինակ կենդանութեն իւրոյ վկայելն սիրելեաց, առէ ցնոսա, թէ ես կենդանի եմ, և դուք յիս կենդանասջիք. զի ես ընդ հօր, և դուք ընդ իս, և ես ընդ ձեզ: Զի և որ ընդունի զպատուիրանս իմ և պահէ զնոսա, նա է որ սիրէ զիս. և սիրեսցի 'ի հօրէ իմմէ. և ես սիրեցից զնա, և երեւեցուցից նմա զիս:

Արդարև սիրեցին զտէրն առաւել քան զկարն իւրեանց. տեսին զտէրն՝ զի եդ զանձն իւր 'ի վերայ նոցա, խակ նոքա ետուն զանձինս իւրեանց 'ի մահ փոխանակ մահու նորա. և խառնեցան 'ի սէր Աստուածութեան նորա, և եղեն օթեվանք մեծութեան նորա:

Տեսին զտէր՝ զի մատոյց զանձն իւր հօր պատարագ, վասն այսորիկ և նոքա իբրև գառինք մատուցան 'ի մահ, զի լիցին պատարագ Աստուածորդւոյն: Զի որդին կատարեաց զկամս հօր իւրոյ, և նոքա

կատարեցին զկամս Աստուած-որդւոյն : Աստուածորդին ձգեաց զնոսա առ ինքն, և նոքօք զամենայն տիեզերս :

Առին նոքա հրաման 'ի տեառնէ՝ արհամարհել զաշխարհս, և զամենայն զոր ինչ յաշխարհի է. զի արհամարհեացեն զայս կեանս յաշխարհի՝ զի անցաւորք են : Արհամարհեցին և զնեղութիւնս որ 'ի սմա՝ վասն արդարութեանն որ գայցէ, զի երանութիւնք են և սերմանիք մշտնջենաւոր ար-քայութեանն : Զի խոստացեն լքցեն թողցեն զիւրաքանչիւր գործն ունայնութեան կարգացն, զի ապրեսցին յաւիտենից տանջա-նացն :

Աստ, մի՛ երկնչիք յայնմանէ որ զմարմինն սպանանէ և զոգին ոչ կարէ սպանանել. այլ երկե-րուք դուք յայնմանէ՝ որ զոգին և զմարմինն արկանիցէ 'ի գեհենն հրոյ : Զի թողուլ զչարին և ընտրել զբարին լիցին, զի փափաքեսցեն ընթացցին 'ի սրբութիւնն, զերկ-

նուէր լոյսն և զյաւիտենականն ժառանգել, և ժառանգակից ան_մահութեանն լինել աստուածա_կան յաւիտենական փառացն ։

Ասաց որդին Աստուծոյ. մտէք ընդ նեղ դուռն, զի նեղ է աստի դուռն որ հանէ 'ի բարիս. և անձուկ է ճանապարհն՝ որ տանի 'ի կեանսն յաւիտենից ։ Զի նե_ղութեամբ և վշտօք հասանեն յանսպառ արքայութիւնն անդր՝ որ պահեալն է նոցա, յորժամ Քրիստոսն յայտնեսցի միւսանգամ յաւիտենական պարգեւօքն յա_րութեամբն, և անմահութիւն բերելով և ըստ գործոց հատու_ցանելով. որպէս և անդր ևս յիւրում տեղւոջն պատմեսցուք ձեզ ։

ՀԲ. Եւ եղերուք դուք, ասէ, խորագէտք իբրև օձս ։ Եւ զինչ իցէ խորագիտութիւն օձին. եթէ ոչ՝ իբրև ծերասցի նա և տեսանէ տապականեալ զմարմինն իւր, ընդ_խորհուրդս խորագիտութեանն իւրոյ 'ի մէջ բերէ ։ Զի դիմէ նա

ընդ տեղի ինչ նեղածերպ վայրաց, և ընդ կրթելն կեղևէ զապականեալ մորթն ծերացեալ մարմնոյն 'ի բաց մերկանայ, և միւսանգամ 'ի մանկութիւն դառնայ, և նորոգեալ զծերութիւնն իւր զարդարէ ·

Սոյնպէս և արդարացեալքն՝ զանցաւոր մարմնոյս խաղտմունս 'ի յանձանց 'ի բաց մերկանան · զի մտեն ընդ նեղ դուռնն, զի ըմբռնեսցեն զանմահ թագաւորութիւնն ։ Զի որ զտէրն սիրեն՝ կենդանիք են յաւիտեան · քանզի այսպէս ասաց որդին Աստուծոյ, որ հաւատայ յիս՝ թէպէտ և մեռանի, կենդանի է · զի ես իսկ եմ յարութիւն և կեանք՝ ասաց որդին Աստուծոյ ։

Որ կամօքն հօր՝ որպէս վերագոյնն ասացաք, ճաշակեաց զմահ վասն մեր, զի փրկեսցէ յապականութենէ զամենայն ազինս ։ Իսկ այժմ՝ զինստի ընդաջմէ հօր, զամենայն ինչ պատրաստէ և շնորհէ յուսացելոց իւրոց ։

Եղերուք ասէ միամիտք իբրև աղաւնիս: Մի՛ վասն զի մարդասէր է և մարդընդէլ, և 'ի մարդամօտի և եթ կամի կեալ աղաւնի · որպէս զի Աստուած մարդասէր է, և կամի հանապազ 'ի մէջ սրբոց իւրոց բնակել: Եւ միա՛ թէ բազում անգամ բարձցէ ոք զձուս կամ զձագս աղաւնւոյ, ոչ երբէք երկմտեալ թողու զտեղի բունին իւրոյ:

Սոյն օրինակ, թէպէտ բազում և անսպառ իցեն չարիք մարդկան հանապազ առ Արարչութիւնն՝ ուստի խնամք դարմանոցն մատակարարին՝ որք զնա ոչ ճանաչեն, սակայն ոչ թողու և հեռանայ յարարածոց իւրոց· այլ հանապազ յայց ելեալ՝ խնդրէ զկորուսեալս զի գտցէ · և ասէ՝ այսօր եթէ ձայնի նորա լուիցէք · և կամի՝ զի վասն որոյ զորդին իւր առաքեաց, արասցէ ժառանգս շնորհօք զամենեսին: Զի ուսցին զխորագիտութիւն օձին, և մերկանալ զչնութիւն մարդկութեն

ողխութեանց ամբարշտութեանց յանձանց, և առցեն զմիամտութիւն զանմեղս և սուրբ աղաւնւոյն, որ զբարս Աստուածութեանն յինքեան բերէ:

Զի հոգին Աստուծոյ՝ յորժամ յայտնեցաւ աշխարհի՝ զոր 'ի վերին պատմեցաք, 'ի կերպարանս մարմնաւոր աղաւնւոյ երեւեցաւ, զի ցուցցէ զբարերարութիւն միամըտական սիրոյն:

Զի որք կամիցին տապնջական հոգւոյն Աստուածութեանն լինել, առցեն 'ի տեսլենէն զբարս զանմեղս և զաներկեւանն աղաւնւոյն: Որպէս և տէրն ասէր ցաշակերտսն. թէ եղերուք դուք բարերարք առ չարս և առ թշնամիս, և յամենեցունց հալածեալս վասն արդարութեան. զի հայրն ձեր բարերար է, ծագէ զարեգակն 'ի վերայ բարեաց և չարեաց, և ածէ անձրև 'ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց. զի լիցիք դուք որդիք բարերարք հօրն ձերոյ բարերարի:

ՀԹ. Արդ որք 'ի յայս միա֊
մտութեան արդարութեանն սպա֊
տուիրանի կացեալ լիցին՝ առցեն
զկերպարանս արդարութեան ապաւ֊
նոյ. և թռիցեն 'ի թեւս հոգւոյն
սրբոյ համանել յերկնից արքայ֊
ութիւնն, որում ցանկացեալ մի֊
նային սուրբք յերկրի: Ցոր մար֊
գարէն կաթոգին տենչացեալ
սպասէր առնլոյն, թէ տայր ոք
ինձ թեւս որպէս աղաւնւոյ՝ զի
թռչէի վերանայի:

Զոր երանելին Պօղոս՝ առա֊
քելակից ձերոց առաքելոցն,
մեկնեաց 'ի թղթին մխիթարա֊
կանի, որով և զթեսաղոնիկեցին
սփոփէր. թէ մեք որ կենդանիքս
մնացեալս լինիմք, հանդուցե֊
լովքն հանդերձ յափշտակիմք
ընդ ամպս՝ ընդառաջ լինել
տեառնն 'ի վերայ օդոց, և այսպէս
յամենայն ժամ ընդ տեառն լի֊
նիցիմք խառնեալ 'ի դասն Քրիս֊
տոսի, թռուցեալ 'ի թռիչս արա֊
գութեան լուսափետուր սլխա֊
կերամի աղաւնեաց. որք առին

յանձինս զկերպարանս որդւոյն Աստուծոյ որ երեւեցաւ նոցա. և զնոյնս պատուիրեաց յանձինս մատուցանել, զի բուսուսցէ նոցա ձեւս հոգեւորս՝ խառնել 'ի գունդն Աստուածականն:

Արդ զարմացեալք հարցանիցեն և զօրք վերինք լուսեղէնք՝ յորժամ տեսանիցեն զներքնագունդս որոց մարմնականաց, զի աւ տերն 'ի ներքուստ վերացեալ գայցեն. Թէ՝ ո՞վ են սոքա իբրև զամպս Թռուցեալ, և իբրև զաղաւնիս ձագախառն երամովքն Թռուցեալ:

Ապա լուիցեն յինքնին տեառնէ պատասխանի, Թէ սոքա յիս յուսացեալ են. տարայց զնոսա 'ի լեառն սրբութեան իմոյ, և ուրախ արարից զոսա 'ի տաճարի իմում. և ամենեքեան որ տեսանիցեն զնոսա՝ ճանաչիցեն, Թէ սոքա են զաւակ օրհնեալ յԱստուծոյ, և ուրախութեամբ ցընծասցեն 'ի տէր:

Անդէն ասիցէ տէրն, Թէ եղի-

ջիք ինձ որդիք և դստերք . անդ ապա գութք խնամոյն յուզիցին արարչական սիրոյն՝ ըստ բանի մարգարէին, թէ որպէս գթայ հայր ՚ի վերայ որդւոց իւրոց, գթասցի տէր յերկիւղածս իւր :

Զի այժմ յուսով նայելով՝ զայս ամենայն իբրև ընդ հայելի տեսանեմք, բայց ապա դէմ յանդիման. և ՚ի նոյն նորոգումն նորոգիմք փառաց ՚ի փառս իբրև զտեառն հոգին, որ փորձէն և ընտրէ զամենեսեան, և նորոգէ զոր և գտանէ արժանացեալս : Արդ ՚ի բովս փորձութեան հալոցաց ընտրութեան հրոյ կացուցանէր զեզուս առաքելոյն, զի նոքօք ամենայն տիեզերաց ընտրութիւն արասցէ . զի և տաճար Աստուածութեանն, և բովք երկրի, և օթևանք Արարչութեանն եղեն :

Զոր և յառաջաւաստակ մշակացն մարգարէիցն՝ զկնի գալոյն դաւանեալ զայս զլինելոյս ամենայն ազգաց, նախ իւրեանց

Հրէական ազգին ծանուցանելովն, և ապա ամենայն տիեզերաց ազդառնել սմին, թէ՝ ժողովել ժողովրդոց 'ի միասին, և թագաւորաց ծառայել տեառն :

Եւ զարմացեալ 'ի յանձինս հայեցեալք, և զաւ 'ի յապայ գալոցս զորդիս՝ զԱռաքեալսն 'նկատեալս. և առ տէր գոչել իբրև զանձանց և զորդւոցն՝ որ սփռելոցն էին ընդ երկիր. թէ՝ փոխանակ հարց քոց՝ եղիցին որդիք քո. և կացուսցես զնոսա իշխանս ընդ ամենայն երկիր, դարձուցանել զամենեսեան. միում իշխանութեան հնազանդել 'ի ծառայութիւն ազատութեանն անձնիշխան կամօքն. զի լիցին ամենեքեան ժառանգք արքայութեանն, յինքնագործ լաւութենէն հանդերձ իշխանօք :

Որպէս և ինքն տէրն խօսի զհանդերձելոցն բերանովք մարգարէիցն, թէ արարից զիշխանս քո 'ի խաղաղութիւն, և զայցելուս քո յարդարութիւն. որով առաք-

եալքն արբին զբաժակն այցելու-
թեան, և արբուցին անեզերաց
զբաժակն խաղաղութեան: Վասն
որոյ յառաջագոյն կանխեալ մար-
գարէին անսողութեամբն զն-
նելոյն, թէ այսպէս ասէ ցիս
տէր, թէ ա՛րկ դու զարծաթն 'ի
բովս և քննեա՛ եթէ սուրբ իցէ,
որպէս և ես քննեցայց 'ի վերայ
նոցա. և առի ես զարծաթն և
արկի 'ի տուն տեառն 'ի բովս:

Այլ զի գալոց լինելոց էր Աս-
տուածորդին, և զամենայն ազգս
վերացուցանելոց էր յԱստուա-
ծութիւնն, վասն այսորիկ եղեւ
քննութիւն 'ի վերայ ամենայն
մարդկան՝ ըստ նմանութեան ծա-
ռոյն պատուիրանին՝ 'ի պտղոյն
չճաշակելով. զի արժանի լինիցին
զանմահութիւնն առնուլ շնոր-
հապարգեւին:

Նոյնպէս և մարմնոյն խոնար-
հութեամբ և անարգն երեւելովն՝
փորձով քննեցէ զքաջահա-
ւատսն, որք 'ի գծուծ կերպարանս
տեսին և լուան՝ եթէ Աստուած

է. Եթէ որպէս և զխարդ հաւա_
տոյին քննութեան բարձրու_
թեանն. վասն այսորիկ ած և ա_
սաց, թէ որպէս և ես քննեցայց
'ի վերայ նոցա:

Արդ՝ արարեալ զնոսա միանա_
կան միաբանութեամբ՝ խելս զմի
տուն երեւեցուցեալ, միախոհ
միահաւատ ճշմարտութեամբն,
միաքարոզ, յօդապատ անդամօքն,
միատաճար Աստուածութեանն.
որով և զամենայն տիեզերս քըն_
նեսցէ վասն խըրոյ գալստեանն
հաւատոյ:

Զ. Արդ. քանզի եկեր հուր
մեղացն, և վախճանեաց առ հա_
սարակ զմարդկութեան բնու_
թիւնն. զի բորբոքեալ մեղքն 'ի
նմանութիւն հրոյ տոչորեցան,
և բարկութիւնքն և սրտմտու_
թիւնքն Աստուածութեանն:
Արդարև թուով մնացեալքն, որ_
պէս ասացն՝ թէ և որ մնացեալքն
լիցին՝ թուով լիցին: Արդ՝ նախ
ընդ թուով մնանէր, և յայտնէ
զերկոտասանն հաստատեալս մը_

չակս կացուցեալս ըստ ազգաց իսրայէլական տոհմին։ Որ և ըստ առաջին լեզուացն բաժանելոց ամենայն ազգաց, երեւեցուցեալ եօթանասուն և երկուս․ որպէս վասն լեզուացն բաժանելոցն յառաջագոյն ասացաք․ զի նոքօք 'ի միաբանութիւն զառաջին սպատառումն ազգացն լեզուացն ժողովեսցէ ։

Իսկ սոքա զառաջինն՝ Թուով մնացորդք սակաւք։ Վասն որոյ և ինքն եկն որդին Աստուծոյ ուսուցանել՝ միաբանական հաւատովքն ընդունել զմին և զնոյն ժողովս. վասն որոյ եկն իսկ և ասէ, հունձս բազումս են և մշակս սակաւս․ արդ աղաչեցէք զտէր հընձոցն՝ զի հանցէ մշակ 'ի գործ արդեանց իւրոց։ Եւ նոյն ինքն այսուհետեւ պահանջեաց 'ի նոցանէ զսէր առ միմեանս, և միացուցեալ զնոսա՝ իւր տաճար հաստատեաց յերկրի, և նոքօք փորձեաց զամենայն տիեզերս ։

Եւ այս էր որ երեւեցաւ հուր

Հոգին յաւուրս պենտակոստէիցն, որ եկեալ հանգեաւ 'ի լեզուս առաքելոցն. որ արկեալ ժողովեաց զցրուեալսն, և սկսեալ խօսել լեզուս առ լեզուսն սառաջինն առ ցրուեալսն:

Վասն զի անկաւ սերմն անօրէնութեանց յարգանդ մօրս անմիտ մարդկանն առաջնոյ, վասն այսորիկ և սաղմն ամպարշտութեան ընկալեալ՝ ձեռն զկշտաւ արկեալ յղացան, զկռապաշտութեան ծնունդն 'ի մէջ բերել: Իսկ պտուղն այսորիկ՝ քակտումն էր այլափոխ այլաձայն, այլընդայլ 'ի միմեանց մոլորեալք, այր յեղբօրէ իւրմէ անջատեալ ցրուեցան:

Իսկ սոցա զմխասիրտ ժողովն միաւէրն խնդրել 'ի միմեանց: Վասն այսորիկ հրամայէ, զի նախ ինքեանք իւրեանց մօքն առ միմեանս ժողովեսցին, զի ուսցին զամենայն ազգացն ժողովն անել 'ի միաբանութիւն: Զի նախ զնոսա արասցէ օթեվանս պատ-

բատանեալ. և ապա առաքեսցէ առ նոսա զհոգին Աստուածութեանն, որ զՏէրն հօր և զորդւոյ առեալ՝ խաղացեալ գայր առ նոսա. զի նախ ՚ի նոսա բնակեսցէ, և նոքօք յամենայն արարածս: Նա և հայր իմ՝ ասէ, եկեսցուք և օթեվանս առ նմա արասցուք: Նա սիրովն առ միմեանս զոր ուսոյց նոցա, ասէ՝ աղաչեցէ՛ք զՏէր հնձոցն՝ զի հանցէ մշակս ՚ի գործս արդեանցն իւրոց:

Մի թէ ինքն ոչ կարէր առանց աղաչանաց զայն առնել, որ ակնարկելովն արար զամենայն արարածս. այլ վասն զի քան զամենայն՝ ընկերսիրութիւն պատուական է առ Աստուածսիրութիւն անդր. զի որպէս Աստուածսիրութիւնն մարդասէր է, նոյնպէս կամի զի զմիմեանս սիրելութեամբն արժանի լիցին Աստուածութեանն առ միմեանս անխտրութեամբն:

Զի ՚ի միջէ երկրէ հող և հողմք, և բոյս հողոյ ՚ի միմեանցն բաժանեալ ծնունդք, և միոյ ա_

բարձի առեղծուածք, սիրեսցեն
նախ զԱրարչութիւնն, և սիրես_
ցեն 'ի նմանէ. և նորա հաճոյիւքն
կալ կարասցեն՝ ըմբռնեալ զար_
քայութիւնն երկնից:

Զի անձնիրութիւն, ընկեր_
սիրութիւն ոչ լինի՝ այլ ինքնասի_
րութիւն, որ ոչ է հաճոյ կամաց
Արարչութեանն. վասն որոյ և
մեղքն 'ի սկզբան մոլին յաշխարհ:
Իսկ զի Աստուածութիւնն մար_
դասէր է, վասն այսորիկ իւրոց
կամացն արար զնոսա խորհրդա_
կիցս. զի Նորա սիրեսցեն զմի_
մեանս, և եղիցեն հրաւիրակ տիե_
զերաց և աղաչեսցեն, և հանցեն
զմշակս 'ի գործս արդեանց տեառն
իւրեանց:

ԶԱ. Զի առաջին յղութիւն
անձնական՝ մարդկանն գնալոյ,
ծնաւ զխառնումն խառնակու_
թեանն լեզուաց: Որպէս և վասն
հրէական ժողովրդեանն տեսանի
'ի մարգարէկանացն պատմութէ.
զի ասէ, ահէ հարցէք և տեսէք,
եթէերբէքլուեալ, թէ առաք յղե-

ցան և ծնան, ձեռն արկեալ զըն-
տերօք և զարման խնդրեացեն: Զի տեսանեմ աւասիկ զամենայն այր՝ և ձեռն իւր 'ի վերայ կշռի իւրոյ. հայիմ ընդ մարդ, և երեսք ամենայն իբրև 'ի գոյն դալկան և դեղնացեալ շրջին:

Արդարև իսկ յղացեալ էին յամբարշտութիւնս կռապաշտութեան բազմասէր բարոյիցն. և ձեռն յընտերս եդեալ էր, ան ունէին շահաղուակ գտանել անձանց 'ի մտավաստակ գործոցն: Ուսոյ և զեղուն զգոյն ախտի գունոյն ծննդեանն անձանց, 'ի հատուցմանէն յանդիմանութեն դառնալ նոցա լինէր՝ զգերութիւնն ծնանելով և զքայքայումն աւերածոյ ցրման: փոխանակ պտղոյ որովայնին՝ իբրև զմանուկ 'ի գիրկս առեալ տանէին, և յազգս օտարս պանդխտեալք: փոխանակ սիրոյ ամուսնութեան սենեկացն՝ թափառական դառեալ լինէին: փոխանակ սրբութեանն վիճակատութեանն՝ զկործանումն յարարչէն

իւրեանց 'ի մերձաւոր տեառնէն ընդունէին։

Սոյն օրինակ և ազգն առաջին, փոխանակ զի իշխեցին 'ի բուռն յիւրեանց տեառնէն Թիկունս դարձուցանել, որ զնոսայն յոչըն-չէն ինչ արար։ Եւ 'ի խեցակոյտ և 'ի խեցակարկառ 'ի կալրաշա-ղախ աշտարակն ապաւինեալք նովին ախտիւն անօրէն պաշտա-մանցն յղացան, ցրուեալք պա-տառեալք քակտեալք 'ի միմեանց բաժանեալք, ծնանէին ընդ-երեսս երկրի. իւրաքանչիւր ոք առանձինն մի մի 'ի նոցանէ զմի-նութիւն չկեցութեանն յանձինս իւրեանց՝ իբրև զպտուղ որովայնի, 'ի գիրկս ըստ նմանութեան ման-կամօր՝ առեալ ընդգրկեալ բե-րէին։

Եւ հայեցեալ 'ի պատուհան յառաջին եկեալ ջրհեղեղին, սկսան գործել զաշտարակն. իբրև ակն ունել նմին, և նովին շինելովն ապրել՝ յորժամ եկեսցէ։ Եւ ոչ հայեցան յարարիչն, և ոչ կար-

ճել յիւրեանց անօրէնութեանցն,
և նովին հաճել 'ի գործն և ապ-
րել, և 'ի նմանէն որ ինչ կամու-
թիւն լինելութեան, թէ յետս
թէ յառաջ. զայս ինչ ոչ ածին
ընդ միտ, որ իսկզբանէ արարչին
է. և 'ի մի ժողով եկեալ ամե-
նեքեան, և ոչ ևս զգային միմեանց
յղութեանն որով և ծանրա-
ցեալն էին.

Վասն այսորիկ և ամենագէտն
իբրև ետես զանհաճոյս կամացն
իւրոց 'ի նոսա՝ զխակութիւնն
զանհաստութիւնն, խորհուրդ ար-
կեալ Աստուածութեանն, զյղու-
թեանն նոցա բերել 'ի մէջ զծը-
նունդն: Եւ ասաց Աստուած,
եկայք իջցուք և պղտորեսցուք
զլեզուս նոցա. և ոչ ասաց՝ թէ
գնացէք իջէք և պղտորեցէք զլե-
զուս նոցա. որպէս և կարգ հրա-
մանին պատշաճէր Աստուածու-
թեանն. այլ եկայք ասէ իջցուք և
պղտորեսցուք. իբրև առ հաւա-
սարութիւնն գործոյն 'ի պղտո-
րեսցուքն ասել, յիրաւի առ մար-

դոյն արարչութեանն և լեզուայն բաժանմամբ՝ օրինակեաց զայս ։

Քանզի զմարդկութիւնն վասն մերոյ փրկութեան յանձն առնլոց էր Աստուածութիւնն , զթիւ Երրորդութեան երեւայն ուսուցանել առաքելոցն . զի ըստ այնմ օրինակի աշակերտեսցեն , որ ընդ ամենայն անխզելս մարդկութեան՝ յայտնեալ երեք անձնական միասնական զօրութեանն խոնարհեալ ծունր կրկնեսցի ։ Իսկ յԸզութիւն նոցա՝ ծնոյց զանլուր միմեանց ձայնիցն չփոթութիւն ։

Արդ՝ զի՞նչ առասցին ազգքն այնոքիկ առաջինք 'ի շինել զաշտարակն . եկայք շինեսցուք աշտարակ , զի իջէ գլուխ նորա մինչև 'ի վեր 'ի յերկինս ։ Որ ոչ կարացին հաստացանել 'ի բարձրութիւնն խոստացեալ անձանց պարծանացն՝ զոր պանձացան . այլ աւերեցին քակեցին զմիաբանական միալեզու միաբանութեանն իւրեանց շինութիւն միամտութեանն ։

Ո՛չ հաստցին զաշտարակն ըստ

սահլոյն՝ յերկինս․ զի յերկրի
էր, և աստուստ էր շինուածն․
այլ անտի իջուցին 'ի կործանումն
բաժանման ցրուելոյն․ յղացան
զանօրէնութիւն, ծնան զբազմա-
ձայն լեզուաբաժանութիւն, զի
մի լուիցէ այր ընկերի բարբառոյ,
'ի միմեանց մեկնելով ցրուեցան։
Իսկ Աստուածութիւնն երևե-
ցաւ յայնժամ խորհրդով, և յայտ-
նեցաւ այժմ յայս ժամանակս
յայտնապէս․ մեկնեցաւ ար-
դեամբք, զի ծանիցեն ամենեքեան,
տեսցեն և հաւատասցեն։ Արդ՝
սերմանեաց 'ի յանձինս մարգարէ-
իցն զշնորհս յառաջագիտութեան
հոգւոյն սրբոյ․ զի յղասցէ զճշ-
մարտութեանն աւետիս Աս-
տուածութեանն գալստեան ա-
մենայն արարածոց․ և նորա սեր-
մանեսցեն ընդ ամենայն տիեզերս,
զի յղասցին զխորհուրդն կենդա-
նութեան անկալութեան անմա-
հութեանն բերել զծնունդն։
Յղասցին զյոյս և զսէր, նախ զա
Աստուածութիւն արարչութեն,

և ապա զսէր ընկերսիրութեանն անձնենք կեղծաւորութեամբ՝ հաւատարութեամբ պահել առ միմեանս ։

Զոր և ինքն իսկ եկեալ մեկնեաց որդին Աստուծոյ. թէ յայս երկուս պատուիրանս՝ ամենայն օրէնք և մարգարէք կախեալ կան ։ Նախ սիրել զԱստուածութիւնն յամենայն սրտէ և յամենայն անձնէ և ամենայն զօրութեամբ հանդերձ, որ է առաջին ։ Եւ երկրորդ՝ սիրել զընկերն իբրև զանձն ։ Իսկ երրորդ՝ լսել Աստուածութեան բանին և հաւատալ այսմիկ ։

Այսուիկ յղացան զարգութիւն սլանալոյ՝ որով ծնան 'ի Թախիջս 'ի Թեւս հոգւոյն սրբոյ, զի խառնեսցին 'ի գունդն Քրիստոսի. յղանալ զլոյն հաւատոյն, և ծնանել յարքայութիւն միանգամայն զըմբռնեալսն ։ Որպէս ընդ ամենայն արարածոց գոչէ մարգարէն առ հայր՝ իբրև յամենեցունց բերանոյ, իբրև ընդ

ամենեցունց անսեսալ զորդեգրութիւն շնորհին՝ որ կատարելոյն էր առ մեզ, ասէ. Իբրեւ երկունք յղոյ, զի հասեալ լիցին 'ի ժամանակս ծննդեան, և առ ցաւս իւր ճչիցէ:

Եւ զի՞նչ լիցին երկունք հասեալք՝ որ զցաւսն ճչելոյ սախալցեն. այլ զզղջմունս և զխոստովանութիւն ապաշխարութեանցն յղեցեալք. որպէս և ասէն՝ թէ այսպէս եղաք սիրելոյ քում: Եւ զորմէ՞ սիրելւոյն արդեօք խօսեսցի մարգարէն. թէ ոչ վասն որդւոյն նորա ասիցէ՝ որ գալոյն էր, որում մայր ականկալութիւն ամենայն արարածոց. որ եկն կատարեաց իւրեամբ զամենայն. որպէս և ասէն իսկ առ նա բողոքեալ, թէ տէր յահ և յերկիւղ քո յղեցաք և ծնաք զհոգի փրկութեան քո:

ՁԲ. Արդ փոխանակ աշտարակին իւրն տէրն կանգնեաց զխաչափայտն՝ ըստ յառաջասաց մարգարէութեանն՝ որպէս ասէ

Թէ աչաւասիկ կանգնեմ նշան 'ի վերայ հեթանոսաց, այսինքն զխաչն փրկական. յորոյ վերայ ինքնին տէրն, ուստի և զկեանս գործէ աշխարհի:

Բայց եկայք տասցին չինեսցուք զաշտարակն, զի իցէ գլուխն մինչև 'ի վեր 'ի յերկինս. և այս ըստ նոյն ըստ նոցա կարծխան անցեալ. և այն ոչ այսպէս:

Իսկ խաչ աշտարակի՝ յորոյ վերայ Աստուածորդին բազմեցաւ, խաչն յերկրի՝ և մարմինն 'ի վերայ նորա. իսկ Աստուածութիւնն մինչև 'ի վեր քան զերկինս, և քան զանկէտ քան զանսահման բնութիւն տարրեղէն արարածոցս բովանդակեալ և բեւեռեալ 'ի խաչին փայտի. լցեալ և տարածեալ 'ի տարերս և յանտարերս, այնպիսին՝ որ և 'ի սիրոս առաքելոց և ամենայն սրբոց բնակեալ էր հանդերձ հարբն և սուրբ հոգւոյն իւրով: Որ և լեզուս՝ փոխանակ լեզուացն խափանելոցն շարժեաց. զի յառաջին աշտա-

րակէն ցրումն եղև, իսկ 'ի խաչէս՝ ժողով. անտի մերժումն 'ի տանջանս, և աստի մերձումն յարքայութիւնն։

ԶԳ. ՅՂԱՑԱՆ առաքեալքն զսէրն առ մարմնակիցս իւրեանց, և ծնան զամենայն արարածս՝ խառնել յԱստուածութիւնն։ Մատնեցին զանձինս իւրեանց՝ ընկերացն բողոքելով զԱստուած ասացին. վասն այսորիկ իբրև զթշնամիս չարամահք եղեալ 'ի վերայ երախտեացն, չար փոխանակ ընդ բարւոյ ընդունէին հրաւիրակքն. որ եկին կոչել զամենեսեան 'ի հարսանիս Աստուածութեան սիրոյն։ Մահ ընկալեալ տանջանօքն հանդերձ, փոխանակ ընդ գրաստն և պատիւ գտանելոյ 'ի նոցանէ, որպէս դուք իսկ առ ձերս արարէք. զի ապխտութեամբ արարէք. զի ոչ էիք հաւեալ յիրաւի 'ի լաւութեանցն վերայ։

Իսկ յառաջին աշտարակէն ցրումն լեզուաց եղև. արդ լիքն ւերն ժողովեաց զցրուեալս ազ-

գացն , և բեւեռեաց ընդ մար_
մնոյ խւրոյ զօր առ 'ի մէնջ' 'ի
փոյթին յոր և կախեցաւ . զի ան_
քակութիւն արասցէ 'ի մի հա_
ւատս միաբանական պաշտամանն :

Իսկ նոքա առին հրաման սիրել
զսէրն, և զկամս նորա առնել . զի
զանձինս տոհմակցաց իւրեանց'
այսինքն ամենայն մարդկան' ապ_
րեցուսցեն յաւիտենից մահուա_
նէն :

Զի տէր ինքնին եկն մեռաւ
վասն ամենեցուն , զի զամենես_
եան ձգեսցէ յանմահութիւնն :
Իսկ սոքա նորին կամացն քարոզք
առաքեցան , զի տացեն զփրկու_
թիւն և զերախտիս Աստուածու_
թեանն առնուլ 'ի միտ ամենե_
ցուն' որ առ նոսայն եղև :

Վասն այսորիկ յղեցան առա_
քեալքն 'ի հոգւոյն սրբոյ, ծնան
լեզուս' խօսս ամենեցուն անմա_
հութեան : Զի ինքն եկն հոգի
Աստուածութեանն' փորձել և
քննել զամենեսեան իբրև զար_
ծաթս 'ի բովս լեզուօք առա_

քելոյն. որպէս ասէն՝ ընդ ամենեյուն ընդ երկրի բերան առեալ՝ իբրև զփող նովին զօրութեամբ գոչէ մարգարէն, թէ փորձեցեր զմեզ Աստուած և քննեցեր՝ որպէս և քննի արծաթ։

Արդարև իսկ փորձեցան արդարքն իբրև 'ի բովս 'ի հոգւին սուրբ. զի նախ զնոսա փորձեաց 'ի փչել հոգւոյն զօրութեան. փչեաց 'ի նոսա և ասէ, առէք զհոգին սուրբ։ Զի ընտրեսցէ նախ զնոսա իբրև զարծաթ՝ զի աղտն այրեսցի. զի տուն տեառն ինքն Աստուածախառն մարմինն էր. որ և տիեզերաց էին բովք սրբելոց։

Անկան առաքեալքն առաքինիք 'ի բովսն նախ թուով երկոտասանքն. այրեցաւ կորեաւ մի 'ի նոցանէ որդին կորստեան Յուդա. իբրև զանագ 'ի մէջ հրոյ ծախեալ սպառեցաւ։

Սրբեցան Մետասանքն և ընտրեցան իբրև զարծաթ 'ի բովս. և ելին անօթք ընտիրք Ճարտարու-

թեան պիտոյից արարչին: փորձե-
ցան պէսպէս նեղութեամբք և
տանջանօք՝ զոր կրեցին 'ի մարդ-
կանէ յայնցանէ որոց զօգուտն
խօսեալք, հաստատեալ սիրովն
տայլին մարմնակցացն: Ընդունէին
տանջանս, զի զտեառն առաքչին
հրամանս կատարեսցեն՝ սէր օգ-
տի ընկերացն բերեալ. համբերել
նեղութեանց, զի զանցաւորսն
արհամարհեսցեն:

Զի յորժամ արարիչն աշխար-
հի յայտնեսցի, միւսանգամ նոքա
ընդ նմին թագաւորեսցեն յա-
ւիտենական մշտնջենաւորութե̃ն.
որպէս ասէն յիրաւի 'ի դէմս նոցա
նոյն երգողն մարգարէութիւն,
թէ փորձեցեր զմեզ Աստուած,
և քննեցեր որպէս և քննի արծաթ.
իջուցեր զմեզ յորոգայթ և եդիր
նեղութիւն 'ի թիկունս մեր, և
անցուցեր զմարդիկ 'ի վերայ գլ-
խոց մերոց:

Զի քննեաց զնոսա հրովն հո-
գւոյն, և ետ 'ի ձեռս մարդկան.
զի հանդիսի փորձութիւնքն ե-

ըսեւեսցին նեղութեամբն վասն արդարութեանցն. որպէս դուք յայնցանէ, որ և 'ի ձեռում աշխարհիս առաջի ձեր՝ Աստուածութեանն վկայք գտան, գիտէք զփորձն. զի սիրեցին զլոյսն խոստացեալ Աստուածորդւոյն 'ի միասնդամ գալստեանն: Ալին զհուր հոգւոյն կենդանւոյ յանձինս իւրեանց, և զվտակս բղխման անմահութեանն բաւական եղէն ընդունել: Վասն այսորիկ կարացին դիմել անցանել, արհամարհել զհրով տանջանօքն և զպաղեալ սառամանեօք մեղացն: Արդարև արհամարհեալ զմեզք և ընդ նմին զնեղութեանցն եկելոց, գոհանային զառատողէն շնորհաց, թէ անցաք մեք ընդ հուր և ընդ ջուր, և հաներ զմեզ 'ի հանգիստ:

Զի նախ անցին ընդ հուրն և ընդ ջուրն և ընդ սուրն մեղաց. և արհամարհեցին զհուրն և զջուրն և զսուրն տանջանացն փորձանացն. և ընկալան զլուսաւորիչ հուրն կենդանութեան, և զջուրն

նորոգութեան, և զսուրն՝ այսին-
քըն՝ զբանն Աստուծոյ, որ սուր է
քան զամենայն սուր երկսայրի,
և պողովատիկ. և կարող է հասա-
նել հատանել թափանցանել
մինչև յորոշումն ոգւոց և մար-
մնոց և չնչոց ։

Վասն այսորիկ և մարգարէն
յառաջաբերեալ զլինելոցն՝ յա-
ռաջագոյն ընծայեցուցանէ զայս,
թէ սուր երկսայրի ես 'ի ձեռս
նոցա. որով և կորիցեն հատանի-
ցեն, միանգամայն զանօրէնու-
թիւնս անկարգութեանցն խլեա-
ցեն յերկրէ ։ Եւ զհնձեալսն և
զհատեալսն զինչ արասցեն. ասէ՝
հողմք առցեն, և ամպք բաժա-
նեսցեն, և փոթորիկ իբրև խուխ
կուտեսցէ զնոսա ։ Իսկ կուտեալքն
'ի հուրն անշէջ մատնեսցին ։ Զի
արդարև իսկ ճշմարիտ մշակաց
գործ այն է, զպիտանի արդիւնս
զշայեկանն 'ի շտեմարանն ժո-
ղովեսցեն, և զփուշն և զդժնիկն
տալ ճարակ հրոյ ։

ԶԴ. Արդ առքա նախ զան-

ձինս փորձեցին , և ապա աշխար_
հի եղեն բովք : Ընկալան զհուրն
կենդանութեան ․ միւսանգամ
մտին 'ի բովս իբրև զարծաթ զը_
տեալք և պարզեալք և ձուլեալք
'ի սէր արարչին ․ գտան 'ի հնոցէն
հալոցաց փողք կռածոյք , 'ի
սպաս տեառն հրամանացն գոչէ_
ցին լցին զոխեղերս ․ փողք առ
փողս գոչեցին ․ ասեն ընկեր ցըն_
կեր , թէ աւետարանեցէք օր ըստ
օրէ զփրկութիւն նորա ․ պատ_
մեցէք 'ի հեթանոսս զփառս նո_
րա , յամենայն ժողովուրդս զըս_
քանչելիս նորա ․ զի մեծ է տէր
և օրհնեալ է յոյժ , ահարկու է
նա 'ի վերայ ամենայն կռոց : Եւ
թէ ամենայն կուռք հեթանոսաց
ոչ ինչ ․ այլ տէր զերկինս արար :
Իսկ փոխանակ պատկերացն
կռելոց՝ առաքեալք․իբրև զի փողք
կռածոյք անուանեցան , զի զամե_
նայն աշխարհս ընդ հանուր լցցեն ․
որպէս ասէն՝ թէ ընդ ամենայն
երկիր ել բարբառ նոցա , և մինչև
'ի ծագս տիեզերաց ելն խօսք նոցա :

Արդ և ինքեանք հնոցամխեղերաց, և հուր կենդանութեան 'ի լեզուս նոցա՝ հոգւոյն սրբոյ, և զամենայն աշխարհս փորձեցեն ։ Եւ զի գործեցեն ևս 'ի տեառնէն զճշմա_րիտ բնութեանն Աստուածու_թեանն յայտնութիւնն . Թէ տեսէք տեսէք զի ես եմ, և ոչ գոյ այլ Աստուած բայց յինէն · Թէ՝ ես սպանանեմ և ես կեցու_ցանեմ · Թէ՝ և ես հարկանեմ և ես բժշկեմ · և ոչ ոք իցէ որ հա_նիցէ զձեզ 'ի ձեռաց իմոց ։ Եւ եթէ՝ սրեցից որպէս փայլակն զսուսեր իմ, և 'ի խնդիր վրիժուց արձակեցից զաջ իմ · հատուցից զհատուցումն Թշնամեաց իմոց ։

Յղեցան լեզուք առաքելոցն զանչափութիւն հաւատոցն իւր_եանց, և ծնան զլեզուս զոր ոչ գիտէին ։ Գործեցին իբրև զփող՝ զմիահեծան տէրութեանն իշխա_նութիւն . և ծնան զանթիւ բազ_մութիւն մարդկան 'ի կարգս հրեշտակաց՝ 'ի սպասաւորու_թիւն Աստուածորդւոյն ։

Զի փոխանակ հրեշտակացն անկելոց՝ որք կործանեցան յաստուածակերպ լուսեղէն 'ի սպասաւորութենէն, որդիք մարդկան հրեշտակացին, և կալցին զաւեղիս նոցա։ Զի Թիւք կարգեալք փառաւորութեանցն նոյնկան՝ անխախուտք մնացեալ լիութեամբն անպակասեցին. զի 'ի հասարակ փառաւորութեանն գովեստքն անձնեալ զօրացին. ուստի 'ի հասարակաց համեմատութենէ՝ փառք 'ի բարձունս Աստուծոյ, և յերկիր խաղաղութիւն, 'ի մարդիկ հաճութիւն։

ՁԵ. ԵՂԵՆ փողք առաքեալքն ժամատուք ախեղերացն. զի գիտեն 'ի սիրտս ամենայն երկրի անկեալութիւն ժամանակութէ, պատսել ուսանդապելոսա փողոյն։ Զի նովին ձայնիւք եկեալ հասեալ 'ի ժամանակին, ծանուցեալ զնոյն ձայն փողոյն, 'ի մահաճանդ խաւքնոյն յարուցեալք 'ի գարունս, զի և բուսոցն խըրախնչիւր հասելոցն երեւեալ լիցին։

Զի այնուհետև յայն հասեալ գարունն, զնորաքանչիւր սերմանեաց յարմարոց առնուլ զտեսիլս կերպարանացն բերիցեն ։

Իբրև ոմն զարմանան քաղցրահամ զգեղեցկասեան ․ որպէս ասէ յառաջընծայ մարգարէութիւնն, թէ արդարքն իբրև զարմաւենիս ծաղկեսցին, և իբրև զմայրսն լիբանանու բազումք եղիցին․ տնկեալ եղիցին 'ի տան Տեառն, և 'ի գաւիթս Աստուծոյ մերոյ ծաղկեսցին ։

Եւ դարձեալ՝ ինքն Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս յաւետարանաբեր և 'ի կենսաբեր աւետարանին իւրում ամենեցուն տայ դիտութիւն յայտնապէս, թէ 'ի թզենւոյ առնուլ ուսարուք զառակն․ զի յորժամ նորա ոստքն կակղասցին և տերեւեսցին, գիտասջիք ասէ թէ մերձ է գարունն ։

Զի կարի նմանութիւնք և օրինակք են ամենայն ծառատունկք․ զի զնորաքանչիւր կերպարանաց տեսիլս բերիցեն, և ոչ երբէք փո-

խեն զգոյնս գոյնս ծաղկանցն, համոցն և հոտոցն և տերևոցն· զի արմատն զիւր զտեսիլն և զգոյնն և զհամն և զարարն բերիցէ, ըղ-ընական զարմատոց ծննդեան բուսոցն։

Նոյնպէս և թուզն զտեսիլ իւրոյ տերևոյն, և զարար կեղևոյն, և զտարր մրգոյն 'ի նմանէ որիշ· և այլքն 'ի նմանէ ուրոյնք։

Զի կարմրախնձորն զիւր զօրինակն, և կարմրատանձն զիւրն, և կարմրադեղձն զիւրն. և են նոյնք 'ի նորին բնութենէ՝ որ այլագոյնք են. զի և զհոտն անգամ իւրաքանչիւր ոք 'ի նոյանէ առանձինն արձակիցէ։

Որպէս կիտրոնն, և տարաբալամոնն, և գափնին, և ձիթենին գեղեցիկ, և սերկևիլն, և մուրան, և ընգոյզն, և նուշն, և քնարուկն, և հաճարուկն, և թութն, և նուռնն, և հոյնն. և ամենայն ծառք մրգաբերք և ծաղկաբերք և տերևաբերք և հաստակաբերք, բարձունք և մեծամեծք. որպէս մայրն, և

նոճն, և շոճն, և թեղոշն, և սարդն, և սարոյն, և սօսն, և յակրին, և գլին, և կաղամախին, և տաւսախին:

Այնպէս գունակ գունակ և երփն երփն ծաղկանցն. որպէս մանրագորն, և վարդն, և շուշանն, և ասպազան, և յասմիկն, անխարն, և անմակն, ներգիսն, և շամպըլտակն, և մեղրուկն, հօրոտն և մօրոտն, և մանիշակն. և այլն ամենայն համասպրամն ծաղկանցն, և ծառոցն բոյրք բողբոջոցն գարնանւոյն՝ երեւեսցին յետ ձմերանւոյն:

Այն օրինակ և յարութիւն մեռելոց. զի յորժամ հեռանէ ստեղծաշխարհ, ոչ ոք 'ի նոցանէ յաշունն կամ 'ի գարունն փոխ էառ յընկերէն, և կամ զիւրն ետ զկերպարանն բուսոյն ծննդեանն նմանութեան իւրոյ:

Այլ 'ի սկզբանն արարչութեանն 'ի ստեղծուածագործ ժամանակէն՝ մինչև 'ի վախճանելոյ ժամանակն, թէպէտ ստէպ յաշունն

ունեին բոյսք անձունք, չորացեալ տերեւընկէց լինէին. և պարա_րեալք ձմերասունք լինէին, սառ_նապատք, ձիւնաթաղք, եղեամա_խառք խստութեամբ հարեալք, գձձին արմատքն ծաղկանցն, և կամ բազմակոյտք խիտ խիտ գա_րատանացն. և անտառք բարձրա_բերձ մայրիցն մայրեացն անձեցե_լոց՝ սաստապատ յոլորացեալքն հանդերձ շառաւեղօքն ։

Սակայն 'ի ժամանակս գար_նայնոյն հասեալք, ամպաշողք, որոտընդոստք, անձրեւաբաղխք, ցօղահարք, առատաբուղխք, ա_մարասունք, 'ի վեր բերեն զխա_ղաքանչիւր օրինակ բուսոյ տե_րեւոցն. ըստ իւրոյ բնութեանն գայ տեսիլն յիւր կերպարանն. և և ոչ փոխի 'ի նմանէ յընկերին, կամ յընկերէն 'ի նորա նմանութիւն. այլ ըստ հաստատել կարգին՝ նոյնպէս կայ յիւրում բնութեանն. անխախուս անխափան պատրաս_տեալ ըստ արարչին հրամայել՝ բուսանին փթթին ։

Նա և մանրախոտքն գալարէք , ինն ինն և այլևայլք և որչ նմա_նութեամբք 'ի միմեանց . որպէս լօռն , և վարսակն , և կնիւնն , և որ ինչ նման է նոցա :

Նաև սերմանիքն օգտակարք մարդկան . որպէս ցորեանն , և հաճարն , և գարին , և կորեակն , գաւարսն , և ոսպնն , ոլոռնն , որիզն , և գըկուղն , սիսեռն , և այլ ևս բազում սերմանիք , զոր 'ի թիւ ոչ ոք կարասցէ արկանել . որք իւրաքանչիւր յիւրում ժամու 'ի գարունն ցուցանեն զյարու_թիւնս իւրեանց բուսովքն , և համովք , և հոտովքն , բոլո_րովքն , ծաղկովքն , և ընդովքն . և տերեւազգեաւք զիւրեանց մեր_կութիւնն ըստ իւրաքանչիւր նմա_նութեանն ագուցանեն , որպէս ոստքն :

Եւ մարմինքն մարդկան՝ աս_տուածական ցօղովն 'ի մեծ գա_րունն պարարեալք 'ի գերեզման_նացն բուսանիցին . զի միանգա_մայն կազմին զոսկերօքն չորացե_

լուծ միք, և չիլք, և աճառքն, նեարդքն՝ մորթովքն զգեցեալք, և մազովքն զարդարեալք. և իւրեանց հոգիքն 'ի նոյնն դարձեալք, և իւրեանց նմանութիւնք յինքեանս, զի զիւրաքանչիւր դործոցն տեսիլս 'ի գլուխս իւրեանց առեալ բերիցեն, իբրև զմիրգս քաղցրութեան և զանուշութեան պտուղսն, համովքն, և խղովքն, և ծաղկովքն, և հոտովքն, աճեցուն բանկարծակ տերեւալից, ջրասուն վայելչութեամբքն: Զոր և սաղմոսառանն մարգարէութեան նուագեաց, թէ եղիցի նա որպէս ըղծառն որ տնկեալն է 'ի գնացս ջուրցն. և որ զպտուղ իւր տացէ 'ի ժամու և տերեւն նորա մի թափեսցի. և զամենայն ինչ զոր և առնիցէ՝ յաջողեսցէ նմա: Եւ դարձեալ՝ եթէ ծաղկեսցին 'ի քաղաքի տեառն՝ իբրև զխոտ երկրի. և եթէ՝ եղիցին օրհնեալ յաւիտեանս:

ՁԶ. Եւ արդարև իսկ դա-

րունն բուսաբեր՝ զօրինակ մարդկան յարութեան մեռելոցն ուսուցանէ. և զի ծաղիկքն և ծառատունկքն զարդարին : Նա և փուշքն բուսանին. որպէս դժնիկն, և տատասկն, եղինձն, և պատեղինձն, խայթաչարն, ժանտափուշն, տափափուշն, սրափուշն, որոմն, կայծուն, գաղձն չխատակար, և որ ինչ նման է սոցա. և սոքա ամենեքեան յիւրաքանչիւր նմանութեան բնութեանն բուսանին : Իսկ օգտակար ծաղիկքն, և կամ չարաւեղք ծառոցն դարաստանաց՝ յիւրեանց բնութեանն հասանեն գարնայնոյն :

Իսկ միտք մարդկան, որ են տունկք բուրաստանաց, կամ ծաղիկք ծաղկոցացն Աստուածութեանն, ունին ինքեանք յինքեանս բազկանց իւրեանց բերել զնմանութիւն և զօրինակս տերեւոյն և ծաղկանցն, և հասոյն, և մրգոյն :

Զի թէպէտ և դառնաւորեալք ըն-

նին, և թէպէտ քաղցրաբերք, թէպէտ մրգաբերք լինին, և թէպէտ փշաբերք. թէպէտ արդարութիւնաբերք լինին, և թէպէտ մեղսաբերք. թէպէտ ծաղիկք լինին, զի 'ի սկսեալ պատուականս թագաւորին ելանիցեն, և պսակք զարդու ուրախութեան պիտոյից պատրաստիցին, ըստ ասելոյն գուշակութեան հոգւոյն սրբոյ, 'ի բերանոյ խօսեցեալ Եսայեայ մարգարէին. թէ յայնժամ եղիցես դու պսակ վայելչութեան 'ի ձեռին տեառն, և թագ արքայութեան 'ի ձեռին Աստուծոյ. և քեզ անուն կոչեսցին կամք իմ, և երկրին քում շինութիւն բնակութեան։

Անդ լինելոց է շինութիւն՝ յԱստուածականն և յանստուեր և յանկարօտ և յանփոփոխ քաղաքին։ Զի այժմ ամենայն բոյսք՝ յիւրաքանչիւր բնութեան կան կապեալք. բայց միայն մարգատունկքն կարող են յիւրաքանչիւր զկամն գունակ գունակ կերպա-

բանացն շփջրջել, որպէս կամին՝ զայն բոյս Թաղէն 'ի յանձինս իւրեանց. և նովին Թաղին 'ի գերեզմանսն, այսինքն է մահն. աշունն, ոչ խոտոցն՝ այլ մարդկան որ ժողովին 'ի շտեմարանսն. իսկ գարունն՝ ոչ խոտոցն կամ փայտից, այլ մարդկան զայն կերպարանս բերէ՝ զոր ընդ քեզ Թաղեցեր 'ի գերեզմանին. զի եԹէ ծաղկաձև կամ անուշահոտ անուշահամ արդարուԹեամբքն ննջեցես 'ի գերեզմանին, ընդ քեզ կանխեալ բուսանին 'ի յարուԹեանն քո արդարուԹիւնքն: Այսպէս եԹէ մեղօք Թաղեցար 'ի քո անուն գերեզմանին, ընդ քեզ բուսեալք 'ի գարունն փուշքն 'ի յարուԹեանն շուրջ զքև բուսանիցին:

Ձէ. Այնէ լո՛ւր մեծին Յովաննու, որպէս բողոքէ առ հրէական ազգն Աբրահամեան. արարէք ձեզ այսուհետև պտուղս արժանիս ապաշխարուԹեան. և մի ձեռն յանձին հարկանէք և

ասէք, եթէ ունիմք մեք հայր
զԱբրահամ. ասեմ ձեզ՝ զի կա՛
րող է Աստուած ՚ի քարանցս
յայսցանէ յարուցանել որդիս
Աբրահամու: Զի ոչ եթէ զԱբրա՛
համ ինչ զընջոյց ՚ի հայրապետու՛
թենէն. այլ զի արժանիքն լիցին
նորա որդիք, և ոչ անարժանքն։
Արդ զօգտակարսն դարմանէ.
իսկ վասն անշահեկան խոտոցն և
փշոյն զի՞նչ կամիցի առնել ար՛
դեօք. ցամաքեցուցանէ նախ և
դօսացուցանէ՝ յորում ոչ գտցէ
զպտուղն:

Աղէ նայեաց յառակ թզենոյն
և տես. եկն տէրն ՚ի թզենին՝ զի
գտցէ ՚ի նմա զպտուղն, և ոչ եգիտ.
զի չև էր ժամանակն պտղոյ բերե՛
լոյ և անէծ զնա, թէ յայմհետէ
՚ի քէն պտուղ ոք մի կերիցէ:

Քանզի ամենայն բուսաբերք և
տերևաբերք և ծաղկաբերք ժա՛
մանակաւ ունին բերել զպտուղն.
իսկ սա զի՞ անիծաւ՝ զի չէր ժա՛
մանակ պտղոյն. արդեօք թէ պի՛
տոյ ինչ էր, ոչ կարէր առնել, որ

բանիւն միայն հրամայեաց երկրի՝ բերել զծառսն, և զբազմութիւն մայրեացն իւրաքանչիւր պտղովն, և ամենայն բուսոյն իւրաքանչիւր սերմամբ ըստ ազգի իւրում 'ի վերայ երկրի, պատրաստել և ծառոյն զկերակուր պիտոյից յայնըմ հասեալ ժամանակի:

Արդ ոչ զրադատ ինչ զայն գօսութիւն ծառոյն հատուցանէր. այլ կանխեաց ինքն և ասէ, 'ի թզենւոյ անտի ուսարուք զառակն: Իսկ թզենին բարձեալ ունէր զօրինակ անպտուղ մարդկան. զի զանպտուղն արդարութեան ցամաքեցուցէ զփուշն:

Այլ լուր մեծի մարգարէին յառաջընթաց կարապետին Յովհաննու, որպէս ասէ թէ այսուհետև տապար առ արմին ծառոյ կայ. ամենայն ծառ որ ոչ առնիցէ պտուղ բարի, հարկանիցեն և 'ի նիւթ հրոյ պատրաստիցեն: Նւ մարգարէն Եսայի ասէ, թէ եղիցին մեղաւորք իբրև փուշք այրեցեալք և ընկեցեալք:

Իսկ զգալարումքն խնամարկեալ կենդանի ջրոյն՝ յարքայութեանն յայն գարունն՝ նորոգեալ պատրաստեցէ. որ տայցեն զպտուղ ընդ միոյ հարիւր, և ընդ միոյ երկերիւր, և ընդ միոյ երեքհարիւր. այսինքն զվաստակոցն զհատուցմունս պարգևացն՝ իւրաքանչիւր հաւատոցն լուսաւորութեան։

ՁԸ. ԱՐԴ 'ի գարունս բուսաբերս և ծաղկաբերս՝ որ զնորոգութիւն գեղեցկութեանն գարնայնւոյն՝ յետ հնութեան ձմերայնւոյն բերիցէ, և թռչնոցն հաւուցն ծանուցեալ զիւրեանց ժամանակ գալստեանն։ Որպէս յայս հայեցեալ մարգարէն Երեմիաս ասէ, զիւրոյ ժամանակին զգէպս 'ի նմանութիւն օրինակաց յանդիմանութիւն բերէ, և զհանդերձելոյն ակնարկէ յասելն, թէ արգարև ծիծառն, և տատրակն, և խորդ, հաւքն վայրի ծանեան զժամանակ գալստեանն իւրեանց։ Զի ժամանակաւ գարնայնւոյն և իւրեանց գալստեանն

ցուցանէն զժամանակ վարուց
կենաց ուրախութեան մարդկան,
'ի ձայնառնել, 'ի ճչելն, 'ի ճռու֊
ղելն, 'ի չինել բունոցն :

Ծիծառն մարդասէր է. յոր֊
ժամ տեսեալ մարդկան՝ նովա
ճանաչէն զկանաչազգեստ հասկն
գարնայնւոյն աճմանն: Իսկ տատ֊
րակն սմուանասէր երեւեալ,
զջերմաձայն քաղցրաձայնն 'ի լսե֊
լիս մարդկան ընու. 'ի գործ ար֊
կեալ զթեթեւագործն զկրկտա֊
կերան զգուշնաքեայ փայտակեր֊
տիկն երկթեւեան ձուոյն իւրոց՝
ապաւէն ծննդոցն իւրոց պատ֊
րաստէ :

Նաեւ դասադաս խորդոցն հա֊
ւուց եկեալք 'ի գարնանւոյն
ժամանակս՝ երամացեալք նա֊
բօրանան : Ելեալք թռուցեալք
բարձրացեալ 'ի բարձրութիւն
բարձանց օդայատակ թեւացն
գարշապարաց կոխան առնել
զանհաստատն : Փողք եղեալք
զկթղաձայնն զաղաղակ բարձեալ,
զգործս մշակացն արդարութեան

վաստակոցն օգտութեան մարդկան՝ զարթուցանեն 'ի քնոյ, զկանուխս եղանցն փութացուցանեն :

Իսկ թռչունքն փողք են երկրագործութեան, հողագործութեան, յառաքինութիւնս յորդորելոյ. որպէս մեղուն և մրջիւնն վասոց վարդապետ լինիցին, և կամ նախատորդք կայցեն :

Նոյն օրինակ նմանեալ թռչունքս մեծաձայն՝ մեծագոչ փողոյն տեառնագալուստ ազդումն առնել ամենեցուն 'ի մեռելոց յարութեանն. որպէս ասաց յԱստուածապատում իմաստութեանն նուագն Սողոմոնեան երգոյն, թէ զարթիցեն 'ի ձայն հաւուն պահպանեալքն :

Իսկ ո՞վ իցեն պահպանեալքն, եթէ ո՛չ ոգիքն ժողովեալք պահպանեալք ընդ հրամանաւն. որ զիւրեանց մարմինսն իւրաքանչիւր զգենլոց են. և ըստ գործոցն ըմբռնել զիւրաքանչիւր պատրաստութիւն վաստակոցն զսերմա-

նեայն պտուղոն. որպէս 'ի վեր անդր պատմեցաք ձեզ:

ՁԹ. ԽՍԿ երանելիք առաքեալքն փողք են պատուիրակութեան. զի պատրաստեսցեն զամենայն լսելիս՝ Աստուածական փողոյն գալստեանն պատրաստական սպասել. զի անխափանք խառնեսցին յայն գունդ թռչնոց, ուստի և ձայն աղգոյ փողոյն յարութեանն հարկանիցի. զի և սոքա արժանասցին իւրեանց թեւս առանալ և բարձրանալ 'ի բարձունս՝ և զտէրն բարձանց առանց ամօթոյ տեսանել. զայն տէր՝ որ 'ի հեռաստանէ ճանաչէ. և զգնացեալսն 'ի նեղութեան՝ կեցուսցէ զնոսա, որք վասն արդարութեան զկատարելութեանցն զփորձութիւնս վասն սիրոյն Աստուծոյ տարան 'ի յանձինս իւրեանց:

Արդ սոքա կատարեցին զկամս տեառն իւրեանց, զի սիրեցին զմիմեանս. զի և նա սիրեաց զնոսա, այնչափ՝ մինչև եդ զանձն իւր 'ի վերայ բարեկամաց իւրոց:

Իսկ նոքա առին հրաման սիրել զմիմեանս, զի այնու ընկալցին յանձինս իւրեանց զշնորհսն խոստացեալ։

Վասն այսորիկ զսէրն սրտիցն ծածկելոց, և կերպարանօքն ցուցանէին 'ի ժողովելն միով հաւանութեամբ 'ի վերնատունն. ուր եկեալ հոգին սուրբ եգիտ զնոսա, և օթեվանս կալեալ 'ի նոսա բնակեաց։ Զի զանձուկ նոցա որ առ տէրն ունէին լցեալ՝ միանգամայն կատարեսցէ զխոստացեալն. զի ասէ, ես երթամ և զմխիթարիչն ես առաքեմ առ ձեզ. որ եկեալ մխիթարեսցէ զսիրտս ձեր. զի նա զիս փառաւոր առնէ, զի յինէն առնու և պատմէ ձեզ։ Որ և զԵրրորդութեանն սէր միաբանութեանն 'ի նոցա միաբանութեանն լցցէ. որ 'ի տեառնէն առին հրաման, թէ ելէք ընդ ամենայն աշխարհս, և աշակերտեցէք զամենայն լեզուս, և մկրտեցէք յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. և ուսու-

ցէք զամենայն պահել զոր խօսեցայ ընդ ձեզ. և ես ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս կենաց ձերոց՝ մինչ 'ի վախճան աշխարհի:

Զճշմարտութիւն զԵրրորդութեանն զմիաբան տէրութեանն երեքանձնեան զօրութեանն եւ նոցա զգիտութիւն. զի ըստ այնմ օրինակի աշակերտեցեն զամենեսեան, և մկրտեցեն յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ:

Այլ զի զհոգւոյն սրբոյ առին զզօրութիւն, և զամենայն ազգացն լեզուացն բաժանելոց ընկալան զգիտութիւն. զի ամենայն աշխարհաց որ ընդ ամենայն տիեզերս մարդիկ իցեն, բաւական լիցին ուսուցանել զհրամանս Աստուածութեանն, և զսէրն արարչին առ իւր արարածս և զխոնարհումն վասն մերոյ բարձրութեանն, և զյոյժ անմահութեան յետ մեռելոց յարութեանն: Եւ թէ՝ սոյն ինքն մշտնջենաւորութիւնն զօրութիւն և Աստուածութիւն որդւոյն՝ վասն մերոյ

փրկութեան եկն զգեցաւ զմարդկութիւնն. մանաւանդ թէ առաւել վասն նորոգման ամենայն արարածոց իւրոց. զի տացէն ամենեցուն զայն գիտութիւնն, որ նոցա մեծամեծքն շնորհեցան:

Ընդ կատարեցաւ յառաջասաց ընծայութիւնքն մարգարէութեանցն նոքօք, թէ յաւուր յայնմիկ ասասցեն հազարապետքն յուդայ 'ի սիրտս իւրեանց, թէ եկայք գտցուք մեզ զբնակիչս Երրուսաղէմի, և տէր ամենակալ Աստուած նոցա: Զի նախ անդէն իւրեանց ազգին ետուն զգիտութիւն, և անդուստ յԵրուսաղէմէ բաշխեցին ընդ ամենայն տիեզերս զԱստուածպաշտութիւնն:

Եւ քանզի տէրն ամենայնի յազգէն Յուդայ ծագեաց, վասն այսորիկ և սոքա հազարապետք տան Յուդայ կոչին. զոր և մեկնեաց Պօղոս առաքեալ, ած թափեաց և ասէ. մեք հազարապետք եմք խորհրդոցն Աստուծոյ:

Ապա յիրաւի ուրեմն ասէ նոյն

Հոգի 'ի բերանոյ մարգարէին յառաջագոյն, թէ յաւուր յայնմիկ ասէ տէր՝ եղի զհազարապետան տանն Յուդայ՝ իբրեւ զջահս վառեալս 'ի մէջ փայտից, և իբրեւ զլամբարս հրոյ յեղեգան, և կերիցէ յաջ և յահեակ ձեր զամենայն ժողովուրդս շուրջանակի: Եւ խոնարհագոյն ևս ասէ. թէ հեղից 'ի վերայ տանն Դաւթի և 'ի վերայ տանն Երուսաղէմի զոգի շնորհաց և զգթութեան, և դարձցին յիս:

Զոր եկն կատարեաց ինքն սուրբ հոգին՝ որ առաքեցաւ 'ի հօրէ և յորդւոյ: Զի որպէս որդի առաքեցաւ և եկն հարբն և հոգւովն, սոյնպէս և հոգին առաքեցաւ հարբն և որդւովն, զի երեւեսցի միասնական միաբանութիւնն զօրութիւն:

Դ. ՍԱԿԱՅՆ եկն յԵրուսաղէմ 'ի քաղաքն, գտեալ զնոսա 'ի միասին՝ ելից զսիրտս միով զօրութեամբ. զի կատարեսցին ասացեալքն յառաջախօսութեան նո֊

րուն հոգւոյն 'ի բերանոյ մարգարէութեանն Յովելեայ։ Եւ եղիցի յետ այսորիկ յաւուրս յետինս ասէ Աստուած, սփռեցից ես յոգւոյ իմմէ 'ի վերայ ամենայն մարմնոյ. և մարգարէասցին որդիք ձեր և դստերք ձեր. և երիտասարդք ձեր տեսիլս տեսցեն. և ծերոց ձերոց երազք յայտնեսցին. և 'ի վերայ ծառայից իմոց և աղախնեաց իմոց սփռեցից յոգւոյ իմմէ և մարգարէասցին. և տաց նշանս յերկինս 'ի վեր և յերկիր 'ի խոնարհ, արիւն և հուր և մրրիկ ծխոյ. արեգակն դարձցի 'ի խաւար և լուսին յարիւն՝ մինչև եկեալ իցէ օր տեառն մեծ և երեւելին. և եղիցի ամենայն որ կարդասցէ զանուն տեառն՝ կեցցէ։

Եւ զինչ իցէ զոր ասէն՝ եթէ յաւուրս յետինս. քանզի յորժամ արար Աստուած զարարածըս, յառաջին աւուրն սկսեալ՝ 'ի վեցերորդին կատարեալ զամենայն ինչ, վասն ամենակար և ան-

ջան, անաշխատ և անդանդաղ զօրութեանն հանդերձ յամենայն գործոց իւրոց. և զօրն եօթներորդ կոչեաց հանգիստ:

Իսկ իբրև ետես Աստուածութիւնն սայթաքեալ անկեալ ըզմարդն 'ի պատուիրանապահութենէ անտի, զի ոչ եկաց մնաց 'ի լաւութեան անդ՝ որպէս և նայն կամէր. այլ ընդ պատժովք պատուհասիւք անկեալ՝ յարդարութեան դատաստանին գրաւեցաւ 'ի ներքոյ մահուն. վիրաւորեալ խոցեցաւ 'ի հոգւո, 'ի ծուփըս, յաշխատութիւնս, 'ի քըրտունս ցաւոց, յանհանգիստ երերմունս տատանմանց ընկղմեցաւ. ոչ դարձոյց զբանն զոր ասաց, այսինքն՝ զմահն զոր եդ 'ի վերայ. այլ զարարչութեան ժամանակն զոր էարկ ընդ վեցօրեայն թուով, զի յայտնի լիցի մեծութիւնն իւր:

Սոյն օրինակ կշռեաց վեցհազարամեան ժամանակի, ցաւոց քրտանց աշխատութեանց երկրի. մի մի հազար ամաց՝ առ օր մի

կշռեալ ըստ վեցաւուրն առաջնոյ, յորում լցին ծնունդք և սերունդք բազմացունդք լինելութեան։ Յորում և փորձութիւնք հանգիստ լաւացն՝ գործեցէ զընդրութիւն հատուցմանցն, պարգեւառու խոստմանցն ակնկալութեանցն ժուժկալութեանց արդարոյն զնեղութեանց, որ և բովք 'ի չարաթեան ամացն աշխատութեանցն. զոր և մարգարէն գոչեաց յամենեսին և ազդեցոյց. ասէ, Հազար ամ յաչս տեառն իբրև զօր մի զի անցանէ։

Զի յառաջնումն սկիզբն, և 'ի վեցերորդումն՝ նորոգումն, զոր արար իւրով գալստեամբն, և զէջքս հոգւոյն պարգեւեաց. և 'ի ամին հազարի վախճան. վասն որոյ և յեօթն կոչի, յորում միւսանգամ գալոց է. և զեօթներորդ աւուր խորհուրդ ժամանակի զառանց թուոյն և զառանց չափոյն զհանգիստն և զպարգեւսն ընդ նմին բերելով 'ի սկզբանն. զի ինքն իբրու յիշխանութեանս այս_

մին զօրն եօթներորդ հանգիստ կոչէ. վասն այսորիկ սուրբ և փափուկ ունել պատուիրէ. զի ամենայն որ ծանուցեալ զօրն փափկութեան հանգիստ արարչին պատուեսցեն: Զի ընդ այսորիկ յեօթներորդ դարին հանգուցէ զաշխատեալսն, որ աշխատեցան 'ի վեցդարեան իւրեանց ժամանակին. իբրև այն եթէ ընդ նմին աշխատեցան յիւրեանց ժամանակին, նոյնպէս և ընդ նմին հանգիցեն յայն երկայն ամին յանչափութեանն և ընդ նմին ուրախ լիցին:

ՂԱ. ԱՅԼ հոգին Աստուծոյ 'ի վեցերորդին երևեցաւ լնուլ զառաջածայն խոստմունս իւր՝ զասացեալս բերանովք մարգարէին. որ հեղան շնորհք հոգւոյն որոյ յետին ժամանակիս. սփռեցան 'ի վերայ բազմախուռն գումարութեան ժողովոյն, հասեցան իբրև գորդաբէմ բազմութիւն ընութեանն ջուրցն բազմութեանց:

Մարգարէացան զխորհուրդս ծածկեալս, խօսեցան յանկարծակի զամենայն լեզուս, ամենայն ազգաց ետուն վերանալ առ հասարակ յարքայութիւնն։ Ընկալան զյայտնութիւնս տեսլեանց, պատմեցին ամենեցուն, յայտնեցին զխորհուրդն հարսանեացն ճանճենաւորայ Աստուածորդւոյն, այսինքն յորդեգրութիւնս վերանալ. և նովին որդւովն և հոգւովն՝ ընդ հօր ուրախ լինել։

Եղեն կոչնականք կոչել զամենեսեան յաւազանս մկրտութեան, լուանալ 'ի յաղտոյն 'ի սատանայական ծխոյն. զի զգեցցին զպատմուճանս լուսեղէնս, և մտցեն յուրախութիւնսն հարսանեացն, ուր փեսայն Քրիստոս ուրախ լինի առ հարսինն, այսինքն՝ առ մարմնակիցսն արդարսն. որ ընդ Քրիստոսին չարչարեցան, ընդ նմին և թագաւորեսցեն։

Արդ յայտնեցան հոսեցան շնորհք հոգւոյն յամենեսին. զի զամենեսեան արժանիս արասցէ

Նորապարգև Նորատուր Նորաբեր
շնորհի Աստուածութեանն։ Որս_
տերաց և դատերաց, ծերոց և
երիտասարդաց, ծառայից և ա_
ղախնաց, առ հասարակ շնորհեաց
զշնորհս հոգւոյն սրբոյ։ Զի 'ի
միջոյ 'ի բաց բարձեալ զխտրոցն,
և մի լեալ խտիր. ոչ հրէի և ոչ
հեթանոսի, ոչ ծառայի և ոչ
տեառն, ոչ առն և ոչ կնոջ. զի
ամենեքեան միապէս արժանի լի_
ցին Քրիստոսի։

Նա ոչ միայն այսպէս, այլ և
չարագործացն եբաց զդուռն ո_
ղորմութեանն. զի մաքսաւորք և
պոռնիկք և մարդասպան աւա_
զակք, և որ ինչ իսկ խաչահա_
նուկքն, լիցին նմա աւետարանիչք
զփրկութիւնն առնելոյ, և զթո_
ղութիւնս ածելոյ, և զարքայու_
թիւնն ամենեցուն շնորհելոյ։

Արդ լուան ամենեքին հոսա_
նօք հոգւոյն սրբոյ. ելին ընդ
տիեզերս՝ զնոսայցեն զգիտութիւն
սքանչելեաց Աստուածութեանն,
բազմազդեան լեզուացն առնուլ

'ի միտ ընչանան. զոր եւ յերկինս 'ի վեր և յերկիր 'ի խոնարհ:

Երկնաւորացն այն նշան է, զի տեսին զորդին Աստուծոյ մարդացեալ 'ի վեր յերկինս, և ընդ նմին զկամարար զմարմնականացն, զի իցեն ընդ նմին թագաւորեալք և միահոմեալք և միագունդք 'ի գունդս հրեշտակացն:

Իսկ 'ի յերկիր 'ի խոնարհ այն նշան է, զի տեսին մարդիկ յերկրի զմին զնոյն որդին Աստուծոյ խոնարհեալ մարդացեալ՝ 'ի վերայ խաչին, զի հեղուցու զիւր արիւնն, ուստի և հուրն վառեցի յառաքեալսն, և գայցեն 'ի լեզուս նոցա շամբարք. զի զմեղս ամենայն մարդկան այրեսցեն բարձցեն 'ի միջոյ: Զի ինքն որդին Աստուծոյ եղև գառն, և մատեաւ հօր խորում պատարագ հաշտութեան 'ի վերայ խաչին, և միահաղոյն եբարձ զմեղս աշխարհի:

Հուր առէ և արիւն և մրրիկ ծխոյ. հուր սրբիչ որ սրբեացն և որբէ զամենեսին հոգին սուրբ. և

արեամբն Քրիստոսի սրբէ ։ Իսկ որք ոչն կամին սրբել զծուխն ծառացուցեալ, որ ունին զօրինակ յայտնութեանն զմերկութիւն այլեցածին, և զարիւնն իւր՝ զոր արար նոցա փրկութիւն՝ զնոյն արիւն արասցէ նոցա 'ի կորուստ, որ են 'ի Թագաւորութիւն արժանեացն ։

Արեգակն դարձցի 'ի խաւար, և լուսին յարիւն. յորում ժամանակի տեսին զտէրն խաչիւն չարչարեալ ։ Զի այն չէր օր երեւելի որ գալոցն է՝ օր դատելոցն, և արդարացուցանելոյն ամենեցուն դատաստանօք. այլ օր փրկութեան արդարացուցանելոյ զամենեսեան 'ի շնորհաց անտի ։

Զի արեգակն և լուսին եղեն քարոզք յայնմ ժամանակի. զի արեգակն իւրովլին խաւարելովն բողոքեալ՝ ցուցանել ամենեցուն զտէրն 'ի խաչին, և ոչ կարացեալ տեսանել զայն տեսիլ՝ խաւարեցաւ. զի ոչ կարաց տեսանել զտէառն զանարգանսն ։

Իսկ լուսին ևս մեծամեծս ցուցանէր . զի ըստ նմանութեան հայելւոյ զարիւնն յինքեան 'ի վերուստ ամենեցուն ցուցանէր արարածոց զփրկութիւն ամենայն աշխարհաց, որք առնիցեն ինքեան մօտք զայն արիւն՝ իւրեանց արքայութիւն ։

Իսկ որ զայս արհամարհիցեն և ոչ գայցեն յայսպիսի պարգեւաբաշխութիւն , լուսինն ցուցանիցէ զմշտաբուղխ արիւնն 'ի նոցին մարմնոց , որ զհամօրէն զատանջանացն կորստեանն զանմահ որդունն գժոխոցն ըղխիցէ ։

Վասն այսորիկ աւէ , տաց նըշանս յերկինս 'ի վեր և յերկիր 'ի խոնարհ ։ Տէր 'ի խոնարհ յերկրի 'ի վերայ խաչին , իսկ լուսաւորքն 'ի բարձանց քարոզք , ազդ առնել ընդ տիեզերս ամենայն ։ Արիւն և հուր և մրրիկ ծխոյ ։ Երկու լուք պաշտեցան . մին կենաց աւետիք , և մի արհաւիրք սպառնալեաց պատուհասից ։ Արեգակն դարձցի 'ի խաւար , և լուսին յար-

ին, մինչև եկեալ օր տեառն մեծն և երևելի. այսինքն՝ զօր գալստեանն հատուցման նշանակէ, զի նա ինքն է օր մեծ և երևելի:

Իսկ մինչև այն եկեալ, որ կարգասցէ զանուն տեառն՝ կեցցէ 'ի շնորհացն: Զի Աստուած յերկիր խոնարհեցաւ, և զմարդիկ յերկինս վերացոյց, և խառնեաց զհողեղէնս ընդ հոգեղէնսն: Նորոգեաց և մանկացոյց զարարածս միանգամայն. երաց զարգանդ աւազանին, զի նորոգեսցին և ծնցին վերստին մանկունք արքայութեան 'ի մկրտութենէ անտի:

Զի առին առաքեալքն զարգանդ աւազանին, ծնան զամենայն ազգս վերստին. դարձուցին յանմեղութիւն մանկութեանն անխարդախ կաթինն՝ առնել զամենեսեան որդիս Աստուծոյ, և ժառանգաւորս փրկութեանն Քրիստոսի. որպէս և երանելին Պօղոս ասաց. որդեակք իմ՝ զորս դարձեալ վերստին երկնեմ, մինչև

Նկարեսցի Քրիստոս 'ի ձեզ:

ՂԲ. ԱՐԴ մանկացուցին զամենայն տիեզերս, վասն այսորիկ զի առին զզօրութիւն այնորիկ՝ որ հինաւուրցն մանկացաւ. որպէս Աստուածախառն խնամութիւնն երգեաց յառաջագոյն. առէ, դարձցի թագաւոր 'ի մանկութիւն. և դարձան տիեզերք 'ի մանկութիւն, զի տեսին զտէրն մանկացեալ:

Ընդ նոր ծնման առաքեալքն զաշխարհս ամենայն 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ. յաղեցին հուրբ զամենայն ոք, զի առին հրաման՝ թէ ամենայն ոք հուրբ յաղեսցի: Խառնեցան անքակութեամբ յաստուածութիւնն և լուսաւորեցան. ըղձալեցուցին և լցին զտիեզերս պարգեւօք:

Զի որ միանգամ 'ի Քրիստոս մկրտեցան՝ զՔրիստոս զգեցան, և զհոգի նորին լուսոյ յականէն առքեն զշնորհսն, և նորին աչացոյց նշանօքն հրաշէգ զօրութեամբքն յաղել ընդել 'ի նեխութենէ մե-

ղացն պղծութեան հեթանոսու-
թեանն՝ յառողջութիւն բժշկու-
թեան :

Եւ ցօղալից առատութեամբն բանաւոր անձրեւոյն՝ պտղաբե-ցին զորմից երկիրս մեղէնս անապատացեալս մարդկան : Եւ ածին իբրև զծով զդարալիր՝ զխաղաղութիւն , և իբրև զգետ յորդեգնաց՝ զփրկութիւն. իբրև զաղբերս մշտնջենաբուղխս՝ զողջոյն և զհաւատս · իբրև զբաժակս ուրախութեան՝ զսէրն Աստուածութեան. իբրև զհուր՝ զահ և զերկիւղ տընկել 'ի սիրտս մարդկան :

Զի զոր օրինակ զերկաթն Ճարտարապետն դարբնաց՝ առեալ ընկեցեալ 'ի բովս հրոյ, և ջեռուցեալ հրագոյն շողացուցանէ , սոյն օրինակ և արդարքն մխեցան 'ի փուքս հնոցի արդարութեան , և ներկան 'ի շողիւնս և 'ի գոյնս հոգւոյն սրբոյ · զՔրիստոս ինքն զլիովին զգեցան · իբրև զայս վառեցին զսէրն Աստուածութեանն յանձինս իւրեանց · առին զլոյսու-

թիւն 'ի բարձանց, իբրև զքաջ մշակս ընթացան՝ ընուլ սերմամբ Աստուածպաշտութեան զամենայն լեզուս :

Եղեն ճրագունք լուցեալք՝ իբրև 'ի վերայ աշտանակի, այսինքն 'ի վերայ խաչին. և նորուն զօրութեամբ ճառագայթիցն լուսաւորեցին զտիեզերս. հալածեցին զմթութիւն խաւարին յամենայն մարդկանէ, զի արասցեն զնոսա ընտանիս Աստուածական սիրոյն :

Սփռեցան ընդ տիեզերս՝ լինել քարոզք ճշմարտութեանն. զի ոչ գոյ արգել և ոչ խտիր, ոչ հրէի և ոչ հեթանոսի, ոչ ծառայի և ոչ տեառն, ոչ առն և ոչ կնոջ. զի ամենեքեան մի իցեն 'ի Քրիստոս :

Եւ բազումք 'ի հրէական ազգէն, նոքին իսկ բուն առաքեալքն՝ սոքին հաստատունք, և բազումք 'ի հեթանոսաց, զնոցին օրինակն յանձինս իւրեանց առեալ բարձեալ բերէին : Բազում ալտաք ,

և բազում ծառայք . ազատքն յազատութենէ 'ի թագաւորութիւն ընթացան, այնուիկ՝ որ թագաւորին վասն նոցա խոնարհեցաւ 'ի բարձրութենէն : Իսկ ծառայքն 'ի ծառայութենէ յազատութիւն, այնուիկ՝ որ էառ զկերպարանս ծառայի, և ազատեաց զամենեսեան 'ի ծառայութենէ խաւարի :

Իսկ հրեշտակքն հարքն և մարգարէք՝ աւանդեցին իւրեանց ազգին զխորհուրդն յառաջագոյն : Իսկ իբրև եկին խոստումն աւետեացն, և ծագեաց յայտնապէս 'ի մէջ նոցա արեգակն արդարութեան, որ է Քրիստոս :

Իսկ որոց պատրաստեալ էին կեանքն յաւիտենից՝ հաստատեալ 'ի նա, եղեն 'ի նոցանէ քարոզք և առաքեալքն տիեզերաց, առաջին վկայք . և յարուցին 'ի հեթանոսաց՝ յորդեցին գունդս գունդս հաւատացելոց, և դասս դասս վկայից, և զամենայն երկիր լցին : Զի ոչ միայն 'ի ձեռն

տրանց, այլ և 'ի ձեռն կանանց
սրբոց քարոզեցաւ աւետարանն
կենդանութեան ընդ տիեզերս ա-
մենայն. զի և կանայք օրհնեցան
վասն կուսածին ծննդեանն որ 'ի
նոցանէն:

Արդ բուն առաքեալքն ունին
ամոլքն, որ խօսեցան զամենայն
լեզուս՝ ելին ընդ տիեզերս, վի-
ճակեցան, բաժանեցին զազգս
ամենայն. զորս առաքեաց և ետ
նոցա իշխանութիւն՝ առնել նշանս
և զօրութիւնս արուեստից, զմե-
ռեալս յարուցանել, զհիւանդս
բժշկել, զախտաժէտս ողջացու-
ցանել, զկաղս գնացուցանել,
զկոյրս բանալ, զխուլս 'ի բան
դարձուցանել, և տալ համրոց
խօսել, և զբորոտս սրբել, և զա-
մենայն ցաւ և զլկութիւն հալա-
ծել. զդեւս թշնամիս մարդկու-
թեանս փախուցանել. և զսատա-
նայ պահակ մեղաց մոլորութեան
մարդկութեան կորխան առնել. և
զամենայն որք Աստուածպաշտու-
թեան ծանօթս կացուցանել և

խափանել զմոլորութիւնն. հաստատել զազգս ամենայն հաւատալ Արարչութեանն հրամանաց։

ՂԳ. ԱՐԴ Քրիստոսագունդ և խաչակիր առաքելոցն, որոց գլխաւորն Պետրոս, և Անդրէաս, Յակոբոս, և Յովհաննէս, Փիլիպպոս, և Բարթուղիմէոս, Թովմաս և Մատթէոս, Յակովբոս, Սիմոն, Թադէոս, և Բարսաբաս, Մատաթիաս, Մարկոս, Ղուկաս, և Պօղոս, և Բառնաբաս. և այլք ևս որ նմանեցին սոցա. որք և եօթանասունքն ես։ Որք առին իշխանութիւն 'ի տեառնէ՝ գնալ 'ի վերայ իժի և քարբի, և կոխել զզօրութիւն թշնամւոյն. լինել լոյս երկրի. և համեմել յաղել զանկարգութիւն չարութեան անգիտութեան մարդկան աղիւն Աստուածութեան հոգւոյն սրբոյ։ Իբրև զքաջ ախոյեանս, իբրև զպատերազմասէր նահատակս զանձինս 'ի կիրթ առաքինութեան մխէին. և եդեալ զնեղութիւնս չարչարանացն առաջի, զի ընդ վաստա-

կոյն ձգնութեանցն, ոչ ձրի այլ
վարձուցն փոխանակ, բանութի
համբերութեամբ ընթանեսցեն
յանձինս իւրեանց զարքայու-
թիւնն Աստուծոյ մարտիւ պատե-
րազմաց իբրև զքաջ նահատակաց,
զգեցեալ յանձինս իւրեանց զհա-
ւատոն և զսէր իբրև զրահս ամրու-
թեան, յորում ոչ կարեն գործել
նենգութեան նետք բանսարկու-
թշնամւոյն. եդեալ զյոյս փրկու-
թեան իբրև զսաղաւարտ անվթար.
և զինեալք ընդ տիեզերս՝ լու-
սաւորեցին զազգս ամենայն :

Առաւել ևս զօրինակս տուեալ
համբերութեանցն, և այլոցն ևս
տային թղթովք՝ զառաքինոցն վար-
ուն իբրև կաղապար արկանէին,
թէ՝ օրինակ առէք եղբարք զեր-
կայնմտութիւն մարգարէիցն, որք
խօսեցան յանուն տեառն. թէ՝
զհամբերութիւն Յովբայ լուա
րուք, և զկատարումն տեառն
տեսէք :

Զի և տէրն զնոյն եցոյց նոցա
զհամբերութիւնն. թէ երանի

իցէ ձեզ յորժամ նախատիցեն և հալածիցեն, և սպանանիցեն զձեզ վասն իմ. ցնծացէք և ուրախ լերուք, զի ձեր վարձք բազում են յերկինս. և զկապաղապարն ար-կանէր՝ թէ այսպէս հալածեցին զմարգարէսն՝ որ յառաջ քան զձեզ: Դուք էք աղ երկրի, և լոյս աշխարհի: Եւ զինքն օրինակ տու-եալ նոցա, որ ինքեամբն կատա-րեաց զամենայն. որպէս և նոքայն այլոց ուսուցանէին, թէ և զսէրն ինքնին գլխովին ուսաք:

Դ. Գ. ԱՊՍ սփռեալ ընդ ա-մենայն ազգս՝ տալ զգիտութիւն Աստուածպաշտութեան, ծա-նօթս Աստուածութեանն կացու-ցանել զամենեսին: Որպէս մարգա-րէն յառաջագոյն երգեաց իսկ 'ի նոցանէն յառաջգիտութեամբ՝ գուշակութեամբ հոգւոյն սրբոյ. թէ լուարուք զայս ամենայն ազգք, ունկնդիր լերուք ամենեքեան որ բնակեալդ էք յաշխարհի. ծնուն-դք երկրի և որդիք մարդկան, 'ի միասին մեծամեծք և տնանկք:

Եւ այսպէս սփռեալ ընդ տիե-
զերս՝ բաժանեցան յամենայն լե-
զուս. որոց վկայեալ եկքն հրե-
ղէն յամենայն կողմանց, թէ
լուեմք մեք յիւրաքանչիւր բարբա-
ռոց. որք ժողովեալ տեսին զա-
ռաքեալսն 'ի միոջ վայրի, յառաջ
քան զսփռել նոցա ընդ ամենայն
տիեզերս :

Արդ ոմանք զկնի երեւեցան հրեա-
կան կողմն առեալ վարդապետու-
թիւն. իսկ այլք սփռեցան ընդ տիե-
զերս. ոմանք 'ի Մարս, և ոմանք
'ի Պարթեւս, ոմանք 'ի Խուժաս-
տան, և ոմանք 'ի Միջագետս.
ոմն 'ի կողմանս Գամրաց, ոմն 'ի
Պոնտոս, ոմն յԱսիա, ոմն 'ի
Փռիւգիայ, ոմն 'ի Պանփիւլիայ,
ոմն յԵգիպտոս, և ոմն յաշխարհն
Հնդկաց. ոմն 'ի կողմն Լիբէացւոց,
ոմն 'ի կողմն Կիւրենացւոց, ոմն
'ի կողմն Դալմատացւոց, ոմն 'ի
կողմն Սպանիացւոց, ոմն 'ի կողմն
Ազովտայ, ոմն 'ի կողմն Թրակայ,
ոմն 'ի կողմն Լակոնիայ, ոմն 'ի
Կապադովկիայ, ոմն 'ի Բիւթա-

նիայ ։ Եւ ոչ ոք կարէ բառնել, թուել, հասու լինել. այլ ընդ ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա և մինչ 'ի ծագս տիեզերաց են խօսք նոցա ։

Այսպէս քարոզեցին ընդ տիեզերս՝ առ 'ի լուսաւոր առնելոյ զամենայն մարդ որ գալոցն է յաշխարհ ։ Տալ զապաշխարութիւն փրկութեան, ամենեցուն լուանալ, զամենեսեան արձակել 'ի կապանաց խաւարի մոլորութեանցն, և 'ի Քրիստոսագունդն գրոշմել զամենայն ազգս ։ Տալ զոգի Աստուծոյ 'ի սիրտս մարդկան. միաբանել խառնել 'ի սէր Աստուածորդւոյն, զի 'ի սրտից ամենեցուն իբրև մի աղաղակ լիցէ, և ամենայն աշխարհ միաբանել ասել՝ թէ Աբբա հայր ։ Զի բարձցի անուն ծառայութեան, և գիցի անուն որդէգրութեանն շնորհելոյն Քրիստոսի ։ Ուսել զմարմին Աստուածորդւոյն, և ըմպել զարիւնն կենդանարար. զի այսու մայցեն ամենայն աշխարհ 'ի ժա-

առանգութիւնն Քրիստոսի, լինել ժառանգորդ Աստուծոյ, և ժառանգակից Քրիստոսի ։

Այսպէս զօրացուցեալ զնոսա 'ի խորհուրդս կամաց իւրոց՝ յաւանէն նոցա 'ի Քրիստոս. զոր և դուք լուարուք և հաւատացիք փրկութեան աւետարանին ճշմարտութեանն ձերով, յոր հաւատացիք և մկրտեցիք 'ի Հոգին աւետեաց սրբութեան. որ է ինքն գրաւական ժառանգութեան մերոյ, 'ի փրկութիւն նուաճութեան 'ի գովեստ փառաց նորա ։

Այս ընթացան ընդ ախեղերս ամենայն մինչև 'ի ծագս երկրի, լի առնել զքարոզութիւն բանին կենաց ։ Անդ և զօրք հրեշտակացն և հոգեղինացն և հրեղինացն առ 'ի մխիթարութիւն առաքելոցն գումարեալ. և բանից ընդել և ճանապարհաց և բանտամուտ կապանացն, ուստի և շնորհօք Աստուծոյ կորզեալ զառաքեալսն, ճանաչէին ։ Եւ առաջնորդեալ հրամանակամք հոգւոյն սրբոյ

քաղաքի քաղաքի, և աշխարհի աշխարհի, և դհաւատոյն Քրիստոսի ընդհանուր ծանօթս տալով. զոր և մեք սակաւաւորքս զառաւելագոյն Ճշմարտութիւն ըմբռնեցեմք, վասն ինքնահրաման առաջնորդութեան հոգւոյն սրբոյ:

Քանզի այսպէս հրաման տուեալ աշակերտել զազգս ամենայն, առաքելաքն ընդ տիեզերս 'ի հնազանդել հաւատոյն ամենայն հեթանոսաց, հրաւիրել զնոսա 'ի համարձակութիւն քարոզութեան առանց զանգիտելոյ: Եւ միանգամայն ընդ ամենայն տիեզերս առաջնորդութեամբ հոգւոյն սրբոյ համարձակեալք. զի քարոզէին զարքայութիւնն Աստուծոյ, և ուսուցանէին վասն տեառն Յիսուսի Քրիստոսի անարգել և անխափան ամենայն համարձակութեամբ:

ԴԿԵ. Եւ յետ այսորիկ Քրիստոսադաւանդ առաքելոցն՝ շնորհակորդութեամբ հոգւոյն սրբոյ

գումարելոց ընդ ամենայն կող-
մանս որ 'ի ներքոյ երկնից, ամե-
նայն նշանօք և արուեստիւք և
շնորհագործ զօրութեամբ, ազդ-
արարեալ ըստ իւրաքանչիւր մա-
սին. և զբանն կենաց հնչեցու-
ցեալ և միանգամայն Քրիստոսա-
ծանօթս և յարութենական յու-
սովն ծաղկեցուցեալ. քանզի
սոցուն 'ի շնորհազարդ բանիցն և
'ի գործոցն յայտնի է իւրաքան-
չիւր սահմանադրութիւն հրամա-
նաւ հոգւոյն սրբոյ վիճակեալ:
Զոր և Պօղոսի իսկ նշանակեալ,
թէ յԵրուսաղէմէ մինչև 'ի Լիւ-
րիկկիայ լինձ եհաս լի առնել զաւե-
տարանն Աստուծոյ. և դարձեալ՝
թէ որ կարգեաց զՊետրոս 'ի
թլփատութիւնն, զօրացոյց և զիս
'ի հեթանոսս:

Որով և Աստուածադիր ժամա-
նակն մերձեալ կայր ամենայն
ումեք Քրիստոսատուր փրկութեն
հասեալ. որպէս և Պօղոս 'ի յԱ-
թէնս պատասխանատու եղեալ,
թէ զժամանական անգիտութեան

անուս արարեալ Աստուած, որդ-
զայս պատուիրէ մարդկան՝ ամե-
նայն ումեք ապաշխարել: Հան-
գոյն սմա Նշանակէ և Պետրոս 'ի
կաթողիկէական թղթին իւրում.
թէ բաւական է անցեալ ժամա-
նակն լինելոյ կամացն հեթանո-
սաց. որդ այսուհետև ըստ կա-
մացն Աստուծոյ կեցցեն:

Բայց ոչ անդէն և անդ յան-
կարծաթափ ըստ հոգւոյն զօ-
րութեան՝ զնորընծայն յանընդե-
լական մեծամեծան ձգտեցուցա-
նէին. այլ նախ թեթևագոյն
ըստ աշխարհագիր կարգաց առա-
կաքանեալ և արուեստախօսեալ:
Վասն որոյ և յայտնի արարեալ,
Պօղոսի, թէ կաթն ջամբեցի ձեզ
'ի Քրիստոս, և ոչ հաստատուն
կերակուր. քանզի չէին բաւա-
կան: Որպէս և յառաջագոյն կար-
գեալ ամենիմաստին Աստուծոյ
մովսէսաբեր օրինօքն. նախ զոհ-
իւքն, և շաբաթուքն, և տօնահրա-
ման կարգօքն:

Յորոց յետ այսորիկ հրամա-

բեալ՝ մարգարէիւքն յարուցելովք զաւետարանդ այն հայցէր. որով տանէն, եթէ յղեալ եմ ար_զոհիւք ձեռօվք. և թէ՝ ոչ վասն պատարագացդ քոց կշտամբեմ ըզ_քեզ. այլ մատն Աստուծոյ պա_տարագ օրհնութեան: Եւ թէ՝ զինչ խնդրէ 'ի քէն տէր ո՛ մարդ, բայց առնել իրաւունս և արդա_րութիւն, և պատրաստել զկնի տեառն երթալոյ:

Նոյն կանոն և առաքելովք պաշտեցան. քանզի միոյն Աս_տուծոյ օրէնք և օրինապատուէք՝ առաջին և երկրորդն ճանաչէր: Զոր օրինակ տեառն յայտ արա_րեալ առելուին, յայտնիկ է բանն ճշմարիտ. զի այլ է որ սերմանէ, և այլ է որ հնձէ. ես առաքեցի զձեզ հնձել՝ զոր դուք ոչ վաստա_կեցիք. այլք վաստակեցին, և դուք 'ի վաստակս նոցա մտէք. զի որ սերմանեն և որ հնձեն, առ_հասարակ ցնծայցեն:

Այլ նոքա տեղեկացեալ էին արուեստի քարոզութեան յամե_

նափրկիչն Քրիստոսէ, որ սկսաւ
առնել և ուսուցանել : Քանզի և
ինքն Քրիստոս ոչ անդէն խա-
կլեանն զբարձրագոյնն և զանհա-
սականն տղայոց · այլ նախ խո-
նարհագոյն և առակախօս բա-
նիւք, և ախտահալած բժշկու-
թեամբ մերձաւորս արարեալ և
խնամանացուցեալ · ցոյց և ա-
սէր՝ թէ զերկրաւորս տացի ձեզ,
և ոչ հաւատայք · զիարդ եթէ
զերկնաւորսն տացից ձեզ՝ հա-
ւատայցէք :

Այսպէս յետ այնորիկ իբրև կատա-
րելոց՝ համարձակագոյն և բար-
ձրագոյն զճշմարիտն վարդապե-
տեալ · նովին կանոնաւ և առա-
քեալքն 'ի բարբարոսական կող-
մանսն գործէին :

Վասն որոյ և սինհոդոսական
հրամանաւ առաքելոցն, նախա-
ծանօթ մատուցելոցն հեթանո-
սացն զթեթևագոյնսն աւան-
դել, և որոշել նախ 'ի կերակրոց
կռոց, և 'ի պոռնկութենէ, և 'ի
մեռելոտոյ, և յարենէ :

Իսկ յորժամ՛ առաջի եղեալ ամենայն ումեք, և վկայեալ հոգ-ւոյն սրբով հրէից և հեթանոսաց վասն յուսական հաւատոյն որ 'ի տէր Յիսուս Քրիստոս է. որպէս և Պետրոս յառաջագոյն հրէաս-տանեացն ասէր, թէ մեք եմք նո-րա վկայք. և հոգին սուրբ՝ զոր ետ Աստուած հնազանդելոց իւրոց:

Իսկ Պօղոսի ահագին զգուշու-թեամբ 'ի Մելիտոս՝ առաջի հա-մաշունչ ժողովրդոցն յո՛ւշ արա-րեալ զաւանդելոցն հրամանս և ուսուցեալ՝ եթէ ոչ զանգիտեցի յօգտակարացն, հրապարակաւ և առտնին տալ վկայութիւն հրէից և հեթանոսաց, զապաշխարու-թեանն որ առ Աստուած, և զհա-ւատոցն որ 'ի տէր մեր Յիսուս Քրիստոս: Որով և վճիռ տուեալ վկայութիւն դնել ձեզ յաւուր յայսմիկ, ասէ, զի սուրբ եմ յա-րենէ ամենեցուն. քանզի ո՛չ խոր-շեցայ 'ի չպատմելոյ ձեզ զամե-նայն կամսն Աստուծոյ:

ՂԶ. Գ.ԱՆ այսուհետև երա-

նութեանն հաւատալքն՝ 'ի խոր-
հրդոցն հոգւոյն որոյ յիշատա-
կել զԱստուածախօս զԱստուա-
ծապատում զաւետաբեր վար-
դապետութիւն միածնին Աս-
տուծոյ. զի գրով կարգեալ հաս-
տատեսցեն ամենայն ազգաց և
յաւիտեանց եկեղեց 'ի ներքոյ
երկնից , առ 'ի լուսաւոր առնե-
լոյ զամենայն մարդ որ գալոց է
յաշխարհ: Մանաւանդ թէ ազդե-
ցութեամբ հոգւոյն շարժեալք՝
յառաջի եդեալն յաջողեսցեն:
Վասն որոյ յուսուցանէլն իսկ նշա-
նակեաց աշակերտացն որոց փըր-
կիչն ամենեցուն ասելով , թէ ես
բազում ինչ ունիմ ասել ձեզ՝
այլ ոչ կարէք հանդարտել այժ-
միկ. յորժամ եկեսցէ հոգին ճըշ-
մարտութեան , առաջնորդեսցէ
ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ:
Ակնարկեաց և վասն կենդա-
նաւոր աւետարանին իւրոյ , թէ
քարոզեսցի աւետարանս արքայու-
թեան ընդ ամենայն տիեզերս , 'ի
վկայութիւն ամենայն հեթանո-

տաց, և ապա եկեացէ կատարած: Քանզի և առաքելոցն վկայիցն նորին ճշմարտութեան՝ առեալ 'ի տուրս աւետարանէ և 'ի մարգարէական գրոց՝ թուղթս հոգեպատումն առաքելախօս ծաղկեցուցեալ. զի կանոնք մշտնջենակարգք աշակերտելոցն պահիցեն. մանաւանդ հայեցեալ եւ 'ի կատարումն եկեղեցեացն՝ յաճախէին այնուհետև զառաքելագոյնն բարբառելով: Որպէս և Պօղոսի յայտ արարեալ ասէ. զիմաստութիւնն խօսիմք ընդ կատարեալս. զիմաստութիւն ոչ զաշխարհիս այսորիկ, և ոչ զիշխանաց աշխարհիս այսորիկ զխափանելոցն. այլ խօսիմք զԱստուծոյ իմաստութիւնն ծածուկ խորհրդով. զոր յառաջ քան զյաւիտեանս սահմանեաց Աստուած 'ի փառս մեր. զոր ոչ ոք յիշխանաց աշխարհիս այսորիկ ծանեաւ. զի եթէ էր ծանուցեալ՝ ոչ արդեօք զտէրն փառաց 'ի խաչ հանէին: իմաստութեամբն լուսա_

ւորեալք և զարդարեալք էին․ առաքելին. Թէ մեք ոչ զոգի աշխարհիս այսորիկ առաք, այլ զՀոգին որ յԱստուծոյ. զի նովաւ ծանեաք զայն՝ որ յԱստուծոյ շնորհեցաւ մեզ :

Եւ արդ առեալ հոգելից և հոգեմաւն Աստուածատեսացն զԱստուածատուր աւետիսն, և գրով հաստատեալ, և զմի աւանդութիւն՝ չորս աւետարանս սահմանեալ․ ոչ օտարադրոյս 'ի միմեանց տարաւետախօսեալ, այլ ամենագէտ հոգւոյն Աստուծոյ՝ զմիաւոր Ճշմարտութիւն հրամանացն Քրիստոսի պատմել․ զոր յառաջագոյն մարգարէքն է աւանդել։ Զի զոր մեծին Մովսէսի յառաջագոյն շնորհօքն հոգւոյն զլինելոյն առակախօսեալ, զնոյն հոգեպատում բարբառովն և զինի եկեղցին մարգարէիցն երկրորդեալ․ որովք երեւեալ ամենապարզ հոգւոյն զօրութիւն :

ԴԺ․ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒԼ այնուհետև Թեւովք հոգւոյն աւետա-

բանագիր որանցն Քրիստոսակ_
րաց, և անցեալ ընդ երկինս և
բարձրացեալ 'ի վերայ խորանացն
երկնից, անդ 'ի վեր յԱստուա_
ծական յաթոռն, և տեղեկացեալ
հոգւովն սրբով խորոցն Աստուա_
ծոյ, և ծանուցեալ զմիածին Որ_
դին անդէն 'ի ծոց հօր իւրոյ. և
այնպէս Ճշմարտագոյնս հաստա_
տեալ նորին գիտութեամբ, որ_
պէս և գիտէ հայր զմիածինն իւր։
Որով լուսաւորեալ և առեալ
զանպատումն 'ի պատմել, թէ՝
իսկզբանէ էր Բանն. և Բանն էր
առ Աստուած. և Աստուած էր
Բանն. նա էր իսկզբանէ առ Աս_
տուած. ամենայն ինչ նովաւ եղև,
և առանց նորա եղև և ոչ ինչ։

Տեսանե՞ս զի չէթող ինչ 'ի միջի
զԱստուածագէտ իմաստութեն
զպայմանն. այլ միանգամայն զբո_
վանդակն բերէ ասելովն, թէ էր
իսկզբանէ, և առ Աստուած էր,
և Աստուած էր. և ամենայն ինչ
նովաւ եղև. առ ժամայն իսկ ծա_
նօթ եղեալ էական անձինն Որ_

գեայ, և միաբուն և Աստուածա-
կից պատուէին, և ամենակար զօ-
րութեան Նորին :

Քանզի յառաջագոյն իսկ Աս-
տուածադէտս յարդարեաց բիւ-
րապատիկ սքանչելեօքն ամենա-
տէրն Քրիստոս զսիրելի աշակերտ-
սն իւր . զի և գեղոյ և կերպարա-
նաց և միանական բնութեանն
երից անձանցն կատարելոց՝ մեր-
ձաւորք և ծանօթք լիցեն : Զի ոչ
եթէ իւրեանց կարճահաս իմաս-
տութեամբն հասանելք չքնաղ
գիտութեանն Աստուծոյ, այլ
Նորին իսկ մարդասէրն Աստուծոյ
յայտ արարեալ յերկնից, թէ դա
է որդի իմ սիրելի՝ դմա լուիջիք :
Զոր և Պետրոսի վկայեալ 'ի
կաթողիկէին իւրում, թէ ոչ
պաճուճեալ ինչ առասպելաց ըզ-
հետ երթեալ, ցուցաք ձեզ զտե-
առն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
զզօրութիւն և զգալուստն . այլ
մեզէն եղեալ ականատեսք նորա
մեծութեանն : Քանզի առեալ
Յաստուծոյ և 'ի Հօրէ զպատիւ և

զօրաւոր, եկեալ այնպիսի բար-բառոյ ՚ի մեծ փայլչութեան փա-ռաց անուն, թէ դա է որդի իմ սիրելի՝ ընդ որ հաճեցայ. և զայս բարբառ մեք իսկ լուաք եկեալ յերկնից՝ որք ընդ նմա իսկ էաք ՚ի սուրբ լերինն:

Նոյնպէս և որդին եկեալ մա-տուցանէ առ հօրն գիտութիւն. թէ եկի ոչ զիմ կամս կատարել, այլ զկամս հօր իմոյ որ առա-քեացն զիս: Եւ յորդադոյն նշա-նակելով ՚ի վարդապետելն իւ-րում, զփառս հօրն բարձրացու-ցանէ. յայտ արարեալ զմիաբա-նական կամացն, թէ զբանս զոր ես խօսիմ ընդ ձեզ՝ ոչ եթէ յանձնէ ինչ խօսիմ, այլ հայրն որ յիս բնակեալ է՝ նա գործէ զգործն:

Նոյնպէս և վասն հոգւոյն սրբոյ ասէ, թէ հոգին ճշմարտութեան առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ. զի ոչ եթէ յանձնէ ինչ խօսեսցի, այլ զոր լուիցէ՝ խօսեսցի, և զգալոցն պատ-մեսցէ ձեզ. նա զիս փառաւորես-

ցէ՛ զի յիմմէ անտի առնուցու, և պատմեսցէ ձեզ. զամենայն ինչ զոր ունի Հայր՝ իմ է. վասն այնորիկ ասացի, թէ յիմմէ անտի առնուցու, և պատմեսցէ :

Տես զմիաբանութիւնն զմիակամութիւնն զմիաւորական ճշմարտութեանն . և տես զիա՞րդ լուսաւորեաց զգոյութիւնն երից անձանցն հաւասար . ասէ, եթէ ոչ յանձնէ ինչ խօսեսցի Հոգին սուրբ . քանզի յիմմէ անտի առնուցու, և պատմեսցէ ձեզ . զի զամենայն ինչ զոր ունի Հայր՝ իմ է : Տես զՀայրն կատարեալ, և զՈրդին ճշմարիտ, և զՀոգին հաւասար :

Նշանակեաց և զանորոշական և զմիաբան Աստուածական զօրութեանն պայման ասելովն, եթէ 'ի Հօրէ և եկի յաշխարհ : Նոյնպէս և վասն ճշմարիտ Հոգւոյն, թէ Հոգին ճշմարտութեան՝ որ 'ի Հօրէ ելանէ :

Տայ վճիռ և վասն միաւորութեան միաստուածական Երրորդու-

թեանն աւելումն, թէ հոգի է Աստուած. ցուցանել վասն խր և վասն Ճշմարիտ հոգւոյն՝ անմերժական 'ի հօրէ. թէպէտ և առաքեալք անուանեցան յառաքիչն հօրէ, այլ ընդ նմին միաբուն և առանց մեկնելոյ զմիամանական գործս կատարեցին. աւելումն՝ թէ ոչ ոք ել յերկինս, եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդի մարդոյ՝ որ էն յերկինս: Տեսանե՞ս զի և իջեալ յերկիր, և է յերկինս: Յորոյ վերայ և աւետարանիչն Յոհաննէս տեսեալ վկայեաց, թէ զԱստուած ոչ ոք ետես երբէք. բայց միածին որդին որ է 'ի ծոց հօր՝ նա պատմեաց:

Եւ արդ դու 'ի միտ առ զոր ասէն, թէ որ էն 'ի ծոց հօր՝ նա պատմեաց. զի զոր առ իւրեանն տեսանէին, 'ի ծոց հօր զնոյն գիտէին: Ա՛ զարմանալի պարգեւելոցն, և Աստուածադէտ վիճակելոյն. ո՞րպիսում մեծ վայելչութեան առ ժամայն հասին:

ԴԲ. ՆՈՅՆՊԷՍ և վասն Ճշմա-

բնու հոգւոյն է խնամալ յաւելուն, թէ հոգին ճշմարտութեան որ 'ի հօրէ ելանէ. ելանէ և ոչ բաժանի, և բղխէ և ոչ սպառի. և միանգամայն զճշմարտագոյնս զմիապէս զմիակշիռն ասէ. թէ ես 'ի հայր, և հայր յիս. և որ ետես զիս՝ ետես զհայր իմ:

Քանզի ոչ եթէ սահմանք ինչ զԱստուածականն բովանդակեցին, թէ հայր յերկինս, և միածին որդին և ճշմարիտ հոգին յերկրի. որովհետև է ամենայն, և է յամենայնի, և 'ի վերայ ամենայնի: Վասն այսր ամենայնի Աստուածախօսեալ և վարդապետեալ աշակերտացն իւրոց, հրաւիրէ յառաջնորդութիւն հոգւոյն սրբոյ՝ յորս և ասէր իսկ, թէ ևս բազում ինչ ունիմ ասել ձեզ, այլ ոչ կարէք հանդարտել այժմիկ. բայց յորժամ եկեսցէ հոգին ճշմարտութեան՝ յիշեցուսցէ ձեզ, և առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ: Վասն որոյ և Պետրոս իսկ նշանակեաց առնուլ զհո-

գին սուրբ, թէ յիշեցի ես զբանն տեառն՝ զոր ասէր. թէ Յովհաննէս մկրտեաց ջրով, բայց դուք մկրտիցիք հոգւովն սրբով. և ոչ միայն նոցա, այլ և մատուցելոցն նոքօք առ Աստուած:

Որպէս երանելոյն Ղուկայ 'ի սկզբան աւետարանին յայտ արարեալ, թէ բազումք յօժարեցին վերստին կարգել զպատմութիւնն վասն իրացն հաստատելոց 'ի մեզ. որպէս աւանդեցին մեզ՝ որք ի սկզբանէ ականատեսք և սպասաւորք եղեն բանին. յորոց և զաւետարանն տեառն կարգեաց:

Իսկ առ Պօղոսի ևս զքանչելագոյն և աչաւորագոյն ազդողութեամբ երեւեալ. վասն որոյ և ինքն զարմացեալ պատմէ առելոյն՝ թէ մարմնով և եթէ առանց մարմնոյ՝ ոչ գիտեմ. բայց համբարձեալ յերրորդ մասն երկնից և 'ի դրախտն, և լուեալ բանս անճառականս, գիտեմ: Վասն որոյ և ասէն. թէ ես ոչ 'ի մարդոյ առի, և ոչ ուսայ յումեքէ. այլ 'ի յայտ-

նութենէն տեառն մերոյ Յի-
սուսի Քրիստոսի. զոր և ակնա-
տես եղեալ պարծի՝ թէ զանէր
Յիսուս Քրիստոս տեսի աչօք ի-
մովք:

Բայց թէպէտ և այսպէս բար-
ձրապատիւ և պայծառանշան ա-
ռաքեցաւ ՚ի Քրիստոսէ, տայ հնա-
զանդութիւն և երկրպագանիցն.
գրեալ կորնթացւոցն, զի ես ձեզ
զայն նախ աւանդեցի՝ զոր և ես
ընկալայ:

Նոյնպէս և Եբրայեցւոցն,
թէ մեք զիա՞րդ ապրեսցուք հեղ-
գացեալքս յայնպիսի փրկութէն,
որ սկիզբն առ խօսելոյ ՚ի տեառնէ,
և ՚ի ձեռն այնոցիկ որ լուանն՝ ՚ի
մեզ հաստատեցաւ: Որովք յայտ-
նի է եթէ միոյ զօրութեանն շնորհ-
քին զամենեսեան լուսաւորեալ՝
առ ՚ի վկայութիւն միոյ Ճշմարտ-
ութեանն զարթուցանէին. քան-
զի և առէ Պօղոս, թէ ամենեքին
մեք զմի հոգի արբաք:

Որով բարձրապատուսն և երկ-
նաբարձրագոյնս սկսան հաշա-

կեցուցանել զպատիւ խնկական փառաց միածնին՝ համդերձ կանխատաց մարգարէական բարբառովքն. զոր և ասաց Աստուածաբանութիւնն, թէ ի սկզբանէ էր Բանն, և առ Աստուած էր, և Աստուած էր, և ամենայն ինչ նովաւ եղև: Այլ և Ղուկաս զառաքելոցն. ի սկզբանէ ականատեսք և սպասաւորք եղեն Բանին:

Դարձեալ և զայն Յովհաննէս ասէ 'ի կաթուղիկէին իւրում. թէ որ էրն ի սկզբանէ, զորմէ լուաքն, ընդ որ հայեցաքն. և ձեռք մեր շօշափեցին 'ի վերայ Բանին կենաց. և առ Աստուած էր ասէ Բանն: Առաքելոցն ուսան վկայեաց, թէ հայր տուր ինձ զփառսն՝ զոր ունէի առ քեզ յառաջ քան զլինելն աշխարհի:

Բերէ 'ի սոյն և Պօղոս, թէ ոչ ինչ յափշտակութիւն համարեցաւ զէանալն հաւասար Աստուծոյ: Նոյնպէս և Յովհաննէս յառաքելականին իւրում, թէ որ էրն առ հօրն՝ երեւեցաւ մեզ. և

Աստուած էր Բանն: Որպէս և Քրիստոս ասաց, թէ զոր ունի Հայր՝ ունիմ ես: Դարձեալ և Յովհաննէս 'ի թղթին իւրում ասէ, թէ նա է ճշմարիտ Աստուած: Նոյնպէս և Պօղոս, թէ յերեւել փառաց մեծին Աստուծոյ և փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որ ետ զանձն իւր վասն մեր:

Արդ միով միաբանութեամբ և ինքնայօժար մերովք իսկ կամօք հասցուք մեզ հաւատոց և գխոստ- ման որդւոյն Աստուծոյ, յայր կատարեալ 'ի չափ հասակի կա- տարմանն Քրիստոսի: Քան- զի ուսեալ վարդապետութիւնն Քրիստոսի՝ առ 'ի բազմաց ունկն- դրութիւն հայի. որով հրամանա- ւ զամենայն ազգս երկրի՝ ընդ ան- զըջական վարդապետութեամբն նուիրեաց առաքելոցն. թէ ելէ՛ք ընդ ամենայն հեթանոսս՝ աշակերտե- ցէք և մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ:

Առաւել առ 'ի բազմաց ակնկա- լութեամբն կամի երեւեցուցա-

նեւ զփառաւոր գալուստն իւր. որպէս թէ վասն երկոյնմութէ հանդերձողացն եւ յուսալից սպասելոյն գայցէ երեւել: Այսպիսի ինչ է իմանալ եւ զառաջին գալուստն Քրիստոսի, եւ զէջս Աստուածեղէն հոգւոյն 'ի տասներորդում աւուրն 'ի պենտակոստէից տօնին:

Քանզի ոչ եթէ օթեւանք ինչ պիտոյ էին ծախել միածնի որդւոյն Աստուծոյ յերս բարձրութեանն երկնից, եւ կամ սուրբ հոգւոյն իջանելով 'ի ժողովս առաքելոցն, որով երկինք եւ երկիր լի են. այլ այնպէս կամեցաւ մարդասէրն Աստուած, որպէս թէ տասն աւուրց ակնկալութեան առաքելոցն 'ի վերնատանն, կոչեսցէ զպարգեւաբեր հոգին՝ զմխիթարիչն ամենեցուն:

Եւ ամենայն ուրեք պատճառս ինչ 'ի մարդիկ հարկանէ զիւրոյ բարերարութեանն. զի վասն փոքր պատճառանաց տայ 'ի վեր ընծայելոց, անչափ բարեաց պատ_

բաստական հատուցանող գանձի-ցի: Եւ զի՞նչ իսկ արդարև անչափ և անհասական քան զայն կայցէ, յորժամ յերկնից փառօք հօր գայցէ. և առաջի ամենայն հրեշտակագունդ զօրուն զձեռանէ առեալ զիւրոցն սիրելեացն՝ առ ինքն հանեալ տանիցի. յորում Աստուածեղէն բնութեանն զանբաւական զկեանսն՝ միասնական վայելեցուցանէ:

Քանզի ամէնխաղն Աստուած վայրակեաց բնակութեանն և կայեանաւոր սահմանացն, բնակութիւն Աստուածամուտ պանծելի վասն իւրոցն սիրելեաց զարքայութիւնն յարդարէ. յորում միակեաց վայելչութիւն ամենայն արժանաւոր բանաւորացն, հոգեղէնացն և մարմնականացն, առ ինքեան պատրաստեալ զետեղեցէ:

Վասն որոյ ամենափրկիչն տայր առեալս աշակերտացն և քաջալերէր, թէ ուր եմ լինեմ, և դուք անդ լիցիք, և յամենայն ժամ զիմ զփառսն տեսանիցէք: Բայց

միւս և բարձրագոյն․ յայնմ աւուր ծանիջիք, ասէ, թէ ես ՚ի Հայր, և դուք յիս, և ես ՚ի ձեզ։ ՚Ի նոյն խակ առնուլ զաստացեալսն պատեհացն է, զոր ակն ոչ ետես, և ունկն ոչ լուաւ, և ՚ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ՝ զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեաց իւրոց․ առնել և ընդ երանելւոյն Պօղոսի, թէ շնորհք Քրիստոսի ՚ի վերայ անպատում պարգեւացն որա։

ԿԱՏԱՐԵՑԱՒ վարդապետութիւն սրբոյն Գրիգորի․ որ շնորհեցաւ նմա յԱստուծոյ լուսաւորել ըզսիրտս խաւարեալս Հայաստան աշխարհին՝ հաւատովք և մկրտութեամբ։ Եւ զամենեսեան Քրիստոսածանօթս առնէր և հաստատէր, փառաւորել զսուրբ անուանն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ։

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ

ԴԱՐՁ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԸՆԴ ՁԵՌՆ ԱՌՆ ՍՐԲՈՅ ՆԱՀԱՏԱԿԻ ։

Ղթ. Արդ եկայք եղբարք, զօգուտն վասն հաստատակաց շինութեանն փութասցուք. զի և 'ի ձենջ պատուհասքդ վերասցին, և լիցի 'ի խռովութենէդ հանելոյ վաղվաղակի խաղաղութիւն, և 'ի գերեալ մոլորութեանցն դարձ փրկութեան ։ Այլ ես զամենայն պատգամս Աստուածութեանն կարգեցի և եդի 'ի լսելիս ձեր առ հասարակ. ոչ թաքուցի զօգուտն ի սկզբանցն մինչև վասն վախճանին. զամենայն պատմեցուք ձեզ։

Արդ եկայք ամփոփեսցուք ըղ-
ձանձն Աստուածութեանն, զի
յայտնէ պարգեւեսցի մեզ
բժշկութիւն ամենեցուն։ Մա-
տուսցուք զդոսա 'ի հանգիստ, և
շինեսցուք վկայարանս 'ի վերայ
դոցա՝ տաճարս աղօթից միաբա-
նութեան. հանապազ խնդրել
յԱստուծոյ նախ զհաշտութիւն
և զխաղաղութիւն, և զողորմու-
թիւն հաւատովք և յուսով և
սիրով, ընդ նմին զկեանսն և զար-
քայութիւն Աստուծոյ։

Զի դուք ազատեսջիք 'ի ծա-
ռայութեանցն անձնականութե̄
գործոցն խաւարին. և զփառս լու-
սեղէնս Աստուածութեանն ըմ-
բռնեսջիք, աղօթիւք և բարե-
խօսութեամբ սոցա առ Աստուած.
զի և սոքա հանգուցեն զանձինս
մեր 'ի տանջանաց պատուհասից
եկելոց, և սոքօք հաստատեսջիք
առ Աստուած։ Զի Աստուա-
ծութիւնն որ բնակեալն է 'ի նո-
սա, գթասցի 'ի մեզ մերով ա-
պաշխարութեամբն, խոստովա-

նութեամբն , խոնարհութեամբն , հնազանդութեամբն հաւատոց. և կրօնաւորել ձեզ պահովք, անկել 'ի սիրտ և առնուլ 'ի միտ. սփռել զկամացն խորհուրդս , և արժանի լինել լուսայման մկրտութեան որբութեանն. և որոցդ մասին ժառանգութեան լուսոյն վիճակին հասանել, և պարծանաց խաչին՝ որ կորուսելոցն յիմարութիւն է , և մեզ որ գտայքդ՝ իմաստութիւն և զօրութիւն և փրկութիւն Աստուծոյ է :

Որ 'ի յորդեգրութիւն արժանի արասցէ Աստուածութեանն , ջնջել զմեղս ձեր , և ընդունել զմասն պսակի որբոցն որ առ ձեզ են : Զի դուք լինիք փառաբանիչ Աստուածութեանն , դասուցն փառաբանչացն հաղորդեալք 'ի կցորդութի օրհնութեամբն հոգւոյն սրբոյ . և արժանի լինիք դուք զխորհուրդն Աստուածութեանն առնուլ :

Զի լուսացեալ իցէք 'ի յաղտոյ սատանայի , և նա ձերոց ասոյն

գարշապարացն կոխան լինի : Եւ դուք մնեալք հաղորդեալք իցէք 'ի հարսանիս Աստուածութեանն, ուտել զմիս Ճշմարիտ գառին որդւոյն Աստուծոյ, և ըմպել զարիւն նորա : Եւ կցորդիցէք չարչարանացն Աստուծոյ, և փառացն հաղորդելոց էք. և լինիջիք 'ի մի ոգի 'ի նա, և կցորդիցիք մարմնով և արեամբն նորա :

Եւ վկայքս այս լինիցին ձեզ ողորմութեամբ նորա բերդ ամուր, և աշտարակ հզօր ամրութեամբ, վերակացուք բարեխօսութեամբ, հեղմամբ արեամբն քաջացեալք, նահատակութեամբն իւրեանց զձեզ առ Աստուած մատուցանիցեն. որ շահեալք զձեզ, զիւրեանց նահատակութեանն մարմին ցուցին ձեզ յաղթող զօրութիւնն :

Արդ այս օր ընդ երեկս է անցեալ, երթայք 'ի հանգիստ քնոյ, խաղաղութեամբ ննջեցէք. և 'ի վաղիւ հետէ փոյթ լիցի ձեզ շինել զյարկս հանգստոցացդ : Զի և սոքա փոխարէն ընդ հողեղէն

յորկայն՝ զոր սոցա չինիցէք տաս, պատրաստեցէն ձեզ զյարկս լու-սեղէնս յարքայութեանն երկնից · որում ակն ունիմք հասանել բա-րեխօսութեամբ սրբոցս, 'ի նոյն ժողովլ միաբանութեան յար-քայութեանն Քրիստոսի : Զի նորա են փառք և զօրութիւն և պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից · ամէն :

Ճ · Եւ զայս ասացեալ՝ արձա-կեաց զամբոխն · բայց Թագաւորն և մեծամեծքն ոչ երբէք մեկնէին 'ի նմանէ, զի հարուածեալք, և զայգ և զցերեկ օթեվանք առ նմա լինէին 'ի մէջ այգւոյն · առ դուրս հնձանին էին օթեվանք նոցա · զգեցեալքուրձ, և նստեալ 'ի վերայ մոխրոյ, և պահեալ լի-նէին պահս աւուրս վաթսուն և վեց :

Եւ այսպէս երանելին Գրի-գորիոս անհանգիստ անդադար զայգ և զցերեկ ոչ դադարէր երբէք աւուրս վաթսուն և հինգ, խօսել խրատել և ուսուցանել և

հաստատել. Երբ զիմաստուն բը-ժիշկ գտանել ջանայր զդեղն օգտութեան: Զի նորա մտածու-ցեն առ նա զանձինս երբ զշէ-ւանգացեալս, և նա երբ զձոր-տարապետ բժշկեսցէ զանձինս նոցա աւետարանաւն Քրիստոսի:

Համօրէն անդեկացուցեալ խե-լամտեցուցանէր, ոչ եթէ ծայ-րաքաղ ինչ արարեալ օգարանս կամ աւրամարս խօսեցաւ, այլ յատկապատում արարեալ ու-սուցանէր ամենեցուն. 'ի սկզբանց անտի արարեալ յաշխարհահամար յաշխարհապատում արարչութէ անտի մինչև 'ի բուն սրբոյն պատ-գամախօսացն Աստուծոյ, ամե-նեցունց իւրաքանչիւր գործոց ա-ռաքինութեան, և հոգեպատում պատգամացն ընդելս և ծանօթս կացուցանէր:

Եւ զարանց Աստուածասիրաց ըստ Քրիստոսաւանդ հրահան-գելոյն ճշմարտութեանն, զայլ իւրաքանչիւր Աստուածամուխ կենօքն վաստակասէր հոգեւոր

վարուքն խռովքն հանդերձ վըկայութեամբն, զի մի ոք 'ի նոցանէ առանձինն յականէ ծանուցանէր. և նոցին յԱստուծոյ ասացելովքն՝ կարգեալս յարմարեալս ընծայեցուցանէր զամենայն ասացեալ զպատգամսն հոգւոյն սրբոյ, և 'ի նմին զմեկնութիւն նորուն հանդերձել գրեաց նորին զօրութեամբն:

Իսկ նորա ժողովեալ կուտեալ անթիւ մարդկանն, զմիմիամբք գռութեալ խնճոյս կացուցանէին՝ ունկնդրութեան վարդապետութեանն մատուցանել զլսելիս. բազմութիւնք անհունք անչափութեամբք անհնարին չատութեամբք ժողովեալ 'ի հռչակէն, տեսանել և լսել զանպայման սքանչելիս Աստուածութեանն:

Ժողովեալք յիւրաքանչիւր գաւառաց արք և կանայք և մանկըտի, ահաբեկեալք յահէն զօրութեանց Արարչութեանն, լինէին հնազանդեալք, և ունէին զհաւատս. ճեպէին առ ցուցական

դքանչելեացն, մեծութեամբ հասեալք լինէին, օգտակար խրատուն կենսաբեր քարոզութեանն բանին կենաց աւետեաց աւետարանին։ Զամենայն յանձն առեալ Թագաւորին և Իշխանքն՝ փութային առնել զինչ և հրամայիցէ։

ՃԱ. ԱՐԴ 'ի լինել վաթսներորդ վեցերորդ աւուրն՝ ընդ այգոյն առաւօտանալն, մատուցեալ Իշխանքն Թագաւորաւն և Նախարարօքն և խառնաղանջ ամբոխիւն իւրեանց հանդերձ, նաև կանանւոյն ժողովեալ մատաղ մանկտովն անմեղօքն, երամ երամ և գասագասեալք անկանէին և աղաչէին առաջի սրբոյն Գրիգորի, խնդրէին զբժշկութիւն գտանել զհարուածոյն պատուհասին հասելոյ. քանզի հարեալք էին բարկութեան գաւազանաւն յարդար դատաստանէն։

Մանաւանդ Թագաւորն, զի էր նա փոխեալ 'ի կերպարանս աղբեւայոյղ խոզաց. քանզի Թաւացեալ էին առ հասարակ ամենայն

մարմինքն, և ընդ անդամ ոսկե-
րացն բուսեալ էր խոզանծաւ
իբրև մեծամեծ վարազաց վայ-
րենեաց. և եղնգունք ծայրից
մատանցն ոտիցն և ձեռացն՝ կըճ-
ղակեալք էին իբրև զգետնաբիր
արմատակեր կնճթացն: Նաև
պատկեր երեսացն դիմացն շըր-
ջեալ էր 'ի պատկեր և 'ի կնճիթ
գոճանացն յեղեգան բնակելոցն՝
իբրև յիւրոյ 'ի գազանամիտ բա-
րուցն բնութենէ և վարուց, 'ի
թագաւորութեանն չքոյ սոտ-
կութենէ անկեալ, շրջեալ 'ի տե-
սիլ նմանեալ անասուն գազա-
նացն. և շրջէր 'ի մէջ գազանացն
'ի ներքոյ եղեգանն՝ կորուսեալ
'ի միջոյ մարդկանէ:

Իբրև եկն եհաս ելեալ 'ի
բանդէ վիրապին խոստովանողն
Քրիստոսի Գրիգորիոս, հասանէր
'ի տեղի վկայեցելոցն՝ իբրև 'ի
տեսչութենէն Աստուծոյ, 'ի մի
վայր ամենեքեան ժողովէին. այ-
սամնեալք ամենեքին, 'ի տեղին
հանեալք յայտնեցան: Եւ թա-

գաւորն խոզացեալ մեծաձայն ճչէր, գոչէր, հնչէր, բոխոհելով փրփրացեալ, գիժեալ զկնձթա_ կերպ երեսօքն, լեալ 'ի նմանու_ թիւն չորքոտանեաց, ընթացեալ յեղեգանբնակերամ գազանաց 'ի միջոյ՝ հատանէր յայն տեղին :

Իսկ երանելին Գրիգորիոս յա_ ղօթս կացեալ, խնդրէր յամենա_ պարգեւէն Աստուծոյ առ մի_ նուագ՝ ոչ զկերպարանացն հա_ ւածելոյն առողջութիւն, այլ զմտացն ունկնդրութիւն վարդա_ պետութեանն զգաստութիւն, առնուլ 'ի միտ զատուցեալսն Աստ_ ուծոյ պատգամացն : Եւ լեալ բժշկութիւն այսչափ միայն, քաջ լսել, և 'ի միտ առնուլ, և համբ_ ձակ խօսել : Եւ մինչև 'ի վաթսուն և վեց օրն զաւուրս վարդապետու_ թեանն՝ 'ի նոյն կայր կերպարանս. այլ ձորձապատեալ կայր պատա_ տեալ 'ի մէջ բազմամբոխ աշխար_ հաժողով հրապարակացն կուտե_ լոյ 'ի մարդկան միջի :

Իբրև սկսան թաւալել անկա_

նել առաջի նորա և խնդրել բժշ-կութիւն, քանզի թագաւորին զատուեալ էր կերպարանն 'ի մարդ-կային բնութենէ ձաղածանակ տեսլեամբն, բայց միայն 'ի բանի-մաց խօսարանացն և 'ի լսելոյն:

Իսկ նա յետ աղաչանացն տր-ուեալ պատասխանի տայ ցնոսա, թէ և ես ընդ ձեզ իբրև զմի 'ի ձէնջ խնդրեցից զձեր օգուտն. և դուք սրտի մտօք խնդրեցէք զձեր բժշկութիւնն. մարդասէր Աստ-ուածութիւնն ողորմեսցի ձեզ: Բայց փութացարուք շինեցէք զվկայարանսն, զի հանգուսցուք զվկայս Աստուծոյ. զի և սոքա զձեզ հանգուսցեն 'ի տանջա-նաց պատուհասիցդ. և ապրեսջիք յահագին և 'ի դատն պատրաս-տեալ հանդերձեալ խոստացեալ դատաստանացն, և արժանի լի-ջիք արքայութեանն Քրիստոսի: Իսկ նոցա խնդրեալ զի փութով հրամայեսցէ, որպէս և կամեսցի զինչ և կամիցի առնել: Իսկ նո-րա տեսիլ պատմեալ նոցա ասէ:

ԾԲ․ Արդ եկա՛յք պատմեսցուք ձեզ եղբարք զգուշական սիրոյն Արարչութեանն առ ձեզ, որ ինչ Երևեցաւ ահաւորութիւն տեսլեանն․ Աստուածութեանն խոնարհեալ առ սուրբ վկայս իւր․ և սոցա զանհամեմատ բարձրութիւն՝ յանպատում վերացեալ յանզուգականութիւն արքայութեան երկնից։

Արդ զլինելոցն ընդ ձեզ զկեցուցաբեր տուչութիւն շնորհելոյ, Երևեալ ինձ տեսիլ Աստուածակերպ սքանչելի անպատում, զորոյ փոքր 'ի շատէ առի զհանգամանս։

Արդ 'ի հասարակել 'ի գիշերիս յայսմիկ զի խոնջեալ դուք 'ի քուն լեալ էիք 'ի ծանրութենէ աշխատութեան 'ի տքնութենէ անօթի, և ես դեռ 'ի զարթման հարեալ էի, մտախորհ կայի վասն յանկարծահաս դիպելոյ անքնին սքանչելեացս ողորմութեան Աստուածութեանն այս առնելոյ ձեզ, արկանելոյ զձեզ 'ի բովս խորատու հանճարոյ գիտութեան Աստուա_

ծաղկեա վարդապետութեանն ։ Զմտաւ ածէի և զսէր վկայից ու սիրեցեալ Արարչութիւնն , և զփոխարէն դարձուածն անպատուժին պատրաստեալս նոցա , թէ որպիսիք լիցին ։

Յանկարծակի եղեալ ձայն սաստկութեան , ըմբիւն որոտման, ահաւոր թնդիւն, իբրև զձայն եռանդան կուտակելոյ ծովու ալեաց խռովութեան ։ Եւ բացաւ խորանաչէն յարկն հաստատութեան երկնից . և իջեալ այր մի 'ի կերպարանս լուսոյ , կոչեաց զանուն իմ և ասէ , Գրիգորիոս . և իմ հայեցեալ տեսի զկերպարանս նորա . զարհուրեալ դողացեալ յերկիր կործանեցայ ։ Եւ ասէ ցիս . հայեա՛ց դու 'ի վեր , և տե՛ս զքանչելիս զոր ցուցանեմ քեզ ։

Եւ իմ հայեցեալ տեսի բացեալ զհաստատութիւն երկնից, և զջուրսն որ 'ի վերայ նորա՝ ըստ հաստատութեանն պատառելոյ . զի ըստ նմանութեան ձորոց իբրև զկատարս լերանց՝ յայսկոյս յայն_

կոյս բաժանեալ դիզեալ կային անբաւութիւնք, անկշռելութեան ականց տեսանելոյ: Եւ լոյս հոսեալ վերուստ 'ի վայր մինչև յերկիր հասանէր. և ընդ լուսոյն՝ զօրք անչափք լուսեղէնք երկթեւեանք 'ի տեսիլ մարդկան, և թևք իբրև զհուր:

Եւ ըստ նմանութեան մանրամաղ փոշւոյ հիւղէի, որ 'ի ժամանակս արեգակնակէզ գարնայնւոյ ըստ պատուհանացն կամ լուսանցոյց երդոցն 'ի նշոյլսն խաղացէ բազմութեան մանրամաղ փոշին, նոյնպէս և զօրք ընդ լուսոյն լցին զաւխտորեալ ամենայն, և առաջն ցիռակեալ յառաջանալ լուսոյն, և զօրք ընդ նմին:

Եւ մի ահաւոր տեսիլ մարդոյ բարձր և ահեղ՝ որ զառաջն ունէր և զէջսն 'ի վերուստ մինչև 'ի խոնարհ առաջապահ յառաջեալ, և 'ի ձեռինն իւրում ուռն մի մեծ ոսկի. և այն ամենայն զհետ խաղացեալ գայր: Ինքն սլացեալ խոյացեալ գայր՝ ըստ նմանութեան ա-

թագաւորութեւ արծուոյ. և եկն էջ եհաս մինչև 'ի մօտ յատակս երկրիս 'ի չինամէջ քաղաքին, և բախեաց զթանձրութիւ լայնատարած գետնոյ. և մեծ և անչափ գրնդխնդքն հնչեցին 'ի սանդարամետն անդնդոց. և ամենայն երկիր յերեւելիս յական տեսանելեաց բաւականի հարթ հաւասար դաշտաձև յատակեցաւ:

Եւ տեսանեմ 'ի մէջ քաղաքին մօտ յապարանս արքունի՝ խարըսխաձև ճախարակաձև խարխախ ուկի, մեծութեամբ իբրև զմեծ մի բլուր, և 'ի վերայ նորա սիւն մի հրեղէն բարձր մինչև յոյժ, և 'ի վերայ նորա թակաղաղ մի ամպեայ, և խաչն լուսոյ 'ի վերայ նորա:

Եւ նայեցայ և տեսանեմ այլ խարխախս երիս. մի 'ի տեղւոջն ուր վկայեցաւ սուրբն Գայիանէ երկուք ընկերօքն. և մի 'ի տեղւոջն ուր վկայեցաւ սուրբն Հռիփսիմէ երեսուն և երեք ընկերօքն. և մի 'ի տեղւոջ հնձանին: Եւ այն խա_

րիսխք կարմիրք 'ի գոյն արեան , և սիւնք ամպեղէնք , և խոյակք հրեղէնք . և 'ի վերայ սեանցն երից խաչք լուսեղէնք ըստ նմանութեան տնօրինական խաչին . և այս սեանց խաչք հաւասարք էին այնր լուսեղէն սեանն թակաղաղի , զի նա բարձր էր քան զնոսա : Եւ չորեցունց սեանցն 'ի վերայ խաչիցն կամարք զարմանատեսք 'ի միմեանըս կապեցան . և 'ի վերայ այնորիկ տեսի գմբեթաձև , խորանարդ , ամպեղէն , շինուած Աստուածակերտ զարմանալի :

Եւ 'ի ներքոյ խորանին 'ի վերայ կամարացն տեսի զսուրբ վկայս զայսոսիկ զերեսուն և զեօթն, երբե 'ի լուսաւոր կերպարանս սպիտակութեանն հանդերձանօք, զոր ոչ բաւեմ պատմել :

Եւ 'ի կատար շինուածոյն տեսանէի աթոռ զարմանալի Աստուածակերտ սքանչելի հրեղէն , և զխաչն տէրունական 'ի վերայ նորա . զորով փարեալ լոյսն համատարած, խառնեցաւ ընդ ձա-

ռագայթս խաչին, և մածեալ 'ի
նոյն միացաւ. և սիւն գործեաց
լոյսն ցոլացեալ, և ծագեաց 'ի
մէջ ներքին սեանցն խարոխաց:

Եւ բղխեաց աղբիւր յորդա-
բուղխ, և հոսեցաւ ծաւալեցաւ
ընդ դաշտս ամենայն, և ելից առ
հասարակ, որչափ ակն բաւեաց:
Եւ եղև ծով լի և կապուտա-
կագոյն, և երկնագոյն երեւեցան
գաւառք առ հասարակ: Եւ տեսի
բազմութիւն հրեղէն սեղանոց
անչափ բազմութեամբ. և սիւն
մի առ սեղանն, և խաչ մի վերայ
նորա. և կրկին զատեալս բազմու-
թեամբ այնպիսի երեւեալք և
անչափ փայլեալք:

Եւ տեսի հօտս անթիւս այ-
ծեաց 'ի գոյն սեւութեան, որք
անցեալք ընդ ջուրն, յօդիս դար-
ձան. և զգոյնս իւրեանց 'ի կեր-
պարանս սպիտակութեան չեր-
ջեցին. և լուսակիզն ասրն փայլէր
առ հասարակ, մինչև ճառա-
գայթք հասանէին 'ի նոցանէն:

Եւ մինչ դեռ նայէի ես, յան-

կարծակի ծնան հօտքն և բազմա-
ցան և ծնունդքն լցին զկայրսն. և
ծնեալ գառինքն ամենայն լուսա-
կիզն էին։ Իսկ յանկարծ այլ ծը-
նունդք յաճախեցին բազմացան.
և կէսքն անկեալ էին յանկոյս
ջրոյն. և գառինքն գայլք եղեն
Թուխք, և յարձակեցան եղին 'ի
մէջ հօտին, և սկսան կոտորել.
և եղեն արեան ճապաղիք։

Եւ մինչ դեռ նայէի և տեսի,
և բուսան Թեւք հօտին, և եղեն
Թեւաւորք, և վերացան խառնե-
ցան 'ի զօրս լուսեղէնս։ Եւ յա-
րեաւ հեղեղ հրեղէն, և արկեալ
տարաւ զգայլսն։

Եւ ես նայեցեալ զարմացեալ
կայի։ Եւ այրն որ յառաջնումն
կարգաց զանուն իմ և ցուցանէր
ինձ, ասէ ցիս Թէ այր դու զի՞ կաս
զարմացեալ, և ոչ 'ի միտ առնուս
զմեծամեծս Աստուծոյ։ Եւ ես
ասեմ, ո՞րպէս տէր։

Եւ ասէ ցիս. տեսիլ ցուցաւ
քեզ այս՝ զի 'ի միտ առցես. զի բա-
ցեալ են ուսադիկ երկինք, գխանա

զի բացեալ են դրունք մարդասի-րութեանն Քրիստոսի առ իւր ա-րարածս: Եւ ձայն բարբառոյ ո-րոտմանն, գիտեա՛ զի իջանէ անձրև ողորմութեանն և գթութեանն Աստուծոյ:

Բացեալ են աւանիկ դրունք երկնից, բացան և ջուրքն որ 'ի վերոյ նորա, զի մի՛ արգել լիցի այսմ աշխարհի մարդկան ելանել 'ի վեր. զի սուրբ վկայքս այս որ աստ՝ վկայեցին և հիւսիսական կողմանցս Ճանապարհ գործեցին. զի ինքեանք ելին և այլոց շաւիղս ուղղեցին:

Աւասիկ լոյս զի ելից զվայրս, այս քարոզութիւն աւետարանին է, որ և զկողմն հիւսսոյ լնու. և զորք լուսեղէնք փափաքեցին իջա-նել 'ի հոտ անոյշ ծաղկանց վար-դագոյն արեան վկայիցն. Նա այսուհետև խառնելոց են ընդ մարդկան 'ի բնակութիւն բազմու-թիւնք հրեշտակաց:

Իսկ այրս ահաւոր և չքեղաւոր որ զառաջն ունի լուսոյն, և զուռն

ոսկի 'ի ձեռին խրում, և բա-
խեալ զանդարամետոն. այս Տե-
չութիւնն Աստուծոյ է, որ հայի
յերկիր, և տայ դողալ. մերձի 'ի
լերինս, և ծխին: Այն ահ Ա-
տուածութեանն հարթեալ կոր-
ծանեալ ընկեալ զմոլորութիւնս
յերկրէ: Այն զի հնչեալ երկիր,
զձայն ծառայութեանն հնազան-
դութեանն բարբառեցաւ:

Որոյ սեանն խարիսխ ոսկի է, և
նորուն սիւնն հրեղէն, և թակա-
ղաղ ամպեալ, և խաչն լուսեղէն
'ի վերայ նորա: Ոսկի խարիսխն՝
վէմն հաստատութեան անշար-
ժութեան է. և սիւնն հրեղէն՝ կա-
թողիկէ Եկեղեցի է, որ ժողովէ
զամենայն ժողովս 'ի միաբանու-
թիւն հաւատոյ'ի ներքոյ թևոցն
իւրոց: Եւ թակաղաղն ամպեալ,
որ ընդունելոց է զարդարս յոր-
ժամ թռչին 'ի տեառնագալըս-
տեանն ընդ առաջ վերանալ:

Իսկ խաչն լուսաւոր 'ի նմա է
նիշն մեծ քահանայապետութեան
'ի մէջ ժողովրդոյն, որինակ Փրկ-

տօսի պատկերին մարմնանալոյն քահանայութեանն օծութեան Աստուածորդւոյն: Եւ անդէնայն լցի տաճար Աստուծոյ, և տուն աղօթից խնդրուածոյ ամենայն հաւատացելոց, և աթոռ քահա_նայութեանն:

Եւ խարիսխքն երեք որ կար_միրքն էին 'ի գոյն արեան, վասն չարչարանաց եկեղեցւոյ նեղութեանց մահու համբերութեանն. զի ըղ_մահն իւրեանց արարին խարխափ ճշմարտութեան հաւատոյ, հաս_տատութիւն արեամբն իւրեանց: Եւ սիւնք ամպեղէնք, զի ամպ ունի զթեթեւութիւն արագու_թեան յարութեանն յերկինս վե_րանալոյ: Եւ թակաղաղն հրեղէն, զի բնակութիւն նորա լինելոց է 'ի հուր Աստուածութեանն լու_սոյն:

Եւ խաչքն ունին զկերպարանս վկայից, որ նմանեցին անուն չարչարանացն, և մեռան փոխա_նակ նորա. զի Աստուծով կեցին և ընդ Քրիստոսի խաչեցան, կեն_

դանի է Քրիստոս յոսկերս նոցա, ցուցանել ամենեցուն զկենդանութիւն նոցա. յայտնի առնել զհոտ անուշութեան գիտութեան իւրոյ 'ի նոցանէ, հռչակել զառաքինութիւնս նոցա ընդ տիեզերս: Զի սպանին նոքա զմարմինս զերկրաւորս, և կախեցին զտէրունական խաչէն. եղեն տեառն իւրեանց չարչարակից, նոյնպէս փառաց և զօրութեան լինելոց են հաղորդք:

Այլ առաջին խաչն որ ցուցաւ քեզ, ունի զպարծանս քահանայութեան պատուին, պանծացեալ 'ի խաչն Քրիստոսի: Իսկ երկուք ևս, որ ունէին զտեղի վկայարանացն հանգստի սրբոցն. զի 'ի տեղւոջ հեղման արեանն իւրեանց շինեցին հանգիստք վկայարանք սրբոց իւրեանց:

Իսկ զի բարձր է սիւնն առաջին. զի մեծ և բարձր է պատիւ կաթողիկէ Եկեղեցւոյ քան զամենայն սրբոցն: Իսկ կամարքն որ 'ի սեանց անտի 'ի միմեանս կապէին, այսինքն է հաւատարութի

միաբանութեան կաթողիկէ Եկե-
ղեցւոյ: Իսկ խորանն 'ի վերայ,
ունի զօրինակ վերնոյ քաղաքին՝
զհոգեւորանն միաբանութեան
արքայութեանն երկնից:

Եւ զի երեւելին քեզ վկայքն,
գիտեա՛ զի մահ ժամանակեան է,
և կենդանութիւն նոցա
յաւիտենական, փառաւորեալք
'ի փառս Աստուածորդւոյն. վասն
այսորիկ և զօրինակ խաչին նորա
տպաւորեալ յանձինս նոցա:

Եւ 'ի վերայ կատարոյ շինուա-
ծոյն զոր տեսանես, նոյն ինքն
աթոռ ամենազօր բնութեան Աս-
տուածութեանն ինքնութեանն.
զի նա ինքն գլուխ է Եկեղեցւոյ
որբոյ և տաճար ամենայն բարու-
թեց. և 'ի նա ամենայն շինուա-
ծին պատշաճի, և աճէ զաճումն
Աստուածոյ. յոր ամենայն մարմին
յօդիւք և խաղալեօք և անդամօք
հաստատեալ և կազմեալ:

Եւ լոյս զի փայլի՝ աստոց՝ զխա-
չիւն, այսինքն Հոգւոյ Աստուածու-
թեանն՝ որ զորդին փառաւոր

առնէ : Եւ զի խառնեցաւ ընդ Ճառագայթս նորա, այսինքն զի յորդւոյն առնու և պատմէ սրբելեաց իւրոց : Եւ զի միացաւ 'ի նոյն, զի մի է բնութիւն Աստուծոյ :

Եւ զի ծագեաց լոյսն 'ի մէջ սեանցն չորեցունց, և բղխեցոյց աղբիւր յորդաբուղխ. զի կաթուղիկէ Եկեղեցւոյն շնորհք հոգւոյն 'ի մէջ վկայելոցն և 'ի մէջ քահանայութեանն բղխելոց է աղբիւր մկրտութեան, լուանալ զաղտ ոգւոյն մարմնովքն հանդերձ : Եւ այն զի յորդեաց ելից զբազում վայրս, զի լինելոց է փրկութիւն մկրտութեամբ բազում ժողովրդոց : Եւ զի երկնագոյն երեւեցան դաշտք ամենայն, այսինքն է՝ զի երկիրս իբրև զերկինս լինելոց է, խառնուրդք հրեշտակաց և մարդկան :

Եւ հրեղէն սեղանոցն բազմութիւնք՝ որ քեզդ երեւին, Ճշմարտիւ իսկ լինելոց են սեղանք Աստուծոյ, որ զքաւութիւն բաշխեն ամենեցուն : Եւ հրեղէն յայն

սակս երեւեցաւ, զի պաշտօն հո_ գեւոյն եղիցի փառաց: Եւ մինչ մի մի առ սեղանն, պաշտօն աղօթից խոստովանութեանն: Եւ խաչք 'ի վերայ նոցա. այսինքն զի ա_ նունն Քրիստոսի փառաւոր լիցի ընդ ամենայն տեղիս: Եւ զի բա_ զում էին իբրև զաստեղս, զի պաշտօնն սրբութեան իբրև զաս_ տեղս բազմացին:

Եւ հօտք բազմութեան այ_ ծեացն սեւութեան, որք լիջանել 'ի ջուրսն՝ յօդխ դարձեալ ալի_ տակութեան, աւագիկ այն Աստ_ ուածութեան շնորհացն 'ի ձեռն քահանայապետութեան հաստա_ տելոց է. յորոց ձեռն բղխեսցէ աղբիւրն մկրտութեան, թողու_ թիւն քաւութեան բազում մե_ ղաւորաց: Եւ լուսակիզն ար նոցա փայլեալ պայծառացեալ էր, այսինքն մկրտեալք լոյս զգենլոց են, և արքայութեանն խոստացելոյ արժանաւոր լինելոց: Եւ զի ծնան հօտքն և բազմացան և լցին զվայրսն, այսինքն է զբա_

ղում ժամանակս աճեցուցանէ քարոզութիւն, և ծնանին նոր ծնունդ նորոգութեան, և բազմացուցանէ մկրտութիւնն:

Եւ զի կէսքն անցեալ եղեալ էին հօտքն ընդ ջուրսն՝ 'ի նոյն կողմն ուստի անցեալ էին, այսինքն է՝ 'ի յետին ժամանակին անօրինելոց են՝ անկեալք 'ի ճշմարտութենէն. ընկենլոց են յետս զդրոշմ ուխտին սրբութեան, և բազումք թողուն զուխտն սրբութեանն:

Եւ 'ի գաւառսն լինելոց են գայլք՝ որ կոտորելոց են զուրբ գառինս, այսինքն որ գնան 'ի ճըշմարտութէ անտի և յուխտէ քահանայիցն լինելոց են գայլք, և հանեն ճաղճախս արեան 'ի գաւառսն, այսինքն ուխտին և քահանայութեանն, և խռովութիւն ժողովրդոցն: Իսկ որ համբերէ միամտութեամբ, 'ի գաւառսն 'ի ժողովրդոցն կամ 'ի քահանայսն, թէեւ առնուցուն և յարքայութիւնն Քրիստոսի վերանան: Իսկ

որ զմիտս դայլոցն կամ զգործս յափշտակութեանն նոցա ունիցին, 'ի հուրն անշէջ մատնեսցին:

Եւ առէ ցիս այրն, պինտ կաց, քաջ լեր, զգոյշ լեր. զի գործ 'ի ձեռն եկեալ հասեալ է քեզ. զի քեզ բարութիւն լինելոց է, զի և դու ընդ ճշմարիտ մշակս վարձս առցես զանապական պարգեւացն Քրիստոսի:

Արդ զգոյշ լեր աւանդիդ՝ որ քեզ հաւատացաւ 'ի տեառնէ Յիսուսէ Քրիստոսէ. շինեսջիր զտաճար անուանն Աստուծոյ՝ որ ցուցաւ 'ի տեղւոջն, ուր սիւնն հրեղէն ունէր զոսկի խարիսխն, և զկայարանս սրբոցն՝ 'ի տեղւոն ուր զենան ինքեանք 'ի կենդանութիւն Աստուածութեան յուսոյն. զի բժշկեսցին հարուածեալքն, և քարոզութեանն յաջողուած յառաջադէմ լիցի հանապազորդութեամբ օր ըստ օրէ, հասանել ամենեցուն 'ի չափ կատարման հասակի հաւատոյն Քրիստոսի: Եւ զայս ասացեալ,

շարժումն եղեւ՝ ընդ առաւօ-տանալն ծածկեցաւ տեսիլն ։

ՃԴ. Արդ ամենարարին ամե-նաստեղծն, ամենահասողին, ա-մենիմաստին, ամենատէրին, ամե-նակալին, ամենագիտին, ամենա-բժշկին խրատեաց զձեզ. զի Աս-տուածութեանն խորոյ զձեզ մեր-ձաւորս արասցէ. վասն այսորիկ ցուցեալ ձեզ մեօք զկենաց ճանա-պարհս, եւ զփրկութեան հանգա-մանս զթողութիւն միանգամայն ածել հասուցանել 'ի վերայ. վասն այնորիկ զտեսիլ հանդեր-ձելոյն երեւեցոյց ինձ՝ պատմել ձեզ, առ ժամանակիս զիւր կամ-օքն առ ձեզ կատարելով։

Արդ եւ դուք զասացեալսն հրա-մանացն փութացարուք. եւ արդ-եկայք շինեսցուք զվկայարանն, փոխել զվկայսն 'ի հանգիստ. եւ ապա փոխեսցեն զձեզ 'ի նորոգու-թիւն։

Եւ զայս ասացեալ՝ հրամայեաց զի զնիւթ շինուածոյն վաղվաղակի պատրաստեսցեն ։ Եւ ամենայն

բազմութեանն մարդկան լուեալ զայն, խուրաքանչիւր ընթացան պատրաստել զնիւթն. 'ի տեղւոն հրամայեալս կուտէին, ոմն վէմ, ոմն քար, ոմն աղիւս, ոմն զմայր փայտն, պատրաստէին խնդալից փութով և մեծաւ երկիւղիւ:

Եւ ինքն Գրիգորիոս զլար ճարտարութեան շինողացն 'ի ձեռն առեալ, զերանելեացն վկայարանն հանգստարանացն հիմունս յօրինեալ. և մի մի խուրաքանչիւր ամենայն բազմութեանն տատրութիւն 'ի ձեռն առեալ, ըստ գեղեցկագիր յարմարելոյ հիմնարկին 'ի կատարումն շինուածոյն կանգնեցին:

Ամենայն որք ձեռն 'ի գործ արկեալ և կանանւոյն անդամ ատարեալ ըստ խուրեանց տկարութեան կանացի ուժոյն: Եւ այսպէս հասարակ գործէին զգործն հաւատովք և մեծաւ երկիւղիւ, զի մի որ ամենեւին անմասն եղեալ 'ի փրկութենէ շնորհացն, 'ի բժշկութենէն զրկեսցի:

Եւ կանգնեալ երիս վկայա-
րանս, մի 'ի հիւսիսոյ յարեւելից
կողմանէ քաղաքին, ուր վկայեաց
սանձկանն Հախիխնէ երեսուն և
երեք ընկերօք: Եւ զմիւսն չինե-
ցին 'ի հարաւակողմ կուսէ անտի,
ուր վկայեաց Գայիանէ նորուն
միացիչն երկու ընկերօքն: Եւ
զմիւսն եւս մօտ 'ի հնձանին 'ի մէջ
այգւոյն, ուր էին նոցա վանքն:

Շինեցին կազմեցին զտեղիսն,
և զարդարեցին ոսկի և արծաթի
կանթեղամբք լուցելովք, և լապ-
տերօք վառելովք, և աշտանակօք
բորբոքելովք:

ԾԴ. Եւ հրամայեաց մեն-
մի իւրաքանչիւր արկղագործ,
տախտակաման, մայրափայտեայ,
բեւեռագին, հաստահեղոյս,
երկաթագամ, տապան գործել:
Եւ ամենայն ըստ ատացելոց պա-
տուիրանին արարեալ, հանդեր-
ձեալ կազմեալ պատրաստեցին
ըստ եղեալ հրամանին տուելոյ.
բերին զարկեղն արարեալ սրբոյն
տա դուրս հնձանին, առաջի սրբ-

բոյն Գրիգորի։

Իսկ նա առեալ ինքն մի միայն 'ի ներքս մտանէր, և ոչ թողոյր զայլ ոք ամենեւին 'ի ներքս մտա֊նել. ասէ՝ ոչ է պարտ ձեզ հուպ լինել և մերձենալ առ նոսա, որ չեւ եք բժշկեալ, որ չեւ էք սր֊բեալ մկրտութեամբ։

Այլ ինքն միայն առանձնա֊ցեալ, զմի մի իւրաքանչիւր 'ի սո֊րոցն յիւրաքանչիւր արկեղ դնէր՝ իւրաքանչիւր համդերձովկազմու֊թեամբ պնդէր, և կնքէր Քրիս֊տոսանշան կնքովն։

Իսկ թագաւորն և արքայա֊զունքն և ամենայն մեծամեծքն, և նախարարքն, և ազատքն, և զօրքն ամենայն իւրաքանչիւր բե֊րէին իւղս անուշունս և խունկս ազնիւս, և գոյնագոյն նարօտս պատանաց, զմետաքսաւէտս և զոսկէթելս կերպասուց։

Եւ կին թագաւորին, և օրի֊որդք թագաւորազունք, և կանայք պատուականացն, և մեծամե֊ծացն դստերք բերէին ծիրանիս

և զոսկէհուռն գլխակն և զերկնագոյն ալխատակն իբրև զձիւն, ՚ի հանդերձանս սրբոց : Նոյնպէս և զոսկին, և զարծաթն, և զկտաւսն փութով կուտէին առ դուրս հնձանին :

Արդ եղեալ տեսանէր սուրբն Գրիգորիոս, զի չեղջ չեղջ կուտեալ էին առ դուրս հնձանին : Իսկ նա ոչ առնոյր ՚ի յանձն զնոցա ինչ առ նոսա մատուցանել. ասէ՝ ոչ վաղ իսկ ասացի եթէ ոչ է պատշաճ զձեր ինչ՝ մինչ չե՞ք սրբեալ մկրտութեամբ՝ առ նոսա մատուցանել. այլ յօժարութիւնդ ձեր բարիոք է վասն ձերոյ փրկութեան :

Այլ այս ամենայն յորդորական գանձուն պահեալ կայցէ, մինչև ձեզ հովիւ և վարդապետ ՚ի տուչութենէ բարերարութեան Աստուծոյ՝ երևեսցին ձեզ առաջնորդք, քահանայապետք, տեսուչք, եպիսկոպոսք՝ երիցամբք, եկեղեցակարգք լուսաւորուեցն սիրոյն Աստուծոյ. և այդ ամե-

Նոյն երթիցէ 'ի տապաս փառաւոր֊
ընկալ ու. զանոյն 'ի ձեռն քահա֊
նայապետին կացելոյ ։ Այլ այժմ
եկայք զոտս յիւրաքանչիւր հան֊
դիսան մատուցուք ։

ԾԵ. ԽՍԿ Թագաւորին Տրդատ
դեռ ևս յայնժամ էր յամենայն
կերպարանս խոզի, բայց 'ի մարդ֊
կայէն խօսելոյ. և կճղակք ձե֊
ռացն և ոտիցն իբրև խոզի, և
դէմք երեսացն կնճթացեալ, և
ժանիք մեծամեծք իբրև վարա֊
զաց, և խոզանաւ թաւացեալ
զամենայն մարմնովքն ։ Այլ կայր
պատեալ զերեսն գլխոյն հան֊
դերձ՝ արկեալ զիւրեաւ քուրձ, և
կայր երեւոյթ անսլեամբ 'ի մէջ
ժողովրդոցն։

Արդ մատուցեալ աղաչէր
զուրբն Գրիգորիոս, զի գոնէ ձե֊
ռացն և ոտիցն հնար լինիցի բժըշ֊
կութեան. զի 'ի գործ շինուա֊
ծոց սրբոցն արժանի արասցէ,
գէթ սակաւիկ ինչ մասնաւորել
զնա ։

Իսկ երանելին Գրիգորիոս

Ծունր կրկնեալ ամենատեսուն բա-
րերարի մարդասիրին Աստուծոյ,
երթեալ անկեալ էր զուրբըն-
կալ արկեղջըն երանելի մարտիրոսն
Քրիստոսական վկայիցն՝ մատու-
ցանել պաղատանս. համբարձեալ
զբազուկսն հանապազատարածս
յերկինս, ամենայն ժողովելոցն
և Թագաւորին բժշկութիւն հայ-
ցէր։

Այս դարձաւ առ Թագաւորն,
շնորհելովն Քրիստոսի զոտան նո-
րա և զձեռան բժշկէր. զի Թափե-
ցան կճղակք ոտիցն և ձեռացն.
զի առ մի նուագ հաղորդեալ լինի
'ի գործս սրբոցն, իւրոց ձեռացն
վաստակելով։

Իսկ նորա հարցեալ զԳրիգո-
րիոս՝ թէ զինչ հրամայեսցէ նմա. և
նա տայր զլափ արկեղացն սրբոցն,
զի հատեալ զանգին իւրաքան-
չիւր 'ի բնակութեան՝ յօրինեսցէ
'ի ներքս 'ի մարտիրոսական 'ի
յարկին հանգստեանն։

Իսկ նորա աղաչեալ զԳրիգո-
րիոս՝ զի հրամայեսցէ, մի՝ վասն

կնոջ իւրոյ Աշխենայ տիկնոջ, և մի՝ վասն քեռն իւրոյ Հայրապետի՝ որում անուն էր Խոսրովիդուխտ, զի իշխեսցէ և նոքա հաւատարել գործոյն: Եւ նորա առեալ հրաման, և նոցա երթեալ ընդ նմա օգնել գործոյն, և առեալ զչափ տապանացն՝ փոսել փորել զտեղին, հանդերձ որբոցն 'ի ներքս 'ի տաճարին հանգստարանացն:

ՃՁ. ԱՐԴ առեալ Թագաւորին փայտատ և բահ, հատանէր գիրս հանգստոցացն սրբոցն իւրաքանչիւր ըստ չափարան արկեղացն: Սոյնպէս և ինքեանք երկոքին Աշխէն տիկին և քոյր Թագաւորին Խոսրովիդուխտ, ըստ բրել բրողին 'ի հանդերձս իւրեանց ընկալեալ զհողն արտաքս պեղելին:

Եւ այսպէս կարգի կարգի յառաջակողմն պատրաստեցին զգիրս սրբոյն Հռիփսիմեայ. և զկին նորա զերեսուն և զերկուսն 'ի տեղւոջն յայնմիկ, ուր հեղան արիւնք վկայականք երանութեան նոցա,

'ի տեղի հանգստեան պատրաստելոյ սուրբ և փառաւոր սեղանոյն Քրիստոսի:

Այնպէս 'ի վկայարանին՝ որ 'ի հարաւակոյս քաղաքին էր՝ պատրաստեաց, և զայն տեղին փոխէր սրբոյն Գայիանեայ և երկուց ընկերացն, ինքն Թագաւորն քերբն Խոսրովիդխտով հանդերձ և Աշխէն տիկնաւ. զդիրս սրբոյն իւրաքանչիւր ընտրութեան յօրինէին իւրեանց ձեռօքն:

Եւ եկն Թագաւորն՝ խնդրեաց հրամեշտ 'ի սրբոյն Գրիգորէ եօթնօրեայ ճանապարհ կալեալ 'ի վեր 'ի բարձր լեառն Մասիս. և անտի 'ի գլխոյ լեռնէն առեալ վէմս արաստոյս, անտաշս, անկոփս, յաղթս, ծանունս, երկայնս, և ստուարս, մեծամեծս, որ զմի մի ոչ լինէր հնար՝ թէ և դիպելոյ բազմութեանց 'ի մարդկանէ՝ զայն շարժել:

Արդ առեալ սկայազօրն հայկաբար զուժ արձանին՝ 'ի վերայ իւրոց Թիկանցն զայն դնէր,

ստանձնեալ բերեալ 'ի վկայարան տաճարացն ։ Մէն չորս արձանս սեաւս կանգնէր՝ իբրև փոխարէն անմխս մարմնին , զոր ընդսրբոյն սպառնազմեալ յերում սենեկին . որ ամենապաշտ չնորհացն յաղթեալ՝ զայնչափ զօրմանութիւն գործեաց ։ Եւ սա պանկ յաղթութեանց՝ զերաց ձեւագործութեան զկատակին մատուցանէր ։ Արարեալ չինեալ կազմեալ զասուր վկայարանն երեսին , հանդերձեցին զարդարեցին և օրինօք յարդարեցին . և ապա առեալ զիւրաքանչիւր յիրաքանչիւր տեղի վկայութեան մատուցանէին ։

Զսուրբն Գայիանէ 'ի կողմ հարաւոյ իւրոյ մարտիրոսութեանն, երկու ընկերօքն դնէր 'ի վկայարան տաճարին ։ Այնպէս և զերանելին Հռիփսիմէ երեսուն և երկու ընկերօքն 'ի կողմն արևելեաց 'ի կողմ տաճարին մատուցանէին ։ Եւ զմիւսոյն որ 'ի հնձանին սպանին , սորա տաճար 'ի

կողմանէ քաղաքին 'ի հիւսւոյ կողմանէ . և զամենայն սուրբն 'ի միասին գումարեալս զնաչական վկայսն Քրիստոսի, յիւրաքանչիւր հանգիստս մարտիրոսական բնակութեան չինուածոց փոխեցին . ըստ երևելոյ հրամանի տեսլեանն յառաջագոյն Գրիգորի, այսպէս և կատարեցաւ :

Եւ ներքսագոյն խորանացն կենդանագիր գերեզմանացն, 'ի տեղիս սեղանոցն յերեսին վկայարանս մէն մի կանգնեաց զսուրբ նշան տէրունեան խաչին . զի միայն սաէ առաջի այդր ամենակեցոյց նշանիւ երկիր պագանիցէք տեառն Աստուծոյ արարչին ձերոյ :

Ահա սիւնք հաստատուն կանգնեցան ձերում խարխուլ չինուածոյն. այս այն սիւնք են սաէ, որ ունին զբեռն ծանրութեան ձերոյ չինուածոյն փրկութեան . ահա երեք սիւնք , և չորրորդ սիւնն կենդանութեանն՝ որ զձեզ առ Աստուած վերացուցանէ : Ե-

կայք զնկատեալ տեղին տէրու-նական տանն և մեզ հրամայեալն, 'ի մէջ առեալ փակեսցուք ։

Թագաւորաւն և ամենայն ժո-ղովրդովքն հանդերձ երթեալ հասանէր 'ի տեղին ցուցեալ հրե-ղէն սեանն ոսկիակալ խարսխին, և անդէն բարձր քաղաքորմով փակեալ զտեղին 'ի պատիւ, և դրամբք և դռնափակօք ամրացու-ցեալ, և կանգնեալ և անդ զնշան փրկական խաչին. զի առ հասա-րակ հաստեալ որք յայն տեղի ա-ռջին Աստուծոյ երկրպագեալ ծունր կրկնեսցեն ։

Եւ այսպէս լուսաւորեալ ըղ-սիրոս և զոգիս ժողովրդոցն քա-ղութեամբն, աղիւն Աստուա-ծութեանն յաղեալ համեմեալ · Թողեալ զպաշտօն ունայնութեան սնոտեաց ձեռագործաց կուռցն արարելոց, և 'ի պաշտօն դար-ձեալ մարդասիրին Աստուծոյ ։ Եւ յայնմ հետէ և անդր կանխէին անձնական կամօք 'ի պահս և յա-ղօթս, և յերկիւղ և 'ի սէր, և

յանկնդրութիւն Աստուծոյ վարդապետութեանն փութային։

ՃԷ. ԱՐԴ իբրև ժողովեալք միահամուռ 'ի պաշտօնարան տեղւոյն յարկի տան Աստուծոյ կայսին, խօսել սկսաւ Երանելին Գրիգորիոս և ասէ. դիք ծունր ամենեքեան, զի արասցէ տէր բժշկութիւն հարուածոցդ։ Եւ եդեալ ծունր ամենեցուն առ Աստուած, և երանելոյն Գրիգորի մեծաւ աղօթիւք և սպաղատանօք, խնդրեալ ուժգին ձգնութեամբ և արտասուօք վասն թագաւորին բժշկութեան։

Եւ թագաւորն մինչ կայր 'ի տեսիլ կերպարանաց խոզի ընդ ժողովրդեանն, յանկարծակի հարեալ զդողման, և զխորին խոզի արտաքոյ մարմնոյն 'ի բաց ընկենոյր, ժանգատեսիլ ժանեօքն և կնճթադէմ երեսօքն հանդերձ. խոզանացեալ մազովն թաւութեամբ զխարխացեալ կաշին 'ի բաց ընկենոյր։ Եւ դէմք երեսացն դարձան յիւր կերպարանն.

և մարմինն փափկացեալ մատա_ ղացեալ լինէր իբրև զառօրեայ մանկան ծնելոյ . և ողջանդամ մարմինքն ամենեւին բժշկե_ ցաւ :

Այնպէս և ամենայն մարդիկն՝ որ էին բազմութիւնք կուտեալք՝, յիւրաքանչիւր ախտից թօթա_ փեալք . ոմանք բորոտք , և ոմանք անդամալոյծք , և գօսացեալք , և ջրգողեալք որովայնիւ , և գլխա_ ցաւք , և գոնձացեալք , և պա_ տադրոպք :

Եւ այնպէս բացեալ շնորհացն մարդասիրին Քրիստոսի զիւր ա_ մենակար բժշկարանն՝ բժշկել զա_ մենեսին 'ի ձեռն Գրիգորի , ախ_ տացեալքն թօթափէին յիւրա_ քանչիւր հիւանդութեանցն: Այն_ պէս բացեալ լինէր աղբիւր գի_ տութեանն Քրիստոսի , զանելիս ամենեցուն լնուլ ճշմարտապա_ տում վարդապետութեն Քրիս_ տոսի :

Անդ էր այնուհետև սրտալիր ուրախութիւն , և ակնառեալ

տեսիլ հայեցելոցն ։ Քանզի երկիրն՝ որ և համբաւոյն անգամ օտար էր կողմանցն այնոցիկ, յորում ամենայն Աստուածագործ սքանչելութիւնքն գործեցան, առ ժամայն վաղվաղակի իրացն եղելոցն խելամուտ լինէին. ոչ միայն առ ժամանակաւն պաշտելոցն, այլ և յառաջակարգ յաւիտեանցն յապա եկելոցն, և սկզբանն և կատարածի, և ամենայն Աստուածատուր աւանդութեանն ։

Եւ զչափ առեալ զիրացն հաստատութեան, համարձակագոյն և առաւել բարձրագոյն զաշակերտութիւն նորագիւտ վարդապետութեանն խնդրէին ուսանել, թեքել և պատրաստական քարոզութեանն անդէտ մարդկանն յօրինեալ ։ Որով և ինքեանք իսկ 'ի կողմանց կողմանց, և 'ի գաւառաց գաւառաց Հայաստան աշխարհին՝ յորդեալք և դրդեալք հասանէին 'ի բացեալ աղբիւրն շնորհացն գիտութեանն Քրիս-

տոսի: Քանզի յԱյրարատեան գաւառին 'ի Թագաւորանիստ կայեանսն՝ բղխեցին Հայոց տանն Թորգոմայ շնորհք քարոզութե̃ աւետարանին պատուիրանացն Աստուծոյ :

ՃԸ. ԱՌՆՈՅՐ այնուհետեւ խորհուրդ հաւանութեան ընդ Թագաւորին և ընդ իշխանսն, Նախարարքն և զօրքն հանդերձ, վասն խաղաղութեան հասարակաց . քակել, կործանել, բառնալ ըղգայթագղութիւնս 'ի միջոյ 'ի բաց կորուսանել. զի մի ումեք լիցի խէթ և խութ այնուհետև ընդ ոտս անկանել, խափանել յառատութիւնն վերին : Զի քաջալերեալք ամենեքեան հաստանիցեն 'ի բարեացն կատարումն, Նշանակեալ զնպատակ երանելւոյն Պօղոսի, Թէ միաբանք հաստանել 'ի չափ հասակին Քրիստոսի , որոց ազատութիւնն յերկինս է . ակն ունել փրկչին մերոյ Աստուծոյ մեծի Թագաւորին , և պարծանք 'ի խաչն , և գովութիւն 'ի փառս

Աստուծոյ :

Իսկ անդէն վաղվաղակի Թա-
գաւորն ինքնիշխան հրամանաւ ,
և ամենեցուն հաւանութեամբ ,
գործ 'ի ձեռն տայր երանելւոյն
Գրիգորի . զի յառաջագոյն ըղ-
հայրենական հնամեայն նախ-
նւոյն , և զիւր կարծեալ աստ-
ուածն՝ չաստուածսանուանեալս
անյիշատակս առնել . ջնջել 'ի մի-
ջոյ :

Ապա ինքն իսկ Թագաւորն ,
խաղայր ամենայն զօրօքն հանդերձ
'ի Վաղարշապատ քաղաքէ եր-
թեալ յԱրտաշատ քաղաք , աւե-
րել անդ զբագինն Անահտական
դիցն . և որ յԵրազամոյն տեղին
անուանեալ կարգայր : Նախ դի-
պեալ 'ի Ճանապարհի երազացոյց
երազընդհան պաշտամանն տիր
դից 5 դպրի գիտութեան քըր-
մացն՝ անուանեալ դիւան դպրի
Որմզդի ուսման ճարտարութեան
մեհեան . նախ 'ի նա արկեալ
ձեռն՝ քակեալ այրեալ , աւե-
րեալ քանդեցին :

Ուր և երևեցաւ կերպարանք
դիւացն 'ի նմանութիւն տան և
ձիոյ բազմութեան և կազմու-
թե գնդի, և հետևակազօր մըն-
գաւորք և սունաւորք առաջի ըն-
թացեալք 'ի կերպարանս մարդ-
կան նմանութեան նիզակօք և նշա-
նօք, 'ի շէն և 'ի զարդ վառեալք,
մեծաւ գոչելով զաղաղակ հար-
եալք՝ փախստեայք յԱնահտա-
կան 'ի մեհեանն անկանէին: Ուս-
տի ընդ հասեալն մարտ եդեալ
կռուէին. նետս անոյժս, և քա-
րավէժս, թանձրաթափ 'ի վե-
րուստ 'ի շինուածոյն 'ի խոնարհ
զմարդկան ցնդէին. զոր փոքր
սակաւ մի զարհուրեցուցեալ ըզ-
նորահաւատս մարդկանն:

Իսկ սուրբն Գրիգոր երբև ետ-
եալ զայն՝ նշան տէրունական
առնէր, և դիմեալ 'ի դուռն մե-
հենին, և ամենայն շինուածք
մեհենին 'ի հիմանց գլորեալ տա-
պալեցան. և լուցեալ յանկարծօ-
րէն փայտակերան հրդեհեցաւ 'ի
տէրունական խաչէն զօրութենէ,

և ծուխն ծառացեալ մինչև յամպս հասանէր։

Եւ ամենայն դեւքն 'ի փախուստ դարձեալ առաջի մարդկանն երեւեցան զօձիս արկեալ և զճակատ հարեալ. և զճիչ բարձեալ, մեծաձայն գոչելով ասէին թէ վա՜յ մեզ. զի յամենայն երկրէ փախստական արար զմեզ Յիսուս որդին Մարեմու դստերն Մարդկան. և աստ եւ 'ի ձեռն մեռելոց և 'ի ձեռն կապելոց՝ եհաս մեզ փախստական լինել։ Արդ 'ի յո՛ դիմեալ փախիցուք, զի փառքն նորա լցին զտիեզերս. այլ երթամք մեք 'ի բնակիչս լերինն կովկաս՝ 'ի կողմանս հիւսիսոյ. թերեւս հնար լիցի, և ապրեալք լիցուք. զի առանց հանգստեան զօդս կոծեալ, անջատ զմեզ 'ի բնակութենէ մարդկան, կատարել զցանկութիւն կամաց մերոց նոքօք։

Եւ զայս ասացեալ առաջի ամենեցուն, զի մարդիկն որ լուան՝ առաւել եւ 'ի հաւատս հաստատեցան ամենեքին։ Իսկ սեւա֊

գունդ գլխոյն աներեւոյթք ե-
ղեալ, չքացեալք 'ի տեղւոյն կրկե
զծուխ ապականեցան :

Իսկ մարդկան հաւելոյն անդէն քանդեալ զհիմունս մնացեալս աւերէին, և զգանձս մթերեալս՝ աղքատաց, տառապելոց, և չքաւորաց մաւն հանէին: Եւ զգաստակերան և զսպասաւորան քըրմովքն հանդերձ, և նոցին գետնովքն և սահմանօք 'ի ծառայութիւն նուիրեցին եկեղեցւոյ սպասաւորութեան :

Եւ առ հասարակ ամենեցուն սերմանեալ զԱստուածպաշտութեան զբանն, և զամենեսեան 'ի տեառն Ճանապարհի կացուցանէր՝ գիտուն լինել պատուիրանաց Արարչութեանն : Եւ յամենայն քաղաքս Հայոց և 'ի գեօղս, և յաւանս, և յագարակս երեւեցուցանէր զտեղի տանն Աստուծոյ : Բայց ոչ առնէր յայտ զհիմնարկութեանն զհետ, ոչ սեղան ուրեք ուղղել յանուն Աստուծոյ. զի չունէր զպատիւ քահանայու-

թեանն. այլ լոկ պարապէր քա-
ղաքորմով զաւեղեան, և կանգնէր
զնշան տէրունական խաչին: Նոյն-
պէս յերս և 'ի մէսաս ճանապար-
հաց և 'ի փողոցս և 'ի հրապարակս
և 'ի ճանապարհակիցս, պահ և
տապակէն զերկրպագեալ ամենե-
ցուն զնոյն նշան կանգնէր:

Անդր այնուհետև զԱրշակու-
նեաց տոհմի որերն. 'ի վարժս
վարդապետութեան պարապե-
ցուցեալ. որոց առաջին Տրդատ
անուն՝ որ և Թագաւորն իսկ էր,
ամենայն տամբ իւրով: Նոյնպէս
և զամենայն ազի ջանայր ժիրի-
րել հաստուցանել 'ի գիտութիւն
ճշմարտութեան. և յորժամ այն-
պէս ըմ առնէր ընդ ամենայն ըղ-
տորբ աւետարանն տեառն և
ամենեցուն զգուշացեալ զճանա-
պարհս կենաց վարելոյ, ապա
ամենեցուն զայն դնել 'ի մտի,
զի տեառն Աստուծոյ իւրեանց
միայն երկկրպագցեն, և նմա միայն
պաշտօն տարցին:

ՃԹ. Եւ ապա յանձն առա-

րեալ զնոսա ամենատես շնորհացն Աստուծոյ, և ինքն առեալ զթա֊գաւորն խաղայր գնացեալ եր֊թայր. զի և յայլ կողմանս ամենայն սահմանացն Հայաստան աշխար֊հին սերմանեսցեն զբանն կենաց։ Երթայր հասանէր 'ի Դարանա֊ղեաց գաւառն, զի և անդ զան֊ուանելոցն զուռս Աստուածոցն զբագինսն կործանեսցեն, որ էր 'ի գեօղն Թորդան՝ մեհեան ան֊ուանեալ սպիտակափառ դիցն Բարշիմնիա։ Նախ զնա կործանէին և զպատկերն նորին փշրէին. և զգանձսն ամենայն զոսկոյն և զար֊ծաթոյն աւար հարկանէին, զայն աղքատաց բաժանեալ բաշխէին. և զգեօղն ամենայն դաստակեր֊տօքն և գետնովքն հանդերձ սահ֊մանօքն յանուն Աստուծոյ նուի֊րէին, և զամենափրկչին նշանին օրինակ և անդ կանգնէր։

Իսկ երանելին զաւետարանա֊կան զարուեստն 'ի մէջ առեալ, ձեռնարկեալ զգաւառաւն, հան֊դերձ միամիտ սատարութեամբ

Թագաւորին՝ գերէր զամենեսին 'ի հայրենեաց աւանդելոյն 'ի սատանայապաշտ դիւական 'ի սպասաւորութենէն՝ 'ի հնազանդութիւն ծառայութեան Քրիստոսի մատուցանէր. և յորժամ 'ի նոսա զբանն կենաց սերմանեալ, և զամենեսեան յԱստուածպաշտութիւն կրթեալ: Որ և յայտնի իսկ բնակչաց գաւառին՝ նշանք մեծամեծք երեւեալ, կերպակերպ նմանութեամբք դիւացն փախստական լինելով անկանել 'ի կողմանս Խաղտեաց:

Եւ իբրև զնոսա ևս հաստատէր, ապա երթեալ հասանէր յամուր տեղին յանուանեալ յԱնի, 'ի Թագաւորական կայեանն հանգստոցաց գերեզմանաց Թագաւորացն Հայոց. և անդ կործանեցին զբագինն ևս գիցն Արամազդայ՝ հօրն անուանեալ գիցն ամենայնի: Եւ անդ կանգնեալ զտէրունական նշանն, և զաւանն ամրաւն հանգերձ 'ի ծառայութիւն եկեղեցւոյ նուիրէին:

Եւ ապա յետ այսորիկ անդէն 'ի սահմանակից 'ի գաւառն յԵկեղեաց եկանէր. և անդ երեւեալ դիւացն 'ի մեծ և 'ի բուն մեհենեացն հայոց թագաւորացն 'ի տեղիս պաշտամանցն յԱնահտական մեհենացն՝ յԵրէզն աւանին, 'ի նմանութիւն վահանաւոր զօրու ժողովեալ դիւացն մարտնչէին, և մեծագոչ բարբառով զկերինան հնչեցուցանէին: Որք փախստական լինէին, և ընդ փախչելն նոցա կործանեալ բարձրաբերձ պարիսպքն հարթեցան: Եւ որք դիմեալ հասեալ զգաստացեալ զօրօքն սուրբն Գրիգոր Թագաւորաւն հանդերձ, փշրէին զոսկի պատկերն Անահտականաց դիցն. և ամենեւին զտեղին քանդեալ վատնէին, և զոսկին և զարծաթն աւար առեալ:

ՃԺ. Եւ անտի ընդ գետն Գայլ յայնկոյս անցանէին, քանդէին զՆանէական մեհեանն զդստերն Արամազդայ 'ի Թիլն յաւանի. և զգանձս երկուցուն մե-

հենացն ատրեալ ժողովեալ, 'ի նուէրս սուրբ սպասու եկեղեցեաց Աստուծոյ Թողլին տեղջն հանգերձ:

Եւ այսպէս 'ի բաղում տեղեաց բառնային զգայթագղեցուցիչս անմռունչս, ձուլեալսն, կոփեալսն, քանդակեալսն, անպիտանսն, անօգուտսն, վնասակարսն, արարեալսն անմտութիւն ցնորելոյն մարդկան, դարձեալ սրտի մտօք 'ի հաւատս հաստատեալք:

Արքայն մեծապատիւ իշխանութեամբն տայր հրաման, սատանայակուր և դիւամոլ ազգացն կողմանցն այնոցիկ թափել և զերծանել յունայնավար հնացելոց մոլորագործ պաշտամանցն, և հնազանդ լինել ամենահեշտ լծոյ ծառայութեանն Քրիստոսի:

Եւ յորժամ զայս անդ եւս արարեալ հաւատարութեամբ ամենեցուն՝ առ հասարակ լցեալ զվխտոյս քարոզութեանն, ոչ ինչ ապաստան լինէր յահ և 'ի սաստ թագաւորին՝ հաւանեցուցանելոյ

զամենեսին, և ոչ լոկ բանիւք միայն՝ այլ և նշանօք և արուեստիւք և ազգի ազգի բժշկութ̃բք փառաւոր լինէր սուրբ անունն Քրիստոսի. այս ամենայն գործեցաւ կամօք մարդասիրին Աստուծոյ 'ի ձեռն Գրիգորի:

Եւ յամենայն տեղիս հասեալ ինքնին թագաւորն լինէր քարոզ՝ խոստովանելով զիւր զամպարշտութիւնն. և պատմէր զամենայն արարեալն Աստուծոյ զսքանչելիսն որ անցեալ ընդ նա, և զողորմութիւնս բժշկութեանն, և զայն ցուցանէր բարձրաձայն աղաղակաւ՝ յայտ յանդիման առաջի ամենեցուն:

Այս փութացեալ հասանէր 'ի գաւառն Գերջան, զի և անդ յառաջեալ լիցի ընուլ զառաքելական քարոզութեանն զարուեստ մշակութեանն, և զերծուցանել զնոսա 'ի դարշելի դիւցական սատանայակիր բարուցն ձիւաղութենէ: Զխուժադուժ կողմանն աշակերտելոյ, զխոշորագոյն և

զինեցրեկացոյն բարս հեթանո_
սութեան շիջել 'ի զգաստութիւն
աստուածուսոյց իմաստութեան.
և ծանօթս աւետարանական աւե_
տեացն յարդարելոյ ընդելս կա_
ցուցանէր:

Գայր հասանէր 'ի Մրհական
մեհեանն անուանեալ որդւոյն
Արամազդայ, 'ի գիւղն զոր Բա_
գայառիճ կոչեն՝ ըստ Պարթե_
ւարէն լեզուին. և զայս 'ի հիմանց
բրեալ խլէին, և զգանձս մթե_
րեալս աւար հարկանէին և աղքա_
տաց բաշխէին, և զտեղւոյն նուի_
րէին եկեղեցւոյ. և զբնակիչս աշ_
խարհին հաստատէր'ի գիտութիւն
Ճշմարտութեան: Եւ յայնմհետէ
փոյթ 'ի վերայ ունէր զառընթե_
րակաց արքունիսն հանդերձ մե_
ծամեծ աւագանւոյն և ամենայն
զօրագունդ բանակաւն, աս_
տուածեղէն իմաստութեամբ
վարդապետէր.

ՃԺԱ. ԽՍԿ Թագաւորն Տրդա_
տիոս հանդերձ միաբանութեամբ
կնաւ իւրով Աշխէն տիկնաւ, և

քերբ Խոսրովիդխտով, հրաման էառ 'ի ժողով կոչել միաբանութե̃ ամենայն զօրաց իւրոց. և վաղվաղակի հասանէին 'ի ժամադիրն 'ի կողմանց ըստ հրամանին՝ յԱյրարատ գաւառ 'ի վաղարշապատ քաղաքն:

Քանզի և թագաւորն չու արարեալ անդր հասանէր. և կուտեցան զօրքն ամենայն և մեծամեծք և կուսակալք, գաւառակալք, պատուաւորք, պատուականք, զօրավարք, պետք, և իշխանք, նախարարք, և ազատք, դատաւորք, և զօրագլուխք, հաեալ կային առաջի թագաւորին:

Խորհուրդ 'ի մէջ առնոյր թագաւորն ընդ ամենեսին, փութալ հասանել՝ բարեաց գործոյն ժամանդաւոր լինել: Եկայք ասէ՝ Ճեպեսցուք, զայս զառաջնորդ կենաց մերոյ տուեալ մեզ յԱստուծոյ զԳրիգոր հովիւ կացուցանել. զի լուսաւորեսցէ զմեզ մկրտութեամբ, և նորոգեսցէ օրէնսուսոյց խորհրդոյն Արարչին:

Իսկ Գրիգորն ոչ ունէր յանձին զայս՝ առնուլ զմեծ պատիւ քահանայապետութեանն · ասէ՝ ոչ կարեմ համբառնալ վասն անչափական բարձրութեանն զօրել · զի անպատումն է այս պատիւ Քրիստոսատուր փառացն առաջնորդութեան՝ միջնորդել ընդ Աստուած և ընդ մարդիկ · այլ զարժանին խնդրեալ գացեն ։

Իսկ անդէն տեսիլ սքանչելի յԱստուծոյ երեւեալ թագաւորին, տեսանէր զհրեշտակ Աստուծոյ՝ զի խօսէր ընդ նմա · թէ պա՛րտ է ձեզ զԳրիգոր վիճակեցուցանել առանց յապաղելոյ 'ի քահանայութիւն, զի լուսաւորեսցէ զձեզ մկրտութեամբ ։

Նոյնպէս և երեւեալ Գրիգորի հրեշտակին Աստուծոյ · զի մի՛ իշխեսցէ ինչ պնդել յամառել վասն այնր , զի 'ի Քրիստոսէ է այդ քեզ հրամայեալ · իսկ նա հաւանեալ վաղվաղակի բարբառեալ ասէր , թէ կամք Աստուծոյ կատարեսցին ։

ՃԺԲ. ԽՍԿ Թագաւորն վաղվա-
գոյն փութով և երկիւղիւ՝ մեծա-
խնդութեամբ հոգացեալ, գու-
մարեալ զգլխաւորսն Նախարա-
րացն, զկուսակալս աշխարհին :
Առաջին իշխանն Անգեղ տան :
Երկրորդ իշխանն Աղձնեաց, որ
Բդեաշխն մեծ : Երրորդ իշխանն
Մարդպետութեան իշխանու-
թեանն: Չորրորդ իշխանն Թագա-
կապ՝ իշխանութեանն Ասպե-
տութեան : Հինգերորդ իշխանն
Սպարապետութեան, զօրավար
Հայոց աշխարհին : Վեցերորդ իշ-
խանն Կորդուաց աշխարհին :
Եօթներորդ իշխանն Ծոփաց աշ-
խարհին: Ութերորդ իշխանն Գու-
գարացւոց աշխարհին՝ որ միւս
անուանեալ Բդեաշխն: Իններորդ
իշխանն Ռուշտունեաց աշխար-
հին : Տասներորդ իշխանն Մո-
կաց աշխարհին : Մետասաներորդ
իշխանն Սիւնեաց աշխարհին :
Երկոտասաներորդ իշխանն Ծաւ-
դէից աշխարհին : Երեքտասանե-
րորդ իշխանն Ուտիացւոց աշխար-

հին ։ Չորեքտասաներորդ իշխանն Շահասպն Զարաւանդ և Հեր գաւառի ։ Հնգետասաներորդ իշխանն Մաղխազութեան տանն ։ Վեշտասաներորդ իշխանն Արծրունեաց ։

Այս իշխանք են ընտիրք , կուսակալք , կողմնակալք , հազարաւորք , բիւրաւորք , 'ի մէջ Հայաստան աշխարհի տանն Թորգոմայ . զոր գումարեաց Թագաւորն , և առաքեաց զնոսա 'ի կողմանս Կապադովկացւոց 'ի քաղաքն Կեսարացւոց , զոր ըստ հայերէն լեզուին Մաժաք կոչեն . զի տարեալ զԳրիգորն՝ քահանայապետ կացուսցեն իւրեանց աշխարհին . և հանդերձեցան գէտ ունել Ճանապարհացն ։ Եւ հրամայեաց հրովարտակ գրել օրինակ զայս ։

ՊԱՏՃԷՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿԻՆ

'Ի ՎԱՂՆՋԵՆԷ հետէ կորուսեալք , տգիտութեամբ մեղացն պաշարեալք , մառախլապատք ,

ափշեալք, ոչ կարացեալ խմա֊
նալ նկատել, զարեգակն արդա֊
րութեան ոչ տեսանել. վասն այ֊
սորիկ խաւարեալք էաք 'ի մութ
թաւեալք:

Իսկ յորժամ քաղցրութիւն
արարչին Աստուծոյ երևեցաւ՝
խրատել և լուսաւորել զմեզ զա֊
րարածս իւր, ծագեաց զնշոյլ
կենդանի լուսոյն 'ի սիրտս մեր,
և կենդանացոյց զմեռելութիւնս
մեր, զիւր սուրբ զխրեղն վկայս
յայս կողմանս առաքելով:

Որք եկեալ՝ մերով անմտու֊
թեամբն զիւրեանց քաջութեան
նահատակութեան առաքինու֊
թեան հանդէսն ցուցին. իբրև զի
տեսին գիտէր իսկ զնոցա քաջու֊
թիւնն՝ թէ որպիսիք են. այլ զի
և մեզ անմտացս ուսուսցէ զիմաս֊
տութիւն, թէ ոքա որչափ սիրե֊
ցին զտէրն իւրեանց:

Վասն այնորիկ ընդ մարտին
նոցա առաքինութեանն՝ զսխրա֊
գործ զիւր անչափ արար զքան֊
ճելիս, և մեզ պատուհաս, մինչև

Թագաւորիս մերոյ լինել խող, և ընդ վայրագաստն գազանս արածել։ Այսպ ողորմեալ մեզ բարեխօսութեամբ աղօթից վկայեցելոցս, 'ի ձեռն այդ վկայեցելոյդ Գրիգորի զամենեսեան զմեզ բժշկեցեաց։

Քանզի և դա առաւել վկայ գտաւ՝ առաւել քան զառաւել, վասն այսորիկ յԱստուծոյ մեզ տուեալ առաջնորդ։ Զնախնական կարգս սովորութեան ունայնութեան՝ կռապաշտութեանն հայրենեացն, զոր Աստուած 'ի ձեռն դորա խլեաց և եբարձ 'ի միջոյ. և ուսոյց ամենեցուն մեզ զիւր զվկայութիւնն և զհրամանս, ըստ իւրոց կամացն գնալ. մինչև 'ի տալ մեզ հրաման յայտ յանդիման, զդոյն ինքն զԳրիգորդ մեզ հովիւ և տեսուչ և վարդապետ Ճշմարտապատում կացուցանել։

Վասն այսորիկ և մեր ապատան եղեալ յօգնականութիւն ընդունելութեան աղօթից ձերոց

և սրբութեանդ, Ղեւոնդիոս արք. եպիսկոպոս Կեսարու, և ամենայն ուխտ քահանայութեանդ սուրբ եկեղեցւոյ որ այդր էք, մեք յողորմութենէ տեառն աղօթիւք ձերով առցուք ողջոյն.

Տրդատիոս թագաւոր, ամենայն զօրօք երկրիս Հայոց մեծաց, և Աշխէն տիկին, և օրիորդ Խոսրովիդուխտ: Վասն այսորիկ առաքեցաք մեք առ ձեզ արս գլխաւորս՝ իշխանս պատուական աշխարհիս մերոյ մեծի, զի պատմեսցեն ձեզ զամենայն սքանչելիս Աստուծոյ՝ որ աստ յայսմ աշխարհի գործեցաւ ընդ մեզ:

Եւ տուաք մեք ածել առ ձեզ զսուրբ խոստովանողդ Քրիստոսի զԳրիգորիոս. և զայս հրովարտակ մեք առ ձեզ գրեցաք, զի ըստ տեսչութեան աւանդութեն հոգւոյ Աստուածատուր շնորհին Քրիստոսի, մեզ զԳրիգորոդ տեսուչ և վարդապետ առաջնորդութեան Աստուածագնաց ճանապարհացն, և հովիւ և բժիշկ կացուսջիք. որ-

պէս և մեզ յԱստուծոյ հրամայե-
ցաւ։ Եւ աղօթս արասջիք, զի
զմեզ արժանիս արասցէ Աստուած
իւրոյ ողորմութեան, առողջու-
թեամբ գնալ 'ի Ճանապարհս նո-
րա. և ձեր սէրն առ մեզ եկեալ
հանգիցէ ողջոյն։

Եւ պատճէն հրովարտակին օ-
րինակ զայս գրեցաւ։

Ճ.Ժ.Գ. Ե.Ի. կազմեցան, պատրաս-
տեցան, առին ընդ իւրեանս պա-
տարագս ոսկի և արծաթ, ձիս և ջո-
րիս, և հանդերձս գունակ գունակ
զարդս 'ի սպաս պատուական տե-
ղեացն որոց տանցն Աստուծոյ՝
ուր առաքեալքն էին. և ամենայն
եկեղեցեացն առնէին պատրաս-
տութիւն պատարագացն, ընդ որ
էին անցանելոց։

Եւ հանէին զԳրիգոր յոսկիա-
պատ կառսն արքունականս՝ սպի-
տակաձիգ ջորւոցն. և ամենայն
իշխանքն գումարեալք ընդ նմա
կառօք և երիվարօք, զօրօք, նշա-
նակօք, իւրաքանչիւր գնդօք։

Խաղացին յԱյրարատ գաւա-

ուէ 'ի Վաղարշապատ քաղաքէ. և Հասեալ 'ի սահմանս Յունաց, և բազում պատիւս կալմութեան հիւրամեծարութեան գտանէին 'ի քաղաքաց քաղաքաց: Եւ բազում խնդութիւնս և կայտիւս ցնծութեան՝ խնճոյս ուրախութեան կացուցանէին, իբրև լուէին զԱստուծոյ արարեալ զքանչելիսն, և զհասելոց դարձ փրկութեան, և զմնացորդս օգտակարս:

Այսպէս պատուեալ ըստ ճանապարհացն՝ մինչև գային հասանէին 'ի քաղաքն Կեսարացւոց. և անդ տեսանէին զկաթուղիկոսն սուրբ Ղևոնդիոս, և զամենայն եկեղեցական դունդս դունդս սըրբոցն կղերիկոսացն, և զդասս դասս հրեշտակակրօն պաշտօնէիցն:

Տուեալ ողջոյն, և պատմեալ նոցա որ միանգամ եղեալ յԱստուծոյ, և մատուցին զթուղթ թագաւորին առաջի սրբոյ քահանայապետին. և նա մեծաւ խընդութեամբ ընկալեալ, և ամենայն քաղաքացւոյն մեծաւ խըն-

գութեամբ: Եւ ամենեքեան առնէին տօն խնդութեան, և զսուրբն Գրիգոր պատուեալ ըստ արժանի առաքինութեանցն Ճգնութեանցն վկայօրէն մարտին, կանթեղօք և աղամոմովք, և երգովք հոգևորօք փառաւորէին:

Եւ իշխանաց քաղաքին ցուցեալ բազում մեծարանս եկեղեցեացն, և ընկալեալ հոգաբարձութեամբ ըստ Քրիստոսի անուանելոց կարգի. և այսպէս մեծապատիւ յամենեցունց մեծարեալ ըստ արժանաւորութեանն երանութեան վկայական անուան տօնալոյս:

Եւ եղեալ ժողով բազում եպիսկոպոսաց 'ի քաղաքն Կեսարացւոց՝ զի ձեռնադրեսցեն զսուրբն Գրիգորիոս, և աւանդել 'ի նա զպատիւ խոնարհութեան քահանայութեանն Քրիստոսի, և զբարձրութիւն եպիսկոպոսութեան փառաւորութեան Աստուծոյ՝ զպատիւ մեծ, որով աւետարանաւն եդին 'ի վերայ

զմեռս ժողովք եպիսկոպոսացն որոց, և գլխաւորն Ղեւոնդիոս. զի առցէ նա իշխանութիւն յերկինս և յերկրի, առնուլ զփականս արքայութեանն երկնից :

Մեծաւ պատուով և թղթով և ժողովով, զաւուրբն Գրիգորիոս անդուստ յղարկեցին իշխանք հանդերձ : Նոյն ողջոյն, և յղարկեալ անուն 'ի շնորհս տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի՝ գային Հասանէին 'ի քաղաքն Սեբաստացւոց, և անդ յեցեալ յերեկօթս աւուրս ոչ սակաւս :

Եւ գտանէր բանութիւն եղբարց՝ զորս Հաւանեցուցանէր ընդ իւր գալ. զի միաձայնեցուցէ զնոսա 'ի քահանայութիւն յիւրում աշխարհին : Եւ բազում գունդս գունդս յաճախեալ առնոյր ընդ իւր : Եւ մեծարանօք մեծարեալ յեպիսկոպոսաց աշխարհին և յիշխանաց և 'ի ժողովրդոց :

Իսկ ընդ որ անցանէին՝ կուտէին ժողովուրդք 'ի վերայ ժողովրդոց, տեսանել զայր եպիս-

կալուան Գրիգորիոս՝ զի օրհնեսցին ՚ի նմանէ. և ամէնքին ընդ միմեանս, եկայք տեսցուք զսուրբ եպիսկոպոսն Գրիգորիոս. այս այն այր է ամէնին, որ վասն Քրիստոսի համբերեալ չարչարեալ՝ վկայ հաւատարիմ գտեալ, զխոստովանողական անուն ժառանգեաց:

Եւ յետ այսորիկ առնոյր ընդ իւր զբազմութիւն հաւանելոցն՝ նախարարակայտ զօրուն հանդերձ. հրաժարեալ այնուհետև շնորհագիւտ պարգևելոցն, և ամենայն իւրայովքն յանձն եղեալ շնորհացն Աստուծոյ՝ ճանապարհորդեալ. և այսպէս բազում օթևանօք անցեալ առողջութեամբ, յաջողութեամբ, և հոգելից ուրախութեամբ, եկեալ հասանէին ՚ի Հայաստան աշխարհ:

ՃԺԳ. Եւ իբրև եկն եհաս ՚ի սահմանս Հայոց, լուաւ Գրիգորիոս՝ թէ Վահէվահեան մեհեանն մնացեալ է յերկրին Տարօնոյ մեհեանն մեծագանձ, լի ոսկով և արծաթով, և բազում նուէրք մե_

ծամեծ թագաւորաց ձօնեալ անդ, ութերորդ պաշտօն հաշակեալ, անուանեալն միշտապաքայն Վահագնի. յաշտից տեղիք թագաւորացն Հայոց մեծաց, 'ի սնարս լերինն Քարքեայ 'ի վերայ գետոյն Եփրատայ, որ հանդէպ հայի 'ի մեծ լեառնն Տօրոսի, որ և անուանեալ ըստ յաճախապաշտամանն տեղեացն յԱշտիշատ. զի յայնժամ ևս դեռ շէն կային երեք բագինքն 'ի նմա :

Առաջին մեհեանն Վահէվահեան : Երկրորդ՝ Ոսկեմօր ոսկեծին դից, և բագինն իսկ յայս անուանեալ՝ Ոսկիհատ Ոսկիամօր դիցն. Եւ երրորդ մեհեանն անուանեալ Աստղկան դից, սենեակ Վահագնի կարդացեալ ըստ յունականին, որ է ինքն Ափրոդիտէս:

Այդ դիմեաց գալ սուրբն Գրիգորիոս, զի քանդեսցէ և զայն. զի տակաւին իսկ ազդէր մարդկան խառնակութեան զոհէին 'ի յայս բագինս մնացեալս:

Իբրև դարձեալ գայր 'ի կող-

մանց Յունաց, բարձեալ բերէր ընդ իւր նշխարս ինչ յոսկերայն մեծի մարգարէին երանեալ Մկրտչին Յովհաննու, և զուարթ վկային Քրիստոսի զԱթանագինէան։

Եւ իբրև եկին հասին յանդիմանն մեհենացն մօտ 'ի գետն Եփրատ, կամէր հանել զնոսա 'ի բարձրաւանդակ տեղիս մեհենիցն՝ կործանել զբագինսն, և շինել վկայարանս նոցա։

Իբրև եկին մօտ 'ի տեղին 'ի գետն Եփրատ իբրև ձիոյ արշաւանօք երկուք, և գեռ ընդ փոքր ձորակ մի անցանել կամէին ընդ ջուր մի սակաւ, զտեղի առին սպիտակ ջորիք կառացն՝ ուր կային գանձք Աստուածային նշխարքն նոցա, ոչ կարացին հանել ընդ ձորակն։

Եւ յայտնեալ առ Գրիգոր հրեշտակ տեառն ասէ, հաճեցաւ տէր բնակել սրբոցդ Աստուծոյ 'ի տեղւոջդ։ Ուր և անդէն բաղմութեան զօրացն, մէն սակաւ սատարեալ շինեցին զվկայարանն, և զուրբսն 'ի հանգիստ փոխեցին։

ԾԺԵ. ԵՒ մինչ դեռ զինուած մարտանն կազմէին, հրաման ետ Գրիգոր զօրականին և իշխանացն որ ընդ իւրն էին, զի ելցեն՝ միջօք տապալեսցեն զզինուածս բաղ-նացն։ Որ եղեւ շատ ջանացան, և ոչ կարացին զդուրս բաղնացն գտանել՝ զի 'ի ներքս մնցեն, զի ծածկեցին դեպքն 'ի նոցանէն. և 'ի կողմանցն արտաքուստ ջանացան, և ոչ գծեաց երկաթ գործոյն. ապա փութացան հասին իշխանքն, և պատմեցին նմա զամենայն։

Իսկ նա առնոյր զնշան տէրու-նական խաչին, և ել եկաց 'ի ձորա-կէն յանդիման բարձրաբերձ տեղ-ւոյն շինուածոյն և ասէ, հրեշ-տակ քո տէր հալածեսցէ զնոսա. և ընդ բանին հողմ ուժգին բըղ-խեաց 'ի խաչանիշ փայտէն, զոր ու-նէր 'ի ձեռին իւրում սուրբ ե-պիսկոպոսն։

Եւ երեթայր հողմն լցեալ լե-րինն հաւասար, և չոգաւ հար-թեաց, տապալեաց, ընկէց զա-մենայն շինուածն բաղնացն. և

ա՛յնչափ կորոյս, զի յետ այնորիկ ոչ ինչ յայնմ տեղւոջ նշմարէր գտանել, ոչ քարի և ոչ փայտի, ոչ ոսկի և ոչ արծաթ, ո՛չ ընաւ երևէր թէ լեալ ինչ իցէ անդ : Եւ կատարեցան մարգարէին պաշտաման քրմութեան որ 'ի տեղւոջ անդ էին, և անցեալ եղեն սակերք նոցա. զի ուր տեսին, անթիւ մարդիկ հաւատացին : Եւ ասէ Գրիգորն, տեսէք զի որպէս ջնջեցան գայթագղութիւնքն ձեր, զի չէին ինչ. այլ ծառայեցէք յայսմհետէ Աստուծոյ՝ որ արար զերկինս և զերկիր :

Եւ յետ այսորիկ ելանէր նա 'ի տեղի մեհենիցն, և ժողովեալ դարձուցանէր զմարդիկ աշխարհին յԱստուած պաշտութիւն : Եւ եդ անդ զհիմունս եկեղեցւոյն, և ուղղեաց սեղան փառաց Քրիստոսի. զի նախ անդ արար սկիզբն շինելոյ եկեղեցեաց, և ուղղել սեղան յանուն սուրբ Երրորդութեանն և կազմել աւազան մկրտութեան :

Նախ զայնոսիկ լուսաւորեաց մկրտութեամբն՝ որ ընդ խորն էին մեծամեծ նախարարքն, որ ընդ նմայն երթեալ էին 'ի քաղաքն Կեսարացւոց, և ապա զդաստական բնակիչս երկրին. աւուրս քան երեկօթս առնէր, և մկրտէր աւելի քան զինն և զտասն բիւր մարդիկ։ Կանգնեաց սեղան 'ի մեկայարան սրբոցն հանգստին՝ զոր շինեացն. և մատուցանէր զպատարագն փրկութեան, և բաշխէր անդ զմարմին և զարիւն կենարարին Քրիստոսի։

Եւ հրամայեաց կատարել անդ՝ ամ յամէ 'ի սեղւոջ ժողովել ամենեցուն 'ի յիշատակ սրբոցն, որ օր եօթն էր Սահմի ամսոյ. զի խնդութեամբ ժողովեալ՝ զօր տօնին խմբեսցեն։ Զի նախ անդ սկիզբն արարեալ շինել զեկեղեցիս, և կացուցանել քահանայս 'ի տեղիս տեղիս. և ելից զվայրս եկեղեցեօք շինելովք, և քահանայս կացուցանելով։

Եւ ինքն չու արարեալ անտի՝

Մեծապարծ պարծանօք զօրու-
թեամբ խաչին, և եբարձ նշխարս
անտի կէս մի 'ի սրբոցն. զի և յայլ
տեղիս հաստատեսցէ զյիշատակն
նոցա: Եւ ընդ ամենայն տեղիս և
ընդ ամենայն գաւառս շրջէր յա-
ւանս, և յագարակս. շինէր եկե-
ղեցիս, և առնէր մկրտութիւն, և
կացուցանէր քահանայս:

ԾԺԶ. ԼՈՒՍԻ ապա և Մեծ
թագաւորն Տրդատ, եթէ Գրիգոր
եկեալ հասեալ է յերկիրն Հայոց.
առեալ զզօրս իւր, և զԱշխէն տի-
կին, և զքոյրն իւր Խոսրովիդուխտ,
և չու արարեալ յԱյրարատեան
գաւառէ 'ի Վաղարշապատ քա-
ղաքէ ընդ առաջ Գրիգորի, գայր
հասանէր 'ի քաղաքագեօղն Բա-
գուան, որ անուանեալ կոչի 'ի
պարթևական լեզուէն Դիցաւան.
և անդ պատահեալ միայր նմա առ-
օրեայ ժամանակս: Իսկ նա շրջէր
զի լցցէ զկողմանս կողմանս եկե-
ղեցեօք և քահանայիւք և պաշ-
տօնէիւք, և ամենայն աստուա-
ծագործ սպասաւորութեն կար-

դօք, և լուսաւորեսցէ զբազումս մկրտութեամբն առնելով:

Ապա գայր հասանէր յանուանեալ Դիցնաւանն ամենայն մեծամեծօքն և զօրօքն, և աշխարհակոյտ ամբոխիւն. որ ժողովեալք 'ի կողմանց կողմանց ժողովուրդքն՝ որ գային շրջէին զհետ նորա. որք գտանէին զբժշկութիւնս, և ընդունէին զպէտս իւրաքանչիւր 'ի նմանէ:

Եւ նա ամենասփիւռ վարդապետութեամբն ամենեցուն սերմանէր զբանն կենաց, և հանդերձ ամենայն սպասաւորօք աւետարանին՝ որ ընդ իւրն էին. զոր չէր որ բաւական ըստ իւրաքանչիւր անուանց նշանակել. որովք յանձն եղեալ երանելի եպիսկոպոսն շնորհացն Աստուծոյ՝ գայր հասանէր առ ստորոտով Նպատ լերինն:

Ընդ առաջ լինէր նմա Թագաւորն ամենայն զօրօք հանդերձ, առ ափն Եփրատ գետոյն. որ և անդ պատահելն իսկ լի առնէր

զամենեսին շնորհիւ աւետարա_
նաւն Քրիստոսի, և բաղում ցըն_
ծութեամբ և ուրախութեամբ
յաւանն գաւառային: Եւ անդ մա_
տուցեալ Թագաւորին իշխանքն
եկեալք զբերեալ պատասխանին
ողջոյնաբեր Թղթոյն, զի գրեալ
էր զպատճէնն՝ օրինակ զայս.

ՊԱՏՃԷՆ ԹՂԹՈՅՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ

Գանեալքդ և խրատեալքդ,
հարուածեալքդ և ողոքեալքդ.
տանջեալքդ և նուաճեալք, կո_
րուսեալքդ և գտեալք, մոլո_
րեալքդ և դարձուցեալքդ, յանկնա_
ռեալքդ և սիրեցեալքդ տեառն.
Տրդատէս Թագաւոր Հայոց մե_
ծաց, և Աշխէն տիկին, և օրիորդ
Խոսրովիդուխտ, և ամենայն բազ_
մամբոխ ժողովրդոց՝ որ իցեն Հայոց
մեծաց: Ղևոնդէս արքեպիսկոպոս
մետրապօլիտ մեծին Կեսարու,
և ամենայն ուխտ եկեղեցւոյ սրբոյ
քահանայութեան, եպիսկոպո_
սաց, երիցանց և սարկաւագաց

և ժողովրդոց, 'ի Տէր խնդալ։

Վասն կենսատուր փրկութե̃դ հասելոյդ ձեզ յԱստուծոյ՝ որպէս մեզ պատմեցաւ, անպայման ուրախութեամբ գոհացաք զանզջական փառացն Քրիստոսի. և վասն որոց վկայեցն Աստուծոյ՝ որ 'ի մէջ ձերում աշխարհիդ փառաւորեցան։ Զի և դուք նայեցեալք յելս գնացից նոցա, և նմանօղք լեալ հաւատոց նոցա, փառաւորեսջիք. նոցա պատկօքն պսակելով պսակեսջիք։

Զի արարիչն ամենայնի և ամենայն աշխարհաց՝ որ ընդ ամենեցուն հաճեալ զի առցեն զորդեգրութիւն, իւրով հաճոյական կամօքն խրատէ զամենեսին, որով մխիթարեսցէ 'ի մնավատակ աշխատութենէն, յիւրում արքայութեանն հանգուսցէ զբեռնաւորսն զաշխատեալսն, զի լուծն նորա քաղցր է, և բեռն իւր փոքրոգի. առ իւր թևարկէ, վարդապետէ, զի յիւր հանգիստն արժանիս արասցէ զամենեսին։

Վասն զի ոչ կանխեալ գիտացեալ ձեր զարժանն, վասն այսորիկ ած զարժան գաւազանն 'ի վերայ. իբրև 'ի քնոյ ընդոստուցեալ ձեր, տեսէք զզգաստութիւնն որ արժանն է: Եւ զի ոչ իմացայք դուք զմարդկանն 'ի մարդկայէն, գիտութիւն արար ձեզ 'ի չմարդկայէն: Եւ զոր յանդիմանութեանն արհամարհեցէք, հաստատեաց զձեզ յանշարժ գիտութիւնն. զի վէմն իսկ որ 'ի շինողացն անարգեալ, եղև նա ձեզ գլուխ անկեան: Զի զոր բարկացուցէքն, արտասուօք հաշտեցուջիք:

Զի զոր կափուցեալ զաչս ձեր՝ համբերէիք խաւարի, ծագեացերաց և լուսաւորեաց զտեսանելիս. մերկեաց զձեզ զգեցեալ զխաւարն հեթանոսութեան, և զճառագայթարձակ զգեցոյց զպատմուճանն: Իսկ զոր համարեալ անմըտութիւն՝ կորուսանել պանձացեալ, նոյն ինքն ձեզ իմաստութիւն տուաւ, և նոյն ինքն ձեր

գտիչ պարգեւեցաւ ։

Արդ մեք իբրեւ զայսպիսիս գը-տեալք՝ ընկղմեցաք 'ի խորութիւն սիրոյ ալեաց բազմութեան ան-հաստական գոհութեանց . և 'ի վե-րայ այսորիկ՝ անդադար բերա-նովք , և անհանգիստ լեզուօք ըղ-ձեր մեր զՅիսուս Քրիստոս , ըղ-բարերար , զքանչելագործ , ըղ-պարգեւաբաշխն օրհնեցաք , և առ Աստուած հայր ամենայնի գոհու-թիւն մատուցաք . շնորհելով Գրի-գորի զանապական պարգեւս սուրբ Հոգւոյն , որով և դուք արժանի լիջիք շնորհի՝ ողջունին արքայու-թեան երկնից ։ Եւ զմեզ հեռի մարմնով՝ մերձ համարել հոգւով , յիշեցէք 'ի ձեր 'ի նորաթեք յա-ղօթս՝ 'ի ձերում պարգեւեալ փրկութեան . մանաւանդ յոր-ժամ զյիշատակ սրբոյդ խմբիցէք ձերով ուրախութեամբդ ։

Եւ հաստատեալ կայցէ միա-յութիւն 'ի մէջ երկուց կող-մանցս , զի պարգեւաբաշխութիւն նորոգեալ քահանայապետու-

թեանդ ձերոյդ նահանգիդ, առ
'ի մէնջ կայցէ անշարժ՝ յեկեղեց-
ւոջս կեսարու. ուստի և հանդեր-
ձեցաւ ձեզ պատրաստութիւն չե-
նութեան ձեռնադրութիւն:

Որով անապական պարգևք
ձեզ բաշխին վկայացեալ աջով
շնորհօք նորոգութեան միրոնու-
թեան, և փրկական խաչին, և
կենդանարար մարմնոյն և քաւիչ
արեանն Քրիստոսի, և երանութիք
բազմացելոց քահանայութեանց.
որով դուք արժանի լինիք վերա-
նալ խառնել աղօթարուղի մէջն
զինաւորք 'ի զօրս Քրիստոսակե-
ցոյց գնդին: Ո՛ղջ լերուք 'ի Քրիս-
տոս, և հանապազ վայելեալ լինիք
'ի փրկութեան տեառն:

ԾԺԷ. Եւ ուրախ եղեն ընդ
մխիթարութիւն թղթոյն, եւ՝ զի
եկեալ հասեալ էին ուղէգնացքն
լուսաւորութեամբ. և երևեալ
Աստուածաշնորհ պարգևօք՝ ա-
ռաւել զհոգեւոր անձուկն ախու-
ցին. և եւս քան զեւս 'ի հաւատ-
ոյն հաստատեցան մեծաւ ցըն-

ծալից բերկրութեամբ :

Իսկ նա անդէն և անդստին ընդելական սովորութեամբն 'ի գործ արկեալ զանդադար վարդապետութիւնն հաւատարութեամբ բարեպաշտութեամբ արքային Տրդատայ, զիւր արուեստն առաջի դնէր. խրատէր յորդորելով, որով առաքելադոյն հնազանդէին նմա ըստ հրամանացն Աստուծոյ, Թագաւորն և զօրականքն ամենայն, աշխարհախումբ բազմութեամբն յանձն առեալ ամենեցուն զխնդրեալն կատարել, և ըզհրամայեալն 'ի գործ արկանել:

Եւ նորա տուեալ հրաման արքայադունդ բանակացն՝ ամսորեայ ժամանակօք 'ի պահս և յաղօթս յամենալ: Եւ խրում անձինն՝ զսովորականն առաջի դնէր, և խրովքն անդուստ ածելովքն հաւատարոքն, զպահս և զաղօթս, զքնութիւնս զպաղատանս արտօսրալէրս, զխստամբերութիւնս, զհոգս աշխարհաշէնս: Յաւշանել զաստուածային հոգեպատում

մարգարէին, թէ յորժամ հեծե-ծեսցես՝ յայնժամ կեցցես:

Այսպէս բազում աշխատութեամբ կատարեալ՝ վասն համախարհին բարեաց ինչ օձանս գտանելոյ. որում և պարգեւէր իսկ վիճակն յամենաշնորհն Աստուծոյ, հայրական չափոյ ծնանել ծնունդ՝ նորոգ և սքանչելի պարգեւաբաշխ աջովն իւրով. զամենայն 'ի ջրոյ և 'ի հոգւոյ՝ յարգանդէ մկրտութեամբն միւսանգամ վերստին ծնանել, առնել կատարել, սրբել, դրոշմել մի ժողովուրդ տեառն:

Եւ եդ անդ հիմունս, և շինեաց եկեղեցի. և զնշխարսն զոր ունէր յոսկերաց սրբոցն, 'ի տէրունական տանն բնակեցուցանէր: Սոյնպէս և ընդ ամենայն կողմանս գաւառացն դնէր հիմունս եկեղեցւոյ, և ուղղէր սեղան, և կացուցանէր քահանայս: Եւ ամենայն երկիրն դարձեալ սրտիւք իւրեանց, կանխէին 'ի պաղատանս և յերկիւղ Աստուծոյ:

ՃԺԲ. Իսկ 'ի լնուլ կետին եգելոյ պահոյն կատարելոյ, առեալ երանելւոյն Գրիգորի զաշխարհաբանակն զօրացն, և զինքնին զԹագաւորն, և զկին նորա Աշխէն, և զմեծ օրիորդն Խոսրովիդուխտ, և զմեծամեծսն ամենայն, և ամենայն մարդկաւ բանակին ընդ առաւօտն լուսանալոյն՝ յափն Եփրատ գետոյն մատուցանէր, և անդէն մկրտէր առ հասարակ զամենեսեան յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ:

Եւ իբրև իջանէին մարդիկն ամենայն և Թագաւորն 'ի մկրտութիւնն 'ի ջուրն Եփրատ գետոյն, նշան սքանչելի երեւեալ յԱստուծոյ. զի զտեղի առեալ ջուրք գետոյն, անդրէն դարձան ընդ կըրունկն: Եւ լոյս սաստիկ երեւեալ 'ի նմանութիւն սեան լուսաւորի՝ կայր 'ի վերայ ջուրց գետոյն, և 'ի վերայ նորա նմանութիւն տէրունական խաչին. և այնչափ ծագեալ՝ մինչև զճառագայթս արեգականն նուաղեցուցանէր: Եւ

խաղն օծութեան՝ զոր արկանէր Գրիգորիոս 'ի վերայ մարդկանն, շրջան առեալ 'ի մէջ գետոյն շուրջ զմարդկան խաղայր,

Եւ ամենեքեան զարմացեալք բարձրացուցանէին զօրհնութիւն 'ի փառս Աստուծոյ : Եւ ընդ երեկս աւուրն նշանն աներևոյթ լինէր, և նոքա յաւանն դառնոյին : Եւ որ մկրտեցանն յաւուր յայնմիկ, աւելի քան զչորեքտասան բիւր մարդիկ յարքունական զօրացն :

Եւ անտի ելեալ մեծաւ ցնծութեամբ, և սաղմոսս հանդերձիւք, աղմկօք և օրհնութեամբք, կանթեղօք վառելովք, և մոմեղէնօք լուցելովք, և ջահիւք բորբոքելովք, մեծաւ լրջմտութեամբ և բազում զուարթութեամբ լուսաւորեալք, և հրեշտակացեալք. և առեալ զանուն որդէգրութեան յԱստուծոյ, և մտեալ 'ի ժառանգութիւն սրբոյ աւետարանին, և 'ի վիճակ սրբոյն խառնեալք, ծաղկեալք 'ի հոտ անուշ 'ի Քրիս_

տոս, և ելեալք 'ի տէրունական տունն դառնային:

Եւ անդ մատուցանէր զօրհնութեան պատարագն, հաղորդէր զամենեսեան 'ի խորհուրդն սրբութեան. բաշխէր ամենեցուն զսուրբ մարմինն և զպատուական արիւնն ամենափրկչին Քրիստոսի զկենդանարարն և զկեցուցիչ ամենայն մարդկան, և զարարիչն և զաշխարհագործն ամենայն աշխարհի, զԱստուածատուր շնորհն առ ամենեսեան:

ՃԺԹ. ԵՒ դադարեաց անդյետ այնորիկ աւուրս եօթն վասն հոգեւոր մխիթարութեան: Եւ յայն աւուրս եօթեանցն որ մկրտեցան յարքունական բանակէ անտի, ընդ այր և ընդ կին և ընդ մանուկ՝ աւելի քան զչորեքարիւր բիւր:

Եւ զյիշատակս վկայիցն բերելոց ժամադրեաց տօն մեծ հռչակել, յառաջագոյն կարծեալ մնոտեացն պաշտաման՝ 'ի ժամանակի գիցն Ամանորայ ամենաբեր նորոց

պտղոց տօնից հիւրընկալ դիցն Վանատուրի, զոր յառաջագոյն իսկ 'ի նմին տեղւոջ պաշտէին՝ յուրախութեան Նաւասարդ աւուր: Զի ժողովեալ 'ի յիշատակ մեծի երանելւոյն Յովհաննու, և սուրբ վկային Աստուծոյ Աթանագինի, յայնմ աւուր խմբեսցեն 'ի նմին յաւանի:

Յորում և երանելւոյն Գրիգորի զվարդապետութիւննիւր 'ի գործ արկեալ, և ժողովրդոցն առ ընդունել քաղցրացուցանելով, և ծովացուցեալ զվարդապետութեանն խորութիւն, և լցուցեալ զամենայնսն հոգեւոր բարութե̅, հասանել նմա բովանդակ 'ի վերայ ամենայն երկրին սահմանացն Հայոց մեծութեան աշխարհին, շինելով եկեղեցիս յամենայն աշխարհս, 'ի կողմանս, յաւանս, 'ի շէնս, 'ի գեօղս, յագարակս:

Սոյնպէս և թագաւորին յամենայն իշխանութեան իւրում առ հասարակ՝ գրեաց չորս չորս հողս յամենայն յագարակ տեղիս, իսկ

յաւանան եօթն եօթն երդոյ հող, 'ի ծառայութիւն սպասաւորութեան եկեղեցւոյ նուէր պտղոյ տեառն մատուցանէր ։

Եւ կացուցանէր քահանայս յամենայն տեղիս, և հրաման տուեալ՝ զի պաշտեսցեն զտէր Աստուած միայն, զարարիչն երկնի և երկրի. և բազմացուցանէր զպաշտօնեայս սեղանոյն տեառն ընդ ամենայն տեղիս. և կացուցանէր քահանայս առ սեղան սեղան յամենայն եկեղեցիսն ։ Նոյնպէս և զեպիսկոպոսն վիճակեցուցանէր 'ի գլխաւորութիւն ժողովրդոցն տեառն, և հրաման տայր նոցա՝ հաւատարիմ առաջնորդութեամբ վերակացու լինել լուսաւորապէս հօտին տեառն ։

ԺԻ. ՆՈՅՆ հաւանեցուցանէր զթագաւորն, զի գաւառաց գաւառաց և կողմանց կողմանց 'ի տեղիս տեղիս ժողովեսցեն բազմութիւն մանկտւոյ, առ 'ի նիւթ վարդապետութեան ։ Զգազանաւոր զվայրենագոյն զճիւաղա֊

բարոյ պաշխարհականս, զոր ա_
ռեալ արկանէր 'ի բոլս վարդա_
պետութեան, և հոգևոր սիրով
եռանդմամբ զաղտ և զժանգն զշա_
րաւահոտ գիւոցն և զնոտոխա_
գործ պաշտամանցն 'ի բաց քե_
րէր: Եւ այնչափ անջանէր 'ի
հայրենի բնակացն իւրեանց՝ մինչև
առել նոցա, թէ մոռացայ զժողո_
վուրդ և զտուն հօր իմոյ:

'Ի տեղեաց տեղեաց սահմա_
նացն Հայոց՝ տայր հրաման թա_
գաւորին Տրդատ իւրոյ իշխանու_
թեանն՝ յաշխարհաց և 'ի գա_
ւառաց բազմութիւն մանկուց
ածել յարուեստ դպրութեան,
և կարգել 'ի վերայ հաւատարիմ
դպրապետս. առնել զազգս
պղծագործ քրմացն, զմանկունս
նոցա 'ի նոյն ժողովել գումարել
յարժանաւոր տեղիս դասս դասս,
և դարման ռոճկաց կարգել:

Եւ զնոսա յերկուս բաժա_
նեալ, զոմանս յԱսորի դպրութիւն
կարգեալ, և զոմանս 'ի Հելլէն.
որ և անդէն յական թօթափել

վայրենամիտքն և դատարկասուն-քըն և անամօթաց աշխարհքն՝ մարգարէադէտք և առաքելածա-նօթք և աւետարանաժառանգք լինէին, և ամենայն աւանդելոցն Աստուծոյ ոչ ինչ անտեղեակք:

Հաւանէր յառաջագոյն 'ի դաս-տակերտսն իւր յՌոստանակն յԱյրարատեան գաւառին 'ի Վաղարշապատ քաղաքն՝ ուստի նախ զառաջինն Աստուածաստատ հրամանացն լինէր սկիզբն. ուր նախ նշմարեացն և նշանակեալ կանգնեաց զնիշ խաչին սրբոյ. ուր և սուրբ վկայքն Աստուծոյ զենեղեցան և սոցա վկայարանքն, և կանգնեաց զսեղանն Աստուծոյ 'ի հանգստարանացն. և զնկարեալ տեղի տանն Աստուծոյ շինեաց՝ զցուցեալն նմա 'ի տեսլեանն՝ յառաջագոյն դրոշմեալն իւր. և կանգնեաց անդ զսեղանն Քրիս-տոսի:

Որպէս և 'ի տեղի մեհենիցն զոր կործանեաց յառաջագոյն. սոյնպէս և յառաջագոյն տեղիս՝

յաշխարհս և 'ի գաւառս առհա_ սարակ, այն օրինակ գործեաց բազմացոյց զամենայն եկեղեցիս, և կացոյց քահանայս. և Քրիս_ տոսեան դրոշմովն զամենեսին առհասարակ ընծայեցուցանէր լինել ամենեցուն հոգւովն սր_ բով:

Եւ այսպէս ընդ ամենայն եր_ կիրն Հայոց՝ 'ի ծագաց մինչև 'ի ծագս ձգէր տարածանէր զմշա_ կութիւն քարոզութեանն և աւե_ տարանութեանն. 'ի Սատաղա_ ցւոց քաղաքէն մինչև առ աշխար_ հաւն Խաղտեաց, մինչև առ Կա_ ղարջօք, մինչ խաղաւ 'ի սահ_ մանս Մասքթաց, մինչև 'ի դրունս Ալանաց, մինչ 'ի սահմանս Կաս_ պից, 'ի Փայտակարան քաղաք արքայութեանն Հայոց. և յԱմ_ դացւոց քաղաքէն մինչև առ Մծ_ բին քաղաքաւ, քերէր առ սահ_ մանօքն Ասորոց, առ Նոր Շիրա_ կան և Մահքրտան երկրաւն, և առ Կորդուօք մինչև յամուր երկիրն Մարաց, մինչև առ տամբն Մահ_

քրտան խչխանին, մինչև յԱտր-պատական ձգէր տարածանէր զաւետարանութիւնն իւր:

Զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց, զամառն և զձմեռն՝ զտիւ և զգիշեր՝ անվեհեր առանց յա-պաղելոյ իւրով իսկ աւետարանա-կան և ողջոյնապատում գնա-ցիւքն, առաջի թագաւորաց և իշ-խանաց և ամենայն հեթանո-սաց՝ անընդդիմակաց 'ի հակառա-կորդաց, զամենափրկչին անունն Յիսուսի կրեաց, և զամենայն ոգի Աստուածազգեստս և ոգեզէնս վառեաց:

Եւ բազում բանդականաց և կալանաւորաց 'ի տագնապելոյ 'ի բռնաւորաց՝ փրկութիւն արար, կորզելով զնոսա աղաւորութեամբ զօրութեամբ փառացն Քրիստոսի. և զբազում մուրհակս անիրաւա-գիրս անիրաւութեան պատառ-եաց: Եւ բազում միաւորաց կարձմանելոյն մխիթարական վար-դապետութեամբն յանկալու-թիւն յուսոյն, ըստ յայտնու-

թեան փառաց մեծին Աստուծոյ և ամենափրկչին Յիսուսի Քրիստոսի նուաճեաց . և զամենայն միանգամայն յԱստուածպաշտութեան սպասն փոխեաց ։

ՃԻԱ. Եւ դարձեալ բազումք և անհամար գունդս գունդս վանականաց 'ի շէնս և յանշէնս, դաշտականս շինակեացս և լեռնակեացս, անձաւամուտս և արգելականս հաստատեր ։ Եւ զոմանս յորդւոց քրմացն առեալ զառաջասուն ձեռբասունս առնէր . փոյթ ուսման 'ի վերայ ունէր, ընդ հոգեւոր խնամովն և երկիւղիւ սնուցանել ։ Որ յաստիճան եպիսկոպոսութեանն էին արժանի կալոյ, առեալ ձեռնադրութիւն 'ի նմանէ . որ առաջնոյն՝ Աղբիանոս անուն, որ ապա կողմանցն Եփրատական գետոյն լինէր վերակացու . Երկրորդին՝ Եւստաղիոս, որ 'ի կողմանս վայրացն Բասենոյ կացեալ լինէր հովիւ ։ Երրորդին՝ Բասոս ։ Չորրորդն՝ Մովսէս ։ Հինգերորդն՝ Եւսեբիոս ։ Վեցերորդն՝ Յոհան-

նէս։ Եօթներորդն՝ Արգայէս։ Ութերորդն՝ Արամիթէս։ Իններորդըն՝ Արտուկէս։ Տասներորդն՝ Անափքէս։ Մետասաներորդն՝ Տիրիկէս։ Երկոտասաներորդն՝ Կիւրակոս։

Այսք՝ որ յորդւոցն քրմացն ընտրեալն լինել եպիսկոպոսք կողմանց կողմանց, առձեռցուցանել զքարոզութիւն։ Եւ զայլոց անուանս թէ և կամիցի ոք, ոչ կարասցէ շարժել։

Եւ զԱլբիանոս զայր ճշմարիտ և Աստուածասէր՝ վերակացու թողոյր արքունական դրանն բանակին, և ինքն ընդ ժամանակս ժամանակս՝ի լերինս ելանէր. որ և ինքեամբ իւրով անձամբ իսկ օրինակ ցուցանէր։ Առնուլ զոմանս ոմանս յաշակերտացն յիւրաքանչիւր մենաստանաց, երթեալ լեառնակեաց, մենակեաց, սրտամուտ, ծակախիթ եղեալ, և զառօրէականն խոտաբուտ ճարակօքն վճարել։

Եւ այսպէս վշտակեաց ակա-

բութեան զանձինս տուեալ, մա-
նաւանդ հայեցեալ ես 'ի մխիթա-
րութիւն առաքելական բանին՝
եթէ յորժամ վասն Քրիստոսի
տկարանամ, յայնժամ զօրա-
ցեալ լինիմ. և թէ՝ լաւ ևս լիցի
պարծել տկարութեամբ, զի բնա-
կեսցէ յիս զօրութիւնն Քրիստոսի:
Ընդ էր առա չարչարեալ գին-
ւով այլ տառապելով հոգւով, և
պատրաստել զվկայս երգովք հո-
գեւորօք 'ի փառս և 'ի գովու-
թիւն Աստուծոյ: Ընդ կրթու-
թիւն քաղցրաւոյց ընթերցուա-
ծոց հոգեպատում գրոց: Ընդ
քաջալերութիւն յորդորական
բանաւոր վարդապետութեան,
առ 'ի յառաջադէմ ընտրութիւն
պսակաչամբար Քրիստոսադիր կե-
անին: Ընդ եռալ հոգւով Աստուա-
ծապաշտ ծառայութեամբ: Ընդ
աղօթք անբաւալիք և պաղատանք
փարելիք և խնդրուածք հաշտե-
ցուցիչք, վասն ամենեցուն կե-
նաց առ մարդասէրն Աստուած:
Եւ նովին հոգեւորաւ պտուղս-

ափն հանեալ ասուրս բաղումս, յանապատ տեղին յականս Եգիպտական գետոյն, յայրս և 'ի քարածերպս երկրին բնակեալ լինէր, և 'ի կատարս լերանց: Օրինակ առեալ զմեծին Եղիայի մարգարէին, և կամ զերանեալ զմկրտչին առաքինւոյն Յովհաննու. բարեաց գործոց նախանձաւոր եղեալ. զնոյն կեանս վարուցն քաջութեան ստուգածամուխ կենացն անձին մատուցանէր:

ՃԻԹ. ԵՒ ԹԷ երբէք երբէք իջանել չիջէր զօրացուցանել զաշակերտեալսն՝ ճշմարտութեամբ հաւատով. իրաց իրաց պիտոյից օգտակարաց ամենայն եկեղեցեացն, հաստեալ յօգնականութիւն շնորհացն Աստուծոյ առանց իրիք զբաղելոյ, հանապազ իջանէր 'ի թիկունս դիպաց դիպաց պատահելոց, և վճարէր զօրութեամբն Աստուծոյ: Եւ յորդադոյնս և պարարտադոյնս և անխափ բերանով զկոտակս վարդապետութեանն

'ի սիրտս սերմանեալ ծաւալե-
ցուցանէր . և զայս արարեալ զա-
մենայն ժամանակս իւր՝ վասն ան-
ձին և վասն աշխարհի :

Քանզի սովոր իսկ են Ճշմարիտ
վարդապետք , զանձանց առաքի-
նութիւն կանոն աշակերտելոցն
դնեն . մանաւանդ յուշ առնե-
լով զանէրունականն զմիոյն զմիայ-
նոյն զիմաստնոյն Աստուծոյ . քան-
զի առէ իսկ՝ սկսաւ Յիսուս առնել
և ուսուցանել : Որով բազում
անգամ առեալ զաշակերտսն ու-
րոյն , և աննխազական անձամբ
օրինակ կատարելոցն լինէր . յոր-
ժամ 'ի Թաբօրական լերինն զա-
ւետեացն զերանութիւն տայր .
և կամ 'ի Նմին լերինն զկանոնա-
կան աղօթմն առնէր , մինչ դեռ
աշակերտքն 'ի Տիբերական ծո-
վուն նաւէին :

Եւ դարձեալ՝ յաւուրս բաղար-
ջակերացն յօրինական տօնին զգի-
շերոյն աղօթս երկս անգամ 'ի
ձիթաստանեայ լերինն առան-
ձինն մատուցանէր : Ուստի յայտ

իսկ էր և առանց հետազօտելոյ․ թէ ոչ վասն անձինն ամենատէրին՝ այլ համաշխարհի յուսումն զայս գործէր, որ է օրինակ ամենայն հնազանդելոց․ վասն որոյ և ասէն իսկ, թէ արթուն կայցէք յաղօթս կայցէք, զի մի մտանիցէք 'ի փորձութիւն։

Իսկ արդ՝ թեթևագոյն արուեստից պակասագոյն 'ի գիտութենէն ազգք երկրածնաց, ո՛րչափ այն արուեստի ոք համարիցի՝ որ ընդ աստուածախօսն կատարեացէ, որով և երանելին Պօղոս ամենեցուն աշխատանալ ասէ․ վասն որոյ և զամենակեցոյց հոգին 'ի թիկունս հասանել անմռունչ հեծութեամբն բարեխօս գիտէ։

Արդ յորժամ լսիցեմք, թէ սկսաւ Յիսուս առնել և ուսուցանել․ ապաքէն առնելն, զի ուսուցէ՝ ոչ զի պարգևեսցի, իմանալի է․ և բարեխօսել հոգւոյն որոյ՝ առ 'ի վարդապետելոյ մեզ, զի ընդ միմեանս բարեխօսիցեմք․ և ոչ եթէ առ բարձրագոյն ոք

միածնին կամ հոգւոյն սրբոյ բարեխօսելն՝ գիտելի է. քանզի միապատիւ աստուածականն, և ոչ բազմապար:

Իսկ երանելի առաքելոցն ընկալեալ 'ի վարդապետութենէ ճշմարտութեանն, նախ կարօտական անձանցն օգուտ, և ապա օրինակ աշակերտելոցն, բարձեալ տանէին. երբեմն առանձինն, և երբեմն ժողովովք գումարելովքն զփառսն Քրիստոսի բարձրացուցանէին:

Քանզի առաւել ևս օգտակար յամենայն աշխարհական զբօսանաց առանձին սահման, և միայն աստուածպաշտութեան պարապել: Զոր և մարգարէքն յառաջագոյն գործէին, որք 'ի լերինս յանապատս, յայրս և 'ի քարածերպս վիմաց զաստուածեղէն կրօնիցն ծառայութիւն հարկանէին: Նոյնպէս և ամենայն հարքն, որ առաջնորդեցան յառաքելական կանոնացն, և յինքեանց անձանցն բերին օրինակս վերջնոցս:

Ուստի և երանելիս այս բարձեալ
տանէր զաւանդելոյն պատիւ, և
ամենայն ումեք մատուցելոց տա-
նա զնոյն պատուիրեալ գուշա-
կէր: Եւ այսպէս յառաջ ամե-
նայն տառածելէն զանձուցն
վայելչութեամբք լցեալ, պարար-
տացուցանէր ամեթութեամբք
զամենեսեան. խաղացեալ գայր
'ի բազում ժամանակս, և նովին
'ի նոյն կանխեալ և'ի նմին հանա-
պազորդեալ:

ՃԻԳ. ՅԱՅՆՄ ժամանակի
երանելի ցանկալի և անպայման
պանծելի լինէր երկիրս Հայոց.
որպէս և Մովսէս յանկարծ ուրեմն
օրէնսուսոյց Հեբրայականին՝ ամե-
նայն մարգարէական դասուն, և
կամ երբեք յառաջագէմն Պօղոս՝
բանագէտ առաքելական գնդաւն
հանդերձ աշխարհակեցոյց աւե-
տարանաւն Քրիստոսի. սոյնպէս
և սա եկեալ հասեալ երեւեալ՝
հայաբարբառ հայերէնախօս զբ-
սաւ:

Արդ ըստ գաւառաց գաւառաց

երթեալ ընտրէր անձին իւրում կայս հանգստեան յանապատ տեղիս և անդ բնակէր, և յանապատին լուսաւորէր զամենեսեան:

Ու բազմացոյց կացոյց տեսուչըս Եպիսկոպոսս յամենայն գաւառս Հայոց իշխանութեանն իւրոյ. և որ եպիսկոպոսացն յաշտիճան ձեռնադրեցան 'ի նմանէ, աւելի քան զչորեք հարիւր եպիսկոպոսս, որք կային տեսուչք տեղեաց տեղեաց: Իսկ զկարգս երիցանց և կամ սարկաւագաց կամ անագանոսաց, և որ այլ ևս 'ի պաշտօն տեառն կային, անթիւք էին 'ի բազմութենէ:

Իսկ թագաւորն Տրդատ՝ զայս ուխտ դնէր ընդ ամենայն մարդոյ՝ որ միանգամ ընդ նորա տէրութեամբն էին ընդ մեծի և ը̅ փոքու, զի ամենեցունց հաստատութիւն այն կայցէ առ նոսա, զի անխորշ և անխէթ Աստուծոյ հրամանացն հնազանդեսցեն առանց երկմտութեան, և պարգեւութեանցն հա-

ւաստալ յամենայն սրտէ : Եւ ամենեցուն հաւանեալ այնմ, փութային կատարել վաղվաղակի զհրամանն :

Իսկ թագաւորին շատ աղաչեաց զԳրիգորին վասն հանապազորդատ նմա կալոյ, զի ընդ ինքեան շրջեցուցէ. որում ոչ հաւանեալ չառնոյր 'ի յանձն, այլ յանապատ տեղւոջն հաճեալ բնակութեամբ, պաշտամբն կոխել զինքն՝ զի մի տացէ հպարտութեանն բարձրանալ կոխել զինքն. կէտեգեալ ինքեան զամենայն աւուրս կենաց իւրոց քառասուն քառասուն օր պահովք ձգել մինչև յօր Քրիստոսակոչ հանգստեանն իւրոյ վախճանին: Իսկ իբրև կարի կարօտեալ թագաւորին աշխարհաւն հանդերձ գնմանէ՝ զի 'ի մէջ նոցա բնակեսցէ, և քանքատէին կարօտելք 'ի կայս նորա.

Յայնմ ժամանակի լուան յոմանց 'ի տեղեկաց՝ որ գիտակ արարին զթագաւորին վասն սրբոյն Գրիգորի, զի յառաջ մինչ դեռ 'ի

մանկութեան տիոն էր ամուսնա֊
ցեալ, և երկու որդիս ստացեալ. ո֊
րոյ առաջնոյն անուն Ճանաչի Վըր֊
թանէս, որ յաշխարհակեաց կեանս
էր. որ ապա և նա յաստիճան պաշ֊
տաման եկաց յերիցութեան:

Եւ երկրորդին՝ Արիստակէս, որ
'ի մանկութենէ ըստ Աստուծա֊
գործ ծառայութե̃ նուեալ էր. որ
'ի մենակեաց լեառնակեաց կրօնս
մտեալ էր, և բազում ազգի ազգի
վշտակեցութիւն ըստ աւետարա֊
նին կրեալ ամենայն կրթութեամբ,
և ամենայն իրաց հոգեւորաց զանձն
տուեալ. մենաւորութեան լեառ֊
նակեցութեան, քաղցի և ծարա֊
ւոյ, և բանջարաճաշակ կենաց, և
արգելանաց անլուսից, խարազ֊
նազգեստ և գետնատարած ան֊
կողնաց. և բազում անգամ զհեշ֊
տական հանդիստն գիշերաց զհարկ
քնոյ յոտնաւոր տքնութեան 'ի
թարթափ ական վճարելով. և
զայս արարեալ ոչ սակաւ ժամա֊
նակս: Գտեալ և զոմանս յինքն
յարեցուցեալ, և աշակերտեալ

ամին աւետարանական ապաստաւու-
թեան: Եւ այսպէս ամենայն
փորձութեանց 'ի վերայ համբերոյ
կամայական քաջութեամբ տա-
րեալ, և նովին լուսաւորեալ և
պայծառացեալ, և ծանօթական
և հաճոյ եղեալ առաջի Աստու-
ծոյ և ամենայն մարդկան:

Արդ իբրև լուաւ զայս ամենայն
Տրդատ, վաղվաղակի փութով և
անզբաղապէս արձակէր երիս ա-
ւագս փառաւորս պատուականս
հրովարտակօք հանդերձ, զի զեր-
կուս որդիսն Գրիգորի վաղ առ
նա հասուսցեն:

Եւ որ առաքեցանն յարքայէն՝
զի ածցեն զնոսա, այսոքիկ են: Ա-
ռաջնոյն անուն Արտաւազդ, որ
սպարապետն էր ամենայն զօրացն
Հայոց մեծաց: Եւ երկրորդին
Տաճատ անուն՝ իշխան Աշոցաց
գաւառին: Երրորդին՝ Դատ ա-
նուն կարապետ արքային:

ՃԻԻ. Արդ իբրև եկին հասին
նոքա յաշխարհն Կապադովկաց-
ւոց, և գտին զՎրթանէս 'ի կե-

տարացւոց քաղաքին, և զսուրբն Ռրստակէս ընակեալ յանապատի յիւրում մենաւորաստանին։ Այլ ոչ հաւանէր նա իջանել յանապատէ անտի, թէ ոչ եղև ժողով բազմութեան Քրիստոնէից, որ հաւանեցուցին զնա գնալ անտի. զի լաւ է ասեն քեզ գործ մշակութեանն Աստուծոյ՝ քան զայդ մենաւորութիւն բնակութեան յանապատս. զորս այնուհետև յղարկեցին զնոսա անտի։

Իսկ նոքա եկին հասին յերկիրն Հայոց, և յանդիման ունէին զածեալն զերկոսին զորդիսն Գրիգորի առաջի թագաւորին. զորս առեալ թագաւորին ինքնին նոքօք հանդերձ ՚ի խնդիր ելանէր որբոյն Գրիգորի՝ ուր և գտցէ։ Այլ եկեալ գտանէր ՚ի Դարանաղեաց գաւառին, ՚ի լերինն որ կոչի Մանյարք [6] յանապատին։

Ապա աղաչեաց երանելի թագաւորին Տրդատ զսուրբն Գրիգորիոս, զի փոխանակ այնր զի ոչ հաւանեցաւ նա գալ և շրջել ընդ

Նմա և սիրեաց զմենաւորութեան
կեանս, ձեռնադրեսցէ տացէ 'Նմա
եպիսկոպոս զաւուրբ որդին իւր զոր
ետ ածել ինքն՝ զԽրատակէս :
Զոր ձեռնադրեաց յեպիսկոպո-
սութիւն փոխանակ իւր. որպէս
ըստ գրեցելոյն 'ի դէպ, թէ փո-
խանակ հարց՝ եղիցին որդիք կալ
իշխան 'ի վերայ երկրի: Որ առա-
ւել ևս քան զհայրն վերագոյն ե-
րեւեցուցանէր սա զիւր վարդա-
պետութիւնն առ հարբն. և յետ
Նորա կալաւ զտեղի հայրենեացն,
անդէն Նստաւ յաթոռ կաթո-
ղիկոսութեան Հայոց մեծաց:

Ապա և ինքն իսկ մեծն Գրի-
գորիոս եղանէր զտեղւոջն կարգե-
լովք, և զգաւառօքն աշակերտե-
լովք յաշխարհին Հայոց զուար-
թացուցանել, զօրացուցանել, Նո-
րոգել, և հաստատել:

Աստուածասէր թագաւորն Տրդ-
ատիոս՝ բարեպաշտութբ սպա-
սաւորեալ ըստ աշակերտական
հաւատոց 'ի Քրիստոս, երկիւղած
գտանէր. որ սա տեղեկացեալ և

վարժեալ Աստուածակեաց հրամանօքն, և ցանկալի եղեալ օրինապահն կալեօք, և բարեաց օրինակ ամենայն աշխարհի:

Եւ անդէն 'ի նմին ուշ եդեալ փութով ընթերցուածոց Աստուածեղէն գրոց. զի յունական աշխարհական դպրութեանն երկբուռ խմաստութեանն՝ յառաջագոյն առաւել էր տեղեակ փիլիսոփայական մնաց հանճարգիտութեան, զի ուսեալ էր զայն:

Արդ՝ ընկալեալ և զշնորհս երկնաւոր պարգեւացն, որով առժամայն լուսաւորեալ և թեւակուռ թեւամուխ եղեալ Աստուածատուր հրամանացն 'ի հանդամանս, և ամենայն պատրաստութեամբ զանձն յարդարեալ, և ըստ աւետարանական չափոցն 'ի ծառայութիւն Աստուծոյ մարդասիրին դարձեալ: Մերկացեալ այնուհետև զշեթանաակիր ցանկութիւնն, առեալ զնշան պարծանաց խաչին Քրիստոսի յանձն իւր, և պաշտեալ զկնի ամենակե-

ցոյց խաչեցելոյն՝ հաճել ըստ հրամանաց պայմանի, խաչակիր դնդին Քրիստոսի աշակերտելոցն հետեւել. անձինն իւրում եդեալ սահման, պահօք արթնութեամբ, աղօթս մշտնջենաւորունչս, և բաղկատարած պաղատանս առ Աստուած, և արտասուս հանապազօրուղս վասն աշխարհին իւրոյ: Նոյնպէս և վասն իւր խնդրէր՝ զի մի յիշեսցին մեղքն որ յառաջին տգիտութեանն, յայնժամ զոր 'ի հեթանոսութեան անդ գործէր.

Եւ բազում և ամենայն ուժով նպաստաւորութիւն ընծայեցուցեալ, աւետարանագործ վարդապետութեանն հպատակութիւն ցուցեալ, և ծառայեալ աւետարանին վայելչութեամբ. և այսպէս խրատեալ զգաստացեալ՝ կրօնաւորական վարուք յառաջադէմ լինել ամենայն ուղղութեամբ յամենայն 'ի գործս բարութեանցն նորա, առաւել ևս պայծառացուցանէր զվարդապետութեանն սատարութիւն:

Իսկ մեծ Արքեպիսկոպոսն Գրի-
գորիոս՝ սուրբ որդւովն իւրով
Ռըստակիսաւն, և ամենայն ե-
րեւելի օգնականօքն զամենայն ա-
շակերտելովքն շրջէր՝ և հաստա-
տէր զնոսա կալ 'ի պատուիրանին
Ճշմարտութեան:

ՃԻԵ. Ընդ ժամանակսն ընդ
այնոսիկ Թագաւորեաց Կոստան-
դիանոս որդի Կոստանդեայ ար-
քայի յերկրին Սպանիացւոց և
Իտալիացւոցն. և հաւատաց նա
յԱստուած արարիչ երկնի և եր-
կրի, և 'ի ծնունդ և 'ի Բանն Նորա
յՈրդին միածին և 'ի Հոգին
սուրբ Աստուածութեան Նորա:

Եւ կուտեաց առ ինքն գումա-
րեաց զբազմութիւն զօրացառ ափն
Ովկիանոս ահագին ծովուն. և
ուխտէր զայս բան ընդ ամենեսին,
զի առ հասարակ ամենայն որք Ճըշ-
մարտութեան հաւատասցէ. միով
Աստուածաբարբառ պատգամօք մի-
ազգ կատարեալ փառաւորիչ միոյ
Աստուծոյ լինել:

Եւ յԱստուած խրախուսեալ՝

դիմէր 'ի վերայ հեթանոսական
թագաւորաց, և անդէն սատակէր
զամենեսեան. զորս կործանէր զօ-
րութեամբ Քրիստոսեան խաչին՝
զկեղծ և զանօրէն թագաւորսն ըզ-
Դիոկղետիանոս, և զՄարտիանոսն
և զՄաքսիմիանոսն, և զԼուկիա-
նոսն, և զՄաքսենտիանոսն. և զամե-
նայն զաւակ պղծալից թագաւո-
րացն հեթանոսաց ջնջէր 'ի միջոյ:
Շինէր և զաւերեալ եկեղեցիս,
և կանգնէր զսեղանս կործանեալս
'ի տուն տեառն. շինէր զառաքե-
լարանսն վկայիցն, և բազմացու-
ցանէր զփառաւորութիւն յիշա-
տակաց երանելեացն մարտիրո-
սացն. յաճախէր զպատիւ քա-
հանայից Աստուծոյ, և միանգա-
մայն առնէր զխաղաղութիւն եր-
կրաւորաց, բառնալ զգայթակ-
ղութիւն 'ի միջոյ՝ զի մի ոք մի
իւիք սայթաքեալ յԱստուա-
ծայնոց ճանապարհաց: Աւե-
րէր զպղծալից մեհեանսն դի-
ւացն. և զնոսա առ հասարակ
միանգամայն խակ իւրեանց պաշ-

տմնէիւքն 'ի փախուստ դարձու-
ցեալ ապականեցուցանէր :

Պատիւս և պարգևս այնոցիկ շնորհէր՝ որք յԱստուածպաշտութեան ճշմարտութեանն կեցեալ էին, և ոչ երբէք զհաստատուտութիւն թողեալ . վասն այսորիկ յաղթութիւն տուեալ նմա 'ի վերայ ամենայնի, վասն զի էառ նա զնշան յաղթութեան խաչին յանձն իւր :

Եւ զհրաման սաստկութեան պատուիրանին ճշմարտութեան՝ կալ 'ի յայսմիկ 'ի հաստատութեան հաւատոյն զոր էառ 'ի տեառնէ, հրովարտակօք իւրովք ընդ տիեզերս տարածանէր . սպառնացեալ յաղթօղ զօրութեամբ լուսոյ հաւատոյն՝ որ առ 'ի նէր, ունել զկարեպաշտութիւնն . այսուիկ հալածէր զզօրս խաւարին, և 'ի վերայ ամենայն վերնոցն զօրութեանց դեր 'ի վերայ լինէր :

Իսկ որ այսմ հաւանեալք՝ զի երկրպագուք լիցին ճշմարտութեանն, զնոսա բարեկամեալ

մերձեալ պատուեալ՝ առ ինքն մատուցանէր . և այսու օրինակաւ հզօրերեւեալ 'ի վերայ մարդկան հաստատէր զթագաւորութիւնն իւր, Աստուածակարգ թագաւորութիւն զիւր թագաւորութիւնն անուանեալ . մինչ այնչափ հզօրացեալ 'ի վերայ ամենայն մարդկան՝ խրատացի լինէր պայծառացեալ :

Եւ այսպէս յաղթող երեւեալ զինքն հաստատէր, մինչև զամենայն աւուրս կենաց իւրոց՝ հրեշտակ 'ի յերկնից երեւեալ զօրհանապազ նմա սպասաւոր կարգեալ ընդ առաւօտս առաւօտս, զՔրիստոսեան նշան թագի նորին առեալ՝ նովին 'ի գլուխն դնէր . և այնպէս տեսեալ զերկնաւոր զհրեշտակն յիւրում 'ի սպասաւորութեան երանելին և ցանկալին ամենայն թագաւորաց Կոստանդիանոսն : Որ և զիւր թագաւորութեան ծիրանին Քրիստոսի աւանդէր Աստուածամօրն և Աստուածապաշտն, յաղթողն 'ի

վերայ ամենեցուն. հաստատէր ըղթագաւորութիւնն հաւատովք, և յամենայն եկեղեցիսն հաստատէր զհաւատս ճշմարտութեանն :

ԾԻԶ. 'Ի ՅԱՅՆՄ ժամանակի լու եղև այս յերկիրն Հայոց մեծաց՝ 'ի դուռն թագաւորութեանն Արշակունեաց առ Տրդատ արքայ Հայոց մեծաց. որ իբրև լուաւ զայս, բազում փառաւորութիւն ամենատեառնն մատուցանէր․ խնդութեամբ և մեծաւ ուրախութեամբ գոհանայր զայնմանէ, որ ընդ ամենայն երկիր ելեր զաուրբ անուանն փառաւոր առնէր :

Ապա իբրև լուաւ զայս ամենայն մեծ արքայն Հայոց, խորհուրդ առնոյր վասն ճանապարհացն այնոցիկ. հանդերձեալ կազմէր, առնոյր ընդ իւր զմեծ Արքեպիսկոպոսն Գրիգոր և զնորուն որդին զԱրիստակէս, և զեպիսկոպոսն Աղբիանոս :

Եւ 'ի զինուորական կողմանէն՝ չորեսին գահերէցսն իւրոյ տաճարին, որ Բդեաշխքն կոչին. զա-

ուղին սահմանակալն 'ի Նոր Շի֊
րական կողմանէն . և երկրորդ֊
սահմանակալն՝ յԱսորեստանեայց
կողմանէն . և երրորդն՝ յԱրևե֊
տական կողմանէն . չորրորդն՝ 'ի
Մասքթաց կողմանէն ։ Զմեծ իշ֊
խանն Անգեղ տան . և զԹագա֊
դիրն Ասպետն . և զՍպարապետն
մեծ . և զիշխանն Մոկաց . և զիշ֊
խանն Սիւնեաց . և զիշխանն Ռշ֊
տունեաց . և զիշխանն Մաղխա֊
զութեան տանն . և զՇահապն
Շահապիվանի . և զիշխանն Սպա֊
կապետութեանն ։

Եւ այլ բազում մեծամեծօք ,
և եօթանասուն հազարաւ ընտիր
զօրուն հանդերձ՝ խաղայր գնայր
յԱյրարատ գաւառէ 'ի Վաղար֊
շապատ քաղաքէ՝ անցանէր 'ի սահ֊
մանս Յունաց , զանց առնէր զբա֊
զում օթեվանօք մեծաւ ուրա֊
խութեամբ ։

Եւ բազում պատիւս պատրաս֊
տութեան հպատակութեան ըստ
քաղաքաց քաղաքաց գիւղից, և
իշխանաց իշխանաց պատահելոց ,

գտանէին մեծարանս ընդունելու-
թեան . ընդ ցամաք և ընդ ծով
փութացեալ աճապարէին, մինչ
երթային հասանէին յաշխարհն Ի-
տալիացւոց և յերկիրն Գաղղիա-
ցոց 'ի թագաւորական քաղաքն
Հռովմայեցւոց : Զորմէ խնդրոյն
պատմեալ յարքունական պաղա-
տանն :

Զոր իբրև լուաւ Աստուածա-
կարգ թագաւորն պատուական
աթուոյն Կոստանդինոս, և Հայ-
րապետն մեծ Արքեպիսկոպոսն ա-
խարհանուս գրանն՝ որում ա-
նուն կոչէր Սեղբեստրոս, որք մե-
ծաւ սիրով պատիւ արարեալ ընդ-
առաջ ելանէին . և տուեալ հան-
գիստ՝ չնորհս ունել ժամանակս
ինչ անդէն 'ի տիեզերական քա-
ղաքին: Այս զարմացեալ Աստուա-
ծասէր կայսրն Կոստանդիանոս՝
հարցանելով զարքայն Տրդատ,
թէ զիարդ մինչև առ քեզ եղեն
Աստուծոյ սքանչելիքն :

Իսկ նա եկաց պատմեաց առա-
ջի կայսերն զամենայն արարեալսն

Աստուծոյ առնա զբարեբարութիւնն: Եւ զայն 'ի պատուհասին լինել 'ի կերպարանս անասնոյն՝ ոչ անօթ համարեցաւ պատմել նմա: Եւ զհամբերութիւն նահատակեալ վկայիցն քաջութեան, և որ գործք գործեցան, և որպէս բնակութիւն զօրութեան նոցա: Կամ զոր անդէն խոկ յանդիման ցուցանէր կայսերն զտարեալն ընդ խոր զԳրիգորն, եթէ այս այն այր է՝ ասէ՝ յորոյ 'ի ձեռն ծանեաք մեք զմարդասիրութիւնն Աստուծոյ, և զնորուն ժուժկալութիւն նշանագործ զարմանալութեցն:

Վասն որոյ զարմացեալ կայսրն Կոստանդիանոս, խոնարհեցուցեալ զանձն՝ անկանէր առաջի Գրիգորի, զի օրհնեսցի 'ի նմանէն. և բազում վայելուչ մեծարանօք պատիւ արարեալ նմա, իբրև խոստովանողի Քրիստոսի ըստ արժանաւորութեան նորա:

Այնպէս և արքայն Տրդատայ՝ իբրև եղբօր սիրելոյ սէր ցուցեալ ուրախութեամբ մեծաւ,

մանաւանդ վասն Աստուածածանօթութեան նորա առաւել դաշինս կռէր ընդ նմա, միջնորդ կալեալ զհաւատոյն որ 'ի տէր Քրիստոսն էր. զի անշուշտ մինչ 'ի բուն զհաւատարիմ սէրն 'ի մէջ Թագաւորութեանցն պահեսցեն. զի նա քան զնա առաւելագոյն արքայն հայոց հաստատէր 'ի յԵրրորդութիւն 'ի հաւատոն, պատմէր և վասն վկայիցն Աստուծոյ, թէ որպէս, և կամ զինչ օրինակ վկայեցին:

Ապա և կայսրն Կոստանդիանոս սկսաւ պատմել նմա վասն անզուգական վարուցն նոցա զոր յառաջագոյն գիտէր՝ մինչ դեռ անդ էին յիւրեանց աշխարհին. եթէ որպէս հաճոյ վարուքն էին, կամ որպէս ազնուականք 'ի մարմնաւոր կողմանէ տոհմաց իւրեանց: Նա զգործն զօրութեան յաղթութեանն Աստուծոյ նմա տուելոյ պատմէր, առ ամենայն թշնամին ճշմարտութեանն յաղթող երեւեալ: Ասէ. գիտեմ եղբայր, զի

Աստուած յամենայն երկրի երե-
ւեցուցանէ զիւր զողորմութիւն
զօրութեանն . զի ամենայն արա-
րածք նորա ծանիցեն զնա , և լի-
նիցին նորա փառաւորիչք Ճշմար-
տութեան . քանզի այնպիսի եր-
կրպագուս իւր խնդրէ :

Ապա յետ այսորիկ մեծարեալ
լինէին դարմանօք , մեծապատիւ
շքեղութեանն կարգօք յարքու-
նեացն, և յեկեղեցեացն, և 'ի պա-
տուական իշխանաց քաղաքին . և
մեծամեծ պատարագօք և երեւե-
լի պարգեւօքն պատուեալ սիրով :

Ապա հրաժարեալ 'ի ծիրանա-
փառ օգոստականացն , և 'ի սրբոյ
կաթողիկոսէն ընկալեալ ողջոյն
յեկեղեցւոյն, և յերեւելի իշխա-
նաց քաղաքին , և ամենայն իրօք
աջողեալք , ելանէին յասկիապատ
կառս արքունատուրս , և մեծաւ
շքաւ և բազում վայելչութեամբ
ունէին զՃանապարհս արքունա-
կանս . և ամենայն քաղաքաց պա-
տահելոց պայծառագոյն լինէին .
և մեծամեծս ըստ արժանաւորու-

թեանն արքայութեանն մեծա-
մեծ պատուեալ անդամին, մինչև
գային հասանէին յերկիրն Հայոց
յԱյրարատ գաւառ 'ի Վաղար-
շապատ քաղաք 'ի հանգստակայս
սրբոցն :

Եւ բերէին զպարգեւս բե-
րեալս անդամին, զոսկին և զար-
ծաթն, և զպատուական կարասին,
'ի նուէրս տապանի Աստուծոյ ե-
կեղեցւոյն և 'ի տունս նուիրաց
սրբոց վկայիցն դնէին . Նաև զըն-
ծեալ զոսկի սպասս կայսերն 'ի նոյն
հանգիստ սրբոցն դնէին : Եւ ա-
ռաւել զիւրեանց եկեղեցիսն շի-
նեալ հաստատէին : Եւ մեծն Գրի-
գոր էառ շրջել ընդ աշակեր-
տեալսն յառաջագոյն, հաստատէր
զնոսա 'ի ճշմարիտ քարոզու-
թիւնն :

ՃԻԵ. ԱՊԱ յետ այսորիկ
հրաման ետ մեծ կայսրն օգոստա-
կանն Կոստանդիանոս , ժողովել
ամենայն եպիսկոպոսաց 'ի քա-
ղաքն Նիկիացւոց : Յայնժամ մեծ
արքայն Տրդատ, և սուրբ Կա-

Թողիկոսն Գրիգորիոս, հանդեր-
ձեցին և արձակեցին զՌըստակէս,
որ երԹեալ հասանէր 'ի Ժողովն
մեծ Նիկիայ ընդ եպիսկոպոսն
ամենայն. ուր ամենայն տիեզե-
րացն կարգեցաւ ընդունելու-
Թեան աւանդուԹեան հաւատք,
կարգք լուսաւորուԹեան, կանոնք
պայմանաւորք, Աստուածատուր
զօրուԹիւն հաճոյից Աստուծոյ
անչափ բարձրուԹեանցն: Ուր և
մեծ կայսրն Կոստանդիանոս մի-
աբանախոստովան լինէր զհաւատոյն,
և օրհնուԹեամբ պսակեալ 'ի Ժո-
ղովոյն՝ զանուն 'ի յերկրի Թողոյր,
և զարդարուԹիւն 'ի յերկինս
հաստատէր:

Իսկ երանելին Ռըստակէս գայր
հասանէր պայծառ ծագեալ հա-
ւատովքն, և հաստատուն Աստուա-
ծահաճոյ Նիկիական կանոնօքն
երեւեալ 'ի Հայաստան երկրին.
առաջի դնէր Թագաւորին և Կա-
Թողիկոսին սրբոյ՝ զբերեալ աւան-
դուԹիւնն. որով սրբոյն Գրիգորի
'ի նոյն լուսաւորական կանոնան

յուելեալ, առեալ զիւր վիճակն
զՀայաստան երկիրն՝ պայծառա-
ցուցեալ հանդերձ արքայիւն Տըր-
դատաւ, զամենայն աւուրս կե-
նաց իւրոց լուսաւորէր:

Այս յետ այսպիսի գործոյ
սկսեալ երանելոյն Գրիգորի ճա-
ռըս յաճախագոյնս, գժուարա-
պատումս, առակս խորիմացս,
դիւրալուրս, յարմարեալ 'ի զօ-
րութենէ և 'ի հիւթոյ գրոց մար-
գարէականաց, լի ամենայն ճա-
շակօք կարգեալս և յարմարեալս
աւետարանական հաւատոյն ճըշ-
մարտութեան:

Յորս բաղում նմանութիւնս
և օրինակս յանցաւորաց գտանել
տայ՝ առաւել վասն յարու-
թիւնական յուսոյն, առ 'ի հան-
դերձեալն յերիւրել. զի հեշտըն-
կալ և դիւրահասոյցք տխմարա-
գունից և մարմնական խրօք զըրա-
զելոցն լինիցին առ 'ի սթափել,
զուարթացուցանել, և հաստահի-
մին առ խոստացեալ աւետիսն
քաջալերել:

Զուարթարանական ընթացման՝ և զմերակացութիւն եկեղեցւոյ սրբոյ ․ շնորհօք Աստուծոյ առանց պակասութեան տանէր ․ և առաւել փութայր գոն եղեալ՝ զամենայն ոք յորդորելով առ 'ի բարեացն քաջալերութիւն ։

Զցայգ և զցերեկ պահօք և աղօթիւք և ուժգին խնդրուածովք, և բարձր բարբառովք զԱստուածազգի պատուիրանացն ըզհրամանսն յուշ առնելով, զգուշացուցանէր ամենայն մարդոյ ։ Զըտայր քուն աչաց և ոչ նինջ արտեւանանց, և ոչ հանգիստ իրանացն, մինչև հասանել 'ի հանգիստ տեառն ։

Եւ այսպէս հանդերձ Թագաւորաւն և ամենայն աշակերտելովքն զամենայն ժամանական իւրեանց՝ ընթերցուածոց գրոց ծախէին զոխ և զգիշեր ․ և նովին ծաղկեալք և շահաւետեալք , և օրինակ բարեաց ուսմանէր առընթերակայիցն յանկ լինէին ։ Մանաւանդ զի ունէին և պատուի-

բանս զգուշացուցիչս զԱստուա-ծակարգ պատգամաւորացն, որոց առաջինն հրամայէ. թէ յօրէնս տեառն խորհեսցի նա 'ի տուէ և 'ի գիշերի. և երկրորդն զհամ-գունակն պատուիրէ, թէ միտ դիր ընթերցուածոց մխիթարութեան վարդապետութեան, մի անփոյթ առներ զշնորհացդ որ առ քեզդ են. յայդ խորհեաց և 'ի դոյն կան-խեսջիր. զի քո յառաջադիմու-թիւնդ յայտնի լիցի ամենեցուն, զգոյշ լինիջիր անձինդ և վարդա-պետութեանդ և 'ի դմին յամեսջիր. զի եթէ զայդ առնիցես՝ զանձն քո ապրեցուսցես, և զայնոսիկ որ քեզ լսիցեն :

Արդ այսու օրինակաւ զամե-նայն աւուրս կենաց առաքելա-բան առաքելագործ վարեալ զհետ երանեալ հրամանոյն ընկալելոց, մինչև 'ի վախճան կատարածին զայս առնէր ամ յամէ, թաղեալ 'ի սէրն Քրիստոսի լուսաւորէր :

ԻՍԿ մեք որպէս ընկալաք ըզ-

հրամանս քո Թագաւորութեանդ Տրդատ, գրել զայս ամենայն ոպէս օրէն է զժամանակագիր մատենաց՝ ըստ այնմ ձեւոյ, ոչ թէ գրոշմեցաք ըստ օրինակի Յունական ճարտարութեանն արկեալ 'ի չար զամենայն. բայց նայեցաք ինքն 'ի ցուցող հայելի յԱստուածագիր բարձրութեանցն տուչութեան հրամանացն՝ որ առ երանելին Մովսէս եկեալ վասն ամենայն լինելոց եղելոց Աստուածեղէն պատգամացն աւանդելոց՝ մատենագրել 'ի պաշտօնն յաւիտեանցն որ գալոց էն. նոյնպէսք և այլոց մարգարէիցն հրամայեալ. ա՛ռ՝ ասէ՝ քարտէզ նոր մեծ և գրեա՛ 'ի նմա գրչաւ գայլի ճարտարի, և այլուր՝ թէ գրեա՛ զտեսիլդ 'ի տախտակի և 'ի գիրս հաստատեալցի որ ընթեռնուցուն՝ համարձակ ընթեռնու: Իսկ Դաւիթ յայտնագոյնս ևս վասն ամենայն ազգաց միճակ Աստուածատուր օրինացն նշանակէ ասելովն, թէ գրեսցի այս յազգ այլ. և թէ՝ տէր պատ-

մեայէ գրովք ժողովրդոց . զոր եկեալ կատարեաց ամենափրկիչն Քրիստոս շնորհատուր հրամանօքն, թէ ելէք ընդ ամենայն ազգս. և եթէ՝ քարոզեսջի աւետարանս 'ի ներքոյ երկնից. փութով երեւելի և արդիւնակատար ըստ աւետարանին զիւր մշակութիւնն ցուցանէր :

Եւ արդ քանզի ըստ օրինակի գրեալս առ 'ի մէնջ՝ 'ի կատարումն դարձուցից , ոչ եթէ 'ի հին համբաւուց տեղեկացեալ և մատենագրեալ զայս կարգեցաք, այլ որոց մեզէն իսկ ականատես կերպարանաց և առընթերակաց հոգեւոր գործոցն և լուալք շնորհապատում վարդապետութեան, ևնոցին արբանեակք ըստ աւետարանական հրամանացն . ոչ սուտ, պատում ճարտարախօսեալ առ 'ի մերոցն բանից, այլ զյաճախագոյնսն թողեալ և 'ի նշանաւոր գլխակաց քաղելով զհամառօտն կարգեցաք . որք ոչ մեզ միայնոյ Թագաւորաց, այլ յորժամ Քո

առաջի զմտաւանդ ընթերցու-
ցուն՝ յայտնի է. քանզի չէաք խոկ
հանդուրժող զամենայն արարեալ
որբոցն ցխտակաւ զիւրաքանչիւր
նշանակել, այլ 'ի դիւրագոյն և 'ի
հեշտագոյն յառաքելականդ անդ
զանձինս ապաստանեցաք. որոյ
զանցեալ զբազմախուռն արգա-
սեօք որբոցն, առ 'ի մանրակրկիտ
առնելոյ զկարեւորագոյնն և
զօգտակարագոյնն պատմեցաք:

Ուստի և մեր առեալ հանգոյն
աստացաք, ոչ 'ի պատիւ ընտրելոց
Աստուծոյ՝ որք ամենապարծ և
կենդանատուր խաչին ծանու-
ցեալք յարդեցան, այլ յօրինակ
քաջալերիչ հոգեւոր ծննդոց իւր-
եանց, որք աշակերտելոց էին յազգս
ազգացն, ըստ բանի հոգեւորական
երգչին որպէս ասէն. զի զոր ինչ
միանգամ պատուիրեաց հարցն՝
ցուցանել զայս որդւոց իւրոց, զի
ծանիցէ 'ի յազգ այլ: Որդիք որ
ծնանիցին՝ յարիցեն և պատմեսցեն
որդւոց իւրեանց, զի դիցեն առ
Աստուած զյոյս իւրեանց. և մի

մոռասցին զգործս Աստուծոյ. և
զպատուիրանս նորա խնդրելով
խնդրեսցեն, զի մի եղիցին իբրև ըզ-
հարս իւրեանց։ Զի նոքա առ
Արքայութիւն անդր այսպիսի
բարբառ արձակեալ տասցեն.
Տէր Աստուած մեր դո՛ւ ես:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՔ

1 . Զոր յառանձին յաղօթմունս իւր առ Հայր ըստ աւետարանին՝ զայս առէ սուրբ Լուսաւորիչն , նոյն ինքն ապա յերախայացուցանել իւրում զհայաստանեայս 'ի հաւատս ամենասուրբ Երրորդութեանն , առաջի առնէ հրապարակաւ այսպէս . "Մի Աստուածութիւն, Հայր և Որդի և սուրբ Հոգի, երեք անձինք ... Հայր 'ի յանձնէ , Որդի 'ի Հօրէ , և Հոգին 'ի նոցունց 'ի նոսին ". Եր . 266 :

2 . Աստանօր Ե . Օր . միայն յաւելու այսպիսի ինչ , " Որում անուն էր Տաճատ , փեսայ Արտաւանայ սպարապետ արքայի , նկատու „ և այլն :

3 . Ի պարսկէն ֆոսին . Յն . Օր . ունի միայն . Մօֆ 'ի ֆոսն . և վարի բառիւս , Φοσσατον , որ չէ Յունական :

4. փառական նշանակաց · այսպէս Ա. Օր : Որպէս և Ե. փառական նշէմակաց : Իսկ Բ. Գ. Դ. և Զ. Օր · փառական չէմակաց : Իսկ Յն. Φαρακάνης εμάχων. Եթէ զա_ ռուցի · լինի փառական իչէմակաց · կամ թէ , փառակա նիչէմակաց : Ուղղագոյն ընթերցուածն թուի , փառական Եմակաց :

5. Այսպէս Ա. Օր: Ալք. Պաշտամանարէ տէց : Դարձեալ , Պաշտաման պրէ տէց : Դարձեալ , Պաշտաման արէ տէց : Իսկ Յն. Օր. Τρίδις :

6. Մանայարք · այսպէս է Ա. Օր : Որպէս և Յն. Μαναάρχ : Իսկ այլք · Մանէայ այր :

ԵՐԵՍ.

26. Ցամբոխ գործոյն պատե_
րազմի:

26. Միայն մի Օր. Ի ՂՃՕՐԴԱՅ
պահաչէն: Այսպէս և 'ի
Յն:

27. Լփնկք և Ճկղէք:

29. Չարախտաւոտ վատնէին:

29. Այրայրարտ գաւառ:

31. Ամն մետասան տոէպ.

32. Ջձեր սեփհական Պաշլաճն:

36. Ձիհնախաղխաղ բաղմու_
թեամբն:

42. Եւ բաղուամ լիշեան: Յն. Եւ
բաղուամն 'ի չանց պահա_
պանաց:

53. Խելատարք են Թագաւորք,
որ պաշտեն:

69. 'Ի վերայ բարձր գլուխ ե_
լեալ:

87. Ըստ ոլոքի խոտցոյց: Դար_
ձեալ խոտցաց: Յն. ունի
միայն, Ըստ ոլոքի:

89. Եւ բարակ, և արկանել զնա։
91. 'Ի հրապարս ակաց։ Յն. է
Յառաստանս ակաց։
96. Քո Աստուածն զհիմդ այ-
րեսցէ։
96. Բուտամէք կամ պուտկօք
հալել։
100. Ասորեստանեաց, և Թափէր։
101. Հրաման առեալ յարհու-
րաց։
101. Կարակուր տղմին։
102. Խնամութիւն յԱնահիտ տիկ-
նոջէ։
104. Դիցն յոլովելոյ. վասն զի։
106. Ընդ այս հրաման կամիմք։
116. Հողաթաւալ, մեղաթա-
թաւ, մեղանչական։
136. 'Ի մէջ կուտակելոց մարդ-
կան բազմութեան։
146. Եւ զիւր զգեստիկն քծծեալ։
147. Եւ բացեալ զդուրս սենե-
կին։
154. Յերկրաւոր կենացս վայել-
չութենէ խափանեն։
256. Ընդ ծոծրակս. Կամ, ծոր-
ծորակն հանել։

159 . 'Ի Հռոմայեցւոց աշխարհէն .

152 . Զի նոյնորին խակ իբրև իջու_
ցին :

163 . Զգուշութեամբ ասաց զբան_
սըն թագաւորին :

164 . Մարմին նորա իբրև զայծ ուղ_
կամ , զածուղխ . կամ ,
զածուխ սևացեալ :

172 . Եւ զոսկեղէն , պղնձաձայն
պատկերացդ :

174 . Եւ բարեխօս տօնողացն , որք
մաղթեմք :

196 . զԱստուածածնութիւնն ,
և զպետութիւնն :

198 . Հոգեխառն հրեշտակաց հա_
ւատարագոյն արար :

199 . Եւ ժողովէ զանձրևաթիւս :

200 . Մինն զգետինս կըկէ , գու_
նակ :

210 . Եմուտ մահ յաշխարհ խա_
բանութեամբն ապակա_
նեալ :

218 . Զոր յուշ պատմէլ դիւրին
է ձեզ :

225 . Գտանի Աստուած խնդրո_
ղաց իւրոց :

227 . Զփորձական զխոյն զԻսա-հակ:

232 . Յորում և զաշխարհահամարն խակ տայր ցՄովսէս:

256 . Եւ 'ի մոռացուծս դարձու-ցեալ:

274 . Եւ զծով աւազով փակեցի:

285 . Աղաղունք և սննեալք:

309 . Եւ զօրինականն անցու-ցեալ:

313 . Օծութեանն անդու:

316 . Զարծաթի եղջիւր օծու-թեան իւրոյ:

320 . Վասն նախնականին քննու-թեան ասէ:

323 . Զորդի իւր. և ամենայն հա-ւատացեալքն հօր որդ-ւոյն:

337 . Որդւոն Աստուծոյ զցրու-եալսն 'ի բաժանել լեզ-ուացն՝ ժողովեացէ:

349 . Որոյ հիմուն և տեղեակագոյն եղեալ:

350 . Մահն աշխարհակեր և եհատ:

380 . Կանխութեանցն նիւթեալք

Թըղթեցան : Դարձեալ,
Թղկեցան : Դարձեալ,
Թաղեցան :

382. Յախերականն կոտորել զա-
նասունս :

402. Զջերմագոյն արկեալ առ 'ի
բոյսն :

403. Մօտ առ կաձինն այրեցու-
ցանէ :

405. Զնեխականն և զանհամա-
կանն և զպղտորն :

407. Զակն աղբեր նորա, և
զանձրև :

408. Եւ ողողինչք և հողեխինձք և
առչորականք :

409. Զհեղեղաման մարդկին ջրա-
հեղձոյց :

418. Եւ ամենայն օգուտք և պա-
ճարանք կենաց :

425. Անկղխտացեալք յիմարե-
ցան :

425. Իբրև պաշար հերշատանաց
չարութեան :

439. Զի խոցոյն յանկակից, կամ
յանդակից մարմնոյն :

440. Քառանդն էր հօր և ժառան-

գինն ամենայն արարածոց :

445 · Ընդ տեղի ինչ նեղածերպ վիմաց :

449 · Զանցաւոր մարմնոյս զխոտութիւն անձանց :

451 · Ցինքնափորձ լաւութենէ հանդերձ :

472 · Իբրև չխորք կռածոյք անուանեցան :

476 · Եւ ապա բաղսամոնն .

477 · Եւ տօսախն . . . և ասպուզանն . . և կոճնակն . . . հօրուան և մօրուան . . շամփլտակն և մղուրկն , և այլն :

478 · Ստուարապատ յօրացելովքն. Եւս , յուրացելովքն :

478 · Ամպաշողք , որոտ ընդ որոտք :

481 · Եղինձն և պատաղինձն :

487 · Զկռչաձայնն ղաղաղակ բարձեալ :

496 · Եւ սերունդք բացմացունդք լուսեան : Եւս, բազմաց ունդք լուսեան :

500. Եւ յերկիր 'ի խոնարհ : Յաւելու Գ. Օր. միայն. եթէ " Ըստ խոստմանն՝ թէ տայ նշան յերկինս 'ի վեր և յերկիր 'ի խոնարհ : Երկնաւորացն " :

508. Եւ տալ համերաց խօսել :

512. Ոմն 'ի կողմն Գաղատացւոց, ոմն 'ի կողմն Ասիան . . .

517. Մոլախաբեր օրինօքն :

542. Կամ սրավարս խօսեցաւ, այլ յատակապատումաբարեալ ուսուցանէր:

545. Այսահարեալք ամենեքեան, 'ի տեղին :

546. Կնչել, կամ, կանչեալ : Խանչել, կամ, խանչեալ բոհբոխելով :

546. Ցեղեգնաբնակ երամէն գազանացն միջոյ:

554. Եւ եղեն արեան ճապաղիք :

562. Եւ հանին ճապաղիս արեան:

585. Դիցն Բարշամինայ :

593. Վեցերորդ իշխանն կորդուաց աշխարհին . . . . . Գամբացւոց աշխարհին, որ

միւս անուանեալ Բդեաշ-
խըն:

603. Ոսկի հաւր ոսկիամօր:

605. Հողմն ուռուցեալ:

608. Ի քաղաքագեօղն Բագրաւան:

609. Առ ստորոտով Նպատակ,
կամ Նպատական լերինն:

623. 'Ի դաստակերտան իւր յԲռո-
տստակն. կամ, յԲռո-
տոտակն.

625. Եւ բազում սպաւորաց
կարճմնելոցն:

626. Երրորդին Բասու:

633. Պարարտացուցանէր ամեն
քարոզութեամբք: Դար-
ձեալ, ամենագթու-
թեամբն:

636. Տքնութեան թարթափարա-
կան վճարելով:

642. Յերկրին Սպանիայուոց և
Գաղեայուոց: Այսպէս է
և Յն:

642. Կոստանդիանոս որդի Կոս-
տասայ: Այսպէս'ի կար-
գի Ա. Օր: Իսկ 'ի լս.
Կոստանդեայ:

647. յԱրուաստան կողմանէն ։

647. յԱշտիշատ քաղաքէ անցա-նել ։

648. Սեղբեստրոս, ըստ Օր. Բ. Գ. Կ. Զ ։ Եւսեբիւ. ըստ Օր. Ա. Դ. Կ Յն ։

659. Ընդ զանձինս տապալարե-ցաք, . . առ 'ի մանրակր-կիտ առնելոյ ։

ՅԱՆԿ ԱՆՈՒԱՆՑ

Աբրահամ. 49. 116. 130. 225. 226. 227. 238. 243-393. 484.

Ագաթանգեղոս Հռոմայեցի. 15. հրաման առնու 'ի Տրդատայ արքայէ 'ի պատմագրել. 16. 23.

Ագապէս. 627.

Ադամ. 205. 206. 207. 210. 212. 213. 216. 218. 220. 221. 224. 258.

Աղովկայ. 512.

Աթանագինէս. 604. 620.

Աթէնք. 516.

Ալանք. 26. 624.

Ահարոն. 313. 315.

Աղբիանոս. 626. 627. 646.

Աղձնիք. 593.

Աղուանք. 26. 27.

Ամանորայ գիրք. 619.

Ամդացիք. 624.

Ամովս. 345.

Այրարատ. 29. 34. 99. 118. 591. 597. 608. 623. 647. 652.

Անգեղ տուն. 593. 647.

Անակ . 32. 98.
Անահիտ տիկին . 47. 50. 57. 102.
Անահտական մեհեան . 45. 46. 580. 581. 587.
Անանիա . 371.
Անդրէաս . 327. 509.
Անի . 586.
Անտիոք . 344.
Անտիոքէս . 627.
Աշխէն . 571. 590. 597. 608. 610. 617.
Աշոցք . 637 .
Աշտիշատ . 603.
Ասիա . 512.
Ասպետութեան Իշխ'' . 593. 649.
Ատղիկ դէք . 603.
Ասորեստան . 26. 31. 99. 155. 253.
Ասորեստանեայք . 425. 647.
Ասորիք . 100. 624.
Ատրպատական . 155. 624.
Արամազդ . 48. 57. 102. 586. 587. 590.
Արծրունիք . 594.
Արշակունիք . 30. 105. 584. 646.
Արուեստական գաւառ . 647.
Արտաւկէս . 627.

Արտաշատ . 36. 99. 162. 163. 164. 580.
Արտաշիր որդի Սասանայ. 25. 28.
Արտաւազդ . 637 .
Արտաւան , արքայ Պարթևաց . 25. 27.
Արփիթէս . 627.
Ափրոդիտէս . 603.
Բաբել . 426.
Բաբելացիք . 138 . 160.
Բաբելոն . 253.
Բագայառիճ , գիւղ . 590.
Բագուան . 608 .
Բաղտասար . 366 .
Բառնաբաս . 509.
Բասեն . 626.
Բասոս . 626 .
Բարթուղիմէոս . 509.
Բարշինինիա գիք . 585 .
Բարսաբաս . 509.
Բեդղէհէմ . Բեթղէհէմ . Բեթ_ղահէմ . 284. 287. 289. 293.
Բիւթանիա . 512.
Գաբրիէլ . 306. 319.
Գամիրք . 512.
Գայիանէ. 109. 112. 116. 127. 128.

135. 141. 145. 146. 153. 186. 159. 551. 566. 572. 573.
Գայլ գետ. 45. 587.
Գարգարացւոց իշխան. 593.
Գեդեոն. 240.
Գոմորացիք. 273.
Գուլթք. 40. 43.
Գրիգորիոս. Գրիգոր. 39. 45. 46. 48. 92. 93. 101. 106. 108. 162. 163. 165. 166. 167. 177. 179. 536. 541. 544. 546. 549. 565: 568. 569. 576. 581. 591. 592. 596. 597. 598. 600. 601. 602. 608: 613. 617. 642. 646. 649. 652. 653. 654.
Դաշմատացիք. 512. 648.
Դանիէլ. 138. 238. 240. 292. 346.
Դատ կարապետ արքայի. 637.
Դարանաղիք. 585. 638.
Դաւիթ. 144. 145. 236. 236. 234. 276. 287. 290. 293. 329. 374.
Դեբովրայ. 150.
Դերջան. 589.
Դիոկղետիանոս. 108. 120. 643.
Դիցաւան. Դիցնաւան. 608. 609.
Դպիրք ատենակալք՝ նշանագրաց. 85.

Եբրայեցիք · 229·
Եգիպտացիք · 228· 229· 233· 249· 273·
Եգիպտոս · 229· 295· 409· 512:
Եզեկիէլ · 367· 404· 411·
Եկեղեաց · 45· 587·
Եղիա · 629·
Եմաւուս · 360·
Ենովս · 220·
Ենովք · 63· 220· 221·
Եսայի · 290· 326· 354· 361· 367· 482· 485·
Երազամոյն · 580·
Երասխ · 36·
Երեմիաս · 486·
Երէզ աւան · 45· 587·
Երուսաղէմ · 311· 235· 337· 344· 492· 493·
Եւայ · 66·
Եւսեբիոս · 626·
Եւտաղիոս · 626·
Եփրաթ · 287·
Եփրատ · 154· 603· 604· 609· 617· 626· 629·
Զարևանդ գաւառ Հայոց · 594·
Զաքարիա հայր Մկրտչին · 313·

Զաքարիա մարգարէ. 241. 345.
Էմմանուէլ. 275.
Ըռոտանոտակ դաստակերտ. 623.
Թադէոս. 509.
Թեսաղոնիկեցիք. 448.
Թէոփիլէ. 364.
Թիլն աւան. 587.
Թովմաս. 509.
Թորդան. 585.
Թորգոմ. 20. 579. 594.
Թրակայ. 512.
Իսահակ. Սահակ. 130. 226. 227. 301.
Իսրայէլ. 114. 232. 284. 287. 301.
Իսրայէլացիք. 229.
Իտալիացիք. 642. 648.
Լակոնիա. 512.
Լիբէացիք. 512.
Լիկիանէս. 38. 41. 42. 43.
Լիւրիկիա. 516.
Լփինք. 27.
Խաղխաղ քաղաք. 33.
Խաղտիք. 624.
Խոսրով հայր Տրդատայ. 26. 28. 33. 37. 98. 99.
Խոսրովիդուխտ. 161. 163. 571.

597. 608. 610. 617.
Խուժաստան. 512.
Ծաւդէից իշխան. 593.
Ծովփաց իշխան. 593.
Կաղարջք. 624.
Կայէն. 66. 217. 219. 222.
Կայնան. 220.
Կապադովկացիք. 38. 594. 637.
Կապադովկիա. 512.
Կասպք. 27. 624.
Կաւկաս. 582.
Կեսարացիք. 594. 599. 600. 607. 637.
Կեսարիայ. 38. 610. 614.
Կիւրակոս. 627.
Կիւրէնացիք. 512.
Կղէոպեանք. 360.
Կոստանդ. 642.
Կոստանդիանոս. 19. 642. 648.
Կորդիք. 624. 649. 650. 652. 653.
Կորդովտաց, կամ Կորդուաց իշխան. 593.
Հաբէլ. 217. 218.
Հայաստան. 37. 125. 159. 181. 536. 578. 594. 653.
Հայք. 26. 29. 33. 37. 38. 45. 57.

98. 99. 102. 105. 106. 118. 119. 123. 125. 133. 579. 583. 585. 586. 593. 597. 602. 608.

Հեր, գաւառ Հայոց. 594.

Հնդիկք. 512.

Հոնք. 26. 100.

Հռիփսիմէ. 109. 110. 112. 116. 126. 127. 129. 135. 136. 139. 140. 141. 145. 150. 153. 154. 156. 159. 160. 551. 566. 571. 573. 634.

Հռոմ. 15.

Հռովմայեցիք. Հռոմք. 109. 145. 155. 648.

Հրէայ. 120.

Հրէաստանեայք. 295.

Ղեւի. 314.

Ղեւոնդիոս արքեպիսկոպոս կեսարու. Ղեւոնդէս. 597. 599. 601. 610.

Ղեւտացիք. 419.

Ղովտ. 240. 259. 342. 395. 397.

Ղուկաս. 363. 509. 530. 532.

Ղուկիանոս. 643.

Ճիղպք. 27.

Մաթուսաղայ. 220.

Մաժաք. 594.

Մահքրտան երկիր. 624.
Մաղաղիէլ. 220.
Մաղխազունեան տան Իշխան. 594. 647.
Մանայարք. 638.
Մամբրէ. 226.
Մասիս. 572.
Մասքութք. 624. 647.
Մատաթիաս. 509.
Մատաղացիք. 624.
Մատթէոս. 509.
Մարդպետութեան Իշխան. 593.
Մարիամ Աստուածածին. 283. 315. 582.
Մարիամ քոյր Մովսէսի. 400.
Մարկոս. 509.
Մարտիանոս. 643.
Մարք. 512. 624.
Մաքսիմիանոս. 643.
Մաքսինտիանոս. 643.
Մեծամօրի կամուրջ. 36. 157.
Միջագետք. 512.
Մլքիէ. 367.
Մծբին. 624.
Մոգք Արեւելեայք. 288.
Մոկաց Իշխան. 593. 647.

Մովսէս եպիսկոպոս. 626.
Մովսէս. 188. 229. 230. 232. 233. 234. 242. 243. 246. 291. 313. 316. 332. 404.
Մրհական Մեհեան. 590.
Յակոբ. 227. 239. 240. 276. 290. 301. 317. 328.
Յակոբոս առաքեալ. 327. 509.
Յայէլ. 440.
Յարէդ. 220.
Յեսու. 241. 235.
Յեսսէ. 236. 290.
Յոյնք. 37. 38. 39. 40. 48. 100. 102. 104. 119. 122. 140. 599. 604.
Յոհաննէս եպիսկոպոս. 626.
Յովբ. 245. 345.
Յովէլ. 494.
Յովհաննէս Կարապետ. 274. 300. 305. 308. 311. 313. 317. 319. 340. 483. 604. 620. 629.
Յովհաննէս աւետարանիչ. 278. 327. 509. 528. 532. 533.
Յոքսան. 137.
Յովսէփ. 366.
Յուդա Նահապետ. 276. 287. 290. 328. 492.

Յուդա Սկարովտացի . 395. 468.
Նաբուքոդոնոսոր . 160.
Նազարէթ . 296.
Նոյ . 223. 342.
Նորաքաղաք, մականուն Վաղարշապատու . 118.
Նանէական մեհեան . 587.
Նաւասարդ . 620.
Նիկիա . 653.
Նիկիացիք . 652.
Նպատ . 609.
Շահապն Զարեւանդ եւ Հեր գաւառի . 594.
Շահապիվան . 647.
Շիրական . 624. 647.
Շուշան . 138.
Ոյծք, անուն տեղւոյ . 38.
Ոսկիամօր դէք . 603.
Որմիզդ . 580.
Ուղիմպիանդք Յունաց . 153.
Ուտի . 33.
Ուտիացւոց Իշխան . 593.
Պալհաւ . 32 35.
Պանփիլիա . 512.
Պարթեւք, 25. 28. 32. 102. 155. 512.
Պարսք . 25. 26. 27. 29. 31. 33. 35.

37. 45. 99. 100.
Պետրոս. Շմաւոն. 295. 327. 339.
372. 509. 517. 520. 525. 529.
Պիղատոս. 345.
Պոնտոս. 512.
Պօղոս. 170. 320. 337. 344. 347. 349.
355. 397. 398. 448. 492. 509. 532.
Ռեբեկայ. 130.
Ռըստակէս. 636. 638. 639. 642.
646. 653.
Ռուշտունեաց Իշխան. 593. 647.
Սահմի ամիս. 607.
Սամարացիք. 296.
Սառայ. 130.
Սաւուղ. 374.
Սափիրա. 371.
Սեբաստացիք. 601.
Սեղբեստրոս. 643.
Սէթ. 219. 220.
Սէնէքար. 421.
Սիմոն. 509.
Սինէ. 230. 314.
Սիովն. 311. 312. 313.
Սիւնեաց Իշխան. 593. 647.
Սոդոմ. 393. 397.
Սոդոմացի. 226. 283. 409.

Սողոմոն · 267·
Սպանիացիք · 512· 642·
Սպասկապետութեան իշխան · 647·
Սպարապետութեան իշխան· 593· 647·
Ստահր գաւառ Պարսից · 25·
Ստեփանոս · 397· 398·
Վահագն · 102· 603·
Վահէվանեան մեհեան · 602· 603·
Վաղարշ արքայ Պարթևաց · 25·
Վաղարշապատ · 29· 34· 36· 99· 118· 119· 123· 164· 580· 591· 599· 608· 623· 647· 652·
Վանատրի դիք · 620·
Վիրապն Արտաշատու · 99· 101· 106· 108· 163·
Վիրք · 26·
Վրթանէս · 636· 637·
Տաբիթա · 371·
Տաճատ · 637·
Տաճիկք · 31· 154·
Տաճկաստան · 155·
Տարօն · 602·
Տիբերական ծով · 360·
Տիրիկէս · 627·

Տուբոն . 26.
Տրդատ, Տրդատիոս, Տրդատէս, գովութիւն նորա մեծ յԱգաթանգեղոսէ, 15: 38. 39. 41. 42. 43. 44. 45. 86. 97. 99. 101. 102. 106. 119. 120. 125. 133. 139. 569. 584. 597. 608. 610. 622. 646. 648. 649. 652. 654. 657.
Տօրոս . 603.
Փայտակարան . 624.
Փառական դաշտ . 160.
Փարաւոն . 366.
Փիլիպպոս . 509.
Փղշտացիք . 130.
Փռիւգիա . 512.
Քանանացիք . 130. 234.
Քարքէ լեառն . 603.
Քորեբ . 229.
Քուշանք . 28.
Օտա . 163. 164.